

Библиотека
СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ

Кола
НАРОДНА КЊИЖЕВНОСТ
СТАРА СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ
СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ 18. И 19. ВЕКА
СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ 20. И 21. ВЕКА

Библиотека
СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ

Уређивачки одбор
проф. др Јован Делић, главни уредник
проф. др Снежана Самарџија
проф. др Душан Иванић
проф. др Томислав Јовановић
проф. др Александар Јерков
проф. др Михајло Пантић

*

Коло
Стара српска књижевност

Уређивачки одбор
проф. др Томислав Јовановић, главни уредник
проф. др Љиљана Јухас
проф. др Ирена Шпадијер
проф. др Зорица Витић

Књига I
ХРЕСТОМАТИЈА СРЕДЊОВЕКОВНЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Том I
Старословенска и преводна књижевност

Том II
Српска књижевност

Рецензенти кола
Љиљана Јухас - Георгиевска
Светлана Томин
Анатолиј Аркадјевич Турилов

Ову библиотеку покренула је декан Александра Вранеш, 2012. године

Књига I

Хрестоматија
средњовековне
књижевности

Том II
Српска књижевност

Приредио и на савремени српски пренео
Томислав Јовановић

Београд 2012

Садржај

Предговор

Григорије дијак

Запис на Мирослављевом јеванђељу

Свети Сава

Служба светом Симеону

Свети Сава

Писмо оцу Спиридону

Стефан Првовенчани

Хиландарска повеља

Граматиц Теодор

Записи у поговору шестодневу

Теодосије Хиландарац

Похвала светом Симеону и светом Сави

Силуан

Стихови

Непознати писац

Исповедна молитва

Инок Исаија

Запис о Маричкој бици

Непознати Раваничанин

Слово о светом кнезу Лазару

Патријарх Данило III (Бањски)

Слово о светом кнезу Лазару

Монахиња Јефимија

Туга за младенцем Угљешом
Мољење Господу Исусу Христу
Похвала светом кнезу Лазару

Непознати писац
Похвално слово светом кнезу Лазару

Стефан Лазаревић
Слово љубве
Натпис на косовском мраморном стубу

Андоније Рафаил
Слово о светом кнезу Лазару

Јелена Балшић
Посланица духовнику Никону Јерусалимцу

Никон Јерусалимац
Повест о Јерусалимским црквама

Смедеревски беседник
Надгробна реч деспоту Ђурђу Бранковићу

Граматиц Владислав
Рилска повест
Поговор Зборнику из 1469. године

Димитрије Кантакузин
Молитва Богородици
Похвала светом Димитрију Солунском
Посланица кир Исаји

Непознати писац
Повесно слово о светом кнезу Стефану Штиљановићу
Похвално слово светом Стефану Штиљановићу

Лаврентије Хиландарац
Пут од Хиландара до Јерусалима

Пајсеј Грабовачки
Летопис манастира Грабовца

Патријарх Пајсеј
Посланица папи Урбану VIII

Гаврило Тадић
Поклоњење Часном гробу Божијем
и Светим местима у светом граду Јерусалиму

Патријарх Арсеније Црнојевић
Путовање у Јерусалим

Јеротеј Рачанин
Путовање ка граду Јерусалиму

Андреј Петковић
Поклоњење Гробу Господњем

Гроф Ђорђе Бранковић
Славносрпске хронике (одломци)

Гаврил Стефановић Венцловић
Беседа на Дан Благовести

Дела на српскословенском језику

Дијак Григорије
Запис на Мирослављевом јеванђељу

Стефан Првовенчани
Друга Хиландарска повеља

Свети Сава
Житије светог Симеона (Одломак)

Свети Сава

Служба светом Симеону

Доментијан
Житије светога Саве (Одломак)

Монахиња Јефимија
Похвала светом кнезу Лазару

Стефан Лазаревић
Слово љубави

Димитрије Кантакузин
Молитва Богородици (Одломак)

Речник имена, географских појмова
и старих и мање познатих речи

Предговор

У овој књизи *Хрестоматије средњовековне књижевности* налазе се дела српских писаца. Њихов одабир заснивао се пре свега на предочавању оних састава који припадају лектири студената чије студије подразумевају изучавање српске средњовековне књижевности. Притом се ишло нешто шире како би се боље дочарао контекст у коме постоје дела омеђена постојећим програмом. Поред тога, овде су се нашла дела која својим обимом не оптерећују књигу овакве врсте. Стога на овом месту нема житија која у српској средњовековној књижевности припадају најпространијем жанру. Сва дела пренета су са српскословенског на савремени српски језик уједначеним поступком уз настојање да се пренесу одлике синтаксе датих писаца и да се задрже понеке речи које данас нису у употреби, али су довољно схватљиве или се могу разумети на основу речника који се прилаже на крају књиге. У односу на прво издање *Хрестоматије (Стара српска књижевност. Хрестоматија. Приредио и превео Томислав Јовановић, Филолошки факултет, Београд – „Нова светлост“, Крагујевац, Београд 2000)* настале су извесне промене. Пре свега, нешто је измењен наслов који је сада прилагођенији подели у два тома. Осим тога, додата је *Служба светом Симеону Светог Саве*, а путописним делима прикључено је *Поклоњење Гробу Господњем Андреја Петковића*. Запис Теодора Граматика преведен је у потпунијем облику. Избор дела на српскословенском језику сада обухвата само саставе српских писаца.

Томислав Јовановић

Запис на Мирослављевом јеванђељу

Уз главног писара који је осамдесетих година XII века исписао највећи део основног текста Мирослављевог јеванђеља, јавља се и дијак Григорије, који је црвеним мастилом урадио заглавља и заставио, то јест украсио, Јеванђеље. Григоријев дуктус нема ону лепоту слова каква је обликовао главни писар, који је остао анониман. При крају јеванђелистара Григорије је оставио четири кратка записа о свом раду. Они се условно могу сматрати целином. У овом запису износе се подаци који су драгоцени за схватање рада средњовековних писара и илуминатора.

Литература: Љ. Стојановић, *Мирослављево јеванђеље*, Беч 1897; С. Куљбакин, *Палеографска и језичка испитивања о Мирослављевом јеванђељу*, Српска краљевска академија, Посебна издања, ЛП, Филозофски и филолошки списи, 13, Сремски Карловци 1925; В. Ћоровић, *Узајамне везе и утицаји код старих словенских записа*, Гласник Српске краљевске академије, CLXXVI, Друго одељење, књ. 90, Београд 1938, 152; Л. Мирковић, *Мирослављево јеванђеље*, Српска академија наука, Посебна издања, CLVI, Археолошки институт, књ. 1, Београд 1950; Ђ. Стричевић, *Мајстори минијатура Мирослављевог јеванђеља*, Зборник радова Византолошког института, I, Београд 1952, 181-200; Ђ. Sp. Radojičić, *Gligorije (Grigorije)*, Enciklopedija Jugoslavije, 3, Zagreb 1958, 476; Ј. Максимовић, *Студије о Мирослављевом јеванђељу. I. О западњачком карактеру минијатура*, Зборник Народног музеја, IV, Београд 1964, 201-217; П. Жван Батиста. *Марија Магдалена*, Зборник за ликовне уметности Матице српске, VI, Нови Сад 1970, 3-11; IV. *Ликови јеванђелиста у Мирослављевом јеванђељу*, Зборник за ликовне уметности Матице српске, VIII, Нови Сад 1972, 39-50; IV. *Византијски елементи у иницијалима Мирослављевог јеванђеља*, Зборник Народног музеја, VIII, Београд 1975, 383-393; М. Pavlović, *Jedinstvo zapisa Gligorija dijaka*, Slovo, 15-16, Zagreb 1965, 200-203; Ђ. Сп. Радојичић, *Прошлост Мирослављевог јеванђеља*, Књижевна збивања и стварање код Срба у средњем веку и у турско доба, Нови Сад 1987, 40-49; Исти, *Богомили*

и Мирослављево јеванђеље, Књижевна збивања и стварање код Срба, 49-51; *Примери из старе српске књижевности*. Од Григорија дијака до Гаврила Стефановића Венцловића, саставио и приредио Ђорђе Трифуновић, „Слово љубве“, Београд 1975, 9, 165-166; Б. Скакић-Симатовић, *Неке истине о чувању Мирослављевог јеванђеља за време другог светског рата*, Археографски прилози, 3, Београд 1981, 41-47; Н. Родић - Г. Јовановић, *Мирослављево јеванђеље*. Критичко издање, САНУ, Институт за српскохрватски језик, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, I одељење, књ. XXXIII, Београд 1986; В. Радосављевић, *Мирослављево јеванђеље*. Студија у вези са технологијом израде, стањем и заштитом, Београд 1994; *Писах и потписах*. Аутобиографске изјаве средњег века. Приредила Радмила Маринковић, „Нолит“, Београд 1996, 8; Р. Станковић, *Мирослављево јеванђеље (1180-1191)*. Археографска припрема за конзервацију, Археографски прилози, 18, Београд 1996, 29-46.

Запис на Мирослављевом јеванђељу

Господе Боже мој милосрдни и многомилостиви, помилуј ме својом милошћу, Григорија грешнога, како бих у господина у милости био. У тебе се уздам.

Окончах са Божијом помоћу. Амин.

Ја писах алилујаре. Глигор.

Ја грешни Глигорије дијак, недостојан назвати се дијаком, заставих ово Јеванђеље златом кнезу великославном Мирославу, сину Завидину. А мене, господине, не заборави грешног, него ме сачувај себи, да ми није, господине, жао, теби радећи, кнезу своме господину, да ме не чуваш грешнога.

Служба светом Симеону

Ова *Служба* представља прво српско песничко дело црквене поезије у којој се литургијски прославља свети Симеон као преподобни светитељ. Написана је по правилима византијске црквене поезије уз обилато коришћење светлосне симболике. Прве тропаре Сава је вероватно саставио још у Хиландару, а целу *Службу* довршио је у Студеници по преносу Симеонових моштију 1207. године. Поједине делове Сава је градио према *Служби светом Симеону Стлпнику*. Најчешћи мотив којим се свети Симеон везује за земаљски живот јесте његов одлазак на Свету Гору. Та чињеница у облику песничке слике понавља се у више тропара у којима се спаја земаљско са небеским. Ова *Служба* постала је мерило и понекад узор будућим српским црквеним песницима. Најстарији препис *Службе* потиче из средине XIII века и налази се у минеју збирке Архива САНУ број 361, који је раније припадао Милошу С. Милојевићу. Два млађа преписа чувају се у Софији. Један је из 1607/8. године у Народној библиотеци „Климент и Методиј“, број 141, а други у Централном Историјско-археолошком музеју, број 89, из XVII века. *Служба* је преведена према препису из збирке Архива САНУ број 361.

Литература: М. С. Милојевић, *Правила св. Симеону српском*, Гласник Српског ученог друштва, XXXII, Београд 1871, 155-163; Д. Костић, *Да ли се сачувало што од Савине Службе и Похвале св. Симеону?*, Зборник филолошких и лингвистичких студија посвећен Александру Белићу поводом 25. годишњице његовог научног рада, Београд 1921, 158-164; *Списи Св. Саве*, књига I, Дела старих српских писаца, издао их Владимир Ћоровић, Српска краљевска академија, Београд – Ср. Карловци 1928; Ђ. Sp. Radojičić, *Jedna pozajmica u najstarijoj srpskoj crkvenoj pesmi (u Službi Simeonu Nemanji)*, Slovo, 6-7, Zagreb 1957, 231-235; Исти, *О првој српској црквеној песми – о Савиној служби Симеону Немањи*, Београд [б. г.]; Сава Немањић, *Служба светоме Симеону*, Србљак, Службе, канони, акатисти. Књига прва,

приредио Ђорђе Трифуновић, превео Димитрије Богдановић, „Српска књижевна задруга“, Београд 1970, 7-31; Свети Сава, *Сабрани списи*, данашња језичка верзија Лазар Мирковић, Димитрије Богдановић, приредио Димитрије Богдановић, Библиотека Стара српска књижевност у 24 књиге, књига друга, „Просвета“ – „Српска књижевна задруга“, Београд 1986; Ђ. Трифуновић, *О настанку списа светог Сава у светлости неких агиолошких појединости*, Богословље, XXXI (XLV), 1, Београд 1987, 65-70; Свети Сава, *Сабрана дела*, Приредио и превео Томислав Јовановић, „Српска књижевна задруга“, Коло ХСI, књига 602, Београд 1998; Свети Сава, *Сабрана дела*, Приредила и превела Љиљана Јухас-Георгиевска, „Народна књига“, Београд 2000, 2005; *Свети Сава*, Приредио Томислав Јовановић, Антологијска едиција Десет векова српске књижевности, књ. 1, Издавачки центар Матице српске, Нови Сад 2010.

**Месеца фебруара, тринаестог дана,
преподобног оца нашег Симеона новог српског**

*Вечерња, на „Господи вазвах“ из октоиха, шест, и појемо
стихире гласа петог, по двапут, подобан „Радуј се“.*

Преподобни оче,
добру нађе лествицу
којом узиђе на висоту,
којом нађе Илија колесницу огњену,
али он усходишта другима не остави,
а ти по смрти својој
у отачаству ти пут показа царевима,
небески човече,
земаљски анђеле,
светилниче отачаству ти,
Симеоне блажени,
моли за спасење душа наших!

Преподобни оче,
ако је отачаству ти требало проповедати,

то не би престајао говорити,
болима и трудом и сузама својим
управљао си на веру истиниту стадо ти
као дрво напајано учењем твојим,
дивише се анђели,
чудише се људи,
ужаснуше се демони
над трпљењем твојим,
Симеоне блажени,
моли за спасење!

Силом Светога Духа
Владики своје подобећи се,
владавину своју остави,
узевши крст последова Христу
и усели се у Гору Свету,
одакле, помоћ примив,
истаче ти гробница миро благодати
веселећи твоје синове
који пред тобом стоје,
Симеоне блажени,
моли за спасење душа наших!

„Слава, и сада“, богородичан. На стиховном у октоиху, и светом, глас осми, подобан „О, преславно“.

Оче преподобни,
мимоиђе царство земаљско,
изабрав богатство речи свете
и њих изволе чувати,
оставив супругу и чеда
и све земаљске красоте,
изашав у Гору Свету
с анђелима Богу служиш,
моли се Христу непрестано
за творитеље твога спомена!

„Слава“, глас шести

Преподобни оче,
глас јеванђеља Господњег чувши,
богатство и славу царства ни за што држећи
свима повика: Љубите Бога
и наћи ћете благодат вечну,
и славећи љубав његову,
те када дође у слави
нађете покој са свима светима!
Стога и ми сви верно
на славље његово светло стецимо се,
доброг пастира светло успојмо песмама:
Радуј се, монаха похвало и утврђење,
моли Бога за нас, Симеоне блажени,
да се сачува стадо твоје неповредно!

*„Сада“, богородичан
Јутрење, Канон, глас осми*

Песма прва

Ирмос

Воду прошавши као по суху,
и из Египта и зала избеже.

Божаственом љубављу распалив душу
угаси плотске похоте, оче,
невештаствено живљење на земљи сатворив,
Симеоне блажени!

Божаственим блистањем засија у срцима нашим
творитељима ти светлог спомена,
стадо своје од напасти, преблажени,
молитвама својим, Симеоне, избави!

Утврдив тело своје на земљи,
примив крст последова Христу,
живота удостоји се неостаривог на небесима,
оче преблажени Симеоне!

Телом из крви твоје свете
Бог, Оче, Слово оваплоти се
изнад твари, Дево Маријо,
којега моли да тела мога страсти угаси.

Песма трећа

Ирмос

Небеског круга врхотворче,
Господе, цркве саздатељу,
ти ме утврди у љубави својој,
крај си жеља, верних утврђење,
једини човекољупче!

Цркве Божије делатељ јави се Христу
и у Свету Гору усели се,
оче преподобни,
стога просијав добродетељи блистањем
Светога гледаш, богоносни Симеоне!

Сав заволевши духовни живот,
ван света и тела бивши, богоношче,
зато прими премудрости славу
и вечну, оче, заједницу.

Тело твојим болезнима, преподобни,
врлинама зрео процвета клас,
од кога се напајају љубављу божаствена ти чеда
која ти бажаствени спомен творе.

На теби, Пречиста, свега узрочник
из милосрђа хотећи уселити се у људско суштаство,

због непослушности изгнано пре,
тобом, Богородице, опет га обновисмо.

Седалан, глас осми
Подобан „Премудрост“

Царство земаљско оставив,
крст свој на раме узевши
и сав се предавши Богу
и у Свету Гору оде
Светога Духа поставши причасник.
Зато и чудотворац јави се,
миро истаче гробница моштију твојих,
богоносни Симеоне, моли Христа Бога
да грехова праштање пода штоватељима твојим!

Песма четврта

[Ирмос]

Чух, Господе, промисла твојег тајну,
разумех дела твоја
и прославих твоје божаштво.

Потоцима, оче Симеоне, суза твојих
душевне страсти омио јеси,
божаштвено постаде Духа покојиште, преблажени.

Бдење крепко, клањање свагда спокојно
и љубав непрезриву
испуни вером, оче преблажени Симеоне.

Благодат примив, преблажени,
као Божији угодник истинити,
истаче моштију твојих гробница миро благодати.

Богородичан

Беше, Чиста, храм славе Божије,
јер из тебе, од Оца пре, роди се Бог,
без семена нетљену те сачува, Чиста.

Песма пета

Ирмос

Зашто ме одгурну од лица твојега,
светлости назаходива?
Покрила ме је тама туђине, јадног,
него обрати ме, ка светлости заповести твојих
путе моје управи!

Као многоплодна лоза
грозд процвета, оче Симеоне,
добродетељима божаственим
покајања вино изливајући
и маглу страсти
од душа наших одгонећи
и срца верних веселећи.

Напастима различитим змија непријатељска
подигла се на стадо твоје,
али њу, оче, оружјем крста
и молитвом својом умртви,
и мир од Бога отачаству свом измоли,
богомудри Симеоне!

Трпљењем и уздржањем, славни,
нападима вражјим одоле,
јави се непоколебљив у напастима
и у скрбима и у бедама различним,
чувајући непомично владавину своју
благочашћа свога мудрошћу,
оче Симеоне.

Мати Дево Богородице,
Божијим просветљена Духом, Пречиста,
свети пророци светим гласима проповедаху,
јер у тебе Бог Слово изнад сваког слова
усели се због милосрђа многог.

Песма шеста

Ирмос

Молитву своју излићу Господу,
и њему ћу изрећи тугу моју,
јер залима душа моја напуни се
и живот мој аду приближи се.
Но молим се: као Јону
из погибелји, Боже мој, подигни ме!

Светило те имајући
што непогрешиво води путем живоносним,
нађосмо те, богоношче,
и ка истини тобом вођени бејасмо,
преблажени Симеоне.

Бодро изволе божаствено послати
светлост спасења нама
који у ноћи зла незнањем држани бејасмо.
Показа свима да будемо синови светлости и дана,
богомудри Симеоне.

Божије таланте што прими не скри у земљи,
него умножив их прими од Бога благослов,
речима их украси,
разумом их просветли,
и од њих луче светле сијају,
оче преблажени.

Отежаног дремањем варљивим
подигни ме својим заступништвом, мати Божија,

не дај ме да усним у греховној смрти,
предстатеља те и наставника
својему животу сви имамо!

Кондак, глас други
Подобан „Теченије“

Иго Христово примив, Симеоне,
и његов крст узев последова му,
засађен у дому Господњем процвета као финик,
као кедар ливански умножио си чеда своја,
муж жеља духовних, јер се као чудотворац јави,
Христа Бога моли непрестано за све нас!

Икос

Од божаствене вишње премудрости
испуни ми ум, мени ништему!
О, како да успојем твоје живљење, оче,
или како да ти узмогнем реч принети?
Но ти ми подај крепост и знање,
реч и разум да ти од твога твоје принесем,
од богатства добра доброту твоју,
јер све то нађе и венчав пречасну главу своју
доби жељено,
светилник божаствени јави се,
просветљујући васељену отачаства ти.
Зато и мрак греховни одагнав, свети,
озго измоли ми благодат Духа,
јер имаш слободу ка Христу,
Христа Бога моли непрестано за све нас!

Песма седма

Ирмос

Божијег силаска огњеног
застиде се Вавилон давно,
због тога људи у пећи радосном ногом

као у светлости играху појући:
Отаца наших Боже!

Да вишње царство примиш и славу неизрециву
законом покорив се Владики,
залутало поиска и нађе
и на раме своје узевши, преблажени,
као пастир приведе у ограду покајања,
оче Симеоне!

Са вишњим силама, оче,
предстојећи живом Богу
и његовом славом украсив се,
распалив се, блажени, огњем Духа,
кал сласти омив
постаде кандило у мирису миомириса
Господу благопријатно,
богоносни Симеоне!

Славу непокрадљиву, богатство неисцрпно, мудри,
врлину примивши, речима украсив,
сазнањем просветлив ум
из кога чудеса светла шаљу се, оче блажени,
вернима слух ваистину озарују светло!

Једина, једног од Тројице
родила јеси у два суштаства,
у лице једино видљиво, Дево, коме појемо:
Благословен Бог!

Песма осма

Ирмос

Седмоструко већом силом халдејски мучитељ
љуту распали пећ богочастивима.
Спасење видевши, Творцу избавитељу вапијаху:
Децо, благословите!

Божаственом светлошћу испуњен бив, оче,
божаствене славе јави се покојиште
из којег светлости божаствене муње луче подајеш
вернима лице просветљавајући,
православном вером таму јеретичку прогонећи
вапијаше: Децо, благословите!
И у животу, блажени, проевши као други Авраам,
и делом по скончању благодаћу Божијом
гробница моштију твојих излива чудеса дивна,
вером просијав и са анђелима, славни, окупи се
појући: Децо, благословите!

Просветли, богоношче,
од Тројице светлошћу духовном
облиставајући срца верних,
таму неверја прогнав,
цркви православној веру држећи,
веру као оклоп,
крст као оружје,
љубав као штит,
као мач реч Божију, Симеоне,
појаше: Децо, благословите!

Богородичан

Река нам јави се,
Пресвета Отроковице,
од које, обамрли, напивши се
живот задобијамо вапијући:
Децо, благословите!

Песма девета

Задиви се, дакле, небо и земља
и ужаснуше се сви крајеви
што се Бог људима јави у телу
и утроба твоја шири је од небеса,
стога те, Богородице,
чиноначелства анђела и људи величају!

Видети удостоји се, оче богоносни,
надом својом и љубављу
што око не виде нити ухо чу,
нити на срце човеку што не узиђе,
красан јави се божаственим красотама,
врлинама, Симеоне блажени,
красном Владики предстојиш,
за стадо своје не престај да се молиш!

Данас радосно црква твоја
поштује живљење твоје
и приноси ти весело појање
окупљајући духовна твоја чеда,
радосне славитеље твоје,
миомирисно, благодатно твоја гробница веселећи
твоје синове који ти испред стоје
спомињући, преподобни, анђеоски твој живот,
даровану ти светлост и славу,
преблажени Симеоне!

Вапије ти хвално твоја свечасна Велика лавра,
житеља те и градитеља
и отачаствољупца имајући, мудри,
и хвалећи се поје непрестано:
Молимо те, богомудри Симеоне,
за стадо своје прилежно помоли се
да од твојег труда добија свагда
и сачува стадо твоје неповредно!

Богородичан

Брака не искусивши роди
већа од свих земних,
јер Бога све твари и Творца
у својој утроби сместивши,
њему помоли се милостиво,
јединством мира добро устројство
и тишину црквама да пошаље
и да се сачувамо од сваке беде и туге!

Светилан. „Небо са звездама у круг“

Са небеса, са славовенчања
из руке Сведржитеља,
споменом празника ти
отачаство своје просветли,
свети Симеоне,
појце твоје спаси!

По два пута

На „Хвалите Господа“ стихире, глас осми, „О, преславно“

Преподобни оче,
храм свети јави се
постом и молитвама,
које прими Владика твој,
а за милостињу ништима
правоверја наставник;
стога ти благодат даде
и света гробница моштију твојих
миро миомирисно [точи],
оче Симеоне,
моли се Христу непрестано
за творитеље спомена твог!

Преподобни оче,
љубав Божију примив
у Гору Свету уђе
као Мојсије боговидац,
и Божије благодати наситив се, богомудри,
радујући се потрча ка подвигу
Христу Богу нашем,
и на небеса узношен
и светилник нам на земљи јави се,
оче Симеоне,
не престај, моли се за стадо своје!

„Слава Богу“ На стиховно у октоиху, и светоме, глас шести

Преподобни оче,
мимоиђе земаљско царство,
изабрав богатство речи свете
и њих изволе чувати,
оставив супругу и чеда
и све земаљске красоте
и у Гору Свету изашав
с анђелима Богу служиш,
оче Симеоне,
не престај молити се Христу Богу
за творитеље твога спомена!

Писмо студеничком игуману Спиридону

Ово *Писмо* представља најстарије сачувано епистоларно дело старе српске књижевности. Сава га је послао студеничком игуману Спиридону са једног од своја два поклоничка путовања у Свете земље, и то највероватније са другог путовања. По свој прилици, овај састав настао је касније спајањем две Савине посланице игуману Спиридону. Са доста лирског у себи, дело на језгровит начин говори о Савиним очинским осећањима према игуману Спиридону. Предмети које му шаље, као што су крстић, појасић, убрусић и каменчић, имају амајлијско значење, јер их је Сава полагао на Христов гроб. Иако је писмо састављено на српскословенском језику, црте народног језика изразитије су у његовој другој половини. Дело се налазило у једином препису XV века у Отачнику Велике Ремете, али данас се више не зна за њега. На срећу, издање Ђуре Даничића сачувало га је од потпуног губљења.

Литература: Gj. Daničić, *Poslanica sv. Save arhiepiskopa srpskoga iz Jerusalima u Studenicu igumnu Spiridonu*, Starine Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, IV, Zagreb 1872, 230-231; *Списи светога Саве и Стевана Првовенчаног*, Превео Лазар Мирковић, Државна штампарија Краљевине Југославије, Београд 1939; Свети Сава, *Сабрани списи*. Данашња језичка верзија Лазар Мирковић, Димитрије Богдановић. Приредио Димитрије Богдановић. Београд, „Просвета“, Српска књижевна задруга, 1986. Библиотека Стара српска књижевност у 24 књиге, књига 2; С. Мандић, *Време писања Посланице архиепископа Саве студеничком игуману Спиридону*, Богословље, XXXI (XLV), 1, Београд 1987, 55-64; *Писах и потписах*. Аутобиографске изјаве средњег века. Приредила Радмила Маринковић, „Нолит“, Београд 1996, 27-28; Свети Сава, *Сабрана дела*, Приредио и превео Томислав Јовановић, Српска књижевна Задруга, Коло ХСI, књига 602, Београд 1998; Ж. Јанковић, *Око Посланице игуману Спиридону*, Гласник, Службени лист Српске православне цркве, LXXI, 9, Београд 1990, 186-188; *Свети Сава*, Приредио Томислав Јовановић, Антологијска едиција Десет векова српске књижевности, књ. 1, Издавачки центар Матице српске, Нови Сад 2010.

**Писмо послано од светога Саве игуману Лавре Дома
Пречисте и Светога Симеона Студенице,
кир Спиридону, из светога града Јерусалима**

Благодат вам и мир од Господа Бога и Спаса нашега Исуса Христа!

У Господу Богу превазљубљени мој божаствени сине, јеромонаше Спиридоне, игумане Велике лавре светога Симеона, архимандрите!

Ако сам и грешан, Спаса мојег молим да будеш сачуван душом и телом и све божаствено стадо.

Ако хоћете сазнати о мени грешном, то с милошћу Божијом и светом вашом молитвом здраво и весело дођосмо до светога и божаственога града.

Поклонисмо се пресветом и божаственом Гробу и светим његовим местима. Најпре учинисмо да вас спомињу међу светима поклонивши се, а онда обиђосмо света места. Када све ово завршисмо, тада нас постиже путни труд и сви се разболесмо и на Божије расуђење остависмо живот наш и смрт нашу, и ко буде од нас жив к вама да се врати, а кога смрт потребује, молитва ваша нека буде са њим.

А ти, човече добродушни, владико мој, познаниче мој, који се заједно насладисмо у дому Божијем, чедо моје слатко, Спиридоне, моли Бога за нас, не бих ли твојим молитвама опроштај грехова добио. Мир божаствени нека ти буде, мир и дому твом божаственом, мир и свима који работају дому Светога Симеона, мир и свим игуманима заједничарима твојим, и поклоњење им творим преко тебе, чедо моје. Мир Божији да се излије у срца ваша, и благосиљам онога који вас благосиља, а оне који вам зла чине проклињем, да не буде на њима милост Божија, нити на домовима њиховим, нити моја молитва, и да погину као безумни Арије!

А благодат Господа нашег Исуса Христа и љубав Бога Оца и заједница Светога Духа нека свагда буде са свима вама, амин!

Писа милошћу Божијом први архиепископ све Српске земље, Сава грешни.

И ево што се у овом месту нађе, на благослов дајем ти крстић, да ми га носиш за спомињање, и појасић, јер сам га

полагао на Гроб. С тим крстићем да ми имаш молитву. Носи ми га увек о врату, макар и другу иконицу да имаш, али њега увек носи. А појасићем се опаши, да је увек о бедрима твојим, јер сам га полагао на Гроб, крстић и појасић. И такву сам молитву створио, да би дао Бог да би се тако сваки хришћанин молио за мене. И дајем ти убрусац што су ми га овде даровали, а ја га теби дарујем, да ти буде на благослов душе и тела. И камичак што сам нашао, да ти буде на многе потребе, и да га носиш при себи.

И моли се за нас, служитељу Христов, да нас Бог укрепи и сачува, да бисмо опет к вама дошли.

И ако ми Бог да и малу моћ, ићи ћу у Александрију к патријарху, да се поклоним светоме Марку. И отуд ћу у Синајску Гору, и када се вратим, ако будем жив и Бог да, до пролећа ћу бити код вас.

Чувај се, чедо моје слатко, да не изиђеш из неког мог завета. Па ако човек и сав свет задобије, а душу своју изгуби, која је корист? (Мт. 16, 26; Мк. 8, 36) Ако је поп грешан, али молитва његова није грешна, и веза његова је сила од вишње благодати. Ако се ко буде саблазнио, али ти се не саблажњавај, јер ће доћи Господ и неће закаснити, и да чујеш овај глас: „Добри и верни рабе, у малом веран, над многим поставићу те; уђи у радост Господа свога“. (Мт. 25, 21)

Сава, први архиепископ.

Хиландарска повеља

Дело је према најновијим истраживањима настало током 1207/1208. године. У односу на претходну, оснивачку повељу, с којом се у великој мери подудара, ова, такозвана Друга хиландарска повеља, има нарочит део који на алегоријски начин врло поетски говори о доласку светог Симеона на Свету Гору и њеног виђења као рајског насеља. Читаву алегорију Стефан разрешава. Значајно за поимање средњовековне естетике представља помињање чула којима се доживљавају рајске лепоте Свете Горе. Свети Сава је преузео алегорију ове повеље за своје *Житије светог Симеона*, прилагођавајући је новим потребама. Превод је урађен према Соловјевом издању *Повеље*.

Литература: А. В. Соловјев, *Хиландарска повеља великог жупана Стефана (Првовенчаног) из 1200-1202*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, V, Београд 1925, 62-89; *Списи светог Сава и Стевана Првовенчаног*. Превео Лазар Мирковић. Београд, Државна штампарија Краљевине Југославије, 1939; С. Радојчић, *Хиландарска повеља Стефана Првовенчаног и мотив раја у српском минијатурном сликарству*, Хиландарски зборник, 1, Београд 1966, 41-50; Р. Маринковић, *Почеци формирања српске биографске књижевности. Повеље о оснивању манастира Хиландара*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, XXXIX, 1-2, Београд 1973, 3-19; С. Радојчић, *О чулима и чулности у српској књижевности с краја XII и из XIII века*, Одабрани чланци и студије 1933-1978, Издавачки завод „Југославија“, Матица српска, Београд-Нови Сад 1982, 221-222; Стефан Првовенчани, *Сабрани списи*. Данашња језичка верзија Љиљана Јухас-Георгијевска, Лазар Мирковић, Миливоје Башић. Приредила Љиљана Јухас-Георгијевска. Београд, „Просвета“, Српска књижевна задруга, 1988. Библиотека Стара српска књижевност у 24 књиге, књига 3; *Писах и потписах*. Аутобиографске изјаве средњег века. Приредила Радмила Маринковић, „Нолит“, Београд 1996, 29-31; Стефан Првовенчани, *Сабрани списи*, Српскословенски текст приредио Томислав Јовановић, Превод, предговор и коментари Љиљана Јухас-Георгијевска, СКЗ, Београд 1999; З. Витић, *О двема*

преписивачким грешкама у најстаријим српскословенским књижевним текстовима, У: Словенско средњовековно наслеђе (Зборник посвећен Ђорђу Трифуновићу), „Чигоја штампа“, Београд 2002, стр. 109-115; Ђ. Бубало, Када је велики жупан Стефан Немањић издао повељу манастиру Хиландару, Стари српски архив, 9, Београд 2010, 233-241.

Хиландарска повеља

Када искони Бог створи небо и земљу и човека на њој, благослови их и даде му власт над сваком својом твари, постави једне царевима, друге кнезовима, а неке господарима, и свакоме даде напасати стадо своје и чувати га од свакога зла које би га задесило. Стога, браћо, Бог премилостиви утврди Грке царевима, а Угре краљевима и сваки народ разделивши, и закон давши, и обичај установи, и господаре над њима по обичају и по закону раставивши својом премудрошћу.

Стога по многој својој и неизмерној милости и човекољубљу, дарова нашим прадедовима и нашим дедовима овладати овом Српском земљом и све како Бог чинећи најбоље, не желећи људима људске погибелји, постави господина ми оца за великог жупана, названог на светом крштењу Стефана Немању.

И обнови своју дедовину и боље је утврди Божијом помоћу и својом мудрошћу, датом му од Бога. И подиже пропалу своју дедовину, и придоби од Поморске земље Зету са градовима, а од Арбанаса Пилот, а од Грчке земље Лаб са Липљаном, Дубочицу, Реке, Загрлату, Левче, Лепеницу, Белицу.

И Божијом помоћу и својим трудом то све придобивши и поспешењем Божијим мир и тишину примивши држава његова одасвуд, господин мој свети, боговерни часни старац Симеон, поче покретати мисао своју и поучавати ум свој, и желети са журбом и бринути се о души својој, подвижући се да у дан страшног суда буде прибројан онима који су угодили Богу и како би стекао рајско оно и неизрециво насеље неким обичајем, и највише жељаше да прими анђеоски и апостолски лик. И подвизаваше се како би са поспешењем следио Владичине речи, које изрече: „Узмите иго моје на се и научите се од мене, јер сам

благ и кротак и смиран срцем. Јер иго моје је благо и бреме моје је лако.“ (Мт. 11, 29-30) Пошто и Свето писмо говори: „Љубав Божија за верне је привезана“, (Према I Јн. 4, 12) овом, дакле, најизвесније привеза се.

Минувши много времена, и пошто смо ми, деца његова, отхрањени до ситости, он поче слати молбе ка премилостивом Владици да га не лиши његове жеље, него, приклонивши ухо своје, да га услиши.

Овај мишљу беше узнесен и жељаше: као да стоји на високом месту, у пролећно време, у веселом дану, то јест сунчаном, угледа издалека равну ливаду, красну изгледом, лепу створењем, а усред ње стајаше дрво дивно, округласто гранама, густо лишћем, преукрашено цветовима и пуно плода, пријатан мирис испуштајући. А усред дрвета угнездила се беше птица слаткогласна, кротка у седењу, тиха у песмама, весела у цвркутању, јасна у шаптању, једна од мудрих птица, вољено и слатко његово дете, које је некада мени било везом рођења брат, звани Сава монах, који сеђаше у дрвету, то јест на Светој Гори, неућутним гласом, високим грлом, јасним звуком мењајући прелепе и прекрасне гласове и необичне песме певајући. Тај глас уђе у уши прекрасног и дивног господина ми светога Симеона, часнога старца. Њој и остале птице, које на доњим гранама сеђаху, слатком њеном гласу својим гласовима весело помагаху.

Смотривши пак овога, вољено и слатко своје чедо, које је отишло и одвојило се још раније на свету ту ливаду и на лепо дрво и међу предивне птице, дивни овај муж помисли у себи: „Да сиђем на красну ову ливаду, те дошавши, лепоте дрвета да се нагледам и близу њега ставши, предивне оне птице красног гласа да се наситим.“

Док он ово помишљаше, Владика његов премилостиви не презре мољења његова, која из дубине срца уздаваше, него као милосрдни трудопријемац и податељ награда рече неоскврњеним устима својим: „Не дођох призвати праведнике, него грешнике на покајање.“ (Мт. 9, 13; Мк. 2, 17) Када дође погодно време, сву славу и част овога света ни у шта не урачунаваше, а красота овог живота као дим му постаде. Христова љубав рашћаше у њему и разгараше му срце, јер му се спреми храм као сасуд пречисти Његовим Светим Духом.

Остави владавину своју, која му беше дата од Бога, и сва своја многа, изврсна и различита имања, јер је Христос Бог тако изволео и Пресвета Владичица Госпођа Богородица, која га насити неизрецивом светом жељом и учини га заједничарем неизрецивог и часног анђеоског и апостолског лика, малог и великог. Када се ово оконча, пошто је Христос неким провиђењем у ум његов поставио и повео ми часног и блаженог старца светог Симеона, остави мене, у Христу даровано му чедо, на престолу свом и од Христа дарованој му владавини, мене, вољеног свог сина, Стефана великог жупана и севастократора, зета од Бога венчаног кир Алексија, цара грчког.

А овај као подвижник и чедољубиви и слатки старац, господин ми свети Симеон, ако сам и недостојан назвати се његовим сином, благослови ме више од друге моје браће, као што благослови Исак свога сина Јакова, сваким благословом. И поче ме учити да се поспешим на свако добро дело у мојој држави, и да будем милосрдан према хришћанима које ми предаде, и заповеди ми и о црквама старати се и о калуђерима који у њима служе и нити о ком обичају да не будем зазоран од Владике свих и Господа.

Потом, вољом Владике нашег Исуса Христа, као што вели Свето писмо: „Уклоните се из својих места рођења, јер ниједан пророк није примљен у отачаству свом“, (Према: Лк. 4, 24) него спасење прима са онима који живе Христа ради, изиђе из државе своје и оде од деце своје и супруге своје еда би достигао ону раније описану ливаду, и красно дрво и слатку птицу, и ту спасење добио. И не остави га Владика и Господ наш Исус Христос јер се више радује једном грешнику који се каје. Него, брзо идући са оне Горе, сиђе на раван, то јест у Свету Гору, где чу да се живи миран и неметежан живот на тој ливади, и где се правоверје добро укоренило и где светло сија као неко дрво које дивно стоји, чије су гране освећени и богобојажљиви и христољубиви црнорисци и сав освећени црквени збор. А усред свих њих, као слаткогласна птица, Сава монах, мила утеха христољубивом старцу. Често пак лишће и прекрасни цветови су пророчке проповеди, то јест учења часних јеванђеља и апостолска предања и заповести отаца, а што је пуно плодова, то је нада, корен вере, а добре наде су плод, са овим напред

реченим, а ту је и миомирис. Зажеле и заиста отпочину на дрвету у коме појаше птица мењајући гласове. А ,поводомf тог мењања гласова, о богољубиви господине мој, написаћу пет твојих премудрих чувстава: гледање, слушање оног дрвета, мирисање, говорење, миловање птица и излетање и друго.

Изиђе из отачаства свога у свету ону ливаду, то јест у Свету Гору и нађе неки бивши манастир звани Милеје, Ваведење Свете и преславне Владичице Богородице, од кога не беше ни камен на камену остао, него беше разваљен одасвуд. И потруди старост своју, и мене, ако и недостојног назвати се сином његовим, покреташе да обновим место свето. И ја, последујући заповест Владичину, који рече три ствари у светом Јеванђељу: „Љуби Господа Бога свог свом душом својом и ближњег свог као и самог себе“, (Мт. 22, 37, 39) а треће: „Поштуј оца и матер“, (Мт. 19, 19) као што ми је сведочио господин мој свети Симеон, испуних његову вољу за цркву и за друге ствари на које ме принуди.

И сећајући се часног живота славних ми родитеља, како красоту, како владање народом, како славу и богатство према ништељубљу ускоро Божија љубав к себи привуче, помислих у себи да ме удостоји Владика мој Исус Христос да будем ту поклоник код Пресвете Владичице наше Богородице, и да буде светило неугашено у њеном храму и крај гроба часног и боговерног старца, господина ми светог Симеона монаха. Удостојих се да му будем, заједно са њим, китор и служитељ. И обнових га молитвама његовим и дадох манастиру села: Ђурђевић, Петровић, Крушево, Книна, Рубач, Поток, Дрсник, Гребник, Гован, Заљуг и планину Добре Доле и два винограда и трг Книнац, а у Зети половину Каменишта заједно са људима. И потом придадох Виден и Беличишта са Горњим Вранићима до Градишта.

А по овом молим вас, господо моја и браћо, коме Бог дарује овај престо после мене и ову државу, да не увреди Свету Богородицу у свим овим правима писаним овде, нити да буде оповргнута моја реч нити дарови. Ако ли ко оповргне и увреди свету Богородицу, да га Бог прокуне и Света Богородица и да му је она супарница пред Сином својим у дан страшног оног суда Христовог. Уколико неко измени реч моју, те ако и сам учини

нешто светињи за душу своју, неће му бити потврђено од других који буду после њега владари. Делајући не оповргнух дела и давања оних владара који беху пре мене, него још приложих уз то и довољно учиних, испуњено сваком потребом, у векове векова, амин.

Крст великог жупана Стефана, намесног господара све Српске земље. Двадесет деветог септембра створи се ово.

Грамастик Теодор

Записи у поговору Шестодневу

Преписујући на Светој Гори, у пиргу Преображења Спасова, млчалници манастира Хиландара, *Шестоднев* бугарског егзарха Јована по наруџбини српског писца Доментијана, Теодор Грамастик оставио је 1262/63. године два записа о невољама које је притом имао. Будући да је био голобрад (спан), а у то време дошло је на Светој Гори до њиховог великог прогона, Теодор је морао да напусти ово монашко средиште. Доментијан га је поново довео на Свету Гору. То је довело до њиховог извођења пред прота, старешину Свете Горе. Теодоров опис тих тренутака упечатљиво говори о његовим знатним књижевним могућностима. Запис је настао у два наврата, приликом првог напуштања Свете Горе и други део на завршетку преписа *Шестоднева*. Превод се доноси према издању Ђорђа Трифуновића.

Литература: Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, I, Београд, Српска краљевска академија, 1902, број 21, 9-11; *Из тмине појање*. *Стари српски песнички записи*. Саставио Ђорђе Трифуновић, Београд, „Нолит“, 1962; *Стари српски записи и натписи*. Приредио Милорад Павић, Београд, „Просвета“, Српска књижевна задруга, 1986, Стара српска књижевност у 24 књиге, књига 19; Ђ. Трифуновић, *Записи граматика Теодора Спана у Шестодневу Јована Егзарха*. *Издање текста*. У: Ђ. Трифуновић, *Са светогорских извора*, Службени лист СЦГ, Београд 2004, 89-114.

Записи у поговору Шестодневу

Први запис

Слава теби, Господе!

У име Оца и Сина и Светога Духа, извољењем Спаса нашег Исуса Христа и молитвама пречисте његове матере и поспешењем Светог Духа. Године 6771 (1262/63.) за царства

боговерног цара грчког кир Михаила Палеолога, царствујућег источним и западним земљама. А наш господар, унук светог Симеона, а првовенчаног краља кир Стефана најмлађи син његов међу свом браћом, највећи и превелики краљ кир Стефан Урош у свом отачаству самодржавно владаше свим српским земљама и поморским, при преосвећеном архиепископу нашем Арсенију и при блаженом и преподобном оцу нашем светогорском проту кир Арсенију. И тада је држао крмило Хиландарске лавре преподобни отац наш игуман кир Јевстатије. И у дане тих светих написаше се ове књиге на Светој Гори у пиргу, у месту Преображења Спасова, у сихастирији Свете Богородице Хиландарске лавре, руком граматика Теодора, а заповешћу и трудом преподобног оца Доментијана јеромонаха, који тада беше духовник свег братства Хиландарске лавре. И као што Господ зна, не ради имања овог света, него милости ради Божије оног света бесконачног и будућих ради блага, наслађивања и стицања непропадљивог у коме је безгранична радост у бесконачне векове. Амин.

И сам Бог зна да са великим трудом и са великом муком и са великом бедом, као што Господ зна, и своју душу заложивши, дођох до ових књига, те после смрти моје, где их оставим, да су ми на вечни спомен. И ко се нађе ту, да ме спомиње, а њега Бог да помене у царству небеском. Ако ли се неко дрзне да је узме са тог места из било ког разлога, да је проклет од Бога, и од свете Богородице, и од светих апостола, и од светих пророка, и од преподобних отаца и од свих светих, који на векове угодише Богу, а и од мене грешног исту клетву да има.

А Господу нашем Исусу Христу, који царује у векове и на векове, који даде почетак и крај овим књигама, Њему нека је слава и власт и беспочетност у бесконачне векове. Амин, амин, амин.

Други запис

Хвалу ти приносим, Владико, јер овим књигама почетак ми би, а мени дарова и крај. Доброг цара добра мати, пресвета моја Владичице Богородице, Теодора, бескрајно много грешног, слугу твог худог и потопљеног валима света овог сујетног, који се трудио о овој књизи с љубављу у славу и хвалу Сина твојег, Господа нашег и Спаса Исуса Христа, овде ме, дакле, покривај и сачувај одгонећи разне слабости душевне, као и телесне

страсти, онамо, пак, сина твојега Христа учини ми милостивог.

Ове, пак, књиге писаху се заповешћу и трудом светог и преподобног оца нашег богоумног јеромонаха Доментијана, који беше тада духовник Хиландарске лавре, истинито књигољупца, и ако је по истини рећи, великог богољупца, коме нека је похвала на небесима од самог Бога и од светих анђела његових за божаствену његову љубав коју има према сведобром источнику милости и за сведочење његово свето, које су свете књиге. Мене, пак, будући да као голобрад дођох на Свету Гору и проевши једну годину, пронађе овај христољубиви отац мој и разуме од мене да свете књиге умем преписивати и у Господу се посаветовасмо око тога ако Господ усхоће. А у те дане прот и Светогорци подигоше се на прогон голобрадих и прогнаше многе са Свете Горе и мене заједно са њима. И изиђох у град Солун, те тамо проведох пола године. И отац, пак, мој блажени, свагда горући Духом Светим, не напусти жеље срца свога и дошавши изведе ме из Солунског града и својим богоразумљем уведе ме опет у Свету Гору и име Господње призвавши, с Господом почесмо књиге ове. И када их исписах до половине, зависник ђаво испуни срце неком противнику мом и оклевета ме проту који многе изасланике посла оцу мом због мене. И заиста, добри отац и чедољубац не хтеде ме пустити самог да не будем озлобљен и казну добијем као и други.

И када приспе празник Успења свете Богородице, отац мој узевши ме пође на сабор светих отаца. И затекосмо прота веома гневног и љуто наоштреног оним непријатељем мојим. Када, пак, прот упита оца мојег о мени, много се ожалости отац мој због мене. И Господ Бог беше са оцем мојим и не даде да га прот до краја растужи. А ја, стојећи и посматрајући тужно лице оца мојег, великом жалашћу уздрхтах, да ми се чинило, оци моји и браћо, верујте ми, као да сам на другом доласку и ишчекивах којом ћу казном бити осуђен. Али милосрђем Божијим и молитвама оца мојег сачува ме Бог од свих казни које ми изрече прот. Коначно ми би досуђено да поново будем прогнан са Свете Горе. И ту ме не остави отац мој, него ме предаде у метох хиландарски и Господом вођен и молитвама оца мојег храњен, окончах и другу половину. И отац мој свог благослова не лиши ме и сав мој труд испуни. А оца мојег Бог да не лиши своје милости овде и у бесконачне векове. Амин, амин, амин.

Похвала светом Симеону и светом Сави

У жанру похвале исказала се већина писаца старе српске књижевности. Пре Теодосија свети Сава, Стефан Првовенчани и Доментијан уграђивали су похвале у своја житија. Као самостално дело она се сачувала тек код Теодосија Хиландарца. Прослављање светог Симеона и светог Саве остварено је у *Похвали* богатством стилских, реторских и језичких могућности по узору на најбоља дела византијске књижевности. У троделној композицији најпре се посвећује засебно слово светом Симеону, а онда светом Сави, да би се у даљем току обојица прослављали. У снажном ослањању на Библију писац је своје реченице стварао повремено у маниру „плетенија словес“. Теодосије ово своје дело назива *Похвалом*, *Словом* и *Похвалним словом*. Дело је преведено према препису монаха Марка, насталом у XIV веку у Хиландару, који се налази у зборнику Народне библиотеке Србије у Београду са сигнатуром 17, на странама 255а-283б, а на основу нашег издања.

Литература: V. Jagić, *Kritički dodaci tekstu Života svetoga Simeona i svetoga Save*, Starine JAZU, V, Zagreb 1873, 19; S. Novaković, *Teodosija mniha Hilandarca pohvala svetome Simeonu i Savi*, Starine JAZU, XI, Zagreb 1879, 164-180; С. П. Розановъ, *Θеодосиевская редакция жития Саввы Сербскаго*, Извѣстия Отдѣления русскаго языка и словесности Императорской Академии наукъ, XVI, кн. 1, Санктпетербург 1911, 185-209; Т. Јовановић, *Похвала светоме Симеону и светоме Сави Теодосија Хиландарца*, Књижевна историја, V, 20, Београд 1973, 703-778; Теодосије, *Службе, канони и Похвала*. Приредила Биљана Јовановић-Стипчевић, данашња језичка верзија Димитрије Богдановић, Биљана Јовановић-Стипчевић. Београд, „Просвета“, Српска књижевна задруга, 1988. Библиотека Стара српска књижевност у 24 књиге, књига 5, свеска 2.

Похвала Теодосија монаха светим и преподобним оцима нашим Симеону и Сави, учитељима српским

Благослови, оче!

Пресветли просвећен спомен свечасним оцима засија нам данас, јер пресветлим зраком озаривши се и светло нас просветливши, светао је, дакле, и просветљен и достојан је сваке почести и радости код Бога. Њима ваше богољубиве душе, као вазљубљених чеда отаца, ка духовном весељу сада сазвавши, и као миљенике отаца у светлој овој цркви радосно примајући и љубављу веселећи, пре плотске духовну вам припремам трпезу, испунивши ову похвалу светим, а са њима и тим самим светим оцима, испунивши је радошћу духовног весеља, испунивши је слашћу божаствених речи, анђелском храном, јер анђелском храном Писмо назива речи. Њима се наслађује душа која се чува умом и као тело храном речју окрепљена бива.

А Давид, окусивши сласти Божијих речи и задививши им се, рече Богу: „О, колико су слатке грлу моме речи твоје, слађе од меда устима мојим, јер од заповести твојих разумех и стога замрзех сваки пут неправде!“ (Пс. 118 (119), 103-104)

Јер када некада људи седоше за плотску трпезу јести, као што пише, и уставши по ситости, заборавише Бога који их насити и почеше играти непристојно и падоше трупла њихова у пустињи. (Према: Пс. 77 (78), 28-31) А неки, једући са умне духовне трпезе и слашћу наситивши се и испунивши се смерношћу, много пута хлеб свој заборавише појести, а други за кратко понудивши се, потпуно је се одрекоше, удовољавајући потребу плодовима дрвећа и растућег биља и слађе него са других трпеза узимали је, тако да онима који са такве трпезе јеђаху треба рећи: „Хлеб анђелски јеђаше човек.“ (Пс. 77 (78), 25)

Јер њега, истински хлеб небески и истинску сласт живота, Бог мој Исус претворио је уместо ма'не и усладио им. И не беху за благодат заборавни, нити незахвални, нити роптаху на хранитеља као стари који јеђаху ма'ну, (Према: Пс. 77 (78), 18) него са великом благодарношћу Богу захвалише, и тако наситивши се, постајали душом весели и срцем окрепљени. Као што је и Он сам, сушта истина, Христос Бог, када ради нас

искушаван беше од људи, истинито поступајући, кушачу и оцу лажи рече: „Писано је: Не живи човек само на хлебу, него и од сваке речи која излази из уста Божијих.“ (Мт. 4, 4)

А реч Божија је све што је о Богу речено, и свим што је о Богу речено душа је задивљена и скрушена помиње Бога и бежећи од зла, њему прибегава. Сећањем на речи и у срцу молитвом поучавајући се, као да се приближава Богу сједињујући се са њим. Уста Божија су све што се о Богу говори и поучава. Јер ако каже: „Од недостојног ка достојном речју ћу те уздићи, јер си уста моја,“ треба речи према наученом животом потврдити, еда би савршен био онај који се поучава, а не на једну ногу да храмље. (Према: 3 Цар. 18, 21) Јер рече: „Поче Исус творити и учити“, (Мт. 4, 17) и још много о томе, а пошто сте ви више искуснији од нас, стидим се даље мудровати.

Ову мудру и духовну трпезу не састављам вам усред коњских трка, где је неприкладно шта добро чути, нити на улицама, где скомраси махнитају испразно, увредљивим песмама повређујући душе окупљених, јер прљавим и нечистим речима ум њихов скрнавeћи и смехом недоличним погубљује, а не да весели. Него, и онима који често неразумно окупљени, пржени сунцем и засипани ветром и прашином, и који до краја одолевају мрском том позоришту, из безумља их узимају за добро.

А у цркви Божијој, у којој смо се сада окупили, као на небесима, итекако треба истрајати, где су молитве и мољења, благодарeња и благохваљења, анђелски Богу приносити удостојисмо се, где све светом лепотом украшено видимо, где се не виде упрегнута кола, нити смењивање коња, нити слушамо увредљиве речи скомраха којима савест своју скрнавимо, него уместо свега светим песмама и певањима духовним наслађујући душе, веселимо се. И сина громава громоречито, глас Божији чујемо да узвикује:

„У почетку би Реч, и Реч би у Бога, и Бог би Реч. Она би у почетку у Бога. Све њом постаде, и без ње ништа не би што постаде.“ (Јн. 1, 1)

Опет његове речи и Бога Господа нашег Исуса Христа, који све поучава, говори: „Ако ме волите, заповести моје сачувајте“; (Јн. 14, 15) „ово је заповест моја к вама: Да волите један

другог“; (Јн. 13, 34; 15, 12) и „По томе ће разумети сви да сте моји ученици ако имате љубав међу собом“; (Јн. 13, 35) „волите непријатеље своје, добро чините и онима који вас мрзе“; (Јк. 6, 27) „опраштајте и опростиће вам се, дајте и даће вам се“; (Јк. 6, 37-38) „блажени су ништи духом; блажени су гладни; блажени су кротки; блажени су милостиви.“ (Мт. 5, 3-6-5-7)

И безумна и недостојна наша окупљања он прекорева и осуђује, јер рече: „Безумниче, ове ноћи узећу душу твоју од тебе, а што си припремио, за кога ће бити?“ (Јк. 12, 20) И затим: „Друже, како се дрзну ући овамо без свадбене одеће прикладне за радост? Свежите му руке и ноге, узмите га и вргните у таму најкрајњу, и тамо ће бити плач и шкргут зубима.“ (Јк. 22, 12-13)

Оне, пак, који га слушају и за сроднике прима и блаженим назива. Јер када је Исус учио, рекоше му: „Отац твој и мати твоја и браћа твоја напољу стоје желећи да те виде.“ (Јк. 8, 20; Мт. 12, 47) А он према свима који сеђаху и слушаху његово учење, пруживши своју божаствену руку, рече: „Ако неко од ових испуњава вољу Божију, он је отац мој, и брат мој, и сестра и мати.“ (Мт. 12, 49) И када једна жена из народа, задививши се, подиже глас и похваливши га, рече: „Блажена утроба која те ношаше и дојка коју сисаше“, (Јк. 11, 27) он, показујући једнакост у љубави, коју је са мајком свих заједно прихватио, рече: „Блажени су они који слушају реч Божију и чувају је.“ (Јк. 11, 28)

Видите ли коликих смо ми, окупљени у цркви Божијој, удостојени да чујемо добара? А у њој као неки који слатко слушају прегуднице, читајући житија древних светих и изванредних мужева и уносећи се у њих, наше уши слатко поучавамо, и душом и срцем бивајући скрушени, умом усходимо ка Богу, дивећи се њиховој високој смерности и страдању Христа, трпљењу, болима пошћења и страдањима у пустињи.

Јер слушамо божаственог Павла како говори о њиховим светим страдањима поднетим за Христа: „Како ругањем и ранама примише искушење, па још и узама и тамницама, и камењем убијени беху, растављени беху, искушани беху, умреше посечењем мача; иђаху у кожусима и у козјим кожама, лишени сваке утехе, невољни, осрамоћени, разграбљених имања; по пустињама скитајући, и по горама и по пећинама тумарајући, и по рупама земаљским стешњени, беху добри према Богу, они којих не беше сав свет достојан.“ (Јевр. 11, 36-38)

Ово, дакле, и још више од тога о њима слушајући какве силе и чудеса чињаху са Божијим именом, дивимо се и снажимо хвалећи Бога, а њих саме, са њиховим лепим обичајима и делима, хвалећи и блажећи величамо и тиме се старамо и за оне који беху оци наши.

Јер неки од њих, Богу чинећи изобилно добра дела, мученичком крвљу венцима украсише се.

А други, изашавши из својих домова на високе горе, заволеше пребивалишта дивљих звери. Хладноћом и жегом многовремено захватани, страдањима и постом свакодневно мучени до крви, у болестима окончаваху.

Други, пак, праведношћу и вером, милошћу и милосрдношћу према сиромашнима, и свим оним што је заповеђено у свету за спасење, Богу угодише, а затим се истински скрушише.

И они који према Јеванђељу савршенство младића подражаваху, све своје убогим, Богу раздаваху и своје остављаху, једни богатство, а други царство и све презревши, крстоносно овим поучени, пођоше за Христом и двоструким даровима и почастима од њега обогатише се.

А неки још из младости пошћењем и непорочношћу, чистотом девства и животом у пустињи постадоше изврсни. Потом се апостолским и многим другим даром у свету удостојивши, светлост животом постадоше и учењем Богу приведоше оне који се просветлише.

Међу ове хваљене свете и према Богу изванредне мужеве спадају и ови свети оци наши, које у наслову *Слова* споменусмо: преподобни Симеон, велим, и свеосвећени Сава, које сада прослављамо. А њих заиста треба овим славити и достојно величати, јер и они су као људи слични нама били пролазни, али више од нас Бога заволеше. Царство и све сувишно световно као безвредно презреше и усрдно за њим пођоше, и да би му угодили усрдно похиташе. И из љубави према Богу и Бог заволе њих, и узвелича и прослави их, јер рече: „прославићу оне који ме славе, а презрећу оне који бешчасним животом буду бешчасни.“ (1 Цар. (1 Сам.) 2, 30)

И онима које Бог узвелича и прослави, ко да прећути похвалу, скривајући је? Јер лепо је и нама и заиста достојно њих славити и похвалити. А наша похвала није од оних којима користи, а још

више чинећи нама спасење, јер похвала је праведним од Господа, и венац славе и хвале, вечна радост на главама њиховим, јер му угодише. (Према: Приче 10, 7-6) Стога је за нашу поуку и као корисна и установљена, да се врлине ранијих мужева који угодише Богу, па тиме беху и удостојени од Бога, сачувају писањем будућем роду; да не буду прикривене дубином заборава врлине добрих, него још јасније да се разумно речима покажу; подобно томе откривати како се не би утајила корист за оне који слушају, јер се зна да ће слово о врлинама многе умилити, и као неким жезлом, такмичењем душу ранити, јасно је обновити и покренути је ка животу оних који у Богу поживеше.

Али како нисмо од почетка били у свим напредовањима преподобног оца нашег Симеона, и због великог растојања година, не можемо постићи да испричамо све што је било у његовом земаљском животу, него према житију његовом како прочитавши разумесмо, које је пребогата ризница или дар очев, што нама, деци његовој, у књигама оставише.

Јер чујемо како беше муж за кога Давид у почетку књига својих, пре нас похваливши га, рече: „Блажен је муж који не иде на савет нечастивих, и на путеве грешних не стаје, и на окупљања пропалица не седе, него у закону Господњем би воља његова и законом његовим поучаваше се дан и ноћ.“ (Пс. 1, 1-2)

Муж славан по благородности и богатству,
муж у војевањима изванредан и до краја ратовању обучен,
муж величан у крепости и више него ико други задавао
страх противницима,

муж побожношћу и вером, гостољубљем и милосрђем
према сиромасима веома красан,

муж силом и богатством изобилнији од Авраама и Јова, и у
сваком благодању у Богу богат,

муж добар, који је милостив свакога дана и разумева
сиромаше и убоге веома много,

муж хваљен по непорочности и праведности,

муж, велим, по чежњи духовној истрајнији од свих, муж у
свему угодан Богу!

Како висином достојанства би самодржаван, праведношћу
и вером просија, а земљу народа свог православљем ка Христу
обасја, јереси одагна и цркве подиже, како затим постаде смеран,

царство и красоте света остави, и коме многи служажу, као светао и узвишен, у смерности савршен, крстоносно пустињу достиже, странствовањем и постом до краја живота поживе, као што је свима нама познато.

Каквом се топлотом земаљског појави, и са каквим кајањем и заносом, смерношћу и љубављу, и у тајнама срца, уздасима ка Богу поживе, то зна само Бог, који испитује срца и утробе. (Јер. 11, 20) А ја о томе не знам говорити, јер видим мужа чију величину и Бог прослави, те се и ја дивим. И сматрам да ничим није био толико обдарен као смерношћу, скрушеношћу срца и љубављу према Богу.

Уз све то, ако ми и не успемо све изрећи, јер превазилази наше *Слово*, о земаљском животу његовом, о добротинствима и милосрђима према сиромасима, или о скрушеним пошћењима у пустињи, и заносу према Богу, садашња нас збивања извештавају. Јер добра дела која најпре беху у његовом животу, сада се јављају из мртвих костију, које изливају животочно миро, о чему многи чусте, а неки знате јер видесте.

Више од нашег закаснилог казивања треба изустити уверење вашим богољубивим душама, због снаге у подражавању врлина преподобног оца нашег. Јер и мања дела великих, за слабе, нећу рећи лење, велика су. И ако неко од људи које је Бог узвеличао, покуди своју лењост или немоћ, и унизи се и осуди себе, и то је корисно.

Неће ли садашње почести на земљи, а да не говорим о онима на небесима, преподобног оца нашег Симеона задивити и занети ревносне и богољубиве душе? Неће ли снагом подићи на похвалу и на ревност? Како не би док достиже према Богу толику смерност и љубав, и достоји се од њега толиких почести, тако да миро не точи само из његових светих моштију, него и свети лик са његовим изгледом, насликан на зиду и створен на славу њему за Бога, пушта миро из тврдог камена и сувог креча, и да ће и од сада видети када му поново будемо уздавали велику и умом незамисливу славу и почести.

Уверавајући нас да схватимо да душа која иште Господа, и нађе га. И ако когод ради њега добро чини, то неће остати скривено од његових свевидећих очију, и добрим узвраћа добром, као што можете видети у чудима оца нашега.

Шта, дакле, ми на ово да кажемо? Којим достојним почастима да га обдаримо, њега, кога Бог прослави пред анђелима на небесима и пред људима на земљи? Нећемо ли се задивити дивном мужу, небеском човеку и земаљском анђелу? Нећемо ли га прославити рекавши са Давидом: „Блажен је муж који се боји Господа, силно ће бити на земљи семе његово.“ (Пс. 111 (112), 1-2) Нећемо ли га похвалити, говорећи: „Праведник ће бити у вечној успомени.“ (Пс. 111 (112), 6) Нећемо ли му се приклонити молећи да се моли за нас, и с вером и љубављу у спомен његов служећи да кажемо: „Колико је добар Бог за оне који су праведни срцем и не унижава оне који су смерни духом?“ Нећемо ли слично апостолима рећи: „Није Бог забораван да заборави труд и награду, дела слугу својих, које учинише у име његово, послуживши светим и ништим.“ (Јевр. 6, 10)

Јуче он би поделивши хлеб свој и примивши убоге, нахрани их, а данас примљен у Аврамова насеља весели се с њим.

Јуче Христа ради странствоваше, а данас са њим царује радујући се.

Јуче нам са смерношћу приклањаше главу, а данас ми мироточиви гроб његов целивамо клањајући се.

Јуче нас он телесно тешаше, а данас се у цркви духовно весели.

Јуче нам вино љубави захваташе, а данас миром светих моштилју својих помазујући освећује.

Видите ли коликих добара од Бога удостојавају се они који му угодише, и колико добра нама у животу и по смрти чине праведници, као и ова преподобног оца нашег Симеона, а оно што је о њему у *Заједничком слову*, нека сачека на ред.

А сада приђимо његовом сину по телу, а оцу по Духу Светом, и наћи ћемо и њега као изванредни плод доброг дрвета, па још више због доброг плода и дрво да похвалимо и прославимо. Ка свеблаженом и свеосвећеном Сави, велим.

Јер и он, иако природно, али не обично рођен, него молитвом испрошен и Богом дат родитељима, и из младости као анђеоског чистотом сијајући, јави се, јер беше сваком чистотом улепшан и украшен.

Све красоте света и оца владара остави ради Христа и постаде воспитаник пустиње; чедо послушања, изданак тиховања, грана

узддржљивости, цвет пошћења, плод смерности, љубављу и милошћу усавршен. Свим добрима природе постаде изобилан, од учитеља Христа удостоји се достојно да буде учитељ, који и земљу народа свог, попут апостола, у свој удео прими, и Светом писму је научивши, и вером просветивши, и изузетне ка Богу привевши.

Страдања његова, и путовања, и знојења многа ради подизања манастира у пустињи и у туђој земљи, као и у земљи отачаства свога, како да је украси црквама, вером православном просветли, да их светитељима и обичајима христоименованих људи узакони, манастирима и монашким обитељима и уставима да је улепша.

Па и странствовања његова по свим земљама, не једним путовањем, него и двома, по околини Јерусалима и Синаја, Египта, као и Либије, све до великог Вавилона, где је обилазио света места и поклањао им се, и са светим и преподобним оцима разговарао о духовним стварима, и од свих молитву и благослов примио. И као трудољубива пчела са различитих цветова, из житија оних отаца пустињака, која су неизрециво слађа од меда, душевно саће стварао, то јест, полагао на срце своје за усхођења.

Милостињу многу раздајући, и Реч је делом сејао као апостол. Свете мошти је искао и откупљивао. И ако је штогод часно и свето у туђини налазио, и то је куповао и сакупљао и доносио у своје отачаство, што је све до данас његовим молитвама сачувано и непропало остало, красотом и светошћу украшавајући свете и божаствене цркве у његовом отачаству.

А сва та путовања и тековине, труд и страдања, ко може да изброји и исприча?

Светољубиви, дакле, и самољубиви, и они који славе обилну храну и ленствовање, славе оне који имају добра. Али у томе ја ништа од тога не налазим, јер га не сматрам самољубивим, него за некаквог гневног и немилосрдног, који постаде непријатељ своме телу. треба и да га похвалим, онда бих га за слабости његове похвалио.

И ко све од младости па до краја старости у трудовима проводи свој живот, нико не би успео да га опише ко га због апостолских страдања украсивши не би похвалио. Јер код њега

се све апостолско испунило, осим што је Јудејац и из народа кажњеног. И та многа путовања у Богу, на којима су невоље на рекама, невоље од разбојника, невоље у пустињи, невоље у морским бурама, у страдањима и подвизима, у глади и жеђи, и у зими и наготи.

Туга за све цркве у његовом отачаству, жалост и многе патње од браће самодржаца и по телу сродника које некада у мржњама смириваше стојећи пред њима, заштићаваше их, посредоваше, мољаше, као неко бестелесан наткриљаваше их и у љубави да остану утврди их. А и када га више пута ожалостише и када га не послушаше, он не одступаше, него као други Мојсеј или Самуило све тегобе и противљења подношаше не посустајући, него и хуљен од њих мољаше се.

Ко сада пред готовим и због малог да посустане? А овај који све стече, не изнеможе, него све тегобе као лаке носећи, у име будућег заборављаше протекло.

Хвали ли ко од вас и чудотворце, нека похвали и овог и нека погледа на његова чудеса! И ако са пажњом разумно размотриш, видећеш да она нису обична, него заиста дивна и чудна, задивићеш се и занећеш се, и као Исаија за твар Творца, прослављајући их, рећи ћеш:

„Госпoде Боже мој, прослављам те и певам име твоје, јер си чудесна дела створио преко светих својих!“

Јер и он, као мој Исус речју, ослабљеног молитвом подиже, и као Илија давно град са небеса молитвом сведе, и као он Ахаву, тако овај цара противничког, Утрина, зачудивши, одврати од безбожништва, и као он ревнујући за Богом, бестидне свештенике и мрске јеретике, такође због распри о Богу, мада их не закла ножем као он, него их као вукове раздражи и одагна од стада, да не би као они Израилъ за Ваалом, народ његов од Бога у јерес преобратили. (Према: 3 Цар. (1 Цар.) 18, 23-30.40) А многе учењем о Богу од вукова у јагањце обрати. И умрлог брата, који је спремљен за погреб, молитвом оживе, и анђела, до тада само анђелским, украси монашким ликом, рекавши да се душа у Богу врати, а затим заповеди да се опет врати.

Који тада видеше, и сада слушају о заиста задивљујућем чуду, како бестелесни и небески земаљског и телесног послуша. Јер и малом хартијом и црнилом заповеди да из гроба његовог

оца потече миро. И у гробу и на западу мртав, мртав живога послуша. И светло послушање умрлог оца, које још као жив према сину за спасење имаше, у гроб леже, више бих рекао, на небесима боравећи, ово показује.

И велику пучину препливавши, и мору јаким ветровима свирепо узбурканом и валовима корабљу разбијајући, Божијим именом и оружјем крста запретивши, и слеглоше се ветрови и море и настаде тишина. А корабља са ученицима и са путницима који пловљаху са њим нађоше спас од смртног утапања, и будући задивљени, рекоше: „Велик је Бог, оче, и реч његова света на уснама твојим!“ – јер негдашње о негдашњим светим чусмо сада код тебе, а данас новог дивног светог очи наше видеше.

Чиме достојно да узвратимо твојој светости, јер си нас од гроба у мору силом својих крепких молитава Богу данас избавио? Па си учинио да и бездан, бездан милости Господа, у болести њему послужи, да му се велика риба док је лежао у корабљи валом добаци на прса. И ово је велико чудо, којим свети прослављају по чудесима неизрецивог Бога. Како вал, по природи вода што се разлива, као неки послушни слуга, услужно подигавши се и као рукама дароносно у руке светом рибу подаде, и не окропивши корабљу, врати се.

И после своје смрти, грбавца, који је уназад лазио, гробом исправивши, подиже и потпуно здравог учини да хода.

И друга његова чуда створи за живота и после смрти, многа да заобиђемо, јер их не треба сва набројати нашироко, него испричати о годинама.

Шта ако величине и дивоте разборитих и богољубивих душа није неко промислио, или да није таква вера и смелост према Богу великих и изузетних мужева које због чуда хвалимо? Нису ли она као и самог мог Христа божанске силе, таква божаствена чуда, када са небеса божаством не одступи и ради мене и свих људи телесно по земљи хођаше? Онај који и ученицима тада рече, као и свима што сада говори: „Који верује у мене, дела која ја чиним и он ће чинити, па чак и већа од њих.“ (Јов. 14, 12)

И када његовом клетвом усахну смоква, задивљеним ученицима који прослављаху његову владавину и силу, говорећи: „Учитељу, погледај, смоква коју прокле усахну“, (Мт. 21, 20) Исус, одговоривши, рече: „Кажем вам амин: ако имате веру и не

посумњате, не само да ћете постићи чудо са смоквом, него ако и овој гори кажете: истргни се и баци се у море, биће све како кажете, и све што у молитви заиштете верујући, добићете.“ (Мт. 21, 21)

Дакле, и ми који смо христоименовани људи, ако заповести његове сачувамо, Христови смо ученици. И сва власт знамења и силе која је дата ученицима, биће и нама дата да је користимо.

„Ево, дадох вам“, рече, „власт да наступате на змије и на шкорпије и на сваку силу непријатељску“, (Лк. 10, 19) и затим: „А знамења онима који верују у мене биће ова: именован мојим изгониће ђаволе, у руке ће узимати змије, на болесне полагаће руке и постајаће здрави.“ (Мк. 16, 17)

И не научише ли многи од светих, после апостола, као апостоли многе друге, и моћ и знамења и чуда као и апостоли у Божије име испунише, и укрепљени беху да поднесу страдања за Христа?

Јер познато је да многе слепе просветлише, губаве очистише, ослабљене подигоше, грбаве исправише, болести одагнаше од људи, болесне исцелише, мртве оживеше, звери укротише, огањ угасише, олово расхладише, змије растрзаше, змајеве умртвише, смртоносним напицима напојени беху и не повредише се, језера исушише, по водама непоквашени хођаху, мору запретише, ветрове зауставише; неки грађ, неки дажд, а неки огањ – свако према свом прошењу са небеса молитвом призна; будући на земљи, зауставише сунце које се креташе по небесима; а неки заповедише да се горе истргну и да се вргну у море, и поново да се врате на своје место; бесове прогнаше у непроходне горе и провалије и у шуме безизлазне и као вратима их затворише.

Као што и пре ових Бог мој Исус легионе свиња предаде дубинама на помор, његовим именован и вером и они све то учинише. Њихова величина не може се у цео свет сместити нити исказати.

И нису ли она велика и неиспитана, или страшна и задивљујућа? Не превазилазе ли ум и не успевају ли се исказати по узвишеношћу? Не задивљују ли срце и не опијају ли душу и ка Богу, чијим именован ово постижу, од земље узносе? И нису ли ови који се према њему са вером чињаху славни и дивни? Нису ли и изнад људи хваљених и блажених који беху достојни

спомена и слављења? Да би их и већом надом обрадовао, Господ им рече: „Не радујте се овоме што вам се духови покоравају, него се више радујте што су ваша имена написана на небесима.“ (Лк. 10, 20)

Са овим светим и великим и дивним мужевима, преко тако великих чуда, посматрамо и схватамо овог мужа кога сада хвалимо, светог и свеблаженог, велим, првосветитеља нашег и равноапостола учитеља, оца нашег Саву. Са њима заједничар и велик беше, јер ничега се не лиши наспрам оних који се подигоше у пустињи, наспрам послушника и испосника, као и преподобних и млчалника. Зар и међу светитељима не просија апостолски?

Јер чистотом и постом, трудовима и смерношћу, учитељством и дивним чудима, молитвом и милосрђем према ништим, странствовањем и путовањем, и свим добротама Богу у свему изузетно угоди. Осредње је превазилазио, а савршено достизао, и ни у чему није иза других заостајао.

Јер и он их као и они древни свети вером и молитвом у Божије име испуни. Јер „све је могуће верујућем“, (Мк. 9, 23) рече Господ, али не само обична вера, него и дела која је потпомажу, а смерношћу и још више љубављу све испуњавају и оживљавају. Јер „вера без дела је мртва“, (Јак. 2, 20) рече апостол, па нема ни смелости молити, нити наду да ће неко мољење примити, ако нема дела која јачају веру. „Покажи ми“, рече, „веру твоју из дела својих“, (Јак. 2, 18) и затим: „Ако имам сву веру да и горе премештам, и ако дам тело своје да га огњем испеку као хлеб, а љубави немам, ништа нисам“, (I Кор. 13, 2-3) нити молитва може да се испуни осим онако како нас научи Исус Христос, Бог наш и Спас, када рече: „Стојте молећи се и праштајте сагрешења његова од срца ако имате коме, да би вам и Отац ваш небески отпустио ваша сагрешења.“ (Мк. 11, 25)

Ово, дакле, засебно о сваком светом оцу нашем рекосмо, јер не беху лошији нити животом, нити делима, нити врлинама, нити било чим иза негдашњих светих. Због сила и чуда и похвала и обојници заједничког поново хитамо похвалити их.

Али зачуђен сам и не знам како их похвалити! Јер како бих и могао по достојанству похвалити оне који су по промислу Божијем призвани, оне које Бог најпре позна и одреди да

буду првенци у побожности међу многим братијом нашом, и служитељи Новог завета, Јеванђеља Сина његовог, и са њим постану заједничари у слави његовој. Јер, „које Бог раније позна, њих и позва себи на службу“, рече апостол, „а оне које позва, њих и оправда, а које оправда, њих и прослави.“ (Рим. 8, 30)

Шта, дакле, о њима да кажем када их Бог оправда и прослави? (Према: Рим. 8, 31) Јер лепо је и нама са Богом прославити их и као достојне величати. И ко да не узвелича избранике Божије? Оне које Бог оправдава и прославља, ко да не похвали?

Пошто су и више него достојно у Богу поживели, ми не успевамо како је достојно похвалити их, као неискусни у похвалним словима, не хтедосмо их се дотаћи. Ипак, уздајући се у ваше молитве, и у то смо се упустили. А ако се наше плетење речи и мало удостоји похвале светих отаца, не помишљајте да је то домишљање мога ума, него је од њих самих, од трудова у Богу и делања добрих дела. Њихове похвале њима и приносимо.

А *Похвалу* светима додајемо на Божију похвалу, који их укрепи, чијом помоћи свети дивна дела створише и стварају, на Божија милосрђа и велико удивљење његовој доброти, коју он има са љубављу према људима који испуњавају његову вољу, а све на корист и служење слушаоцима. Проповедамо о светима, тако да свим добрима, повестима и делима, занети добром у добрима, будемо добро похваљени од сведоброг Бога за све и свагда.

Приђимо самима себи, оци и браћо, сви који смо се насладили благодаћу отаца, и сада се наслађујемо, и опет ћемо се насладити!

Приђимо сви, и усхвалимо свим све који беху, и прославимо све који нас прославише!

Приђимо, дакле, и радосно потецимо слављу, и примимо га са љубављу!

Сви усрдно дарезљиви будимо! И нико од нас који прилазимо да се не јави са испразном лењошћу, јер ми двоструко од отаца примамо и двоструко и добро обогаћујемо се! Душевно, велим, и телесно молитвама њиховим обогатићемо се.

Принесимо, дакле, свако од нас према својој моћи, вољене дарове отаца и што од нас ишту! Не велим злата и сребра, нити бисера светлих, нити камења сјајног, јер њих они и у земаљском

животу презреше и као варљиви сан одбацише, а сада, будући са Христом на небесима, уопште на њих и не помишљају. Принесимо, пак, оно што је како њима тако и самом Христу пријатно, онима који слушају и служе испуњењу и пажњи онога који заповеда и онима који нису у певањима и молитвама неленосно проводили.

Неко ко је у власти, видевши њихову богоподобну и изузетну смерност, и презир према почастима, неће охоло управљати. Други, приметивши њихово изванредно живљење у пустињи, стећи ће смерност душе покудом себе. И ако иза њиховог узвишеног пута за Богом заостаје, и мали је по снази, нека се покрене за њима, а не да посустане из очајања јер су недостижни, обленивши се обамрлошћу, јер једва да су и крепким и подвижним душама достижни њихова смерност и трудови у Богу.

Други имају дивљење према висини чуда којима их Бог прослави и задиви, и којима се Бог у њима, смерношћу њиховог живљења, прослави.

Сви који сада имају веру, а не двоједушје за речено о њима, према њиховом, празникољубно сви данас, псаламски да кажем, „Приђите, узрадујмо се Господу“ у спомен отаца! Од разноликог и изванредног њиховог живљења за Бога, као од различитих и миомирисних цветова, венце *Похвале* уплевши, увенчајмо их! И изношењем дела њихових врлина, саставимо хор прослављања, рекавши:

Радуј се, Симеоне преподобни и мироточиви,
благочашћа богосађено дрво
при духовним водама напајано,
који си плод свој, Саву,
још у време земаљског живота
делатељу Христу дао,
цвет који од почетка чистотом младости
светлије од крина сјајећи, јави се,
и сладак мирис светости душе,
пријатнији од свих миомириса!
Јер и лист твој, оче,
не отпаде, велим,
синови твојих синова,
твојим светим и Богу благопријатним молитвама

све до сада побожно код нас царују!
Радуј се, овога сине,
Саво, оче свети, молитве чедо,
пустиње плоду,
од младости чистотом анђеле,
иако из жудње за чистотом и непорочношћу,
телесна чеда не пожелеле имати,
него Божијим Духом многе си Богу родио,
не, дакле, жени,
него се постара Богу угодити!

Радуј се, Симеоне преподобни,
премудри купче преко Јеванђеља,
који лепе бисере,
веру, наду, љубав,
са милосрђем имаше,
и стога све своје ништима раздавши,
једини драгоцен и бесцени бисер,
божаством Христа, поискавши, нашао јеси,
пролазно, оче, непролазним купивши,
и непостојано вечним заменивши!

Радуј се, Саво, оче богомудри,
равноапостолни учитељу наш,
благовесниче Јеванђеља,
проповедниче Христов божаствених светих тајни,
који се као првосвештеник научи освећивати!

Радуј се, Симеоне, преподобни оче,
јер истинити глас Јеванђеља чувши
и крст свој на раме узевши,
и за све на земљи не марећи,
пође за Христом који учи!

Радуј се, Саво, светог оца оче,
који те је телесно рађајући
за Бога Духом породило,
наставниче мучнога пута,

и учитељу у младости старца,
којег си молитвама својим Христу
по смрти учинио мироточивим!

Радуј се, Симеоне преподобни,
духовни сине сина,
кога телесно роди,
послушниче и учениче у старости,
младићу старешини
и у пустињи служитељу, испосниче!
Смерност твоја, оче, задивљује ми ум,
за живота и по смрти у гробу,
послушање твоје према сину твоме
ужасава ми срце,
странствовање обојице ојађује ми душу,
ваша љубав за Бога многе превазиђе!

Радујте се, оци добри,
истинске нам побожности свети корени,
основе свете божаствене вере,
неразрушиво, на Христу камену непомерљивом!

Радујте се, свечасни оци,
Христу, животу истинитог винограда,
плодоносној и истинитој лози,
који на стаблима чеда својих,
обилујући гроздом зрелим,
истиниту веру приносе!

Радујте се, преподобни оци,
који сте преподобношћу
и правдом украшени били,
и христоименоване људе своје
законом и вером православља
и добрим обичајима украсили
цркве светитеља лепотом подизања
краља нашег венчањем!

Радујте се, богоблажени оци,
једномишљеници у Богу,
једнодушни и једноделатни,
носећи у два тела једну душу!

Радујте се, двојице светих,
наши казивачи свете
и јединосущтне божавством,
нераздељиве и животворне Тројице
и објавитељи очинског Божијег провиђења,
који ради нашег спасења
од Пречисте Богородице
и Приснодеве Марије,
од Речи његове и Бога,
Светим Духом оваплоћења Христовог!

Радујте се, обојица,
као супрузи свети
и истински Божији делатељи,
који удвостручено,
трудоима многим
земљу народа свог узоравши,
и умножено семе, благочашћа веру,
у њој Речју посејавши,
плод спасених принесте!

О, свеблажени и љубављу неизрециви и незаменљиви нам добри оци, како узмоћи да о вама изложимо? Задивисте људе, ужаснусте бесове, анђеле обрадовасте богодоличном смерношћу и у пустињи изванредним својим живљењем! Како и које трудове и знојеве ваше избројати? А колике смо вам благодарности дужни, али не успевамо по заслуги! Јер, свагда вас славимо, из рода у род штујемо, у векове благодат за вас имамо. Јер пре вас провођасмо у тами незнања, а са вама ка светлости богопознања узнесмо се!

Јер, вама се ослободисмо
мрачних превара и јереси,

и верно у Светој Тројици крстећи се,
трисијаном светлошћу
божаства просветлисмо се!
И удостојисмо се да постанемо
и назовемо се синовима Божијим,
и христоименовани народ изванредни,
и царско свештенство, и народ свети,
не пагани као раније!
Вама безбожна служења
код нас истребљена беху,
и непријатељ ђаво,
раније међу нама хваљен,
сада силом крста показа се
посрамљен и понижен
и затрвен нама!

Вама богописане таблице
Божијег Новог завета,
Јеванђеље Сина његовог разумесмо,
и њега, дошавшег у тело, примисмо,
и даде нам власт да будемо чеда Божија,
верујући у име његово, (Јн. 1, 12)
водом и Духом вама рођеном!

Ви као два светила
на мисленом своду небеском јависте се,
која су од мисленог истока
истоком Христа изашла,
и на западу истине непознања,
тамом јереси земљу народа свог помрачену
светлошћу Речи озаривши просветлисте!

Ви, као две реке
из мисленог едема истичући,
народу свом показасте се,
и од нечистоте Речју их најпре чистећи,
и тајном крштења омивајући,
и извором живота ребра Божија напајајући,

вером и надом препорођења веселећи,
из пролазног у будући живот припремите их!
Ви се слично небу живом јависте,
не нашараном звездама, него врлинама
и више од њих украшени сјајећи,
и не ћутећи, него речима
јасније славу Божију
и тог Творца сву твар објашњавајући,
и из несуштаства у суштаство све привевши,
собом сте нам се похвалили!

Вас као умне источнике славимо,
јер струје живота нису из жила камених,
него из срца ваших,
речи Христа Речи у себи имајући
и њих у зловерју усахле,
благочашћем народ свој напојивши,
расхладисте, жећи греховне заустављајући!

Ваш храм Пресветом Тројицом достојно називамо,
јер собом, живим људима,
цркве Богу подигосте!

Вас као у истину умне делатеље славимо,
јер на земљи непоштедно сејући милосрђе,
и душевну њиву сузама напајајући,
и сада обилно жањући,
са радошћу на небесима примате руковети своје!

Двоструко и троструко за живота
поснички, апостолски подвизавасте се
и у свему Богу добро угодисте!
Којим похвалама да се удостојимо
прославити вас?
Којим лепотама славећи,
да се удостојимо?
Духовне као невидљиве не знамо,
а чулне, ако кажемо:

„Ризнице пребогате и бисере непроцењиве
у срцима вашим вама стекосмо,
вредније од камена сафира и од смарагда
у душама нашим сместили сте се“,
али шта су они према вашој благодати за нас,
или према истинској нашој љубави према вама!

Сунцолико засијасте својим подвизима,
и као зрацима светлим
животом и делима
и речима нас просветлисте!

Вама ноћ јереси избегавши,
синови светлости и дана удостојисмо се
и наследници спасних части уписасмо се!
Вашим учењем и само царство небеско
покајањем надамо се задобити!

Радуйте се, оци, и веселите се,
јер за нас је многа награда
на небесима од рекавшиг:
„Ко испуни и научи,
тај ће се назвати великим
у царству небеском“! (Мт. 5, 19)

Ви, дакле, најпре сами испунивши,
и друге собом Речју научисте,
делима реч потврђујући,
узор показасте људима
како да ружно земно одбаце!

Заиста велика дела учинисте,
и добро поучисте,
и од Бога велики постадосте,
и у векове да будете именовасте се!

И чему ове похвале хвалне
онима од Бога хваљеним

и у царству његовом,
коме многи теже,
великим назвати се њиме посведочени,
а и ми још да кажемо:
дође до вас,
шта више, а вама ће се испунити реч
коју изрече апостолима:
„Ви сте светлост света!
Као град на врху горе“ (Мт. 5, 14)
врлином се не сакристе,
јер не под посудом да бисте себе само,
него на висини,
како бисте све просветлили,
свећњак за свећу живљење и реч имајући, (Према: Мт. 5, 15)
Богом постависте се!

Већи и од Тита, који раније дође у Далмацију, затим се ви јависте. Апостолима незазорним називамо вас, апостолска дела на вама стекоше се, јер као они Јеванђеље међу нама проповедасте. Истргосте преласт као коров, прогнасте јереси као вукове, разористе жртвенике њихове као мрскости, цркве као небеса у висину подигосте, окуписте православљем народ као стадо, архијереје уведосте као пастире, корене грехова као трње искоренисте и лозу побожности насадисте, јереси посекосте као храстове и пшеницу, реч побожности, посејасте, пожњесте, сакуписте и сачуване плодове принесте Христу и сада још приносите. Чусте и послушасте Христа који учи и говори: „Ко оца и матер остави, жену, децу и богатство“ (Мт. 19, 29)

Славу царства, красоту света и лепоте видљиве као привид презресте. Отачаство и род остависте, своје напустисте, у пустињу достигосте, поснички у њој искушавасте се, послушањем украсисте се, смерношћу узвисисте се, странствовањем удостојисте се, сузама и молитвама украсисте се, љубављу према милосрђу многе превазиђосте, милостињама и милосрђем према ништима веома се обогатисте, за живота и по смрти чудима дивним узорно се прослависте!

И зашто се од великог мноштва ваших [дела] само ми трудимо набрајајући их, и не можемо по уделу да их похвалимо,

нити можемо добра дела ваша, која су свуда и код нас, постићи исказати? Јер многа ваша добра дела у тајности и невидљива беху, видљива самом Зналцу, испитивачу скривеног и тајног. Јер и као видљива да нам притекну у помоћ, велико их је мноштво – сваки узрост и свака особа, колико световна толико и свештена, владари и подређени, испосници и пустињаци, ништи и убоги, сви који се многим мноштвом ваших добрих дела наситише и сада се насићују. Ако су неки и раније нешто од вас примили и сада од вас примају, нека нас известе и заједнички са нама данас окупивши се, да вас за то прославе; вас који сте за нас научили архијереје да освећују, царева крунисали, цркве украсили окупљеним калуђерима, који сте се на власти од неправде обуздали, међу војском грабеж спречили, богате научили да дају, убоге помогли, слепима били вође, старости почаст, хромим жезло, страних примаоци, ништих помагачи.

Тужни утешитеље, млади учитеље, удовице и сироти заступнике – оце да прославе, обесправљени помоћнике, повређени заштитнике и избавитеље, душевно и телесно болесни извршне исцелитеље, робови ослободиоце, заробљени икупитеље и ослобађање, гладни храниоце, оголели покровитеље, брачни и девствени чедност, пустињаци и испосници храниоце и сапоснике, сви људи украситеље обичаја и законима узаконитеље, сви, дакле, вас са нама да усхвале.

Као прве просветитеље у Богу,
и сада за топле заступнике
који њему предлажу, имамо,
десне заступнике који су издалека
наше спасење промислили,
основе непомерљиве праве вере,
непоколебљиве стубове побожности,
необориви град православља,
неразрушиви бедем који одбија стреле ђавоље,
штитове молитвене који бране од напада пагана,
заштитнике искусне
који пукове противника одвраћају и побеђују!

Вама устанке ратне и свирепости уништавамо,
и охолу помисао према нама
и горди врат њихов сатиремо,
и победом за Бога победе задобијамо!

Ви се са земље на небу престависте
и душе су ваше према написаном
у руци Божијој, (Прем 3, 1)
али и доласком светих ваших моштију
земља народа вашег
благослови се и просветли,
и цркве ваше диче се
имајући ове мироточиве и миомирисне,
и као неким царским украсом
њима украшене прослављају се!

Ви се са анђелима достојно веселите,
са патријарсима и апостолима као учитељи,
са преподобнима и са испосницима зборујући,
јер на земљи свима једнаки
живљењем и делима јависте се!

И сада на небесима у светлости,
Духом Свете Тројице
са њима усељени веселите се,
али и на срцима нашим вером сте исписани.

Ваше свете иконе гледајући,
поносимо се и као живима радујемо,
гробове ваше светле и чудотворне,
клањајући се, са љубављу целивамо,
јер који се испосничким телима вашим осветише,
исцељењем се обогатише!

Спомене ваше часно и свето слаavimo,
у њима учествујући освећујемо се.
Двострука слава ваша на небу
пред анђелима и пред људима на земљи!

И да обојици заједно кажемо:
частан и славан живот ваш
беше раније на земљи!
А најчаснији, у истину, и преславан,
и изнад сваког блаженства на земљи,
сада и у векове спомен ваш!

О колико удивисте се, како славно удостојисте се! Пребогато вас Христос прослави, свих добара податеља. Такве су вама почести, о, преподобни оци, као што су награде за трудове због Божије вере и цркве његове. Такве су стоструке награде за бригу о сиромасима и напуштање овоземаљског. Такви су дарови од Бога за вашу смерност и презрење славе, странствовања и у пустињи живљење. Они се сада код нас виде, велимо, и у њих се уверавамо, и вама се за онај будући, жељени и бесконачни век припремају. Како Павле кеже: „што око не виде, нити уши чуше, нити срцу беше пријатно, то припреми Бог онима који га воле“. (1. Кор. 2, 9)

Трудисмо се да похвалама венце славе вама сплетемо и не удостојисмо се достојно по достојанству вашег достојанства. Будући да немоћни бејасмо, узесмо у помоћ Давида и његовог сина, и са њима вам кажемо:

„Радујте се, праведни у Господу, јер вама доликује похвала.“ (Пс. 32 (33), 1) Часна је пред Господом смрт ваша, јер га у животу свом прослависте послушавши заповести његове.

За вечни спомен је ваш спомен, јер испунисте дела добродетељи достојна спомена, и правда ваша, као достојна, у векове траје!

„Праведници у векове живе, и од Господа им је награда и брига од Свевишњег“. (Прем. 5, 15-16)

„Спомен праведника у векове траје, а име нечастивих угаси се“, (Приче 10, 7) јер дела праведних су живот, а нечастивих греси.

„Праведника ако задеси скончати се, биће у миру“, (Прем. 4, 7) а спомен на праведнике радост је за оне који се боје Господа.

„Спомен праведника је са похвалама, а похвала праведнику је весеље за људе“. (Према: Приче 10, 7) Бесмртност је спомен

његов, како је Господу знано, јер угодна беше Господу душа његова. (Прем. 4, 14)

Шта су видљиве лепоте? Који дарови, која светла и почаст царске могу тако узвеселити богољубиве душе као похвала праведника, међу којима су и ови свети оци наши, исти и једнаки на гласу, чији нас спомен данас све радује и весели?

Где су силни и богати који нечасно на земљи живљаху? Где су Нерон и Диоклецијан? Где је Максимијан и други мучитељи? Зар је њима вечни спомен, зар они од добрих дела у векове живе? Није ли јасно да је са хуком безакоња њиховог убрзо нестао спомен њихов, а добит и раскош са оцем њиховим ђаволом у огњу неугасивом? Ако ли за побожне кажемо:

Где су цареви и господари света? Где су управници и војводе? Где су силници и властелини, и многи други који су се обилном храном хранили у сваком спокојству, и без покајања сав свој живот у лењости и нечистотама жалосно истрошили? И ни мало Бога не поискаше, или сиротим угодише како би му усрдни били. Такође нити у последњој старости не хтедоше смиловати се, нити лоше нарави покајањем одрећи се, него мислећи да су бесмртни, многе мучаху насићујући срца своја као у дан жртвовања. Не сетише се суда и награде у време док Бог буде седео на суду, када ће свако угледати своја јавна и тајна дела, када ће сам тај праведни судија и Бог све заједнички праведним мерама мерити и судити. Мали са великим, цар са војником, владар са слугом, отац са сином, нараштаји и народи, и сви ће према делу примити награде, било лоше било добре, према уделу у свом животу.

Стидим се да кажем да и међу самим нама калуђерима, који не живе у немоћи, влада неред и лењост према врлини, немајући ни мало смелости према добру, а оканувши се зла. И кога сматрамо да стоји усправно, храмљући беспућем, види се да пада више од других. И које су многи славили и светлошћу света називали, слепи су непажњом у провалију упали, јер замишљаху да су побожни или монаси, а одрекоше се побожних и монашких дела и због тога далеко од њих остадоше.

Јер побожност је побожност и назива се по добрим делима, којима се Бог слави. Тако се каза: „Да се просветли ваша

светлост пред људима како би угледали ваша добра дела и прославили оца вашег који је на небесима.“ (Мт. 5, 16) А добра дела су ова: благодарност Богу и молитва од чистог срца, давање свога хлеба гладнима, посета сиромасима и удовицама у жалости, и неоскрнављеног себе сачувати од целог света, и смерност, и према свему љубав Божија нелицемерна. И према могућности пошћење и покајање свагда понављати, а не слично неверницима, који немају наду у васкрсење и тону у храну и пиће.

Где су ови, било да су световни или монаси? Да ли нас неко од таквих споменом својим узвесели, или учини радосним, или житијем наслади, или чудима задиви, или миром омириса? Да ли овима кажемо: Спомен са похвалама? Или, угодна беше Господу душа њихова? Или, вечан је бесмртан спомен њихов? Не, дакле!

Него, њима, слично Сарданапалу, рећи ћемо надгробно: „Оно имам што поједох и попих, и уз љубав красно поживех, а сада све остаде, а ја сам пепео“, и како је о Јову речено: „Човек умревши прође, павши као земни и притом не остаде.“ (Јов. 14, 10) Ако би неко од ових и васкрсао и поново био, свакако би био у огњу мучен. Од таквог битисања свако непостојање је боље, чак да се каже, ако се тако мучи, боље да се није ни родио, нити да је на светлост света изишао и појавио се, нити поновни живот угледао и горко се мучио.

Јер речено је: „Изићи ће на васкрсење живота они који чињаху добра, а који учинише зло на васкрсење суда.“ (Јов. 5, 29)

О колику радост и неизрециво весеље, о колику страх и неисказани трепет, праведним и грешним, сваком према делима, ова реч Господа Бога мога казује! Због тога оне који му угодише свагда удостојава прославити, и њих као вечно живе још више похвалити, јер и после смрти постоје, будући да не умреше. Јер Богу живе сви они који су за Бога живели. И стога свагда живе и нити могу умрети по смрти спомени добрих дела.

Због њих и ми, о браћо, одгонимо од душа наших сваку злу похоту, незаситост, прождрљивост и сваку недоличност надајући се вечним добрима. Омрзимо нечасно живљење и прекор смрти оних који су нечасно живели и живе!

Њима је због неразумности стомак Бог! За њих, непријатеље крста Христовог, Павле рече: „Они који су у сласти живота,

умиру“, (I Тим. 5, 6) који немилосрдношћу стекоше железно и немилостиво срце према ништима, затворивши уши своје како не би чули и смиловали се, макар и на најближе и јединородне по крштењу!

О немилосрђа! О нечовештва њиховог! Нити их је написано: „Ко воли сиромаша, даје Богу на зајам“ (Приче 19, 17) убедило да постану бољи према овима.

Јер ако и за друге, тако и за ове вреди речено: „моја је освета и ја ћу узвратити, говори Господ“. (Рим. 12, 19; Јевр. 10, 30; П. Зак. 32, 35) А и Давид говори: „Бог и Господ се свети, Бог се свети и не колеба се.“ (Према: Рим. 12, 19) И Наум: „Бог је ревнитељ и Господ је осветник са гневом.“ (Наум 1, 2)

Јер ако је и велика милост од Бога, али од тога је велик и прекор. И не осврће се на личности, него сваком суди према делу, јер их због немилосрђа према ништима омрзну, Бог их и љуто јеванђељски одагна. (Према: Кол. 3, 25)

Јер нигде нема тако дуготрпељивог, кротког и човекољубивог судије до Бога. Нити чусмо да се Бог за било које грехове као за таква немилосрђа тако неограничено свети и са гневом и јарошћу им говори: „Идите од мене, проклети, у огањ вечни, припремљен за ђавола и његове анђеле“, (Мт. 25, 4) јер не смиловасте се ништем и непомиловани ћете бити. Зато верујемо реченом: „Суд ће бити без милости оном који не чини милост.“ (Јак. 2, 13)

И колико нам је у моћи, побегнимо од немилосрдних нарави, које су шкртошћу стешњене и лење за добра дела. А угледајмо се на многохваљене свете мужеве, а уз њих и на свете оце наше, као на добре и који добро према Богу поживеше, желећи да у векове са њима будемо и живимо! Јер постовима и молитвама, милошћу и према моћима и милосрђем ка ништима постарајмо се и ми да као и они угодимо Богу!

Пре свих жртава и постова и молитава, принесимо му ову од нас прошену милост према ништима, и ништа нам као милост неће помоћи, јер каза се: „милост се хвали на суду“, (Јак. 2, 13) јер ћемо тиме мир и љубав имати. Учећи се послушању и смерношћу украшени, одбијајући злу завист и гордост која нас од Бога далеко удаљава, апостолски кажемо: „Један другом с поштовањем што више чинећи, свагда се молимо, Духом

пламтимо, Господу служимо“, (Према: Јак. 2, 26) да бисмо, свим добрима овде обогаћени, спремни били да чекамо блажену награду.

На дан јављања Господа нашег Исуса Христа, када дође судити целој земљи и плати свакоме према делима, када дође са светим својима прославити се и диван буде свима који вероваху у њега и заповеди његове испуњаваху, тада ће сам Судија и Бог наш Исус Христос радосно да нас прими, и чућемо од њега слатки онај и жељени нам глас:

„Ходите, благословени Оца мога, наследите царство које вам је припремљено од постања света!“ (Мт. 25, 34) А ово је на крају, када ћемо поново бити примљени са светим оцима нашим, ако се реченим добрима одавде ка њима припремимо.

А сада спомен њихов прослаavimo, са љубављу га испуњавајући, и молбено, као и свагда и сада, приклањајући им се, рецимо:

Опречасна и дивна, света и јединодушна двојице, преподобна, преблажена, богоносна, богомудрена! Равноапостоли и чудотворци, пастири и учитељи, многослављени и многославни оци, који сте Богу надање и спас наш, Симеоне и Саво! Од ништавног ума мало ово *Похвално слово*, које као дарове у рукама држећи, теби приносимо! Ако је и неукрашено светлошћу знања и јер је од оскврњеног срца и од нечистих усана, и недостојно нашег достојанства, не презрите, нити одгурните, јер знамо да је недостојно превелике ваше почести и достојанства од Бога.

Али и ова чеда своја као рођена примите, јер су из љубави према ћутању и из милосрђа отачког! Не због грубости речи, него од срдаца, која превазилазе слабости и љубави душа, слушајући помилујте, наше молбе и молитве, ако и недостојне, јер су нечисте страстима и свим што није богоугодно. Него као оци ово од нас примајући и удостојивши, Христу Цару и Богу свих принесите, мир и спасење нама измоливши од њега.

Знамо да се стидите мноштва безакоња наших, јер очеви се сраме бешчашћа деце. Али нека небројено мноштво грехова наших не заустави вашу слободу према Богу. Греси наши су раздељени међу нама и стога вама ништа није забрањено. Јер ваше прошење за нас очекује, и вашим молитвама украшава се као цар својим верним и вољеним чије молитве испуњава.

Ви нам први показасте тог дуготрпељивог и спорог на гнев, и који ишчекује преобраћање, и прима покајање, и брзог на милост. Уђите сада смело к њему и примивши наше обећање да ћемо са залима престати, умилостивите га да одложи гнев, и одбаци јарост, и пода нам време обраћања!

Испросите милост, јемчите за нас покајањем нашим, и испуњавајући дело које смо вам упутили и као истинити јавите нам се! Помозите нам покајањем спасти се!

И као отачаствољупци, земљу нашу, непријатељима неосвојену, мирно сачувајте! Од глади, смрти, невоља, греха душеубица и међусобних ратова избавите, и сав христоименити народ свој од уништења поганаца спасите молитвама ка Христу као шпитом, како не би некада синови безакоња, оснаживши се, радећи из сујете, хвалишући се, рекли: „Где је Христос Бог њихов?“ (Према: Пс. 79 (80), 10) А цркве ваше, које за Господа подигосте, неприкладне јеретичком прослављању, до краја сачувајте!

Своје гране род утврдите да међу нама побожно царује, и измолите му победу над непријатељским народима, духовно стадо ваше, које у светој својој огради у пустињи сакуписте за Господа, од мислених вукова и од крволочних људи сачувајте нерасуто и неуграбљено, нити душом нити телом заклано, као пастири добри заштитите га, а и мене међу њима, иако са својим рђавим делима, краставог и лишајивог!

Али да бисте нездравост спречили, оци милосрдни, ране моје исцелите! Ако сам из непослушности и својевољности охромавио и изостао иза стада, не презрите ме, не оставите да до краја останем као плен вукова, него на раме, угледајући се на Бога, узмите ме и у вашу ограду спасења донесите ме! И молитвама ране моје исцеливши, здравим својим овцама приведите ме, еда бисмо сада сачувани, за оне који нас чувају, заповести ваше заједно сачували!

И вама чувани, сви ћемо се сачувати, и када одавде будемо тамо престављани, где сте сада ви у вечним насељима, ви ћете нас примити! И ако и мали део нашег пространства добијемо, добро знамо да нећемо погрешити у нади коју ишчекујемо и да ћемо је се удостојити вашим молитвама, за које се, клањајући се, молимо!

Самом том Исусу Христу, Цару и Богу нашем, и са њим заједно Оцу и Светом Духу, слава и беспочетност, сила и моћ, сада и свагда и у векове векова, амин!

Стихови испред синаксарских житија

О овом писцу XIV века мало се зна. Његово име сазнаје се из последњег стиха испред синаксарског житија светог Саве. У његовим стиховима присутна је алитерација у којој се истиче сугласник *с*. Поред ових састава познате су и његове епистоле. Стихове смо превели према препису Србљака из 1525. године који се налази у збирци Народне библиотеке у Београду број 18, у издању Љубице Штављанин-Ђорђевић.

Литература: В. Ђоровић, *Силуан и Данило II, српски писци XIV-XV века*, Глас Српске краљевске академије, СХХХVI, Београд 1929, 15-22; *Из наше књижевности феудалног доба*. Друго допуњено издање. Избор, редакција, превод и коментари Драгољуб Павловић и Радмила Маринковић. Предговор Драгољуб Павловић. Сарајево, „Свјетлост“, 1959 [Треће и четврто издање: Београд, „Просвета“, 1975. Библиотека Просвета, књига 102], 60; *Antologija stare srpske književnosti (XI-XVIII veka)*. Izbor, prevod i objašnjenja Đorđa Sp. Radojičića. Beograd, „Nolit“, 1960, 93, 322-323; Р. Јакобсон, *Структура двеју српскохрватских песама*, Зборник за филологију и лингвистику Матице српске, IV-V, Нови Сад 1961-1962, 131-135; *Примери из старе српске књижевности*. Од Григорија дијака до Гаврила Стефановића Венцловића, саставио и приредио Ђорђе Трифуновић, „Слово љубве“, Београд 1975, 71, 175; Ђ. Трифуновић, *Кратак преглед југословенских књижевности средњег века*, Београд, Филолошки факултет, 1976 [четврто издање 1994], 85-87; *Шест писаца XIV века. Григорије Рашки, Јаков Серски, Силуан, Непознати Светогорац, Монах Јефрем, Марко Пећки*. Избор, данашња језичка верзија и редакција Димитрије Богдановић. Београд, „Просвета“, Српска књижевна задруга, 1986. Библиотека Стара српска књижевност у 24 књиге, књига 7; Љ. Штављанин-Ђорђевић, М. Гроздановић-Пајић, Л. Цернић, *Опис ћирилских рукописа Народне библиотеке Србије*, том II, Народна библиотека Србије, Београд 1986, 33.

Стихови испред синаксарског житија светога Симеона

Слову Саве последовав, Симеоне,
славу Слова ти наследи светло тамо,
мирску владавину чудесно презрев, славни,
мироточивост вишеславно прими.

Стихови испред синаксарског житија светога Саве

Од славе одбегнув, славу пронађе, Саво,
тамо одакле слава јави се роду.
Рода светлост вере светлост презре,
стога светило јави се свему роду.
Ума висота почасту висоту сврже,
па зато ума више доброту стиже.
Слово славе Сави сплете Силуан.

Исповедна молитва

Међу разгранатим облицима молитви посебну врсту чини тип исповедних молитви. Од писаца који су стварали и оваква дела истакли су се нарочито византијски писци Симеон Метафраст и Никола Калист. Адаптација једне исповедне молитве каква се у приближном облику среће код Симеона Метафраста могла је настати у јужнословенској средини током XIV века. Позната су два њена преписа, један из XIV века у Народној библиотеци у Вроцлаву, број 1318, а други с краја XV века у Народној библиотеци у Варшави, број 2749. Први припада српско-бугарској редакцији, а други руској. *Молитва* представља изузетан домет језичких трагања. Грађена је троделно. У средишњем и најобимнијем делу набрајају се греси, који представљају низове речи са сродним морфолошким завршецима. Стилску обележеност дају и многе анафоре. Лексичким богатством и својим решењима ова *Молитва* надилази све што је у овом жанру познато у старој српској књижевности. Дело доносимо према препису из Вроцлавске библиотеке на основу издања Ервина Кошмидера.

Литература: Е. Koschmieder, *Grammatischer Prosareim in kirchenslavischen Beichtgebeten*, Byzantinische Zeitschrift, XLIV, 1-2, München 1951, 234-243; R. Katičić, *Σχηματα Горυγεια u jednoj staroslavenskoj ispovjednoj molitvi*, Slovo, 6-8, Zagreb 1957, 236-246; Ђ. Трифуновић, *Трагом старе српске обредне мелодије*, Књижевност, 34, Београд 1962, 103-110; М. Павловић, *Антологија српског песништва (XIII-XV век)*, Српска књижевна задруга, Београд 1964; Ђ. Трифуновић, *Кратак преглед југословенских књижевности средњег века*, Београд, Филолошки факултет, 1976 [четврто издање 1994], 88-89; Ђ. Трифуновић, *Молитва*. Азбучник српских средњовековних књижевних појмова. Друго, допуњено издање, Београд, „Нолит“, 1990, 163-165; Д. Кенанов, *Молитви на Симеон Метафраст в старобългарски превод*, Старобългаристика, XV, 1, София 1991, 59-71 [Прештампано у: *Метафрастика*. Симеон Метафраст и православната славјанска

агиография, Издателство „ПИК“, Велико Търново 1997, 119-134]; А. Е. Наумов, *O dwóch kodeksach z anonimową Modlitwą spowiedną*. У књизи: *Русь и Южные Славяни*. Сборник статей к 100-летию со дня рождения В. А. Мошина (1894-1987), Составитель и ответственный редактор В. М. Загребин, Санкт-Петербург 1998, 314-321.

Исповедна молитва

О мени грешноме,
авај мени грешноме,
тешко мени грешноме,
жестоко мени грешноме!
Погибох у гресима мојим.
Камо да се девам
са гресима мојим?
Не погуби ме, Господе,
са гресима мојим,
и не погуби ме
са безакоњима мојим.
Велики и многи су,
по истини, моји греси,
и моја безакоња
тисућама тисућа
и тма тмама
пред тобом, Господе!
И по све ноћи,
и по све часе
сагреших ти, Господе,
опрости ми!
Избави ме, Господе,
горке, љуте, зле
и напрасне смрти
и некрасне!
Даруј ми, Господе,
сузе покајања,
сузе умиљења!

Даруј ми, Господе,
смрт и окончање благо,
са покајањем и сузама
и са причешћем светих
божаствених и пречистих
Христових тајни
и са исповедањем чистим!
Сагреших, Господе,
опрости ми
за име твоје свето, Господе!
Опрости ми
колико год ти сагреших
у све дане живота мог,
и у свим ноћима,
и у свим часовима
од младости моје
па до старости!

А ово су греси моји:
љубодејаније,
прељубодејаније,
блуд,
нечистота,
разврат тела,
распаљивање пути,
истицање похоте оскврњене
на јави и у сну.
Сагреших, Господе,
опрости ми!

А ово су греси моји:
реброљубље,
златољубље,
сластољубље,
славољубље,
самољубље,
властољубље,
светољубље,

путенољубље.
Сагреших, Господе,
опрости ми!

А ово су греси моји:
многословље,
љубословље,
празнословље,
скврнословље,
лажесловље,
смехословље,
блудословље,
срамословље,
лудословље,
брбљословље,
баснословље,
противусловље,
злословље.
Сагреших, Господе,
опрости ми!

А ово су греси моји:
лихоимство,
маздоимство,
многоимство,
митоимство,
резоимство,
туђеимство,
упропастителство,
и окајанство,
насилство,
кривосудство,
тврдоглавство,
кинђурство,
неситство,
пијанство,
бешчувство,
неверство,

високоумство,
светокрадство,
суровство,
презорство,
лицемерство,
препреденство,
лицемерство,
злобство,
лукавство,
грамзивство,
превртљивство,
неумство,
непостојанство,
недостојимство.
Сагреших, Господе,
опрости ми!

А ово су греси моји:
обједање,
опијање,
бљување,
тајноједење
и оклеветање,
оговарање,
осуђивање,
горђење,
злонаравље,
злопамћење,
злосрђење,
жестокосрђење,
немилосрђење,
лутање,
клеветање,
роптање,
хуљење,
гатање,
лењење,
бешчињење,

уображење,
препирање,
празнословљење,
непослушање,
самоуправљање,
неиспуњавање молитве,
нестарање о својој души,
нестарање о свом спасењу,
нестарање о Божијем делу,
нестарање о црквеном појању,
нестарање о ћелијској молитви,
нестарање о монашком правилу,
нестарање о манастирском општежићу.

Сагреших, Господе,
опрости ми!

А ово су греси моји:

завист,
ненавист,
завидљивост,
јарост,
скупост,
леност,
слабост,
љутост,
лудост,
малаксалост,
празност,
гордост,
дрскост,
мрскост,
горкост,
оштрожучност,
наглодушност,
свирепство,
злодејство,
злоимство,
ругатељство,

љубопитство,
лукавство,
плењење,
помрачење,
превраћање,
развраћање,
поношење,
преговарање,
смех,
поклич,
крик,
бука,
гнев,
гложење,
бој,
крађа,
лаж,
свађа,
набеђивање,
вређање,
мржња,
многосаност,
кинђурење,
гадних мисли примање,
свакодневни пад
и у сну и на јави,
саблажњавање,
искушавање.

Много пута недостојан
ишао сам у цркву
и у свети олтар.
Много пута недостојан
целивах свето Јеванђеље,
и свете иконе,
и часни крст
и мошти свете.
Много пута недостојан

јео сам свети дар и хлеб,
свету Богородицу,
која је од Панагије.
Много пута недостојан
причешћивах се светим,
и божаственим
и пречистим тајнама Христовим.
Много пута испустио сам
честицу Богородице,
свети хлепчић,
или дар
или проскур.
Много пута клео сам се
и заклињао криво.
Много пута у клетву упадох.
Много пута заклетву преступих.
Много пута многе оклеветао сам.
Много пута затворио сам туђи иметак.
Много пута шатор лишио сам
плаћања, или награде и прилога његовог.
Много пута од многих
узимао сам мито и благо.
Много пута лајао сам.
Много пута многе укорео сам.
Много пута многе похулио сам.
Много пута многе оклеветао сам.
Много пута многе саблазнио сам.
Много пута многе ражалостио сам.
Много пута многе клео сам.
Много пута многе тукао сам до крви
и са свим тим нисам се опростио.
Много пута пипах и посматрах
смрадни тајни децородни уд мој.
Много пута на жену
или на девицу
или на дечака
умилно поглéдах
са помислима и жељом плотском.

Много пута многе
увредих и оклеветах.
Много пута многе осудих.
Много пута облених се
устати на ћелијску молитву
и црквено саборно певање,
на полуноћницу,
и на јутрење,
и на молебан,
или на часове,
и на литургију,
и на вечерње
и на метимон.
Нисам ти упутио, Господе,
покајање и
исповедање
на свету овом
у све дане живота мог.
Нисам ти испунио, Господе,
световно крштење,
а нити међу црнорисцима
завет монашког живота
и великог светог
пустињачког лика.
И нисам испунио, Господе,
дуг према оцу свом духовном
у покајању,
и у исповедању
и у епитимијама.
Нисам испунио, Господе,
пост, клањања у молитвама,
и нисам поднео
било коју епитимију,
и свагда сам чинио
дело Божије са немаром.
Господе, ово све сагреших,
ово све исповедам,
за ово све кајем се,

за ово све опрости ми!
Господе, опрости ми!
Господе, опрости ми
све што поменух!
Господе, сагреших,
опрости ми!
Господе, помилуј ме
недостојног!
Очисти ме,
спаси ме грешног,
окајаног,
оскврњеног,
нечистог,
недостојног
и безаконог,
безумног,
неразумног,
излуделог,
злоћудног,
злонукавог,
злоизгледног,
злопамтивног,
злопитљивог,
злосрдог,
злочинитељног,
прељубчиног,
неваљалог,
непостојаног,
променљивог,
развраћеног,
осуђеног,
палог,
слабог,
клонулог,
лењивог,
нетрпељивог,
сањивог,
непослушног,

немарног,
нечасног,
непокорног,
лажљивог,
роптавог,
дрског,
гневљивог,
гордељивог,
завистљивог,
лукавог,
бестидног,
безродног,
бешчиног,
лицемерног,
јаросног,
острашћеног,
напрасног,
помраченог,
затамњеног,
кукавног,
и суровог,
неосетљивог,
нечовечног,
непотребног,
штетоумног,
ништеумног,
сујетног,
суровог,
свирепог ругатеља,
досадитеља постидног,
мрског,
скаредног,
гнусног,
грубог,
глупог,
глухог,
худог,
бедног,

немог,
смртног,
пропадљивог раба свог
(име рекавши),
штетољупца,
блудољупца,
путенољупца,
смехољупца,
славољупца,
сластољупца,
похотољупца.

Авај мени,
како ћу од врага
избавити се
овако грехољубив?
Господе, сагреших,
опрости ми!
Прими ме, Господе,
кајућег,
и помилуј ме, Боже!
Милостив буди
мени грешном
и помилуј ме,
ти који ме сазда
и помилуј ме.
Безбројно сагреших, Господе,
опрости ми!
Исповедам ти се, Господе,
Боже небеса и земље.
Све тајне срца мога,
изречене светим књигама
и које су исказане
на светом крштењу
и на постригу
завета монашког –
све то нисам испунио,
а у свему томе

слагао сам и преступио.
Колико сагреших –
више од песка морског,
опрости ми, Господе.
Колико ти сагреших
у све дане живота мог,
и колико у данашњи дан
и у ову ноћ
и у овај час.
И свагда
без броја сагреших
душом и телом,
сном и леношћу,
помраченошћу бесовском,
у помислима нечистим,
и у заборавности ума.
Сагреших срцем
и свим чулима,
слухом,
видом,
речју,
и делом,
и мишљу,
вољом
и невољношћу.
Јер нема тога греха
који не починих,
али због свих
кајем се.
Опрости ми, Господе,
и благослови!

Запис на преводу Псеудо-Дионисија Ареопажита

У *Житију инока Исаије* непознатог Светогорца износи се доста података о овом угледном српском духовнику XIV века. Као монах, Исаија је живео најпре у манастиру Светог Јоакима Сарандапорског испод планине Осогова да би затим прешао на Свету Гору у манастир Хиландар. Кнез Лазар га је узео као угледног Светогорца да учествује у преговорима око измирења Српске и Грчке цркве 1375. године. Као врстан познавалац грчког језика, латио се превођења веома сложених дела Псеудо-Дионисија Ареопажита. По свом сведочењу, које је оставио у запису на крају превода, тај посао започео је у добра времена, а окончао у „најгора од свих злих времена“, која су дошла после Маричке битке. Запис је преведен према препису с краја XV века, из збирке Музеја Румјанцова, сада у Државној библиотеци у Москви, број 93, на основу издања Боње Ангелова.

Литература: Н. Дучић, *Старине хиландарске*, Гласник Српског ученог друштва, 56, Београд 1884, 63-71; М. А. Purković, *Der Vater des Starez Isaias*, *Byzantinische Zeitschrift*, XLIV, 1-2, München 1951, 461-462; В. Мошин, *Житие старца Исаи Русскаго монастыря на Афонѣ*, Сборник Русскаго общества въ Королевствѣ Югославіи, III, Бѣлградъ 1940, 125-167; Ђ. S. Radojičić, *U dobra vremena počeh, a svrših u najgora od svih zlih vremena*, *Inok Isaija*, Delo, V, 12, Beograd 1958, 1593-1597; Б. С. Ангелов, *Из старата българска, руска и сръбска литература*, II, София 1967, 148-161; Ђ. Трифуновић, *Писац и преводилац инок Исаија*, „Багдала“, Крушевац 1980; К. Станчев, *Ареопажитският корпус в превода на Исаија Серски*. Археографски бележки, Археографски прилози, 3, Београд 1981, 145-152; Ђ. Трифуновић, *Зборници са делима Псеудо-Дионисија Ареопажита у преводу инока Исаије*, *Syriologianum*, V, Thessalonique 1981, 166-171; Ђ. Трифуновић, *Естетичка расправа Псеудо-Дионисија Ареопажита у преводу инока Исаије*, Зборник за ликовне уметности, 18, Нови Сад 1982, 153-169; Ђ. Трифуновић, *Кратак преглед југословенских књижевности средњег века*, Београд, Филолошки факултет, 1976 [четврто издање 1994], 90-91.

Запис о Маричкој бици

Будући да се многи пре много времена и година и на различитим местима нађоше у словенском нашем народу преводећи божаствене списе са многопремудрог и уметничког и веома драгоценог јелинског језика на наш језик, чија имена нису људима само позната, него су, штавише, и у књиге живих Богом написана, после њих и након година и по васпитању и по вештини умности јелинског језика, и више по добрим делима, и у вечери сунчаног дана, на заласку седмога, да велим, века и скончања мојега живота, и мени се деси да научим мало грчког језика, толико колико могу разумети драгоценост његову и тежину превођења са њега на наш језик. Јер грчки језик, једно, од Бога испрва способан и простран би, а, друго, по времену и од разних љубитеља мудрости усавршен би. А наш словенски језик од Бога добро створен би, јер све што створи Бог веома је добро, али онај који је лишен љубави у учењу честољубивих речи, не удостоји се вештине мужева. И ма колико се, дакле, научих од њега, не хтедох коснути се ствари преко себе, то јест, преводити са грчког језика на наш, према реченоме: више од себе не ишти и дубље од себе не испитуј, бојећи се и оног како пострадаше и у Старом и у Новом завету они који вређају слободно, смедоше дотаћи се божаственог.

Него, ипак, божаственим овим мужем, то јест, преосвећеним митрополитом богоспасног града Сера, кир Теодосијем пречасним, принуђен бих на превођење. И беше достојно, мислим, повиновати се без размишљања таквом мужу, који од анђела, по великом Дионисију, посвећење прими. Јер овај, дакле, истинити Божији човек, као ма ко други, живот имаше, да је слатко слушати, а спаситељно и корисно подражавати му. Не само што језик у учењу имаше користан за слушаоце, него и живот већма користан за подражаваоце. А изнад свега треба истину да кажем: колико језик имаше неупоредив када говори, толико и живот недостижан када ради, јез свагда и увек, по апостолу, остављајући оно што је иза, овај се ка делима и виђењима која су испред запућуваше. И тако имађаше светлост честољубља и љубави ка учењу и мудрости заједно са милосрђем, да међу многима не беше други. И тако овај блажени ово и не

мало другог делаше и ка угађању Богу долажаше и многе овим својим делом учаше.

А ја, не дрзнувши се, нити, пак, у своју крепост речи и ума надајући се, јер није то, него на ово, како рекох, принуђен бејаш, и у његове богоумољиве и свете молитве надајући се, почех и преведох светог Дионисија Ареопажита уз помоћ и ексод или откуп овог светог ми владике и заступника. И друго пре овога преведох, а после овога колико даде свемилостиви Бог светим својим молитвама. Бојим се рећи да ја преведох светог Дионисија. Ако га и преведох, посматрајући недостижну, не малу висину богословља и крајњу премудрост светога, глиб њих грехова добро знајаш.

А књигу ову светога Дионисија, велим, у добра времена, дакле, почех, када божаствене цркве и Света Гора, рају сличне, цветаху као неки врт крај извора свагда напајан, а сврших ту у најгора од свих злих времена, када разгневи Бог хришћане западних крајева. И подиже деспот Угљеша сву српску и грчку војску и брата својега Вукашина краља и друге многе велможе, негде до шездесет тисућа изабране војске. И пођоше у Македонију на изгнање Турака, не расудивши да се гневу Божијем нико не може супротставити. Њих, дакле, не прогнаше, него сами од њих убијени беху, и тамо кости њихове падоше, и непогребене остадоше, и веома велико мноштво једних од оштрице мача умреше, а други у ропство одведени беху, а неки од њих, побегавши, дођоше. И толика невоља и зло љуто преплави градове и крајеве западне, колико нити уши чуше, нити очи видеше.

По погибији мужа овог храброг, деспота Угљеше, расуше се Измаилћани и полетеше по свој земљи као птице по ваздуху, и неке хришћане мачем поклаше, друге у ропство одведоше, остале смрт прерана пожње, а који смрт избегоше, од глади настрадаше, јер таква глад би по свим крајевима, каква не би од настанка света, а нити потом, Христе милостиви, [може] да буде. А које глад не погуби, њих допуштењем Божијим вуци ноћу и дању нападајући јеђаху. Авај, тужан призор беше видети! Оста земља без свих добара пуста: и без људи и стоке и других плодова. Јер не беше ни кнеза, ни вође, ни наставника у народу, ни избавиоца, ни спасиоца, него све испуни се страхом

измаиљћанским, и срца храбра јуначких мужава у женска срца најслабија претворише се, јер у то време, мислим, и српске господе седми род окончање прими. И заиста, тада живи величаху раније умрле. И верујте ми, не ја, који сам незналица у свему, него и онај премудри међу Јелинима Ливаније не би могао писањем представити невољу која задеси хришћане западних крајева.

А они који хоће преписивати и читати ову књигу, молим се, милостиви и без куђења будите према немоћи и недостатку мојега ума, јер и ви сами сте људи и подлежете људском, да вам треба милости од Бога и опроштаја од људи, па и мене праштања свога удостојите, иштући од Бога опроштај грехова због бездана моје невоље.

И име међу иноцима мене јаднога ако хоћеш сазнати, почетак томе је осми број, средина двеста и први, а крај десет са једним завршава се [ИСАИА]. А тада је текла година шест тисућа осам стотина седамдесет и девета [1371], индикт девети. Богу који је дао и изволео да се ово започне и сврши, слава, част и поклоњење у бесконачне векове. Амин.

Слово о светом кнезу Лазару

Дело је могло настати између 1392. и 1398. године. Сматра се да је писац овог *Слова* био Раваничанин и да је учествовао у преносу моштију кнеза Лазара из Приштине у Раваницу 1392. године. Историчари су замерали писцу да није унео довољно историјских чињеница. Дело носи снажне слике косовске погибије. Реторски делови смеђују се доста уједначено са наративним. Спис је преведен према препису XVII века из некадашње збирке Народне библиотеке Србије број 556, а према издању Алексе Вукомановића.

Литература: А. Вукомановић, *О кнезу Лазару. Изъ рукописа XVII века кои е у подписанога*, Гласник Друштва србске словесности, XI, Београд 1859, 108-118. [Пренето у књигу: *Примери из старе српске књижевности*. Од Григорија дијака до Гаврила Стефановића Венцловића, саставио и приредио Ђорђе Трифуновић, „Слово љубве“, Београд 1975, 74-84. О *Слову* видети у истој књизи на странама 176-177]; Ђ. Трифуновић, *Српски средњовековни списи о кнезу Лазару и косовском боју*, „Багдала“, Крушевац 1968; Ђ. Трифуновић, *Косовско страдање и небеско царство*, О кнезу Лазару. Научни скуп у Крушевцу 1971, Београд 1975, 255-263; И. Грицкат, *О неким стилским фигурама у похвалама кнезу Лазару*, О кнезу Лазару, 271-276; Р. Михаљчић, *Изворна вредност култних списа о кнезу Лазару*, Књижевна историја, XI, 44, Београд 1979, 581-591; А.-Е. N. Tachiaos, *The Slavonic manuscripts of Saint Panteleimon monastery (Rossikon) on Mount Athos*, Hellenic Association for Slavic studies, Thessaloniki, Center for Russian and East European studies University of California, Los Angeles, Thessaloniki 1981, 61-66; Ђ. Трифуновић, *Смрт и лепота у српским средњовековним списима о кнезу Лазару и косовском боју*, Манастир Раваница, Споменица о шестој стогодишњици, Издање манастира Раванице, Београд 1981, 135-142; *Списи о Косову*. Монахиња Јефимија, кнез Лазар, кнегиња Милица, Вук Бранковић, Непознати раванички монаси, Давид, Јелена Балшић, Андоније Рафаил Епактит, деспот Стефан Лазаревић, Најстарији српски записи о Косову. Приредила Милица Грковић, Београд, „Просвета“, Српска књижевна задруга, 1993, Стара српска књижевност у 24 књиге, књига 13.

**Слово о блаженом и свагда спомињаном кнезу Лазару
и о оним православним које су поубијали нечастиви
Агарени и спомињање о делу живота његовог,
и о страдању његовом и о преносу моштију
(15. јуна)**

Благослови, оче!

Сви, дакле, страдалнички подвизи прослављени су и чудесно је страдање праведних на све стране. Умор путника прохлађују успутни хладови и примају изнемогле од путне малаксалости, као што је и са нама док у овом животу ходимо којим путем. А путеви овога [кнеза Лазара] велико су страдање. И дарова нам свуда молитвене сени, не само да прохладимо животне, него и душевне трудове. Јер молитвена сен пићима слађим од меда – дивним повестима светих мужева, упокојава. И који на многопечалном путу живота хођаху, примише покој на различитим постељама. Јер ако грешан уђеш у сен покајања, [Господ] ће те увести у вечне сени. Ако обременен будеш овим животом и бригама богатства, одмах ће ти апостол бреме одбацили, говорећи: „Ништа у овај свет не унесмо, те јавно ништа не можемо нити изнети.“ (I Тим. 6, 7) И ако дођеш опхрван бедама, баци се на молитву као да устајеш са меке постеље. Свакоме је Христос различит гостопримац и делатељ постаје сваком у спасењу, јер стара се о човечијем животу, као свом дому господар је [човечијег] дома, сваком додељује почаст према подвигу, јер сам рече: „Ко ме слави, прославићу га“ (I Сам. 2, 30) и „ко са мном хоће да буде, нека узме крст и пође за мном.“ (Мт. 16, 24; Мк. 8, 34) Стога многи иноци и мјрјани пођоше за њим и до сада га следе. А њихов живот је на небесима. Сећајући их се, своја чула веома наслађујемо. Представивши пред вама страдања и подвиге и смрт за Христом једног од њих, не мала чуда ће вас испунити.

Стога ћу вас подсетити на успомену и страдања триблаженог и великог кнеза Лазара. Јер ако многе и велике повести једва могу подићи на исправљање живота, нама се указује слово на корист ишчитавањем, а не ради похвале овом мужу, пошто се блажени испуни небеским и анђеоским похвалама. Зашто би желео још похвалу од нас укаљаних, који имамо острашћену и реч и ум? Не би ли блаженом била већа досада ако бих се усудио на то, те просто о њему почињем повест.

Овај, дакле, блажени муж беше син благородних и побожних родитеља. И на Дан праведног Лазара, друга Христовог, родитељи му наденуше исто име. И супругу узевши, постаде отац синова и кћери. И због различитих врлина постаде самодржац све Српске земље. И многе свете и духовне мужеве за вођење живота свог и за наставнике и саветнике себи имаше. И многе године у напретку провођаше калуђере волећи, ниште милујући, старе као родитеље поштујући, средње као браћу, младе као синове, цркве обнављајући, а друге из основе подижући и многе и безбројне милостиње чинећи, које ми сада не можемо нити избројати нити писању предати. Али онај који у свему добром види завист, угледа наша добра горким оком, и обилазећи васељену, стиже и до нас. Остављајући трагове патње, прикладно се и на нас наврзе, јер подиже Амира овог великог и веома горког из народа турског, коме беше име Мурат, који покори многе народе и са свима њима дође на нас, веома јаросно дишући и свирепо љуто ричући на блаженог овог мужа и на сву његову дату му од Бога државу. А овај га мољаше да буде задовољан својим и да се у миру изљубе и да састави некада крвавобиствену десницу и учини мир са нама хришћанима. „Јер“, рече, „не радује се Владика и Господ свих нас гледајући свакога дана како обојица крв проливамо.“ А он као аспида глуха затвори уши своје и сав беше спреман на убијање и проливање крви, не знајући несрећник да на сабе мач оштар стави, као што ће се даље у Слову изнети. А овај блажени својима рече:

„Браћо и чеда, боље нам је да нас један гроб заједно прими, него ли да гледамо родитеље и родбину нашу како их одводе у туђу земљу. Али, насладисмо се наслада, тако да не избегнемо нужно, него „да положимо душу своју за другове своје“, (Јов. 15, 13) као што рече Господ.“

А они сви одговорише:

„Спремни смо да не одбијемо заповест твоју, али и највише покажемо од онога што си рекао.“

И он, много потврђујући њихове речи, говораше им, као и они њему. А њих сада остављам због скраћивања речи. И причестивши се пречистих тајни, један другог изљубише. И праведни, дакле, праведну јарост покренувши, са свима њима срете начелника оне љуте војске на неком веома великом пољу. И беху веома, веома велики пукови обојице, ових, дакле, више од сто тисућа, а оних не мање од триста тисућа људи. Него, приклоните ми мисао своју, о свештени и богољубиви саборе, да чујете страшне и дивне оне повести. Срећу их као што се каза. И шта би? Бат неки и тутањ неизрециви чу се. Људи вапијаху, коњи вриштаху, мачеви звекет ствараху, стреле лећаху сунце заклањајући, трескови огњени трештаху, земља веома тутњаше, ваздух грмеше, и као димом тамним да се обавијаше, и војске са обе стране једна на другу удараху, мачеви се светлуцаху и земљу обасјаваху, а реке крви одасвуд, и свукуда многа трупла, као класје на жетви тако војници од оштрих мачева на земљу падаху, и поље оно изгледаше као језеро неко крвљу проливиеном обагрено. И тако љутог оружника оног и крвопију са мноштвом његовим многим љутој смрти послаше. А тада, тада, авај мени, и благочастивом и блаженом и самодржавном кнезу Лазару главу одсекоше и мноштво благородних и побожних хришћана похватавши погубише. И сви заједно венцем украсише се. Више пута и праведни у руке нечастивих допадају, не да би се они прославили, него да ови још светлији овенчавањем буду.

И архијереји из оближњих тамо градова изиђоше са свим свештенством својим и блаженог и новог Лазара тело са великом чашћу у цркви сахранише. А мрски они Агарени, пошто мало сачекаше, потом се као пчеле расуше и сву земљу нашу прођоше, јер тада не беше никога да им забрани. Не беше зла које не починише и могло се видети како по други пут бива пророчко казање. „Боже, дођоше незнабошци на посад твој. И не само да оскрнавише свете цркве,“ (Пс. 78, 1) него их и огњу предаваху. И „положише трупла слугу твојих за храну птицама небеским, а тела преподобних твојих зверима земаљским, не само около Јерусалима, него и по свој земљи овој.“ (Пс. 78, 2-3) И могаше се

видети плач и ридање не мање од претходног, јер једне поклаше, преостале живе одвођаху у своју земљу. И на реци вавилонској не сеђасмо као они тада, (Пс. 136, 1) него на оном у кога све реке, мале и велике, утичу. Раздвојени и распродавани бејасмо по свој земљи њиховој. И мати за децом плакаше, и отац горко ридаше, и брат брата обгрливши љуте сузе проливаше, и сестра браћу, и браћа сестре, гледајући како друге некамо одводе, руке о вратове једно другом сплићући, жалосно кричаху. О земљо, отвори се да нас све живе примиш! И други, одвођени онамо, гледаху позади док им они који их посматраху не постадоше невидљиви. И све ово и много друго пострадасмо због наших грехова. Него, ово оставивши, вратимо се спомену блаженог, ради кога сада славље и празник творимо.

После свега овога, када седе на престо родитеља свога благочастиви кнез Стефан и постаде господар свих Србаља, са братом својим Вуком и са мајком својом госпођом Јевгенијом и са саветом најсветијег патријарха открише гроб блаженог. И у свему цело тело оно нашавши, и благодаћу Светога Духа облагоухано, и свима чула насладивши, као што се и сада види, са архијерејима и игуманима и са часним иноцима и са свим првацима часно пренеше у манастир који сам подиже и у њега свете мошти положише. Његов празник данас славимо. Стога и ја сада усрдно и са ревношћу често о њему у својим излагањима размишљам. И као што док се венац златни плете, потом се бисер и драго камење domeће, најсветлију круну правећи, тако, дакле, и ја похвале његове венац блаженој његовој глави речју изаткавам, говорећи:

Где је слатка његових очију тихост?

Где је светли на уснама осмех?

Где је љубазна десница, која свима обилно пружа?

Авај, напрасне промене!

Како потамне лепота?

Како се покраде ризница?

Како изненада откинут би цвет?

Заиста, усахну биљка и цвет отпаде,

ослаби источник, пресахну река,

затим у крв претвори се вода.

О тужне повести!

Ко да јави чедима да остадоше сирочад,
али која су свима на чување?
Зашто су кости мртве пре смрти препоучна мртвост
и жалостан спомен невоље наше?
О какав глас опет чује се у Рами!
Рахила оплакује не чеда своја, (Мат. 2, 18; Јер. 31, 15)
него земља наша ридаше заједно
и за чедима, старим, и младим
и за свим узрастима,
за некима, дакле, што су заклани,
а за некима што су одведени
и за целом земљом што је опустела,
а највише што је лишена овог блаженог мужа.
Опростите, утешитељи,
опростите, јер не можете утешити,
тешко плаче удовствујућа.
О љутог утапања!
Како усред пристаништа
наду нашу утописмо?
Како мрачна корабља,
са свим товаром потонувши,
наге нас остави,
који бејасмо некада богати?
Где је светло једило оно
које је Духом Светим свуда распростра?
Где је душа наших тврдо застуљење,
којим незнабожачке и јеретичке насртаје
без бојазни пролажасмо?
Зар се мала збивања догодише
и узалуд да страдамо?
Или ћу се победити страдањем
ако и нешто мало рекнем Словом.
Примите наше, браћо,
примите сузе које су из милосрђа.
Плакаху некада туђи људи за патријархом Јаковом
и туђу невољу својом учинише
када оца из Египта пренеше.
Свенародну невољу туђу

као своју оплакиваху
тридесет дана и ноћи,
толико за њим плач протегавши.
Подражавајте, браћо,
иноплеменике и саплеменике!
Заједнички тада беше плач
странаца и домаћих.
Заједнички нека буде и сада,
јер је и страдање заједничко.
Дајте и мени да о овоме рекнем,
јер прикладно ћу славити још једнако овога
пошто се не бојим зависти.
„Позовите оне који оплакују“, Јеремија рече,
јер неће другачије младице преболети
и страдањем срце ражешћује се
поред стењања и суза.
Чусте ли Јеремијине гласове, плач и ридања
како оплакује свагда запустели град Јерусалим
и друго штошта кроз погибелъ прошавши?
И, ето, рече песму сионску оплакујућу.
Ово се тада, дакле, каза,
а сада се још више испуни,
јер када очигледно постане пропасти дејство,
тада се оглашавају песме оних који оплакују,
ниневијском гласу страдања подобећи се,
па и више од оних кукавно туговаху.
Знамо и за неки други Јеремијин глас
који се у поробљавању Јерусалима појави.
„Да на врбу“, рече, „обесимо инструменте наше“, (Пс. 136, 2)
а себе и њих на ћутање осудивши.
Своју ћу стварати песму ову.
Јер ако видим незнабожачки јеретички метеж,
Вавилон је метеж,
и ако видим искушења и невоље због текућег метежа,
онда ћу казивати она вавилонска ридања,
која седећи плакасмо оставши без свог вође.
Ако рече „врба и на њој инструменти“,
моје је ово загонетање,

јер заиста врба је живот.
Пошто је врба бесплодно дрво,
нас одбаци живота слатки плод.
Стога врба бива бесплодна,
празна и неделотворна за љубав.
Инструменти обешени на дрвету
ишту крај, прикладан за невољу,
женски плачући
и веома горко ридајући.

Опет да се вратимо блаженог овог светим моштима и часном спомену и празнику, због кога и празнујемо данас. А њему беше по Јосифу непорочност, по Давиду кротост, по Соломону разум, али већи него у Соломона. Јер ако Соломонова мудрост и превазилажаше меру људске природе, али у томе беше потреба умерити се. И као што је оном прекор, тако је и овом блаженом похвала, не само код земаљских, него и међу вишњим силама. А Јосиф у Египту окончавајући се, синовима Израилевим завешта: „У посети којом ће вас посетити Бог изнесите кости моје одавде.“ (I Мојс. 50, 25) А овај блажени никоме не завешта, него Богом покретан, нови Израил стече се. И не само његови синови, него и мног народ из свих околних и удаљених земаља окупи се: мужеве, жене и деца, неки, дакле, да виде, а неки да се освештају додиром светога тела. И синови његови пред ђивотом идући и жалосно, као сирини неки прекрасни, певајући и плачући говораху:

„Авај нама, господине и оче наш,
откад се ти одвоји од нас,
многе невоље и напасти задесише нас!“

Ово и много друго казиваху ридајући. А мати њихова, како виде ово, паде као упола мртва над свето оно тело и много времена у заносу ума беше. А потом, као из неког дубоког сна пренувши се и раздеравши лице и власи своје трзајући, говораше:

„Авај мени, светлости моја,
како зађе од очију мојих!
Како потамне лепота моја!

Како увену, слатки мој цвете!
Како ћутећи пролазиш крај нас!
Где је слаткоглагољиви језик?
Где су медоточива уста?
О горе и хумови и дрвета дубравна,
усплачите са мношћем данас!
Од сада точите, очи моје,
суза потоке окрвављене!“

Ово и још више од тога ридајући казиваше. Ово гледаше сав народ, бијући прса своја, и плач плачу додајући, ридаху. И са свећама и кандилима свети ковчег спровођаху. Ово, дакле, гледах и ја како се збива. Хтедох, да је било могућно, одбацили своју немоћ и одупрети се бескрају невоље и да заклићем неки глас неопходан у страдању, али шта да кажем? Како да спазим душевним очима невоље тамошних покривених? Ко да ми развеје овај дубоки и мрачни облак мука и затим да посведочи зрачак мира, који весели срца ослабљена љуто страдањем, осим ти, о слатка и ствари и име и празника овог виновниче, јер верујемо да међу нама има тебе како телом тако, дакле, и душом. Ако те ми и не видимо, неће се изгубити од нас женик. Најмилија моја, Ово са ружама ти је тако погођено да нисам ни помишљао да ће тако испасти, а прижељкивао сам на други начин, више питајући се како би било дивно да од таквих ружа имамо неку за нас, али како. Ти си дала такво решење да не може лепше да буде и тако те волим што си реална и са прелепом храброшћу за дела. Тешко је изабрати једну од свих ових ружа. Не знам какав простор имаш за ново сађење ружа, али ако би имала неки кутак где би се шириле руже, предложио бих ти да то не буде само једна од њих, него жбун од неколико. Ако би имала где да се пењу, то би било најбоље. Хајде наћи тако нешто, макар неки стуб од дрвета да се пободу у земљу па да се уз њега пењу и направе невиђени водоскок цветова, или уз неки зид или ограду, па чак и уз кућу ако се сме уз пристанак осталих. На неприступачним местима је блажени, притом не кроз стакло и загонетку, него лицем у лице (I Кор. 13, 12) казује Богу о нама и о народним незнањима. Одбаци кожни плашт, јер онима који иду у рај није потребна таква одећа, пошто постоји одећа

која је крвљу и врлинама живота свог изаткана. Часна смрт таквога пред Господом није смрт, него раскидање уза, како зло не би било бесмртно, као што рече богословља истоименити. Оставивши грабежљиво живљење Египта, пређе не Црвено оно море, него мрачно море живота. На Гори беседи са Богом, по Светој идући земљи у којој се угледа Бог. Уђе у обећану [земљу] у коју и жељаше. Такво имајући обећање браће, из далека кости Јосифове пренесе у земљу благословену, или боље рећи, свете мошти праведнога са ковчегом у Светињу над светињама положи. Чујте Павла који посведочи да не бисте жалили као други који немају наде. (I Солуњ. 4, 13) Реците тамо народу, проповедајте лепе повести, јер „ускрснуће мртви“, рече пророк, „и устаће они који су у гробовима и узвеселиће се они који су на земљи.“

Стога, радујте се, слушаоци Слова! Као што сунце са истока излази, тако и душа праведног, тело оставивши, чисте савести сија светло. Ходите, дакле, и ви, о свештени и свети саборе, и паднимо ка заступнику нашем, ради кога празнујемо данас светао празник! Буди, дакле, милостив молитељ према Владики Христу за стадо своје. Призови и покрени апостоле, и мученике, и преподобне и праведне и помоли се за цркве да не престану ове похвале и слављења, да не подигне на нас главу јеретичка и незнабожачка најезда. Ходи сада, ходи и стани посред нас и огласи слављење и на вишње слављење упути нас, где се слави Бог коме се у Тројници поклањамо, да и ми жалосни у невољама и греховима различитим слободу примивши, тамошњих добара наследници постанемо у Христу Исусу, Господу нашем, коме слава, и владавина, и част и клањање са безначелним Оцем и пресветим, и добрим и животворним Духом и сада и свагда и у векове векова. Амин.

Патријарх Данило III (Бањски, Млађи)

Слово о светом кнезу Лазару

Ово своје *Слово* Данило је написао недуго по преносу Лазаревог тела из Приштине у Раваницу, поткрај 1392. или почетком 1393. године. Поред доста подробних података о Лазаревом животу и страдању, дело садржи и развијену епизоду у којој је похвала доследно реторски постављена. Иако очевидац преноса Лазаревих моштију, Данило своје присуство нигде не истиче. Дело је преведено на основу преписа из XVI века у рукопису Патријаршијске библиотеке број 79, а у издању Владимира Ћоровића.

Литература: И. Руварац, *Повесна слова о кнезу Лазару, деспоту Стефану Бранковићу и кнезу Стефану Штиљановићу*, Летопис Матице српске, 117, Нови Сад 1874 (1975), 108-116; С. Новаковић, *Косовски мученик I*, Хришћански весник, I, Београд 1879, 388-395; В. Ћоровић, *Силуан и Данило II, српски писци XIV-XV века*, Глас СКА, CXXXVI, Други разред, 72, Сремски Карловци 1929, 83-103; Д. Костић, *Старост народног епског песништва нашег*, Јужнословенски филолог, XII, Београд 1933, 26-27; *Antologija stare srpske književnosti (XI-XVIII veka)*. Izbor, prevod i objašnjenja Đorđa Sp. Radojčića. Beograd, „Nolit“, 1960, 110-113, 327; С. Матић, *Два прилога о Даниловом Слову о кнезу Лазару*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, XV, 1, Нови Сад 1967, 5-15; *Стара српска књижевност*. Студија и избор Ђорђе Трифуновић. Београд, „Југославија“, 1967. Библиотека Књижевност у школи, књига 1, 83-85; С. Матић, *Трећи прилог о Даниловом „Слову“*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, XVI, 1, Нови Сад 1968, 5-14; Ђ. Трифуновић, *Српски средњовековни списи о кнезу Лазару и косовском боју*, „Багдала“, Крушевац 1968; Ђ. Трифуновић, *Косовско страдање и небеско царство*, О кнезу Лазару. Научни скуп у Крушевцу 1971, Београд 1975, 255-263; И. Грицкат, *О неким стилским фигурама у похвалама кнезу Лазару*, О кнезу Лазару, 271-276; Ђ. Трифуновић, *Кратак преглед југословенских књижевности средњега века*, Београд, Филолошки факултет, 1976 [четврто издање 1994], 104-106; Р. Михалчић, *Изворна вредност културних списа о кнезу Лазару*, Књижевна историја, XI, 44, Београд 1979, 581-591; Ђ.

Трифунковић, *Смрт и лепота у српским средњовековним списима о кнезу Лазару и косовском боју*, Манастир Раваница, Споменица о шестој стогодишњици, Издање манастира Раванице, Београд 1981, 135-142; Љ. Јухас-Георгиевска, *Повесно слово о кнезу Лазару*, Даница, за 2000. годину, VII, Вукова задужбина, Београд 1999, 165-183.

**Слово о блаженом и свагда спомињаном кнезу Лазару,
и о православнима које са њим убише нечастиви Турци,
и делом о успомени на његов живот,
и о страдању његовом и о преносу моштију**

Благослови, оче!

Сви, дакле, страдалнички подвизи прослављени су и чудесно је страдање праведних на све стране. Умор путника прохлађују успутни хладови и примају изнемогле од путне малаксалости, као што је и са нама док у овом животу ходимо којим путем. А путеви овога [кнеза Лазара] велико су страдање. И дарова нам свуда молитвене сени, не само да прохладимо животне, него и душевне трудове. Јер молитвена сен пићима слађим од меда – дивним повестима светих мужава, упокојава. И који на многочестом путу хођаху, примише покој на различитим постељама. Јер ако грешан уђеш у сен покајања, Господ ће те увести у вечне сени. Ако обременен будеш богатством и бригама овога света, одмах ће ти апостол бреме одбацили, говорећи: „Ништа у овај свет не унесмо, те јавно ништа не можемо нити изнети.“ (1. Тим. 6, 7) И ако дођеш опхрван бедама, баци се на молитву као да устајеш са меке постеле. Свакоме је Христос различит гостопримац и делатељ постаје сваком у спасењу, јер стара се о човечијем животу, као свом дому господар је [човечијег] дома, сваком додељује част према подвигу, јер сам рече: „Ко ме слави, прославићу га“ (1 Сам. 2, 30) и „ко са мношћом хоће да буде, нека узме крст и пође за мношћом.“ (Мт. 16, 24; Мк. 8, 34) Стога многи иноци и мирјани пођоше за њим и до данас га следе. Њихов живот је на небесима. Сећајући их се, своја чула веома наслађујемо. Представивши

пред вама страдања и погибелъ и смрт за Христом једног од њих, не мала чуда ће вас испунити.

Стога ћу вас подсетити на успомену и страдања триблаженог и великог кнеза Лазара. Јер ако многе и велике повести једва могу подићи на исправљање живота, нама се указује слово на корист ишчитавањем, а не ради похвале овом мужу, пошто се блажени испуни небеским и анђеоским похвалама. Зашто би желео још похвалу од нас укаљаних, који имамо острашћену и реч и ум? Не би ли блаженом била већа досада ако бих се усудио на то, те просто о њему почињем повест.

Овај, дакле, блажени муж беше син благородних и побожних родитеља. И на Дан божаственог крштења светог и праведног Лазара, друга Христовог, родитељи му наденуше исто име. Затим у добром родитељском васпитању одрасташе и јачаше. Поспешаван Духом Светим иђаше ка врлинама. Када достиже довољан узраст, даде се тада владајућем цару Стефану на служење. И због кротости и благе нарави, и његових врлина и храбрости цар му указа достојанство и постави га првим у палати својој. Затим царевом заповешћу састави га са садружбеницом, царевом рођаком, ћерком неког велможе. И она беше рода светлог и славног и нарочитог и царског корена, из племена светог Симеона, првог господара Србаља. И постаде [Лазар] отац синова и кћери. Ово, дакле, доведе.

Треба марљиво да се покренемо и овога поискамо, а отуд и долично, Бога у помоћ себи призовемо, јер младицу треба тражити од корена, еда бисмо поуздано могли о њему говорити. О овом, дакле, вишереченом храбром мужу предстоји нам Слово.

Беше од великих и славних, који потекоше од господара српских и поморских земаља, великих и побожних, то јест краљева и царева, који тада најпре владаху свим српским и грчким и поморским земљама. Велики и силни цар Стефан, то јест први и последњи [цар], коме ће се отачаство наћи мало, у побожности и храбром мужаству поживе.

Овом, пак, ранијеспоменутом кнезу Лазару родитељ беше велики слуга царев Прибац, који великом овом цару Стефану преблизу беше усрдношћу и љубављу, телесним узрастом и доброћудном нарави, те се чинило као да су једно, или боће рећи, везом љубави као да су били једна душа у два тела.

А велики кнез Лазар, како се из детињства за многе јављаше украшен у сваким добрим делима, благе нарави, велеуман, кротак, мужаствен, у свакој храбрости показиваше се. Видевши ово, да младић свим изванредним лепотама све превазилази, велики цар Стефан чуђаше се и дивљаше, помишљајући веома шта ће са младићем бити. И провиде богоданим разумом својим. А он из дана у дан у добрим особинама напредоваше, љубав на љубав му прилажући. Једном, целом већу, достојанственицима и велможама, који сеђаху око њега, цар рече:

„Нека вам је ово знано, силни и достојанственици, да ће овај младић за нас нешто велико бити и управљати српским земљама.“

Тако овог, као блиског сина свога имајући, не одвајаше од царских људи. И често га добрим обичајима поучаваше, и близу себе као душу с телом имаше. Затим га заручи као кћери блиском сродницом, која потиче из њиховог корена, кћери великог кнеза Вратка, и украси га високим чином ставилачким. И земљу му довољну одвоји и богатством и славом обдари, и све што се може замислити допринесе му.

Стога, видите, вољени, и послушајте ово, јер слово о врлинама зна многим омили, и ка ревности душе управити, и на бољи живот покренути, и корисно нешто самима допринети и добром коришћу обогатити се. Ово, пак, толико.

А велики кнез Лазар виде себе самодршцем српских земаља, и као што некада по великом Мојсеју Исус Навин постаде наследник и начелник јеврејског народа, тако и овај после великих и побожних краљева и царева, назва се наследником и владарем свих Србаља. Тако Бог изволевши, и колико чином и напредовањем рашћаше, толико напредоваше врлином и свим добрим обичајима. Овај се, дакле, богато јављаше у побожности и богобојажљивости, у ништељубљу и преукрашен мужаством, који се храбар нађе у свему, правдом и вером украшен, милошћу и милосрђем према сиротима наклоњен. Храмове божаствене подизаше свукуда, горе и брда беху испуњени новосастављеним монашким заједницама, које се уједињењем и сваком безметежношћу Богу присвојише. Највише дође на бојиште подвига оних који у заједничком живљењу непрестано у молитвама и бдењима свеноћним

провођаху, као и у свагдашњем слављењу Бога. Њима он више пута беше старатељ и хранитељ. Честим и топлим молитвама њиховим храњаше се и храбрише. Дан за даном напредоваше добрим плодовима. Овај муж тако се истицаше. Неоскудни богатодавац, дуге руке своје испруживши, нигде манастир у Светој Гори Атонској, који беше у нужним потребама, не остави без дарова и изобилног обасипања. Ако бих у повести почео износити сваку врлину овога мужа, време би се одужило, а нужно нам је да још више похитамо и Слово приведемо.

Он из основа сазида манастир звани Раваница, а прекрасну цркву подиже у име Вознесења Господа и Спаса нашег Исуса Христа. Ко одједном да искаже онај прекрасни и предивни састав таквог манастира? Божаствену цркву прекрасним мермером улепшавши, а сребром и златом божаствене иконе наслика. Не само иконе, него и зидове златом наслика. Куле утврди густим тврдим зидовима и сваким ограђивањем, да таквих нигде није било. А о трпезарији и другим ћелијама читавог манастира, саставу и створеним красотама не може се ни исказати.

Нећу прећутати да разјасним трудољубиви духовни венац тих братстава будућим подвижницима, који свукавши свољу вољу као стидну одећу, дадоше се у борбу заједничког живљења, ништа своје не имајући осим тела и њега оскудним рубљем покривајући и са Давидом, који говораше: „Шта је сада боље или красније него заједнички живот братије?“ (Пс. 133, 1) Овакав савез братства и љубави и усрђа примећиваше се, тако да једна душа беше у свим телима. Тако живљаше у изобиљу и напредоваше у духовним стварима и гореспоменути манастир. А за његово опскрбљивање и приходе и за све што је за неопходне потребе ка добру, преизобилно и преумножено, усуђујем се да кажем да га нигде таквог не беше. Ту не само да се дариваше сирот и убог, славан и неславан, него богато и обилно сви скупа. Према сваком се поступаше умилно и милосрдно, тако да се прочу и у далеким земљама за њихово добро и изванредно живљење и богато даривање.

Оваквим лепотама, оваквим украсима светлеше се Српска земља. Али, завист и ово не остави, што би било и по апостолу. Бездан велику судова твојих, Христе, ко да измери? О, дубине богатства и премудрости и разума Божијег! Како су неиспитани

судови његови и недостижни путеви његови! Ко, дакле, да истражи сву дубину Божије премудрости? Ако ли и ово што он пострада дође као и сва друга добра од Бога, да се мученик као злато искушава, онда радостан оде ка вечним покојиштима и испуни своје добре жеље. Ђаво, који мрзи добро, који се помамљује, који отпаде добровољно и без присиле од Саздатеља свог, покрену се на завист према људима, који су божанским ликом удостојени и богоразумом просвећени, те на њих подиже бој да погуби оне који у побожности свемучитељски живе у Христу, покрену и наоружа и анђеле, говорећи: „Ево, рука његова је на свима и рука свих нека буде на њему!“

Тако и начелник Измаиљћана, звани Мурат, подиже се на неодбрањиви бој да покаже храбрима борење и буде пралик одважности како би се овенчао достојнопобедним венцем. Тиме он припада достојанству отпалих, а овај (Лазар) испуњен је анђеоским, то јест добрим достојанством и славом. А овај Мурат, кога раније спомену смо, устаје и војује и осваја све грчке земље. И све потчини, не мало источних земаља, као и оних које се налазе према западу. И многе цареve и самодршце победи и под своју руку подјарми. И запавши у бешчашће и охолост, допаде у болест уображености умишљајући да је Александар Македонски те као и он некада све источне и персијске и индијске земље да освоји и покори, или као што се персијски цар Ксеркс покрену на Еладу са безмерном силом, и море намучивши и Атињане присили чувено и безумно, по мору пешке, а по копну корабљама поход свој испуни.

Тако се и овај устреми као свирепи лав са великом силом и победом, сакупивши све војске источних и западних земаља. Када сакупи безбројно и неизрециво мноштво и народе многе себи за помоћ призва, приближи се српским земљама. А побожни и славни кнез Лазар, схвативши свирепи наилазак овог гордог и охолог, најпре Бога из дубине срца на помоћ себи призва:

„Боже“, рече, „законопреступници устадоше на ме,
и окупљањем крепким заискаше душу моју,
и мржњом неправедном омрзнуше нас,
и мачеве извукоше и напрегоше лукове своје,
устрелити и заклати и умртвити нас,
а ти, Господе, не остави нас него нам помози!

И да уђе мач њихов у срца њихова,
и лукови њихови да се поломе,
да разумеју да си ти Бог,
једини творац преславних чуда.“

Тада посла по благородне своје, велможе и војводе, и војнике, велике и мале. Призвавши их к себи, рече им о овом безбројном иноплеменом наиласку. Пошто наста тајац, тихом и умилном речју свима заједно да чују рече:

„Ви, о друзи и браћо, велможе и благородни,
војници, војводе, велики, а и мали,
сами сте сведоци и очевици
колика нам добра Бог у животу овом дарова,
и ничега красног и слатког у свету овом,
славе и богатства и свега што је људима потребно,
не лиши нас, него још већма умножи,
те ако нам шта невољно и преболно буде,
да не будемо Богу неблагодарни и неблагодарни за ово,
него ако мач, ако ране, ако и мноштво смрти догоди се нама,
слатко за Христа и побожност отачаства нашег да поднесемо.
Боља нам је смрт у подвигу,
него ли живот са стидом,
боље нам је у боју мачем окончање поднети,
него ли плећа непријатељима нашим показати.
Много поживесмо у свету,
постарајмо се онда да ускоро
подвиг страдалнички поднесемо.
Да бисмо поживели вечно на небесима,
назовимо се војницима Христовим,
као страдалници за побожност,
еда бисмо се уписали у књиге животне.
Не поштедимо тела наша у борењу,
да од подвигоположника светле венце примимо.
Боли рађају славу,
а трудови посредују ка смирају.

Изговоривши својима и друго, наоружа их тако речима, припреми многе страдаоце на подвиг. А славни и мужаствени и благородни, које даде и подиже Српска земља као прекрасне младице и изабране кедрове ливанске, овако слатком и премилном свом господару одговараху:

„Ми, господару наш,
откако заједничком природом
од оца и мајке рођени бејасмо,
Бога и тебе познасмо.
Бог нас подиже, а ти васпита,
као чеда отхрани и као на синове смилова се,
и као браћу заволе и као другове успоштова.
Славе и богатства и свих красота света,
која благостање чине,
заједничари и доступници бејасмо,
као и веселја и радости заједно са војниковањем,
па и наслада храном и богатим трпезама.
А љубав и част, све обилно од тебе примисмо
да силно за тебе и за побожност и за отачаство умремо.
Не поштедимо себе,
знајући да имамо после овога отићи
и са прахом помешати се.
Умримо да свагда живи будемо,
принесимо Богу себе, живу жртву,
не као пре краткотрајним
и варљивим гошћењем за насладу нашу,
него у подвигу крви своје.
Не поштедимо живот наш
да живописан узор после овога другима будемо,
не бојмо се страха који нас снађе,
нити устремљења нечастивих противника,
насрнулих на нас.
Ако, дакле, на страх и на губитак будемо мислили,
нећемо се удостојити добра,
ако бисмо на неко таште прегрешење помишљали,
ништа се од часних подвига остварило не би.
Ми са Измаиљћанима борити се имамо,
ако и мач главу и копље ребра и смрт живот,
ми са непријатељима борити се имамо.
Ми, о садрузи и савојини,
преузмимо прекор негдашњих војника који су крај Христа
да бисмо се Христом прославили.
Ми смо једна природа људска,

склона страстима,
и један гроб да нам буде,
и једно поље тела наша са костима да прими,
еда би нас едемска светла насеља примила.“

Овако се један пред другим истицаху и предусретаху као благо пред грабљивцима. И тако се сви заједно причестише светим и божаственим пречистим тајнама.

„Боже“, говораху, „у руке твоје душе наше предајемо!“

Тако се удостоји побожни и добромислени кнез Лазар пречасних и божаствених светих тајни. И озарив се Духом Светим и сав ван света и себе бив, разнежи се душом. По Јеремији, плачући усплака у ноћи и сузе његове на чељусти његове. И он, огорчивши се у себи, паде на лице своје и једнак са земљом постаде, јер је земља и помишљаше на свој поновни повратак у земљу. Стењањем из дубине срца и скрушеном душом, са топлим покајањем и са горким сузама плачући и ридајући, овако се Богу мољаше:

„Владико Исусе Христе,
превечни царе и незлобиви Господе,
прими мене који падам на колена
и који много сагреших!
Теби једином сагреших
и лукавство пред тобом учиних.
Прослави на мени грешном милост своју
и покажи доброте своје силу.
Твоје саздање сам ја
и теби сам привржен од утробе матере моје.
И ти си помоћник мој крепки.
Не уђи у суд са слугом својим.
Знам да ћеш јавно представити грехе моје пред собом
и разабирати се речју са мнош
шта је то тако са мнош.
Господе, сагреших пред небом и пред тобом,
и нисам достојан погледати на висину славе твоје.
Разгневих те и раздражих и сагреших веома,
више од броја безбројних звезда и песка морског,
али у твоје безмерно милосрђе уздам се
и на мноштво твога милосрђа погледам.

И молим твоје и најмање милосрђе,
прими моје грешно покајање
и опрости ми све што ти сагреших.
Клањам се као некада Манасија,
који ти много сагреси,
и као разбојник и блудница и цариник.
Прими моје ридање и сузе
као некада Језекији,
угоднику твоме који плакаше
када му се испуни петнаест година живота.
Тако се и ја клањам и молим,
свемилостиви преблаги царе,
да ме из веза са веком овим садашњим
од живота разрешиш
и да у подвигу оствареном крвљу својом
у теби окончам се, Христе Боже мој,
и мученичким страдања венцем славе твоје
овенчати се удостојим,
за шта ми, свеблаги Господе мој,
нема погоднијег часа од овог примити.
А садашње време ово труда и подвига
у малом овом и смртном и привременом има се окончати.
Блага она у царству твом незастарива и у бесмртном животу
будућем веку сачувао јеси
онима који ће с тобом сацарствовати и славити.
И мене недостојног из превелике милости твоје
не лиши, Владико Господе,
него ме удостој блага својих.“

Видиш ли ми, душо, искрени ум, јер лепо би уверен у
Божију промисао. Не исках Владиду непрестано за настало, што
многи од људи чине. Али који ка Богу све гледају и на њега свег
себе полажу, за љуте телесне невоље разрешења отуд искају, јер
знају јасно какво је људско ако буду имали са собом подносити
шта је предао живот, јер немоћ је противна људској природи чак
и када не би било ичег другог осим видљивог телесног привида.

Тако и овај, добро време изнашавши, да га таквог бољег не
беше, у молитву ка Богу прибеже. Јер ако је неко и са прикладном
природом и постојаним разумом и изванредним живљењем, на

молитву Богу с покајањем и са смерношћу сведушно приступа, спреман појављује се за услишење његово, као што преко пророка Исаије рече: „Дођите да се споримо“, рече Госод. „Ако буду греси ваши обојени, као снег убелећу их. И ако буду као пурпур, као руно убелећу их.“ (Ис. 1, 18) А песнопевац Давид о томе јавља: „Блажени су они којима се опростише безакоња и којима се прикрише греси. Блажен је онај коме Господ не урачунава грех.“ (Пс. 32, 1-2) А нико није без греха, макар и један дан од рођења био у животу, осим Јединог који дође грешнике спасти. А Бог када истреби сагрешења и са здрављем овоме красоту дарује и за санаследника га себи прими, Божијој вољи ко да се противи? Бог прашта. Ко осуђује? Бог даје и богати. Ко обнажити може? Судија помагач. А ко је тужилац? Ако ли са охолошћу и унижавањем говоре против праведног, нека се постиде.

Видесте ли, вољени, како обзирношћу својом и према делима добрим и милосрђем Божијим наду за спасење задоби? Јер добра дела бивају на уздање, награду и венац, то јест, у Христа вера. Гледај да промисао Божију у садашњем животу добијеш, чијом спознајом ћеш задивити мисли многих. А, потом, сва су добра у будућем веку, као што велики Павле рече: „Што око не виде, нити ухо чу, нити на срце човеку узиће, то припреми Бог онима који га воле“, (1. Кор. 2, 9) јер нашу љубав жели и све чини за нас што би имало смелости према њему. И када нас види саме како усрдно к њему прилазимо, тада нам се још више обраћа, као што пророк рече: „Јер Бог који се приближава то сам ја, а не бог издалека.“ Он је свагда близу, јер милост Божија свакоме је изливена, па коме је потребна, са сваком усрдношћу и журбом удостојава је се, а, онда, свима је помиловање потребно, али који творе дела достојна милости, њега милује достојно тој милости. Стога и Мојсеју говораше: „Смиловаћу се ономе коме се смилујем, сажалићу се на некога ако се сажалим.“ (2. Мојс. 33, 19)

Посветивши овога на царство, посвети га и ту где се мачеви обнажише, а стрелањима као на губилишту нађоше се међусобно. Појави се проливање крви и као река потече, а телеса њихова као снопље разбацано лежаху. Тада заиста покошени беху као стабла финикова, као избрани кедрови ливански, као

младице доброрасле, као кринови пољски миомирисни. И увече их у гору баштине своје. А благочастиви сасецани и клани као жива жртва и оживљена приношаху се. Као из небића у биће свемучно убијани пресељаваху се. Јер не само да страдаху благочастиви, него страдаху и нечастиви. Заједно беше частан са нечастивим, али овом се мучење урачунаваше у узорност и искушење, а нечастивом у ране и злостављање. Стога ови у царство бесконачно, а овај у радост неизрециву, а они у таму најкрајњу. Тако ови побожношћу крепљаху се, богоразумљем утврђиваху се, крштењем просвештаваху се, правдом светљаху се, сваком врлином украшаваху се, а они бешчашћем и безумљем и убијањем и сваким злом владаху. „Спомен на праведнике траје у векове, а име неверника угаси се“, (Приче 10, 7) јер дела праведника су живот, а плодови неверника греси. Онда ми никако нећемо прећутати о овим изванредним мужевима, достојним хвале, који се мушком храброшћу у боју удостојише почасту, испунивши се сваком славом и похвалама. На њих мислимо писањем Слова, јер од ових подвига и борења, почасту од победе истргнути, похиташе мучеништва венцу и победу достигоше и узеше је, и на небесима и на земљи прославише се. Стога обносећи спомен о чудесима, заслужни су и речима похвалити се, јер лепо је што ће награда бити да ће им се слава речима подићи, а дела њихова сама од себе биће славнија, те они који се буду угледали на њих прославиће се, јер слава прославља освећење хваљених, а који слушају о врлинама нека устану на подвиге равне њиховом и ка добром животу да се подигну и у мужаству подвижнике да помажу.

Опет Слово да се поведе ка боју. Када обе стране изнемогоше и бој престаде и безбројно мноштво једних и других изгибе, мислим на Србе и противнике њихове, и по Косову пољу лежаху, вишеречени Мурат мачем задоби рану у срце и напрасно душу своју испусти.

А у победи прослављени и ревнитељ љубави Божије, нови мученик кнез Лазар, по вилици мачем би посечен, блажено окончање примивши. Његово тело узеше из оближњег града званог Приштине преневши га у Божију цркву Вазнесења Христовог, где га хришћани часно положише. Приђимо, дакле, сада слављеном и свагдапомињаном, блаженом и новом

Христовом страдалнику кнезу Лазару да га похвалним и двоврсним венцима прославимо; и ка његовој сажитељници, јер је лепо и праведно и достојно да и њу похвалимо како дубином заборава не буду прекривена лепа блага. Још јасније и разумно речи казују да се корисно узакони и слично томе открива и колико је могуће покреће, а не јаловошћу и леношћу за оне који не могу достићи због ослабљености не бринути.

А ова беше од славних и првих, то јест, проистичући из корена светог Немање, кћи славног и мудрог великог кнеза Вратка, именом и делом Милица, ничим не заостајући за добром природом, супруга свога и добрим врлинама украшена, славна, мужеумна, милостива, милосрдна, помирљива и сваким добрим својством испуњена. Родише им се два сина, славни Стефан и Вук, и пет кћери. А о њима нам реч напред долази.

Када мину година и часно тело проведе у граду Приштини чувано у боковима земље, ми видесмо ову слатку ствар која се прочу испуњењем дела Зналца, јер од доброг дрвета сладак плод познаје се. Тада, дакле, мудри Стефан са братом својим Вуком, ка госпођи и матери својој приступивши, побожно прошење и молбу прошаше овако:

„О мати, није добро нити у реду, а од Бога и од људи зазорно је, што господин и отац наш ван припремљеног му покојишта лежи, који сам из основа подиже пречасни манастир и тврдо завешта да му се часне мошти у њега положи.“

А благочастива кнегиња, мати њихова, речима мудрим задививши се, па још и разнеживши се, речју и дело поспешаваше. И одмах посла по свеосвећени лик и богоносни сабор, то јест по митрополите, као и епископе и часне игумане и благодне да пренесу свете и часне мошти добропобедног и новог мученика кнеза Лазара и однесу га у његову задужбину коју беше сам припремио, у вечно његово пребивалиште, као што је навиге писано.

А потом, узе се царска багреница и све што је за преузимање из земаљских недара за достојно припремање часног тела. И када се свете службе окончаше за спомен његов, свега целог и очуваног у раку положише.

Вративши се свом путу, хтедосмо се дотаћи хваљења овога. Ако је штогод и мало духовно наше плетење, у томе се

принуђавасмо, али оно није мога разума замисао, него њихових добрих дела учинак. Похвале њихове к њима приносим, како би се свим добрим повестима свима и свагда они похвалили. А наша реч је о њему.

Тада у мужаству храбри и славни и побожни Вук беше зет овог великог кнеза Лазара, ожењен првом кћери његовом Маријом. Потичући од славних и великих, он беше од Немањиног племена, син Бранка севастократора, а Младенов унук. Доделивши и њему довољно земље, најпре му се прикључише већи градови у расподели државе. У сусрет часних моштију он изиђе са супругом својом и са свим благородним својим. Велики плач и ридање учинивши и довољно тамо проведши, вратише се. И у град Брвеник дошавши и ту оближњи манастир именовашу у нову женску обитељ, који беху његова сестра и синови његове сестре из основа подигли. И прекрасну и божаствену цркву устројише у име уласка свепрослављене Владичице у Светињу над светињама. И ту свете и часне мошти његове положише да почивају, где рођена сестра његова са синовима својим, то јест преслатким Стефаном и Лазаром, положени беху.

Стих: О мати, Теодосије прими синове са братом са другом матером земљом!

Стих: Душе ваше примљене су у руке Божије са праведнима.

Потом подигосе се часне мошти и понеше на одређено место. А благочастива и славна кнегиња Милица са љубљеним синовима својим и са свима благородним у сусрет изиђе и када беше сасвим близу моштију новомученика, на њих паде и обгрли их. И у обамрлости беше као да је полумртва. И негде пренувши се као из сна дубоког, нарицањем силним плачући вапијаше:

„Авај мени, шта ми би?

Изненада љути мач прође кроз душу моју.

Ово ли је попут Јеремије што ми дође?

Чујте како уздишем, како се жалостим

и нема ми утешитеља.

Девојке моје и младићи моји одоше у ропство.

Обешчеди ме мач као смрт у дому

и сви непријатељи моји дочуше за зла моја и узрадоваше се.

Ово ли примих безнадежно?

Ово ли ја дочеках под достојанством
и лиших се супружанства
и слатког ми вољеног господина кнеза,
са светлим и мужаственим и храбрим оружницима?
Усплачите ми, поља и долине,
која овим телима саучесници бејасте!
Узридајте ми и растужите се и, мајци вољена децо,
жене у победи прослављених мужева,
рођаци вољени моји, тада!“

А красноречиви и прослављени мужаствени кнез Лазар њој
овако као да одговори:

„Немој уз ово уплакана,
немој уз ово жалосна због мене бити,
него већма радосна и благодарна,
јер са јачим бој учиних и победих га
и смртном раном утишавши га,
некрепким показах га.
Боља ми беше похвална смрт,
него у срамоти живот.
Ако и у вилицу и у главу мачем
због побожности намучих се,
али мужаствен јавих се
и у мученике убројох се.
Посматрах доње битке,
а здружих се горњим почастима.
Видех мачеве,
а помишљах на горње венце.
Очекивах смрт,
а на бесмртност помишљах.
Пресељење подвига довољно ми би за утеху.
Немој зато у такву тугу бацати себе због мене,
него нађи се у жалости непоколебљива и великодушна,
и пошто тако споља изгледаху ствари,
упознаћеш границе природе.
А пошто западе у жалост,
заборивила си законе природе.
Навикни говорити:
Праведан си, Господе,

и праведна је судбина твоја.
Како се изволи Господу
тако ће и бити.
Немој за казну сматрати Божију судбину,
него ако изнутра будеш жалосна,
великодушност покажи,
јер Божија сила добре промисли за ово јавља се,
са којом сви трпе храбро све што наилази,
јер ако се неко у малом лиши као човек,
венчава се светло као богољубив.“
Одговор. А њему благоразумна рече:
„Не могу, господару мој,
да не плачем и не ридам,
јер закони природе разделяју се
и велике боли пламен зажижу
и душу моју прље
и утробу моју растрзавају.“

А сви који ово слушаху крицима и гласовима и вапајима
непрестаним цело место оно испуњаваху. А мноштво благородног
народа нарицаше и одасвуд састави се плач и ридање неутешно.
Од боли и уздаха срца као лавови ноктима из дубине утробу
копаху. Синови оца зваху, слуге владара. Сви заједно страдаху и
сапатствоваху. Трпљаху ово као јуродиви.

Потом свештени збор свештених мужева, митрополити
и епископи са часним игуманима и са свим благородним,
скупа мали са великим, преобратише жалост на радост и у
благодарност и песме. Са псалмима и певањима часно и свето
тело ношаху и донеше у манастир, који он сам из основа сазда.

А часни свештеници и цело општежитељно братство одасвуд
се стекоше њему у сусрет. Са светлим свећама и миомирисним
кандилима излажаху, и надгробне песме певаху, и као неку
богодаровану им ризницу неизреченом радошћу примише, и
у пречасној цркви Вазнесења Господњег на светлом и часном
месту часну раку устројише, и са великом почашћу славно и часно
положише, а псалмима и песмама непрестано слављаху Бога.

Велико славље за спомен његов сачинише, а сав свештени
збор преподобних инока и благородних дариваху. И када сироте
довољно дариваху, свако оде своје дому благодарећи Богу, а

највише што примише освећење. А треба, о вољени, да о овоме не мимоиђемо речи ћутањем, нити да остане неспоменуто шта би раније док не прође мали број година. Ућутавши да не повредимо мужаствено страдање и великодушно трпљење оних који се јавише крепки душом у подвизима. А искушења моћних који их на нас навођаху и која пре овога, као што рекосмо, задесише Српску земљу беху тешко истрпива, јер непријатељ се одасвуд покрену и снажним надирањем надираше. И не само Измаилћани, него и из угарских земаља са многим господарима безбројним силама покренуше се и ову у запустелост и ропство бесконачно и разарање предадоше. И видело се како неке одводе, друге нештедимице муче, неке мачем сасецају, а мноштво крв пролива. Ту се видела жалост, беда, плач и ридање свуда неутешно, као што Јеремија слично плакаше и туговаше за Јерусалимом, а бројни непријатељи бише га по глави оскрбљујући га. И узео се од кћери Сионових сва лепота. Кнезови његови иђаху у крепости пред лицем ожалашћеног.

Када благочастива кнегиња са сином својим Стефаном виде ово, себе и Српску земљу како безнађем удовствоваше и одасвуд растура непријатељем који напада и да надошлој беди и жалости не беше помоћника и утешитеља, онда одложи женску немоћ и прими мушко старање и шта учини? Сабравши сву своју мисао и из дубине срца неутешним стењањем уз боли душе ка Богу је упути и њега на помоћ призива, као и његову свесвету матер, која је жалосним и сиротим и удовицама добри старатељ, јер она је већа од свих онима који уздишу од боли душе, којима је срце скрушено, који из дубине стењу, који сузе проливају. Који мисао ка Богу брже од сваке стреле подижу, он чини лако помирљивим оне који наводе на нас жалост, а заступник је сиротих и невољних услишитељ. Видевши довољно искушавања кажњавањем, Господ не трпи дуго оставити хришћане да им непријатељ чини неправде и бојем их плаши, јер је близу свих који га призивају. Немоћнима силу даје, онима који се надају у њега и кадгод они који се подигну на бој непријатељском смелошћу побеђени бивају, а други сами од себе као неком муњом опрљени међусобно бој заметнувши, дају се у бег, а неки миром и љубављу привучени, уместо непријатеља и противника пријатеље себи стварају и друге. И

могло се видети као да из два једно бива. Тако Српска земља, не више као цела, која се за кратко могла видети у опустелости и згажености, опет се на пређашњу своју лепоту подиже и свенародним насељавањем украшаваше се и умножаваше. Богу се тако изволе.

А потом, када славни Стефан достиже узраст савреног мужа, одозго Богу изволе се да му се скиптар родитеља уручи, а свеосвећеног патријарха молитвом рукополагања благослови се и отачаским чином украси се, именовавши се као велики кнез Стефан. Самодршцем и владарем Срба назва се. И сви благородни поклонише се, оглашавајући се са „Многа лета“ и „Биће, биће“. Када потом велико славље и гозба за све заједно беше, радоваху се и веселаху и за све што се збило Богу захваљиваху.

Вољена браћо, чујте ми реч са пажњом, а њом ћу говорити свима за поуку о невољама које наилазе на нас. Живот, дакле, наш испуњем је свирепостима и подвигом, и доликује сваком побожном и праведном да све што га задеси трпи са усрђем и са великодушношћу и Богу благодари, јер он је велике и срчане душе, која је у самом том мучеништву и страдалничком узношењу или учењу. Ако неко узмогне постарати се за сваку невољу која га задеси, или жалост, или губитак, имаће крепку и непомериву душу. Стога, ове божаствене речи, које се узеше од светих, на корист свима приведох. А о њима славни богоотац Давид, познавајући невоље, рече о праведницима: „Многе жалости на праведне, али погледај наведено и од свега избавиће га Господ.“ Тако и велики Павле вапи, говорећи: „Радујем се у страдању за вас“, и опет, не само то, него и: „Хвалимо се у жалости, јер нам се дарова од Господа.“ Није довољно само веровати у њега, него за њега и страдати, јер заиста благодат је велика удостојити се у нечему пострадали за Христа, пошто се од прве ране славимо, а онда од почаста од рана и од предстојећих венаца. Од рана почаста бивају, а не од почаста ране почетак примају и узрок. Видесте ли како добри Владика Господ наш онима који му сведушно у различитим подвизима приступају и једну веру и усрђе и живљење у подвигу показују, великих дарова и почаста удостојава због бескраја свога милосрђа и венаца такође начињених и награде будуће плате не мање раздели. Тако, дакле, и ми треба хваљеног удостојити, јер

за побожност сведушно са усрдношћу и вером топлом подвигу предаде се и крвљу својом венча се. Зато усрдно приђимо и са љубављу примивши, радосни у слављењу и дарежљиви будимо. Мужа овог храбрости венац добровенчани похвалама сплетимо, јер муж овај у сваком благостању у Богу изобилује: муж славан у благородности и у богатству, муж удивљен побожношћу и вером, муж хваљен врлином и правдом, милостив, добар, кротак, муж високог чина, частан у мужаству, у победама. Стога чашћу и венцима мученичким удостојивши га, јер учини дела врлина, достојна спомена и правда његова у векове ће трајати. Праведници у векове живе и награда им је у Господу. И служење од Вишњег и похвала праведнику весеље је људима.

А са њим честољубиво похвалимо и оне који се једнодушно покренуше, побожности изабране војнике, умножено мноштво богоизабраних пукова, начело мужаства, трпељивом мудрошћу природе победише насрнулог непријатеља који се против њих покрену окренувши њихове пукове и као победоносци јавише се, и који се на крају свог подвига крвљу својом обагрише, и мучним смарањем душевну одежду убелише и њом још боље као жртву непорочну и снисходљиву себе Христу принеше и мученичким венцем овенчаше се. И шта имам о овоме даље рећи? Шта имам исказати? Не задивише ли? Не разнежише ли? Не подигоше ли раздирањем душу на сузе? Да је неко и од дијаманта тврђу и од камена безосећајну душу имао, зар се не би и такав на ридање или плакање покренуо?

Ови храбри, и предивни, и у војинству изванредни и у боју силно названи мужеви,

ови у младости нежног узраста цветовидном велелепношћу цветаху и слатковидно очи испуњаваху,

ови као изданци прелепи, красни и сјајни телима показиваху унутарњу светлост духовну и свима дивни указиваху се,

ови одважни мужаственошћу, слатковиди, прекрасни, изврсни и мудри,

ови благородни, силни, великаши, велможе, храбри, добропобедни, доброразумни, предивни, у узрасту савршеном и блиставом, преукрашеном и пресветлом.

Није ли све ово наспрам једног за све ако ко има у спомен привести лепоте њихове и изврсност и храбрости и јуначка дела

са великим и побожним и предивним и храбрим господарем њиховим кнезом Лазаром? Није ли ово суза и ридања достојно? Као што у земаљском царству једнородни и једножитељни и једномислени следише својевољно свога господара, тако и при окончању блаженог живота свог сложно и једнодушно смрт примише и мученичким венцем у крви подвига свог овенчаше се и у царству небеском блажени и непролазни живот наследише и светлошћу блажене и живоначелне свете Тројице просветлише се, чије смо и ми саздање и поклоници.

Тако и ми, вољени, помолимо се и похитајмо да као што је њих венчао оружјем милости своје, тако и ми оружјем правде да примимо венац благодати, даром Божијим да будемо ограђени, разумевши остале велике добре дарове и пре свега угађати Богу подвижући се, јер то је оружје наше и слава и утврђивање и сва добра, како бисмо се трпљењем покретали на предстојећи нам подвиг на невидљиве и видљиве и супарничке непријатеље. Наша борба није у крви и телесно, него против ваздушног мноштва поднебеских власти зла. Стога се не ослабљујмо никада, нити се појављујмо наги и ненаоружани добрим делима, јер ово оружје је савест чиста и ум тврди и непорочност похвална, и веру као оружје изабрано и срце неплашљиво стећи ћемо. Таквог оружја удостојимо се, јер не треба се војник ненаоружан видети, него оружја упереног на невидљиве непријатеље. Тада се оружје одлаже. Када се позориште расипа, оно се расипа у свему лепом. Док се душа не растане с телом, јасно је да смо у садашњем животу. Нужно је подвизавати се разумевајући да је свако тело трава и свака слава људска као цвет биљке. Када трава усахне, и цвет отпада. Зато сваку злу похоту одагнајмо надом у вечно добро, као и незаситост и лакрдијаштво и сваку неподобност из душа наших, те сви са усрдношћу и добрим делима дароносни будимо и нико нас обременене леношћу неће затећи. А трпљењем и благодарношћу у време искушења беде и жалости показаћемо се непоколебљиви и непромењени у мислима, него ћемо захвалне речи свагда Богу упућивати и на жртву духовну сами себе посведочити. „Оне који ме славе прославићу“, рече Господ, „и оне који ме воле заволећу“. (Јн. 14, 21)

Уз ово, поред других врлина примимо покајање, које је корен побожности и почетак свега доброг. Покајањем, дакле, и

ми, вољени, умолимо Бога да истреби непријатеље, и варваре потре и непријатеља који се подиже скруши. Ако су противници и безбројни мноштвом, али наш поборник јачи је од њих. Стога, када неко прилежно притекне покајању, много нека моли Бога, јер нам Бог зна одређивати различите узроке рушења противника.

Будимо и ми, вољени, друзи не у нужди, него у љубави и пре зиме припремимо се за зиму, да у време зиме пролеће затекнемо. Зато, заиштимо, умолимо молбама и прошењем, клекнимо пред Пречисту Богомати, пред свете апостоле, пред пророке, мученике, преподобне и све заједно који Богу угодише, јер Бог је кадар и милостив преко сваке речи, више од сваке жртве, више од сваке мисли непријатеље да посрами, и на земљу нашу да се смилује, и владаре укрепи, и у православљу утврди и у побожности оснажи, и у љубави усаврши, и у вери сачува, и у миру добром отхрани, и своју славу просветли, и нас из мноштва грехова избави и вечних добара удостоји.

Хвалимо и благосиљајмо Господа свагда, јер он је слава у бесконачне векове. Амин.

Туга за младенцем Угљешом

Дело је настало између 1368. и 1371. године и урезано је на спољашњој страни двоструке сребрне иконице, коју је Јеленин (Јефимијино световно име) син Угљеша Деспотовић добио на дар од серског митрополита Теодосија. Сасвим је могуће да је иконицу однео у Хиландар деспот Угљеша, отац младенца Угљеше, када је пред одлазак у Маричку битку посетио Свету Гору. Иконица се и данас чува у Хиландару. У *Туги за младенцем Угљешом* преовлађују тоновиличног бола мајке за рано преминулим чедом. Лирски постављено, дело је до краја вођено једноставним стилским поступком. Дело смо превели према издању Ђорђа Трифуновића (Монахиња Јефимија, *Књижевни радови*).

Литература: Л. Мирковић, *Монахиња Јефимија*, Сремски Карловци 1922; Ђ. Сп. Радојичић, *О једном хиландарском натпису из друге половине XIV века*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, XXI, 1-2, Београд 1955, 123-124; Исти, *О младом младенцу Угљешу Деспотовићу*, Летопис Матице српске, 387, 3, Нови Сад 1961, 269-270; Ђ. Трифуновић, „Обичај“ у запису монахиње Јефимије, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, XXXII, 1-2, Београд 1966, 88-90; *Стара српска књижевност*. Студија и избор Ђорђе Трифуновић. Београд, „Југославија“, 1967. Библиотека Књижевност у школи, књига 1, 98; Ђ. Трифуновић, *Српски средњовековни списи о кнезу Лазару и косовском боју*, „Багдала“, Крушевац 1968; Д. Богдановић, *Слово похвално кнезу Лазару*, Савременик, 37, Београд 1973, 265-274; Ђ. Трифуновић, *Кратак преглед југословенских књижевности средњег века*, Београд, Филолошки факултет, 1976 [четврто издање 1994], 101-103; Монахиња Јефимија, *Књижевни радови*. Приредио Ђорђе Трифуновић, „Багдала“, Крушевац 1983; *Списи о Косову*. Монахиња Јефимија, кнез Лазар, кнегиња Милица, Вук Бранковић, Непознати раванички монаси, Давид, Јелена Балшић, Андоније Рафаил Епакут, деспот Стефан Лазаревић, Најстарији српски записи о Косову. Приредила Милица Грковић, Београд, „Просвета“, Српска књижевна задруга, 1993, Стара српска књижевност у 24 књиге, књига 13.

Туга за младенцем Угљешом

Мале иконе, али велики дар, који имају, и пресвети лик Владичин и пречисте Богоматере, које велики и свети муж дарова младом младенцу Угљеши Деспотовићу, кога и неоскврњеног млађахног преставише у вечне обитељи, а тело му се предаде гробу, који изделаше праоци због грехова.

Удостоји, Владико Христе, и ти, о пречиста Богомати, и мене несрећну да свагда бринем о исходу душе моје, што угледах на онима који ме родише и на младенцу кога родих, за ким жалост непрестано гори у срцу моме, природом матерњом побеђивана.

Монахиња Јефимија

Мољење Господу Исусу Христу

Извезено да служи као завеса за царске двери у манастиру Хиландару, *Мољење* је настало 1398/99. године, што је и означено на крају рада. На завеси је извезена представа Исуса Христа са Василијем Великим и Јованом Златоустим са једне и друге стране, изнад чијих глава стоји по један анђео. Између ових фигура, у доњем делу завесе, извезен је текст *Мољења*. Дело је настало према молитвама пре причешћа Симеона Новог Богослова и Симеона Метафраста. Завеса се данас чува у ризници манастира Хиландара. *Мољење* је преведено према издању Ђорђа Трифуновића (Монахиња Јефимија, *Књижевни радови*).

Литература: Ђ. Сп. Радојичић, *Малоје приношеније Јефимије монахиње*, *Летопис Матице српске*, 387, 1, Нови Сад 1961, 51-57; *Стара српска књижевност*. Студија и избор Ђорђе Трифуновић. Београд, „Југославија“, 1967. Библиотека Књижевност ушколи, књига 1, 99; Ђ. Трифуновић, *Српски средњовековни списи о кнезу Лазару и косовском боју*, „Багдала“, Крушевац 1968; Ђ. Трифуновић, *Кратак преглед југословенских књижевности средњега века*, Београд, Филолошки факултет, 1976 [четврто издање 1994], 101-103; Монахиња Јефимија, *Књижевни радови*. Приредио Ђорђе Трифуновић, „Багдала“, Крушевац 1983; *Списи о Косову*. Монахиња Јефимија, кнез Лазар, кнегиња Милица, Вук Бранковић, Непознати раванички монаси, Давид, Јелена Балшић, Андоније Рафаил Епактит, деспот Стефан Лазаревић, Најстарији српски записи о Косову. Приредила Милица Грковић, Београд, „Просвета“, Српска књижевна задруга, 1993, Стара српска књижевност у 24 књиге, књига 13.

Мољење Господу Исусу Христу

Од оскврњених усана, од мрског срца, од нечистог језика, од душе оскврњене прими мољење, о Христе мој, и не одгурни мене, рабу своју, нити ме јарошћу својом, Владико, наружи у

час исхода мојега, нити ме гневом својим казни у дан доласка свог, јер пре суда твог, Господе, осуђена сам савешћу мојом, нити ће у мени бити и једне наде спасења ако твоје милосрђе не победи мноштво безакоња мојих.

Стога те молим, незлобиви Господе, да не одбациш ово мало приношење које приносим светом храму Пречисте твоје матере и наде моје, Богородице Хиландарске, јер примих веру удовичину која ти принесе две цете, Господе. Тако и ја ово принесох, недостојна раба твоја, о Владичице, Јефимија монахиња, а некада деспотица, кћи господина ми кесара Војихне, који лежи овде.

И приложи се ова завеса храму Пресвете Богородице хиландарске године 6907 (1398/99), индикта осмог.

И ко ће је однети из храма Пресвете Богородице хиландарске, да је одлучен од једносушне Тројице и да му је супарница пречиста Богомати хиландарска у дан страшнога испита. Амин.

Похвала светом кнезу Лазару

Похвала је настала 1402. године, у време када су се Лазареви синови Стефан и Вук борили на страни Турака против Татара у Ангорској бици. Дело је Јефимија извезла да служи као покров за ћивот са моштима кнеза Лазара и даровала га манастиру Раваници. Покров се све до Другог светског рата налазио уз ћивот кнеза Лазара. Док је Лазарево тело данас поново у његовој задужбини у Раваници, Јефимијин покров са *Похвалом* је у Црквеном музеју у Београду. У временима тешким за Србију Јефимија се у *Похвали* обраћа кнезу Лазару за помоћ својој деци и народу. Са мало стилских средстава остварила је једноставно и снажно дело, што и иначе обележава њен стил. *Похвалу* смо превели према издању Ђорђа Трифуновића (Монахиња Јефимија, *Књижевни радови*).

Литература: *Из старе српске књижевности*. Превео и саставио Миливоје М. Башић. Четврто, исправљено и нешто допуњено, издање. Београд, Издавачка књижарница Геце Кона, 1931, 227-228; Л. Мирковић, *Црквени уметнички вез*, Београд 1940; Д. Стојановић, *Уметнички вез у Србији од XIV до XIX века*, Музеј примењених уметности, Београд 1959, 44-45; *Из наше књижевности феудалног доба*. Друго допуњено издање. Избор, редакција, превод и коментари Драгољуб Павловић и Радмила Маринковић. Предговор Драгољуб Павловић. Сарајево, „Свјетлост“, 1959 [Треће и четврто издање: Београд, „Просвета“, 1975. Библиотека Просвета, књига 102], 43-45; *Стара српска књижевност*. Студија и избор Ђорђе Трифуновић. Београд, „Југославија“, 1967. Библиотека Књижевност у школи, књига 1, 80-82; Ђ. Трифуновић, *Српски средњовековни списи о кнезу Лазару и косовском боју*, „Багдала“, Крушевац 1968; *Примери из старе српске књижевности*. Од Григорија дијака до Гаврила Стефановића Венцловића, саставио и приредио Ђорђе Трифуновић, „Слово љубве“, Београд 1975, 85, 178; Ђ. Трифуновић, *Кратак преглед југословенских књижевности средњег века*, Београд, Филолошки факултет, 1976 [четврто издање 1994], 101-103; Монахиња Јефимија, *Књижевни*

радови. Приредио Ђорђе Трифуновић, „Багдала“, Крушевац 1983; *Списи о Косову*. Монахиња Јефимија, кнез Лазар, кнегиња Милица, Вук Бранковић, Непознати раванички монаси, Давид, Јелена Балшић, Андоније Рафаил Епактит, деспот Стефан Лазаревић, Најстарији српски записи о Косову. Приредила Милица Грковић, Београд, „Просвета“, Српска књижевна задруга, 1993, Стара српска књижевност у 24 књиге, књига 13.

Похвала светом кнезу Лазару

У красотама овога света васпитао се јеси од младости своје, о нови мучениче кнеже Лазаре, и крепка рука Господња међу свом господом земаљском крепког и славног показа те.

Господарио си земљом отачаства ти и у свим добрима узвеселио уручене ти хришћане и мужаственим срцем и жељом побожности изашао си на змију и непријатеља божаствених цркава, расудив да је неистрпљиво срцу твом гледати хришћане отачаства ти да буду савладани Измаилћанима, еда би ово задобио: оставио пролазну висоту земаљског господства и обагрио се крвљу својом и састао се са војницима небеског цара.

И тако двога жељеног домогао се јеси: и змију убио јеси и мучења венац примио јеси од Бога.

И сада не предај забраву вољена ти чеда која си сирота оставио преласком својим, јер оставши без тебе откако си у небеским веселима вечним, многе невоље и страдања задесише вазљубљена ти чеда и у многим мукама живот проводе, јер су овладани Измаилћанима.

И свима нам је потребна твоја помоћ. Стога молимо да се молиш заједничком Владики за вољена ти чеда и за све који им служе са љубављу и вером.

Многим невољама упрегнута су ти вољена чеда, пошто и они који једоше хлеб њихов, подигоше на њих буну велику и твоја добра забраву предадоше, о мучениче!

Па ако си и прешао из овога живота, патње и страдања чеда твојих знаш и као мученик имаш смелости према Господу, савиј колена ка Владики који те венча, моли да ти вољена чеда проводе богоугодно у добрима многолетног живота! Моли да

православна вера хришћанска неоскудно траје у отачаству ти! Моли се победитељу Богу да пода победу вољеним ти чедима, кнезу Стефану и Вуку, против невидљивих и видљив непријатеља, јер ако примимо помоћ с Богом, теби ћемо похвалу и благодарност уздати!

Окупи збор својих сабеседника, светих мученика и са свима помоли се Богу који те прослави, извести Георгија, покрени Димитрија, убеди Теодоре, узми Меркурија и Прокопија и четрдесет мученика севастијских не остави, у чијем мучеништву војују чеда твоја вољена, кнез Стефан и Вук. Моли да им се пода од Бога помоћ! Дођи нам у помоћ ма где да си!

На моја мала приношења погледај и у многа их приборј, јер не принесох ти похвалу како достоји, него према моћи малог ми разума. Стога и мале награде очекујем.

Али ти ниси био, о мили мој господине и свети мучениче, тако малодаран у пролазном и маловечном, колико више у непролазном и великом, што си примио од Бога, јер мене телесно страну на страни отхранио си изобилно, а сада те двоструко молим: да ме исхраниш и да утишаш буру љуту душе и тела мога.

Јефимија усрдно приноси ово теби, свети.

Похвално слово светом кнезу Лазару

Ово дело могло је настати 1403. или 1404. године. Познато је само у једном и то непотпуном препису, који је уништен 6. априла 1941. године у страдању Народне библиотеке Србије у Београду у немачком бомбардовању. Дело је углавном реторски вођено. Средишњи део постављен је дијалогски. У њему је необична сцена са разговором Агаре, родоначелнице Агарена, и ђавола. Јединствен је и сусрет кнеза Лазара са ђаволом. Дело је преведено према препису с краја XIV или с почетка XV века, из некадашње збирке Народне библиотеке Србије у Београду, број 29, на основу издања Ђуре Даничића.

Литература: Ђ. Даничић, *Похвала кнезу Лазару*, Гласник Друштва србске словесности, XIII, Београд 1861, 358-368. [Пренето у: *Ситнији списи Ђуре Даничића*, III, Описи ћирилских рукописа и издања текстова, приредио Ђорђе Трифуновић, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, књига CDLXXXVI, Одељење језика и књижевности, књига 25, Београд 1975, 358-368. Даничићево издање, али без средишњег дела о Агари, преузео је и С. Новаковић, *Примери књижевности и језика старога и српско-словенскога*, треће, прегледано и поправљено издање, Београд 1904, 292-296; Такође је прештампано и у: Деспот Стефан Лазаревић, *Слова и натписи*. Избор и предговор Миодраг Павловић. Текстове приредио Димитрије Богдановић. Београд 1979, 42-62.]; *Из старе српске књижевности*. Превео и саставио Миливоје М. Башић. Четврто, исправљено и нешто допуњено, издање. Београд, Издавачка књижарница Геце Кона, 1931, 228-230; Ђ. Трифуновић, *Српски средњовековни списи о кнезу Лазару и косовском боју*, „Багдала“, Крушевац 1968; Д. Богдановић, *Слово похвално кнезу Лазару*, Савременик, 37, Београд 1973, 265-274; Ђ. Трифуновић, *Косовско страдање и небеско царство*, О кнезу Лазару. Научни скуп у Крушевцу 1971, Београд 1975, 255-263; И. Грицкат, *О неким стилским фигурама у похвалама кнезу Лазару*, О кнезу Лазару, 271-276; Р. Михаљчић, *Изворна вредност култних списа о кнезу Лазару*, Књижевна историја, XI, 44, Београд 1979, 581-591; Ђ. Трифуновић, *Смрт и лепота у српским средњовековним списима*

о кнезу Лазару и косовском боју, Манастир Раваница, Споменица о шестој стогодишњици, Издање манастира Раванице, Београд 1981, 135-142; В. Јерковић, *О Јефимијиној похвали кнезу Лазару*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, XXVII-XXVIII, Нови Сад 1984-1985, 299-306; *Списи о Косову*. Монахиња Јефимија, кнез Лазар, кнегиња Милица, Вук Бранковић, Непознати раванички монаси, Давид, Јелена Балшић, Андоније Рафаил Епактит, деспот Стефан Лазаревић, Најстарији српски записи о Косову. Приредила Милица Грковић, Београд, „Просвета“, Српска књижевна задруга, 1993, Стара српска књижевност у 24 књиге, књига 13.

**Похвално слово светом новомученику
Христовом Лазару
(15. дана месеца јуна)**

Оче, благослови!
Сада из таме на светлост прешавши,
ходите, народе, племена и сав роде људски,
да мученика дан прославимо.
Празнујмо веселећи се.
Призовимо мученика, призовимо:
Дођи нам, о Лазаре, дођи!
Озари нас светлошћу
којом те озари Тројица Света,
јер нам слађи од меда засија
мучења ти дан овај данас.
Шта да рекнем или којим венцима светлим
да украсим свечасно ти теме?
Него, висина проповедања
као облаком по висини носи ме
те на славље све позивам:
Ходите, о свештени саборе
и сав роде Земље српске,
да се дану данашњег весела удостојимо!
Што год данас проговоримо, нека је празнично,

затрубимо златокованом трубом
на данашњи празник наш,
као у нарочити дан весеља нашег,
јер данас, ваистину, све испуни се светлошћу,
како небо, тако и земља,
небо, јер светлије од сунца сијаш
и зраке простиреш од запада на исток,
земља, јер од ње ти саздан би
и небесима њу подобећи показао јеси.
Данас црква твоја своју красоту украшава
и радујући се сву васељену к себи позива, говорећи:
Радујте се са мношвом, матером црква!
Блажена сам ја међу градовима
што чувам у себи ризницу,
коју пре непријатељи завишћу уништише,
али, ево, данас и мени и свој земљи засија пролеће миомириса.
Данас анђели са небеса слетеше
да с људима славе.
И погледајте лепоту!
Јер, ево, све старо прође,
а ново настаде.
Данас сва земља весели се,
јер је данашњег весеља благовештење.
Данас је Лазар,
ради кога се данашњи сабор сабра,
мученицима почетак и поглавар.
Он нам већи од свих летњих празника постаде.
Данас сунце зраке своје простире
и обасјава целог света крајеве.
Данас нам благодат спаситељна свима засија.
Данас дунуше западни ветри на истоку,
проповедајући твојих чудеса силу,
јер, ево, јави се са запада на исток глас твој,
о нови мучениче Лазаре!
Блажени смо ми данас
више од сваке видљиве и невидљиве твари,
блажени, ваистину, и триблажени.
И погледајте лепоту!

Блажен јеси блажених земљу наследивши.
Данас мученици, хор саставивши
ради славнога помена твог,
с тобом певају блажену ону песму Владике свих,
псаламски кличући:

„Прођосмо кроз огањ и воду
и изведе нас у спокој“, (Пс. 65, 12) и
„Ево, шта сада боље или шта красније,
него да живимо скупа“ (Пс. 132, 1) у теби, Владико Христе.
Данас ово мало твоје стадо радује се
и весели се пророчки кличући:

„Узнесох се више од свих владара у Јудеји!“
На данашњи дан љуто оно љуте и свирепе лавице,
љуто и одбачено штене на твоје стадо непоштедно нападе,
али ускоро, размрскавши своје посрамљено оно мрско
лице, побеже.

О, подвига твог који свакога часа за нас поднесе!
Ти си пастир добри који положи душу своју за нас.
Којим похвалама да те похвалимо?
Који је језик достојан тебе похвалити?
Него, о похвало међу мученицима,
Лазаре, дођи к нама невидљиво
и стани посред свих нас
и укажи нам песме празничне
да не проводимо као овце
које немају пастира.

Ти си пастир наш.
Добро чувај стадо своје
које ти је уручио Владика Христос.
Немој нас предати пастиру кога не познајемо,
да не растера стадо твоје које си окупио
и ради којег си часну своју крв пролио.
Сачувај уручено ти стадо, сачувај.
Подај нам руку помоћи, подај.
Погледај са висине
и види сабрана ти чеда у храму твом.
Призови нам мир.
Обећај мир у душама нашим.

Остани молећи се за нас непрестано Владики Христу
као некада давно Мојсеј за Израилъ.
Бежи, о безакони скупе
и зле лавице љути породе!
Данас нам засијаше васкрсења нови ликови
силом крста твојега, Владико,
којим се победи непријатељска немоћна сила.
О, сило крста, ко је кадар изрећи
или опевати силу твоју?
Јер тебе држећи се,
не бојимо се замки непријатељских.
Ова „замка скруши се и ми избависмо се“ (Пс. 123, 7)
силом твојом, свечасни крсте!
Тобом мученика сабори укрепљени, мучитеље победише,
јер тебе држећи, мученик Лазар одступника Измаила победи
и победника те над непријатељима показа, подајући себе.
О, часни крсте, мученику се подај
да сачува ово мало твоје стадо,
да тобом чувани заслужно славимо
онога који се на теби разапе.
Подај себе, о крсте, као пре Константин.
Подај себе и сада нашем владару,
јер данас, о крсте, тобом црква украшена,
мученичке подвиге празнује.
Радуј се, о Лазаре крстоносни!
И опет кажем: радуј се
да радује се данас са нама сва васељена за помен твој!

„Него, зашто се свирепиш као јуница копилади, о Агаро,
гледајући мученика како стоји усред нас и са нама празнично
весели се? Зашто презиреш њихове празнике? Зашто скриваш
своју копилад у пустињи? Зашто поспеши недолични пут са
њима у пустињу бежања вашег? Еда се ниси некако успротивила
мученику?“

„Да, успротивих се“, рече, „не могу носити срамоту и не могу
уз то борити се с њим. Превари ме, тешко мени, овај злотвор.
Узалуд савети моји и узалуд тумарања моја. Да сам знала,
кукавна, да ће међу синове Божије бити примљен и да ће у светим

стаништима бити, не бих ни у мислима срца свога такав савет примила. Али не знадох, жалосна, да се уброја у синове Божије и да се настани у светим стаништима. Авај, жалости моје, што настрадах од човека овога, јер удари на мој дом и свако се стара да га пүстим учини. Када бих и у пустињи могла од овога да се скријем, али знам да ће и тамо свако доћи да ме прогна. Авај мени, ако дође, камо да бежим од њега? Ако такву напаст хтедох од њега примити, онда и за име његово не бих хтела да чујем. Авај мени, једнородни, камо да бежим од злотвора овог?“

Чувши ово ђаво од Агаре како говори Измаилу, страх га спопаде и брзо притрчавши, поче их питати, рекавши:

„Авај мени, господо моја, зашто вас тако тужне видим? Ужас ми беше велики данас и велика жалост захвати ме. Молим вас, поведите ме ускоро да некако безнадежно не пострадам. Поведите ме, молим вас! Зар и на вас наиђе нешто безнадежно? Реците ми одмах и ја ћу вас такве невоље ослободити, јер љуто ми оружје уђе у срце и не подносим да вас гледам тако туробне.“

Тада, уздахнувши, Агара му рече:

„Тешко мени, господине мој! Боље беше мени и једнородном сину мом да и не чусмо слатки глас твој, нити да чујемо једно другом слатке речи, нити да ти часни лик угледах, јер данас се опраштамо једно од другог. Не знаш ли да се злотвор онај уброја у синове Божије и ужасом великим страши ми се душа од њега и претњом неукротивом прети ми? Ја бежим и не знам где ће ме стићи кукавну. Господо моја, не схватих какав ово ужас нападе на нас. Господо моја, преварили сте се! Не верујем овим речима које чујем од вас.“

Испунивши се јарошћу, тада му Агара рече:

„Преваранту, издајниче! Зар нам не допушташ да владамо овим царством, него када ти дође, не знам одакле нам се овај човек појави, и ја покренух источне и западне царева на њега и победих га, и сада ме он победи. О зла, које нас задеси! Ти ме превари говорећи: „Ја ћу надвладати.“ Али он надвлада и победи нас. Ти ми рече: „Ја не трпим онога да се црквама украшава, а мојим храмовима да буде понижавање.“ Али не видиш ли сада његових цркава украшавање, а твојих запустелост, авај мени, и како у палости леже? Шта ћеш учинити сада, о несрећниче? О, што пострадасмо! Како постадосмо срамота и ругање свим

народима! Како страдамо страдањем овим неисцелним! Раније на њега као на простог човека гледах и борих се са њим, а сада не могу на њега погледати као на неку пећ седамдесет седам пута распаљену. Чујем да слепи прогледавају од њега. Како мене очи његове истрпеше? Заробљене из ропства ослобађа. И како мене њима не зароби? Од сада ми нема спаса.“

Тада ђаво, одговоривши, рече:

„Не бојте се, господо моја, него сачекајте још мало, јер ја ћу сам отићи к њему да видим да ли је истина што ви говорите.“

И док још ђаво говораше, гле, ожалошћених заступник, и удовица заступник, и оскрбљених заступник, и заробљених ослободилац, мученика поглавар, мученик Лазар, стаде пред њих са тисућама тисућа анђела и са мноштвом мученика, који повика говорећи:

„Да се узме нечастиви да не види славу Господњу! „Где ти је, ђаволе, жалац, где ти је победа?““ (I Кор. 15, 55)

Да, да се не хвалиш од сада, јер, ево, побеђен проводиш. Разболео си се од безакоња и неправде и у труду свом заче болест. И породило си јаловост – безакоње. Где би се зла дела твоја сместила, а да се слегну на главу твоју и на теме? Јер јама коју нам ископа, ево, ти упаде у њу. Него, зашто да на ово трошим речи, а не да мученику нешто од похвале не принесем?

Јер, заиста, браћо, нема похвале које није достојан. Сам Господ рече преко пророка: „Ја прослављам оне који ме славе.“ (I Сам. 2, 30) Заиста, прослави Лазар Господа од све душе, од све крепости. Стога и достојно прослављен би од њега. Видесте ли, о вољени, храбрости мученикове за нас? Видесте ли победу над ђаволом? Не само да нам пре смрти помагаше, него још топлије после смрти помагаше нам и као „пастир добри душу своју полагаше за овце своје“ (Јов. 10, 11) и не даде вуку разјурити их, тако и он ако нас не би чувао као град утврђеним зидовима, колико беде би нас спопало, колико невоља, колико мржње, колико мука од иноплеменика, а и од својих? Него, „као што кокош пилиће своје чува и под крила своја окупља“ (Мат. 23, 37) и очува их на броју и неповређене, тако и он нас. Откако се он уброја у синове Божије и нас освешта својом крвљу, не подиже се на нас мач секавши нас. Откако са нама борави, „замке се покидаше, а ми избављени бејасмо“. (Пс. 123, 7)

Благословен Господ што избави људе своје и подиже овешталу и палу скинију и што благоизволи ту показати насеобину себи и Оцу и Светом Духу и назвати ту Нови Израил. Него, „шта ћемо ми узвратити Господу за оно што нам он даде?“ (Пс. 115, 3) Које песме и мноштво дарова? Не може ум људски то исказати. Него, о свештени саборе, ходите да покликом и ми са Давидом богооцем проговоримо:

„Васкрсни, Господе, у покој твој!
Ево живота светињи твојој.“ (Пс. 131, 8)
„Ево дана који створи Господ,
узрадујмо се и узвеселимо се на њега.“ (Пс. 117, 24)
Узвеселимо се, људи, хваљеном праведнику!
Узвесели се, небо, да узрадује се земља
и да обрадују се земљи овој
све источне и западне земље!
„Јер, ево, Господ уклони срамоту моју.“ (I Мојс. 30, 23; Лук. 1, 25)
„Запевајмо мојсејевски, људи,
увеличајмо Бога нашега!“ (V Мојс. 32, 3)
Раније богоотац Давид ликујући
пред сеновитим ковчегом скакаше играјући,
а ми сада, налик на то збивање,
гледамо пред лицем ковчег,
а у њему уместо таблица мошти мученика.
Све што је преславно твоје, о Лазаре,
истина је оправдана као и пожељена,
заиста и слађа од меда и саћа,
којих ми желимо наситити се
и кад год од тога ми пожелимо од тебе,
ти ћеш нам даровати у изобилију.

Радуј се, о Лазаре, и опет кажем: радуј се!
Неко би се и уморио говорећи,
а ја се нећу уморити теби говорећи: радуј се!
О слатког гласа и ствари и имена!
О новог мученика са преславним делима!
О тврдог адаманта и непоколебљивог стуба Лазара!
Када бих могао данас сву васељену сазвати
на похвалу дана овога твојег часног празника.

И погледајте лепоте, о часни људи!
Давидски као маслина плодовита
у дому Божијем процветао јеси
и као кедар ливански и као крин миомирисни.
Радуј се, војниче Лазаре,
јер ти као звезда са запада на истоку сијаш!
Радуј се, трилактни, а који небеса умом надиђе!
Радуј се, трпељиви душом и просветљени умом!
Радуј се, који свом темену својом крвљу венац исплете!
Радуј се, крине који сву васељену облагоуха чудесима многим!
Радуј се, Тројичин проповедниче!
Ти си Лазар који се удружи са апостолима,
са мученицима, са пророцима и са анђеоским хоровима.

Ко је ово чије су хаљине црвене
и багреница крвљу оброшена?
Објавите цркви и пренесите у њене уши о његовом доласку.
Ко је ово, реците мојим ушима.
Није ли ово онај кога раније пожелех,
мој украс, сабрање мојим расејаним чедима?
Није ли ово онај кога непријатељи завишћу хтедоше збацити
и светлост мога вида као тамницом
мрачним тамницама држати и не узмогоше?
Није ли ово удовиштва мојега женик?
Ходи, о жениче, ходи,
и подај према делу онима који зло зададоше,
јер не разумеше твој долазак мени у помоћ.
Лати се оружја и устани и не окасни.
Забоди стреле наоштрене у срца њихова
које за мене наоштрише безаконици.
Не трпим уз то њихову поругу на мене.
Коликим мрским жртвама ме оскврнише!
Ходи, освети ме крвљу својом!
Ходи, посрнућа мога потпоро!
Окупи ми чеда расточена,
које завишћу непријатељи од мене развејаше!
Окупи их у ограду моју!
Сачувај ми чеда моја

да их не поједе вук из стада мојега,
да их не поплаши завишћу својом,
као што беше некада док ти беше са њима.
Нека не задрема око твоје,
Нека не ослабе ноге твоје.
Чувај ми стадо које ти уручих.
Прогнај од њих безаконе варваре.
Не престај борити се са њима за мене и за стадо моје!
Радуј се, моје незаспало око, о Лазаре!
И опет на пређашње да изиђемо.
Лазар сјајем све звезде засени,
Лазар страном присвојитељ,
проповедник Тројице, заробљеним ослободилац.
Лазар цркви непоколебљиви стуб,
болесним исцелитељ, нагим одевање.
Лазар иноцима војвода крепак на бесове и спасилац.
Радуј се, о Лазаре, апостолску да ти припевам,
и опет да рекнем: Радуј се!
Радуј се, крине засијали нам из трња,
војницима оружје непобедиво!
Радуј се, пустињацима наставниче!
Радуј се, Лазаре, морнарима крmanoшу и тихо пристаниште!
Радуј се, увређенима осветниче и лажљивима разобличитељу!
Радуј се, уплаканих утехо
и сиротим хранитељу и нагим одевање!
Радуј се, силних красото и удовицама старатељу!
Благословен нека си, о Лазаре,
благослови мене који те благосиљам!
Нема похвале које није достојан,
али ум изнемогли...

Слово љубави

Ова лирска посланица написана је 1409. године и била је намењена особи врло блиској писцу. Сматра се да би то највероватније могао бити Стефанов брат Вук, са којим је он био у завади. Дело је сачувано у облику обрасца за посланицу, јер на месту где треба да стоји име онога коме се упућује пише „име рекав“. У њој деспот Стефан позива нама непознату особу на помирење уплићући притом извесне библијске мотиве, као што су несложна браћа Каин и Авелј и Арон и Мојсеј. Наслов *Слова љубави* открива се у акростиху, сачињеном од почетних слова свих пасуса. Када се говори о овом делу, најчешће се његов назив задржава у изворном облику, као *Слово љубве*. Посланицу смо превели према препису четврте или пете деценије XV века у зборнику Музеја Српске православне цркве у Београду, број 159, у издању Ђорђа Трифуновића (*Деспот Стефан Лазаревић, Књижевни радови*).

Литература: Ђ. Даничић, *Шта е писао високій Стефанъ*, Гласникъ Друштва србске словесности, XI, У Београду 1859, 166-170; *Из старе српске књижевности*. Превео и саставио Миливоје М. Башић. Четврто, исправљено и нешто допуњено, издање. Београд, Издавачка књижарница Геце Кона, 1931, 90-91; Д. Костић, *Песма о љубави деспота Стевана Лазаревића*, Време, Београд 6-9. јануар 1931. Прештампано у: *Стара књижевност*, Приредио Ђорђе Трифуновић, Београд, „Нолит“, 1965, 417-419; М. Настасијевић, *Слово љубави Деспота Стефана Лазаревића*, Хришћанска мисао, 2, Београд 1936, 49-50. [Прештампано у: М. Настасијевић, *Седам лирских кругова*, Београд 1962, 147-150]; М. Савковић, *Југословенска књижевност. Примери стила и језика*, I, Београд 1939, 12-13; Ђ. Сп. Радојичић, „У тамним облацима ка сунчаним најсветлијим зрацима“ (Књижевна стремљења деспота Стефана Лазаревића), *Летопис Магице српске*, 377, Нови Сад 1956, 583-601; *Antologija stare srpske književnosti (XI-XVIII veka)*. Izbor, prevod i objašnjenja Ђорђа Сп. Радојичића. Београд, „Nolit“, 1960, 138-139, 333-335; Ђ. Сп. Радојичић, *Постанак „Слова љубве“ деспота Стефана Лазаревића*, Књижевне новине, Београд 8. фебруара 1963.

Прештампано у: *Творци и дела старе српске књижевности*, Титоград 1963, 211-214. Такође и у: *Стара књижевност*, Приредио Ђорђе Трифуновић, Београд, „Нолит“, 1965, 414-416; Ђорђе Трифуновић, *Момчило Настасијевић као преводилац Слова љубве*, Браничево, XII, 3-4, Пожаревац 1966, 30-36; Ђ. Сп. Радојичић, *Старо српско песништво IX-XVIII века*, Крушевац, „Багдала“, 1966, 120-129. [Друго издање 1988]; Д. Богдановић, *О Слову љубве деспота Стефана Лазаревића*, Православна мисао, 12, Београд 1969, 93-102; Деспот Стефан Лазаревић, *Књижевни радови*. Приредио Ђорђе Трифуновић, СКЗ, Београд 1979; Деспот Стефан Лазаревић, *Слова и натписи*. Избор и предговор Миодраг Павловић. Текстовете приредио Димитрије Богдановић. Београд 1979; Р. Маринковић, *О генези Слова љубве или деспотов канцонијер*. У зборнику: Ресавска школа и деспот Стефан Лазаревић, Дани српског духовног преображења, књига 1, Деспотовац 1994, 23-46. [Прештампано у: Р. Маринковић, *Светородна господа српска. Истраживања српске књижевности средњег века*, Друштво за српски језик и књижевност Србије, Београд 1998, 271-290.]; Иста: *Писах и потписах*. Аутобиографске изјаве средњег века. Приредила Радмила Маринковић, „Нолит“, Београд 1996, 183.

Слово љубави

Крајегранесе овога: Слово љубави

1

Стефан деспот
најслађем и најљубазнијем
и срца мога нераздвојном
и много, двоструко жељеном,
и у мудрости обилном,
царства мојег искреном
(име рекавши)
у Господу љубазан поздрав,
а заједно и милости наше
неоскудно даровање.

2

Лето и пролеће Господ сазда,
као што и певач рече,
а у њима и красоте многе:
птицама брзо и весела пуно прелетање,
и горама врхове,
и луговима пространства,
и пољске ширине,
и ваздуха танког
дивним неким гласима оглашење,
па земаљска дароносија
од цветова миомирисних, и травоносна,
али и саме људске природе
обновљење и разиграност
ко достојно да искаже?

3

Ипак, све ово
и друга чудесна дела Божија,
која и проницљиви ум
сазрцати не успева,
љубав превазилази,
и није чудо,
јер Бог се љубав зове,
као што рече Јован Громов.

4

Свака лаж места у љубави нема,
јер Каин, туђ љубави, рече Авељу:
„Изиђимо у поље!“

5

Оштро некако и бистротечно
дело је љубави,
сваку добродетељ превазићи може.

6

Лепо ову Давид украшава:
„Као миро“, рече, „на главу,
силазеће на браду Аронову
и као роса аермонска
силазећа на Горе Сионске.“

7

Јуноше и деве
за љубав прикладни,
љубав узљубите,
али право и незазорно,
да некако младићство
и девство не повредите,
чиме се природа наша
ка божанском присаједињује,
да божанско не узнегодује.
„Не оскрбљујте“, рече апостол,
„Светога Духа Божијег
којим се крстите
јавно на крштењу.“

8

Бејасмо заједно
и један другоме близу
било телом било духом,
али да ли горе, да ли реке
раставише нас.
Давид да каже:
„Горе Гелвујске,
да не сиђе на вас нити дажд нити роса,
јер Саула и Јонатана не сачувасте.“
О, безлобља Давидовог,
чујте, цареви, чујте!
Саула ли оплакујеш, нађени?

Јер „нађох“, рече Бог, „Давида,
мужа по срцу мом.“

9

Ветрови да ударе на реке
и да пресахну
као за Мојсеја море,
као за Исуса судије
ћивота ради Јордан.

10

Опет да се окупимо,
опет да се угледамо,
опет да се с љубављу сјединимо
у том самом Христу Богу нашем,
коме слава са Оцем
и са Светим Духом
у бесконачне векове,
амин.

Натпис на косовском мраморном стубу

Настао највероватније између 1402. и 1404. године, овај натпис према већини стилских одлика припада деспоту Стефану. Био је исписан на мермерном стубу који је деспот Стефан по свој прилици поставио на месту Косовске битке. Замишљено је да се стуб обраћа пролазницима речима које су на њему исписане, што је као образац познато још из античких времена. Стуб је током времена срушен, али су речи првобитно уклесане на њему сачуване у препису. О шестогодишњици Косовске битке стуб је поново подигнут и на њему су исписане речи некадашњег натписа на српскословенском и у преносу на савремени српски језик. Натпис смо превели према издању Ђорђа Трифуновића (Деспот Стефан Лазаревић, *Књижевни радови*).

Литература: Ђ. Стратимировић, *Ступ на Косову*, Бранково коло, 20, Сремски Карловци 1914, 213-214; Ђ. Сп. Радојичић, *Световна похвала кнезу Лазару и косовским јунацима*, Јужнословенски филолог, XX, Београд 1954, 127-142; *Antologija stare srpske književnosti (XI-XVIII veka)*. Izbor, prevod i objašnjenja Ђорђа Сп. Радојичића. Београд, „Nolit“, 1960, 137-138, 333-335; Л. Мирковић, *Шта значи мраморни стуб подигнут на месту Косовске битке и шта каже натпис на овом стубу*, Зборник Матице српске за књижевност и језик, IX-X, Нови Сад 1962, 11-12; Ђ. Трифуновић, „Одушевљен“ у натпису на косовском стубу, Прилози за КЈИФ, XXX, Београд 1964, 274-276; Исти, *Српски средњовековни списи о кнезу Лазару и косовском боју*, Крушевац, Багдала, 1968; В. Јерковић, *Натпис на мраморном стубу на Косову. Основне одлике правописа и језика*, Зборник историје књижевности, 10, САНУ, Београд 1976, 137-146; Деспот Стефан Лазаревић, *Слова и натписи*. Избор и предговор Миодраг Павловић. Текстовете приредио Димитрије Богдановић. Београд 1979; Деспот Стефан Лазаревић, *Књижевни радови*. Приредио Ђорђе Трифуновић, Српска књижевна задруга, Београд 1979; J. Ernst, *Stefan Lazarević*, Delo, 33, 8-9, Београд 1987, 258-271; *Писах и потписах*. Аутобиографске изјаве средњег века. Приредила Радмила Маринковић, „Нолит“, Београд 1996, 188.

Натпис на косовском мраморном стубу

Ове речи написане беху на мраморном стубу на Косову

Човече који Српском земљом ступаш, било да си дошљак или овдашњи, ма ко и ма шта да си, када дођеш на поље ово које се зове Косово, по целом ћеш угледати пуно костију мртвих, а са њима и камену природу, мене крстозначног и истуреног, видећеш како обичан стојим по средини. Да не проминеш и не превидиш као нешто узалудно и пролазно, него те молим, приђи и приближи ми се, о вољени, и размотри речи које ти приносим, и од тога ћеш разумети из којег разлога, и како и зашто стојим ја овде, јер истину ти говорим, не мање од живог, све ћу вам у суштини испричати шта се збило.

Овде некада [беше] велики самодржац, чудо земаљско и рига српски, који се назва Лазар, кнез велики, побожности непоколебљиви стуб, богопознања пучина и мудрости дубина, огњени ум и странцима заштитник, хранитељ гладних и сиротих смиловање, тужних смиловање и утешитель, који воле све што Христос хоће, јер уз њега је својом вољом заједно са својим безбројним мноштвом, колико их је под руком његовом. Мужеви добри, мужеви храбри, мужеви, заиста, по речи и по делу, као звезде светле блистајући, као земља цветовима прошарана, одевени златом и камењем драгим украшени, многи коњи изабрани и златоседлани, сведивни и красни им коњаници. Као неки добри пастир и предводник свеплеменитих и славних, мудро приводи јагањце духовне да у Христу окончају добро и страдања венац [приме, и] постану учесници небеске славе. Тако сложено безбројно велико мноштво заједно са великим и добрим господином, срчаном душом и вером најтврђом, као на палату красну и многамирисну храну на непријатеља устремише се и, саму змију згазивши, убише звер дивљу и великог противника и ада незаситог свепрождирућег, то јест Мурата и сина његовог, аспидин и гујин пород, штене лавово и василисково, али са њима и не мало других. О, судбе чудеса Божијих, ухваћен би храбри страдалац рукама незаконим агаренским и крај страдању лепо сам прима и мученик Христов постаје велики кнез Лазар. Нико други га не посече, о вољени, до сама рука убице тог, сина Муратовог. И ово све речено сврши се године 6897 (1389), индикта дванаестог, петнаестог дана месеца јуна, у уторак, а час је био или шести или седми, не знам, Бог зна.

Слово о светом кнезу Лазару

На крају хронолошког низа од десет писаца који су своја дела посветили Косовском боју и страдању кнеза Лазара стоји Андоније Рафаил. Уз своје име оставио је атрибут „епактит“, што би га означавало „странцем“, а не са Лепанта, како је раније сматрано. Не зна се тачно да ли је он Византинац који је боравио и стварао у Србији, или је пореклом из српске средине. Познат је по свом *Слову о светом кнезу Лазару*, написаном 1419/20. године на српскословенском језику. Како је то већ запажено, дело представља врхунац стила „плетенија словес“ у старој српској књижевности. Обиљем сложеница, од којих се неке само код њега јављају, новим спреговима речи, необичним реторским решењима и реченичним склоповима, који својим разгранаванем у приличној мери подсећају на Доментијанова синтаксичка трагања, Андоније је окренут најбољој традицији старих српских писаца у настојању да изнађу што дубљи и садржајнији израз. У његовом делу присутна су исихастичка струјања, која су управо у време деспота Стефана Лазаревића продрла са Свете Горе и у српску духовну средину, нашавши у њој плодно тло. Неким сижејним појединостима послужио се у састављању *Слова* сродним делима Данила III и Непознатог Раваничанина. Сачувана су четири преписа овог дела. *Слово* преводимо према препису који је 1642/43. године начинио јеромонах Антоније у скиту Свете Ане на Светој Гори, сада у збирци манастира Хиландара, број 509, у издању Ђорђа Трифуновића (*Слово о светом кнезу Лазару*).

Литература: А. Ф. Гильфердингъ, *Боснія, Герцеговина и Старая Сербія*, С-Петербургъ 1859, 273-275; Љ. Стојановић, *Похвала кнезу Лазару*, Споменик Српске краљевске академије, III, Београд 1890, 81-88; В. В. Качановскій, *Исторія Сербіи съ половины XIV до конца XV в.*, томъ I. Критическое изслѣдованіе источниковъ, Киевъ 1899, 349-359; *Antologija stare srpske književnosti (XI-XVIII veka)*. Izbor, prevod i

objašnjenja Đorđa Sp. Radojičića. Beograd, „Nolit“, 1960, 162-164, 338-339; Ђ. Сп. Радојичић, *Старо српско песништво IX-XVIII века*, Крушевац, „Багдала“, 1966 [Друго издање 1988], 123-125; Ђ. Трифуновић, *Српски средњовековни списи о кнезу Лазару и косовском боју*, „Багдала“, Крушевац 1968, 292-310; *Примери из старе српске књижевности*. Од Григорија дијака до Гаврила Стефановића Венцловића, саставио и приредио Ђорђе Трифуновић, „Слово љубве“, Београд 1975, 98, 181-182; Ђ. Трифуновић, *Слово о светом кнезу Лазару Андонџа Рафаила*, Зборник историје књижевности, 10, САНУ, Београд 1976, 147-179; Ђ. Трифуновић, *Кратак преглед југословенских књижевности средњег века*, Београд, Филолошки факултет, 1976 [четврто издање 1994], 116-117; Д. Богдановић, *Историја старе српске књижевности*, Српска књижевна задруга, Београд 1980, 197-198.

**Храна духовна, похвално надметање,
речи високоузнетом међу мученицима,
новом кнезу Лазару, и о преносу моштију његових
(15. јуна)**

Благослови, оче!

Данас, празникољупци, отвори нам Владика одозго духовно око божанске речи, које ће, попут свагдаживотног дејства около благочашћа и као јединовласник смисла, погледати ка просвећењу ума славе Божије, ума који је из срца мишљу у дело послат. И из ове неплодности, као из сувог камена, Господ рукописањем подиже новоизрасло чудо новог Авраама, мали неки одељак узнет епактитом светским из последњег рода, а подобним чином и *Слово* распростраи, страсотрпца украсити надалеко познатим слављењем, јер славнолепно и угодно славна црква данас божаствени спомен свог невестокраситеља слави са нама, који због ње покренувши се на подвиг, у закон правде весело достиже и дејством вере на небо похита славећи изван видљивог излазак. И стога по речи кротког Цара и пророка, правда његова траје у векове (Пс. 110, 3; 111, 9; 2 Кор. 9, 9), јер двоструко прими одозго – красоту царства и венац красоте из руке Господње, као љубитељ мудрости јасно утврђујући проповедање народу и спомен мученику носи зборујући.

Пошто, дакле, и живописци са одстојања бољу слику насликају, па тако и мученика наспрам природе врлина, пониклом доле, на одстојању, у сладострастима природе, који одмах новосаставним дејством ума, као ка олимпијском, роди у нашем роду подвига венац дометањем мужаства, усрдно окреће мисао и не за дуго, деснообилазећи круг подвига у дело произведши, јасно, као у горњем испитивању, крвљу купи изванредно, красно место високопрестолно, где уђе разбојник и свети Павле ухвати се. У њему сада природа рода спасених гласом радовања неразделно зборује.

А колики су сада чланови хора на светлој светковини новог Лазара, који по божанском закону себе здружише и небески живот духом у телу показати хтедоше. Погледајте ми својим верним очима ка разуму оног живота достојног просветљења, и попут живописног дејства, како се узможе од мисленог разума ка чулном гласу грубосплетено *Слово* о њему. Ваистину, ево доброг мученика који је од природе горњих скиптроносаца, а не наша трудољубивост пошто се својство речи држи на немоћној снази и непријатно је себе ценити према писању разума. И велики страх ме обузима да започнем што је у вишој сили и немоћан сам усудити се, јер сам безвредан у било ком добром делу које је изнад мене. Ужасавам се дотаћи се, јер ме сумња захвата да некако слично и ја не настрадам као онај Озан који беше уз ковчег [заветни], о коме негде рече Соломон. Више од себе не ишти и за дубље од себе не питај, него помишљај на оно што ти је заповеђено.

И стога, дакле, сада хитања нашег исправљање ка Владики уносимо еда би некако и нас досежући, утврдила се мисао, која ће из небеског пребивалишта Духом доброплодним оживотворити у нама круг врлина, јер за добар човеков почетак без небеске помоћи нема ни окончања, а нити ће небеска благодат сићи на онога ко није вредан. А марљивост наша је због послушања које нам је наложено да светли спомен праведног са похвалом љубитеља празника корисно произнесемо и од ништавног ми ума као медницу *Слово* скујем по узору на удовице у Јеванђељу. Нову ризницу за ђивот мученику потрудисмо се принети. Иако доле поникосмо извољењем живота, али упркос томе и изгледом блуднице обгрлисмо ноге светог. Недостојног себе

описавши, ништавног ума, високо негде угледавши његове похвале дуг, коме високопрестолно отачаство степен природе реч потврђује, а на вери похвале *Слово* са Давидом упутивши ка ушима слушалаца, праведно износимо и светилник вредан дивљења међу врлинама Лазаревог живота. Тајном речи руке усрдно испружајући и на свећњак проповедања са љубављу потрудисмо се изложити, јер о томе и речима сведочи красно, ваистину, отачаство свеблаженог.

Новосветао као Актур, у последњем роду напретка обилажењем под животворним сферокружја колом, изванредног поштовања међу православним, називањем склоништем, из својих недара као неку звезду новоизишлу у последњем нашем роду, због тока окренутог заласку људског живота, на позориште живота овог, који нам на мору храброг мученика произносе, а чија су имена у горњој књизи звездосијатељним црнилом побожности ван светске славе руком уметника живописана, која су седмопечатним бројем запечаћена, где је на престолу Агнац, седмопогледним оком Духа Светог привикну пролазити, као и вољени његов ученик који у Патму откривењем виде, (Откр. 5, 1) а у њој свака природа за спас рода Духом живопише се. И отуд смерни ликови младалачког обличја без гордости пролазе. И горње отачаство умним рукама духом кротости као мајчин врат усрдно обгрливши љуби, и од обоје као звезда најрадоснија прикладно храни се под светлим оком сунца, умним и телесним хлебом, излагањем побожним, и духовно као и телесно мислено дотиче се, и доброг сапоспешника преношења живота нелажно постави. Кротости поучење као и правичност заједно са једноставношћу, са ћутањем крајњим и жељом слатко изволи пити као воду чисту.

И с Богом почевши, ревнитељ истрајаваше као засађено дрво крај изворних вода, (Пс. 1, 3) коме се неотпало лишће врлина, напојено Духом, сачува, а од њега су синови српске државе храњени. И као неку свилу из доброг скровишта срца навиком носити православљем исцветалу копрену, а њом се далматске државе општежитељна црква украси, изванредно прослављајући данас нове подвиге Лазара, а у њој као луна савршена најрадоснијим видом врлина слаткопепљиво и

лепогласно као неки сирини другооких уста сладосно сијају. Смешаност узаконеног правила због тога би и пре постојања усавршавања и позивом на дело не појави се изгледом врлина.

И због горњег, родитељима као бисерообразан, из државе српских скиптроносаца уручи се Стефан и као нека ризница врлина слаткопогледним оком расуђивања и трском ума, младићу благородност умним рукама самодржац описује и у недра срца свог слатко га прима као и крин миомириса, и о њему износи пророчке речи у уши велможама и отуд речју самодршца пође за истинским животом праведника. А у њему и процвета Стефан као крин у глиненој посуди и чистолепно тридесетоделну меру због Тројице донесе плод, по Владичиној речи, са којом заједно и достојанством кнежевске почести од вишечереног украси се, и у славно и Богом заштићено начелство српске државе сврста се владати, држећи се вере првоузорних које наш род не презре.

И православља путем добро провођаше ка Богу идући, јасно као око далматског скиптра, које је ка тајни побожности окренуто, и доброј распри поучаваше се како је могућно десну природу саставити и ка телесном не разастурући се, колика сила мешањем прилагођава својство, и са умним докторима у палати удружен, ума истину ногом околото обиђе и разметљиве надмене младиће лако разби и усрдно упрегну колесницу смерности која хита ка небу, и православља уставом првородног хвалисања пијавицу неослабно започе стрелјати, која не само Египћане, него и Јерусалимљане прати све до гроба.

А сакагим, и који у ранама стењућим слабости свештене природом трпљења благодарно подносе, милосрђа оком изванредан омиватељ би, и отуда додати узрок напретка отписује му се, а уз то и врата зависти кључем мржње отварају се, и оружје јарости рукоубивственим прстима на праведног накањује оштри се, а од њега избави се као птица из мрежа ловаца. И, по правди, пошто [Господ] праведне утврђује, изврсно се брине наследити земљу.

А надзиратељним одозго промисла оком лажи слављеног заседатеља над праведним и лукавохитрог сплеткароша, као и све што му је приговорено, за не мало време обилажења круга живота [сагледа се]. Праведним судом Бога и Владике, авај,

неким веома малим лишавањем слатког гледања, или, боље рекавши, оног што је најпримамљивије, окоспрезатељним оружјем четворокружни свет у наслеђе радости устроји се, а њему тамница. О неразумне потребе за смишљањем лажи! Праведно је призвати ону давидску реч за сведочење закона Божијег: „У делима руку својих заплете се грешник.“ (Пс. 9, 17) И по правди, пошто старо рубље зависти, као Каин, у последњем роду на праведног изволи насрнути, коме је наслеђа праведног и достојног похвале богатство, рукама скиптроносца ка небеском усходу изванредно препосла се. И стога у телесном највеледржавнији откри му се ка царском престолу усход. И због небеског сједињења са Богом и за њега божаственог сабора промишљањем, присили се оденути се царском природом и узљуби најмногочасније узношење живљења.

Усто, дакле, свети у ризници унутарњег ума мислено око упуту и корисно себи ускоро заискавши и што је по изгледу ове смерности, висину благородности прикриваше, говорећи: „Недостојно је“, рече, „царског звања или престола на себи обносити име, или да то многи на језику због нас буду носили, јер није праведно за нас таквим прахом хвалисања као дете посипати се.“ Јер нема користи, о љубљени, нема, нити од чина великог, нити од места красног. У преступању Божије заповести које беше веће достојанство од Адамове бесмртности? Које ли је место на земљи красније од оног из којег Адам би изгнан преступивши Божију заповест? Зашто ли се, дакле, затим Јов понизи седећи на ђубришту и, сачувавши Божију заповест, у рај усели се?“

Праведно нам је сада славити и за ово човекољупца Бога и свемилосрдног Господа, коме се у Тројици поклањамо, да устима и срцем проповедамо, и небески бисер, који је међу стаклоликим украсима, сунцеобразним кругом мисли о љубави, у десно недро срца нашег делима праведним примимо и светилник православља трипут изображен као муњом огњем распаљене вере и која је у крилатој корабљи четвороликих анђела, ваздухоплатељни и небокретни ћилибар, троједејствене светлости красота божаствену светиљку хришћанства украсити. И кристаловидну из Вишњег Јерусалима, Духом Светим обношену, одозго текућу нам воду делотворне вере чашом захватити за исцелитељско обнављање српске наше области рођењем Сина, који је стога у

црквеној основи подизање оградe у висину бисерокрасним крста венцем, као Царицу добронравну оденути устремљују се, чија уста побожности као пламен на небо православља посла се глас. Јер таквим делима нашега срца веселообрадoвателно, срећно и додатно осматра се тајна. А због њега немарношћу задрема око у ноћи богоснивалачким дејством Духа Светог, затим весело упути гледање ка слаткоусрдном сунцу православља, а у њему нема мењања или лишавања пропасти.

И одмах отуд, жељом побожности, на виши степен живљења усрдно узиђе и огњем крстоосведочене божанске вере, за црквену природу одозго распали му се пламен, и ума уставом достојнопросветитељска за велику цркву помишљу срца описује тајну. И високо дело оних са десне стране са журбом усрдно прилази љубити. И доброраствореним ваздухом врлина ка зачињању црквене основе наду упућује. У последњем роду нове скиније други Веселеил часнолепне обитељи Господњег вазнесења, на јеванђељском православља камену Духа Светог заповешћу разастра основу. И тако грађења пучину веслима рукодејства са Богом почиње пливати. И горепотребно земаљским прилагањем цркава изванредни одлазак са Христом положивши, усрђа његовог најхитрије дело, достојно и многих похвала, и красоте одежду божанској цркви грађењем у дело претвори. И тако одмах са божаственим весељем достиже пристаниште каменог ткања.

А достојним украшавањем споља и каменотканим кругом као девица чиста небеског женика пригодно поставу обложи, рекавши:

„Ово је покој мој у векове!“

Њега њубазно ношаше као изванредан прстен и у радости славећи весело играше као нестењућа зеница у кругу ока. И месним називом Раваница скиптроносца Лазара љубљењем обноси име са лепотом, пошто на њу стаде Исус као на равно место савршенства, по јеванђељској речи. И кротке своје очи подизаше ка добром. И у њу се као из неког Тирског или Сидонског поморја са различитих страна ка једном чину послушања сабра мноштво инока. Вишечерени круг постоља имаше веселоизгледну ограду, из које се у ваздуху извија седам врхова кула као друга појава пред Зоровавељевим очима. И са

великим усрђем ка тајни побожности те сазидане цркве вољаше устремљавати око, чију одежду православља сваком красотом седмог века изванредно украсивши, и побожност узлазећу на небо лествицу крста са духовним радовањем на том врху утврди. А по њој анђели, телима је покривајући, са земље горе на небо узлећу, и звездокрили одозго полажу по њој ка нама силазак. А црквеног певања лепогласно мешање и песме громке преподобних уста све до данас у њој потврђују се, као ујутру славујевих свирала слаткогласно ломљење језика. Усуђујемо се и ми мало нешто са патријархом Јаковом, иако зазорно, рећи о њој тако да то није ништа друго него дом Божији и врата небеска. (Пост. 28, 17)

А друго ћемо, покривши ћутањем, вољно прећи, јер треба кроз *Слово* да се крећемо напред и најпуније читати ово пажљиво ка крају живота скиптроносца и мученика Лазара. Пóвешћу *Слова* и залогом ума да се огласимо. Удобно, ветроповијајућом трском мога ума поглавље према моћи да распростремо, ратницима побожности из Јетривске Горе и ка Богу, заседатељу православне вере, или боље рећи, најсмествивијег добра живота на небу. О својевољним одметницима, то јест Агаренима, изданку заступника бешчашћа, пророковаше Енох, седми од Адама. У њима се у векове чува мрак таме, пошто у древној зависти Каина траг лукавих мисли кругом се спреже и на српске државе скиптроносца Лазара ношењем сунца ка западу убиства раздор дође саставити се. Због окретања круга живота нашег усходу напретка и због Комодове јереси Амир беше њихов начелник по имену Мурат, са својством оштрогневља и пламеном убиства, на праведног мужа побеснело дишући устреми се. И са многим војском дође на велико поље, више пута описано, Косово, напрасно зубе оштрећи, запенушен и са изгледом вепра из луга, у вишеречену државу скиптроносца [Лазара], праведни виноград завишћу позобати. И у човека живи сасуд као Саул на дуговеким опекама, записују о десној природи Лазареве војске победи и о њиховом мрском позоришту бешчашћа, у чему се види не мала мржња православних очију.

А скиптроносни божаствени поборник побожности преокретањем мисли са најлепшом природом као лепокретни крагуј, трезвеним оком ума, са великом журбом прикупи крило

војске и брзо ка узношењу великомученика, звездоликим перјем побожности, лукавом заповешћу прелете облак жалости и као фјина на крилима православља боговидне вере обнесе орлића. И молба са претњом стратилата српске државе, као и ипарха и кастрофилакта прописиваше да се начин покретања војске обједини, и за Владичине невесте невољу усрдно приближе се примити венац мучења, и један другом као последњи поздрав заруче се прстеном ридања, и ка цару анђела духовно упутивши око, да моле еда би се свирепи завојевачи цркава одагнали, говорећи:

„Посети нас, ти који си горе, спасењем својим и мрскости пустошења зачетке који се на нас покренуше без муке разори, о Владико, јер ти си Бог који чини чудеса, (Пс. 76, 15) и не предај нас до краја због твога имена!“

Облакоподобним изгледом одмах отуд и незадрживо, међу звездама најслађем изгледу сунца, стрелотканим покривалом убруса оденуше природу.

О Измаиљћани, роде опори и развраћени, (Мт. 17, 17) ово ли Господу узвраћате? И још ли преступањем закона Божијег бешчаствујући, цару православном досађујете? И још ли са залима неразумног фараона радујете се и веселите се, а у другом никако? Докле, храмљући на оба колена, слатког живљења роду хришћанском затварате врата? Заиста, Христова рука узеће суд и у дан враћања даће вам као што рече боговидац и пророк Мојсеј. Али, ипак, ток повести светлим црнилом понизности трске напред нека усмери кретање речи.

А тада, тада, у крволикој пучини тешко препливљивог мора, ратници пристаниште гробља веслима оружја брзо достигнуће и на неки без муке улаз наше природе [пођоше], уз вриштуће коње, узвике од болних рана. А њихов општи вапај и заједнички пут кроз невесело исцветале цветове – страдалничко поље, маглоликим облаком туге лагано прекри се и на силни плач нагоњаше оне који тамо очима поглед упућиваху, где су насликане завидљиве двери побожности, које евријан рукоубиственим прстима отвори, где се сурово нападаше ногом безумља, врлином порока, као што рече Аристотел, где нови од земље трус и у ваздуху многобројни звекет од звездосијајућих оружја, где у новонасталом изгледу војници [упућиваху] Богу стењуће крике. Или, рекло би се, боли срца мога принуђен,

лако се нађе реч пророка да је плачевни глас из човека [тутањ] грома ка планетском колу сферокружја, а под њим новог Лија Мохамедове јереси, као и јаре леве стране вечном огњу послаше.

А потом, дакле, у једном часу времена, о вољени, када сунчани круг у шездесетом трену пређе црту, тада одмах великомученик Лазар остави високопрестолну изванредну висину синовима својим и у друго пресељење горњег сједињења нови Нестор крвљу постаде, који као звезда веселовидна са земље за кратко зађе и у Хрису радосно засија мученичком смрћу, затворивши телесностењући живот агаренским рукама, и тиме се високопогледног места звездолики светилник, саздан за заједнички живот цркве, у последњем роду устроји посечењем главе, чиме царства Христовог обећање весело достигавши, и одозго из руку арханђела заповешћу Сведржитеља небеским рукама двоплетену красоте прими дијадему. Због ње изванредно прикладним умне силе преобраћањем ка божаственом покоју крвљу измени природу, а отуда једнообразан, ранама се ка побожношћу Хрису приброја великомученицима.

Ако је и по многим годинама растојања поредак, никако му се Божијим дејством не умањи вера, јер ништа не сметају године старости. Обилажење круга у који нашем роду пристиже храбри војник Христов са славним оним великомученицима из времена првих родова би учињено и речено, а у годишњем праћењу ништа за подвиг венца не смета. Због њега, надањем одозго, српске државе светилник православља не угаси се, као што и многи данас видеше, па чак и преко тога: и у другим даљим земљама многима на језику виси јој похвала, јер више од сунца у њој сија правило црквеног устава.

Отуда, пак, и због тога, уз вољену заповест вишечлано име речју слабогласног ми језика [враћа се] ка наставку одељка слављења. Лазар, који је међу чудотворцима, лако, попут Сактула, који је од небеске природе, опчињен умом његове љубави према ближњен, на велику висину силе, добро утврдивши се, узнесе мисао и чувено проповедање Јеванђеља ка горњем изласку хора дѣлом испуни. И ума колесницу оног незнања поучности набоље измени случајем спрегнуту одлуку природе, и самог оног милосрђа према свом телу, превазишавши својство. И мисаоним крилима, као оштровидни орао, прелетевши сва

здања твари, на нов и неизрецив пут на небеса на троделној колесници устремљењем запути се ићи, и мучења хростолики иметак ради горње власти небеском цару приносити за народ.

А омиљеног устава одељак на троделној хартији умне природе преписавши и народу свом слободу Духа Светог прстеном запечативши, осим што једино гореспоменути Сактул мимоиђе народ због горње одежде притиснуте мукама. А са њом ка онима који се са надом појавише, стазом новог бојишта весело изиђе. Деснозваним судом црквеног устава и стоци уподобљен, троделности двојицу неодвојиво приведе бесловесне матери, заједничким и постојаним нам одговором Владике. И одозго анђелоликим гласом небеске купине обућом раздрешивши ремен стењуће телесне коже и телесно предавши земљи оним тамо архијерејима побожности надгробног славословља, и као други Мојсеј у нашем роду ка високој боговиђења гори весело устрчавши, са Богом лицем у лице беседи.

О преносу моштију светог кнеза Лазара

Како ћу, дакле, отуд опет, ако сам ношен недостатком премудрих мисли? У њима искрени људи усрдно доносе као плод ликове изванредних мужева добродетелног живота. Јер лако се нађе лењиви род, што нама доноси врћење у круг. Али ипак, Господ Исус Христос, према снази наше немоћи, душевним оком одозго обасјава ка позоришту побожности да би се моштима светог узнело поглавље. Јер јављањем онима који се надају произнесе се *Слово*, пристигавши одмах тамо где се слави пренос моштију славног кнеза Лазара, ваљану благодат праведно опевати њима а и вама, о празникољупци, радоснотворно ово триблажено обилажење, истинит и чудесан догађај прошавши, *Слово* сатворисмо.

Јер као што се Симови унуци поклонисе Израилевом преносу из Египта у Хананеју, која праведно постаде Палестинска земља, сада, ојачаном молитвом слављења имена тајне небеске радости, распростирањем Христовог провиђења гледањем на царство српске области и наиласком Светог Духа подиже се рог. И радосно лице и чин примивши, двоумљење нестале увођењем на владавину високородног у Светом Духу деспота

Стефана лепоусходном жељом побожности. Ка преносу моштију свога родитеља забраном златопечатника наду усмери и тајном усрдности ка труду присили се. И по савету тадашњег патријарха, ка похвали врлина са мајком и братом без труда врати се назад ка месту гроба светог уставом богозрителне наде. И када уз многе насладе духа стиже у место, подигоше са гроба главопокривни камен. И одежде весела са плачем простреше као Израилћани у време Пасхе. И узеше богоугодне мошти. И није, дакле, Бог неправедан да према писаном заборава човеку дело правде, али уместо пропадљивости цветнике мртвомирисне, из недара кожне котиге рукама износе миомирисе и заједничким законом устава красе црквене људе, а к њима небеског круга оканцем и анђели пригвирише да дотицањем светог окропе природу ваздуха.

Адвојица изванредно часних дечака са једне и са друге стране, са мајком, топлим сузама обливајући слику богоподобног лика, истоименог са четвородневним Лазаром, као Марта и Марија чујним гласом Христа призиваху, и прса новог Лазара данас са љубављу грљаху, исцељење у разрешењу грехова просећи. И намах ковчег спровођаху као неки последњег рода природе Давид пред ћивотом родитеља младораслог тела ногама идући и песме отпеватељне, као неки сирини слаткогласја изливањем, жалосно појући, казиваху:

„Зашто и још за нас оваквих тајни провиђења,
о Лазаре?

Кога угледавши, утеху од боли да нађемо,
о свељубазни господине оче?

Коју наду имамо ми који остајемо?

Када ћемо те угледати,
или чути глас твој?

Како наше младости
слатки зрак радости
облаком туговања
изненада покри се?

Како благоданства
слатки поглед твојих очију
напрасно угаси се лампа?

Коме поверио јеси

младорасли цвет нашег узраста
да се стара
о упућивању ка Богу?
Кога да позовемо
за помоћника и учитеља
у управљању нашем облашћу?
Кога господара делатељи
као и гроздови у муљачи борилишта
да се изгњече?
Кога чувара града жетеоци
као и пшеница изобилна
напрасно да се пожње?
Кога помоћника изводитељи
од наших очију
као пламен живогрејатељни да се угасе?
Које госпође посланици
од наше државе поља
као ружа ненадано обра се?
Авај, мука,
авај, коме остављени бисмо,
необичној војсци
слуговање приносити?
О слатко нашега народа име,
о надолазећа невоља
жалосног подвига
беде наше спомен!
О жалости новоизникла грано
и надо неубралог плода!
О тугеусходна нашег истока
и сузевиновна данице!
О ридања нашег седиште,
рукама Агарена узвишени престоле!
О зле и тамне ноћи
која не ишчекује светлост истока!
О скиптру наше власти,
туговања сузама ишарани!
О маглообразна дијадемо
плачевног украса,
бисером обложена!“

А када њихова мати виде величину облака такве жалости и како се иде за мучениковим ћивотом, уз сливену многоплачевну бол, из саме дубине срчаних ризница маглоликим бисером ридања дотаче се обложити раку светог. И много часова као избезумљена најжешћим гласом плача кроз по ваздуху са сузама проломи се њена надгробна песма. И многе је могла натерати да се и код њих појаве потоци источених суза. И лако нађеним убрусом одвојено подавши сузама покојиште, одмах, одвраћањем мисли, притрчавши, паде на прса мученику. И очима, као сасудом из срца захватајући, попут дажда сузе проливајући, као Магдалена што горе поменутог мртваца мошти обливаше, или још рећи, као нека Рахила у нашем роду, тешко плачући ридаше, али не за чедима својим, (Мат. 2, 18; Јер. 31, 15) него за вољеним супругом. И туге врегиштем изглед благородности прикривши, очи сузорodne окрете позоришту побожности. Слатку наду радости останка зађе гледати и то од срца тужним гневом сете оплакујући, рече:

„Авај мени, кога угледах?

На кога пријатно да подигнем очи које захватају сузе?

Како да испустим глас ка страдању и плачу уобичајено бацивши се?

Устужите са мном, друге, које се задесисте са мном!

Плачите са мном, сродници!

Не трпим тугу, која нас незадрживо погоди.

Не могу носити беду распрострау са сетом, обручена плачевном повешћу.

Не могу унутар срца ћутањем затворити бол.

Одакле нам засија луча наде слатког нашег светила које нам зађе?

Како се ћутањем затвори доброучећих беседа лепота?

Како се невеселим облаком сете изненада покри дом мога срца?

Ко одломи високоизраслу грану доброплодности вољеног и слатког нашег живота?

Ко пространством ридања припреми будућег слављења прикладну трпезу?

Ко ће увећања нашег багреницу царства синовима украсити радосним украсом присутног бисера?

Ко ће поцрнели шатор наше области најрадоснијим изгледом подобија убеливши над главом нашом весело разапети?

Ко у дому мога срца безнадежно запали тужни пламен ридања?

Ко подиже плачевни метеж жалости у насталом обилажењу круга година мога живота?

Ко посведочи напрасно вештину оваквог рукоделисања плачевног овог и црнообразног плашта за моју одећу данас?

Ко нам седмог века слатко слављење као немилостиву тешкоћу наметну, никако не пазећи на сиротство новоизрасле деце?

Ко мојим очима свагдагледајућу светлост изгледом плачевне магле напрасно затвори?

О Лазаре, које сада песме ридања да успојем?

О тужнојављени празниче мога срца, настао данас!

О љутог и јадног бродолома наше среће!

О дубоке таме облаче, одакле дође покривши срца мога веселогледану сен?

О какву лествицу ридања прислонивши утврдисмо да пређемо тужне степенице живота?

О многожалосног слављења плачевни извештељу срца мога!

О колике висине твога венца украшавање владавине наше деце донесе боли јецаја са сузама!

О какве туге плачевна рана устроји се напрасно моме срцу!

Каквим, дакле, речима плачевне песме венац да исплетем твоје спомену?

О слатког узвика веселозвано збивање, каквој нади весела да притекнем, уму сете, претворивши природу у сузне воде бистрина, гледајући их тужним оком изгледом ридања?

Ко, гледајући ово, да се не ужасне, о вољени, како и ваздух туге убрусом да не прекрива природу?“

И такав поредак хода ћивотоносци венцем уздржања обложише. И на повратку, у строгој уређености, придруживаше им се народ из разних крајева. Као саће неких пчела које окружују ковчег стигоше у жељену општежитељну лавру светог. И Бог, као промислитељ доброг, као што је [лавру] после осамнаест година устроји у свом наслеђу, тако и скиптроносца Лазара, који подвизима мучења измени живот, и потом у току друге године, када се приближи окончање круга, као што другог Јосифа кости у други благословени крај пренесе, тако и у том сздању општежитељне лавре достојнохвално славећи положи, која лежи у недрима поткриља Кучајнске Горе у месту званом Раваница.

Ако Илија и растужи некада израиљћански народ, са земље ка Богу узнесе се, али утешен би од разлучења Јелисеја, милошћу учитеља красећи се, као и вишеспоменута црква данас скиптроносног мученика покривалом ризе богокрасних моштију. И срећним доласком свога краситеља радује се и разгранављем обрадовано као и крин миомирисни недрима светковине приневши, благодарним венцем његовог трпљења окити се. И обнављањем радости велича Господа, нашавши камен утврђења, који се за навек неће одвајати од ње, а његовом надању одозго служење ово побожности заручењем крај љубави достиже. А по њему као по путу због устројства љубави ногом ума слатко пострадасмо. И устројеношћу *Слова* послушање поручиоцу испунисмо и упркос снаге наше немоћи, десним служењем, похвале достојну заповест испунисмо.

Ево теби, Лазаре, светилник похвале која је од нас ка Богу, или, рекавши, са духовним и умилним радовањем, грубоплетена тајна нашег усрђа. А ти, примивши је, отуд узделај ка срцима нашим умножени плод добродетељи и завишћу освајача дрско збаци узлажење зависти на нас.

Они који суровошћу и злонамерном навалом јарости добро својство речи навикоше покудити, и стога ка високој боговиђења гори заборавише узлазити, као и мачка која се ка вретену пређења нерадо враћа, или ка тканосноватељној потки вештине с муком пристали, али више од долеукућих зависти започињањем, као и лисица лукавом измишљотином жеље за мудрошћу, нападајући нас бесловесно и ка заједничком стајању пред Владиком негодују савити врат. Али изгледом капсониха перје похвали покудише, који се ка силини узраста хтедоше изванредно узвисити, чисто одозго услађивање запажања палицом зависти далеко негде са висине одгонити почеше, као нечисти и такве појаве недостојни, пошто божанске хране зид левоокренутим рукама дотичу као слепи, те отуда први врхови и извори јереси. Зна, дакле, ово, зна изнаћи и усавршити многоструки мудрац зла и још испочетка горки непријатељ и противник нашег рода, различит мишљу, дрзак нападом, мајмунским прављењем варљивих покрета, саблажњујући многе.

Али, лако, да се разоре одвојеноуздигнута трубљења окол *Слова*, зидове лукаве и ратничке, утврђене завишћу

саграђеном од опеке, за разарање врлина похвале и унижавање сваке узвишености намењене хваљењу побожности, лоше се прихваташе. И похвалоизрасли народи весело да се радују за новог Лазара, који земљу небеси ранама подвига као звездама, чијим зракама црквено постоље српске државе богато се згреја, сијајући изгледом сунца. А са њом клањајући се молимо те, буди милостив молитвеник према Владики Христу за стадо своје и ка вишњој светковини руководи нас, где се слави Бог који је поштован у Тројици. Њему нека је слава, и величање, моћ и власт у бесконачне векове. Амин.

А вас молим, христољубиви љубимци и са вером владалачког вида, колена приклонивши, нелажног ми срца и душе, падам окриљу ваших риза, који прочитате грубе моје редове, [писане] руком смерног епактита Андонија Рафаила, који до краја живота стигнете у тринаестом обиласку [индикта].

Године 6928 (1419/20), круг сунца дванаести, и круг луне дванаести, темелион петнаести, индикта тринаестог, а у окружењу алфавитских обилажења христоисповедног премудрог Лава осамдесети. У Константинопољу цареваше Манојло Палеолог, и затим тих година начелство српског царства држаше благочастиви деспот Стефан, а свештеноиноковаше васељенски патријарх кир Јосиф, а далматске државе начелство свештенства држаше патријарх кир Никон.

Да не урачунате у срамно дело спотицање у мојој беди, о гореспоменути љубимци, јер укоревајући или унижавајући, љубав се разара, а која је разорена губи дејство. Ако ли љубављу не изобилујете, мимоиђите као некада онај свештеник и левит. Оставите нас оном Самарјанину који преви рањеног и препоручи га гостионичару, коме на другом доласку за труд обећа награду. (Према: Лк. 10, 30-37)

А Њему слава у све векове. Амин.

Отписање богољубно

Као трећа кћи кнеза Лазара, Јелена Балшић имала је доста буран живот обележен неким личним трагедијама, као што је смрт првог мужа Ђурђа II Страцимировића Балшића, затим сина Балше III и другог мужа Сандаља Хранића. О њеном књижевном раду сазнаје се махом из Горичког зборника, који је 1442. године за њу саставио српски духовник Никон Јерусалимац. У Зборник су унете и три Јеленине посланице упућене овом духовнику. Данас је сачувана у целини само једна од њих док су две доста оштећене. У њима Јелена свом духовнику поставља питања духовне природе. Сачуван је и доста детаљан тестамент који је Јелена саставила. *Посланицу* смо превели према издању Ђорђа Трифуновића (*Две посланице*).

Литература: Ђ. Sp. Radojičić, *Otpisanije bogoljubno. O smernoj Jeleni i njenom otpisaniju bogoljubnom*, Delo, IV, 4, Beograd 1939, 587-594; Н. Радојчић, *Две истоветне преписке из XV века, једна српска и једна византиска*, Гласник САН, IV, 1, Београд 1952, 177-178; Jelena, kći kneza Lazara, *Otpisanije bogoljubno*, sa srpskoslovenskog preveo Đorđe Sp. Radojičić, Delo, 4, Beograd 1958, 587-589; Ђ. Sp. Radojičić, *O smernoj Jeleni i njenom otpisaniju bogoljubnom*, Delo, 4, Beograd 1958, 590-594; *Antologija stare srpske književnosti (XI-XVIII veka)*. Izbor, prevod i objašnjenja Đorđa Sp. Radojičića. Beograd, „Nolit“, 1960, 188-189; Ђ. Трифуновић, *Две посланице Јелене Балшић и Никонова Повест о јерусалимским црквама и пустињским местима*. Књижевна историја, V, 18, Београд 1972, 289-327; *Примери из старе српске књижевности*. Од Григорија дијака до Гаврила Стефановића Венцловића, саставио и приредио Ђорђе Трифуновић, „Слово љубве“, Београд 1975, 113-114, 187; Ђ. Трифуновић, *Кратак преглед југословенских књижевности средњег века*, Београд, Филолошки факултет, 1976 [четврто издање 1994], 122-123; *Списи о Косову*. Монахиња Јефимија, кнез Лазар, кнегиња Милица, Вук Бранковић, Непознати раванички монаси, Давид, Јелена Балшић, Андоније Рафаил Епактит, деспот Стефан Лазаревић, Најстарији српски записи о Косову. Приредила Милица

Грковић, Београд, „Просвета“, Српска књижевна задруга, 1993, Стара српска књижевност у 24 књиге, књига 13; М. Грковић, *Посланице Јелене Балшић*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 23, 2, Београд 1995, 195-200; З. Мирковић, *Преци и потомци. Јелена Балшић: поглед из нашег времена*, Свеске, X, 45-46, Панчево 1999, 105-108; В. Мартиновић, *Горичко завјештање Јелене Балшић*, Свеске, X, 45-46, Панчево 1999, 122-125; С. Томин, *Отписаније богољубно Јелене Балшић. Прилог схватању ауторског начела у средњовековној књижевности*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 30, 2, Београд 2002, 73-82; Иста, *Мужаствене жене српског средњег века*, Нови Сад 2011.

Отписање богољубно

Свечасном оцу, учитељу светог Јеванђеља, а нама у Господу духовном наставнику, смерна Јелена

Да зна твоја светост да откако се удостојих с Богом упознати те, узрадовах се весељем духовним, али за мало и за кратко би нам виђење, као што би неко рекао да у зрцалу лик спазисмо, или као да у неки сан танак снесена бејаш. И због брзине не прими моја бедност жељено. Али, ипак, што тада чусмо од твога преподобија речи духовне и што узмогосмо постићи, и од све своје душе љубазно и свесрдачно, чак и најверније примисмо. И те божаствене речи које чусмо у тадашње време беху нам храна духовна све до данас. И слушах о богољубивој природи твоје душе, и о бестелесном анђеоском пребивању, па чак и за коначно удаљавање од нас.

И зажелех веома видети твоје преподобије и насладити се твојих медоточних речи, да ми се од твог гледања узмножи не мала корист. Него, далека су нам растојања, море, па и гајеви. Стога нам је немогуће видети твоју светост.

Тако жеља за богатством и сујетна слава, а заједно и сласти, не остављају нас који се колебамо у мору овог сујетног живота проникнути ка светлости часног и бестелесног пребивања. Јер, помрачише се душевне очи јадима и метежом који су у свету. И, ето, сада као из неког дубоког сна пренувши се, пожелех видети твоју светост.

Посланицу, пак, твога рукописанија примисмо и велелепно и љубазно од све моје душе изљубисмо целујући, што је удобно достижно. И често је прочитавамо, и веома се утешисмо. И насладих срце своје заједно са душом. И тако је држимо као неку пребогату царску ризницу са драгоценостима већим од тисуће тисућа злата и сребра.

И опет се молим твоме преподобију да нам пошаље неко олакшање за нашу утеху и расхлади жеђ туге, пошто зна твоје преподобије колике буре и метежи и облаци навикну узбуркавати самоволна срца.

Уз ово, пак, спомињемо твоме трудољубљу да међу нама беше распре о томе да неки хвале милостињу, према онима којима је потребна, као врлину већу од свих других, а други више величају истински монашки живот и чин. А други, опет, говоре да свети Василије Велики хвали општежиће и боравак са многима. А неки отшалништво и ћутање и бригу о самом себи сматрају богоугодним животом. И молимо да сазнамо најпоузданије и одагнамо од нас метеж распре и ка светлости разума будемо поведени. И још молимо твоју разборитост и трудољубиво срце и нелицемерну љубав према Богу и нама, просветли се мишљу и друго колико зна твоја светост, да пробуди нашу лењост и промени грубост.

Да, часни оче, удвостручи таланте! И знам да си навикао себе унижавати у свему, али немој под изговором смерности затворити језик, који казује много и добро, чији су плодови многи и много семе правде. И не лиши нас жељеног, а себе не оштети добре награде, него подражавај свог Владика Христа, чији си ученик и подражавалац његових страдања. И моли му се да бисмо се и ми нашли заједничари у онај дан када ће Христос доћи са славом и многим силом [и] молитвама вашим. Амин.

Никон Јерусалимац

Повест о Јерусалимским црквама и пустињским местима

Као духовник Никон се подвизавао у јерусалимским пределима. О његовом животу не зна се много. Био је духовник Јелене Балшић, са којом је водио преписку. За њу је 1441/42. године саставио у науци познат Горички зборник, који је требало да се чува у Јелениној заградној цркви на острву Горици на Скадарском језеру. У зборнику је делимично сачувана њихова преписка, која се састојала од три Јеленине и три Никонове посланице. Уз остале преписе, у њему је остало и једно Никоново изворно дело под називом *Повест о јерусалимским црквама и пустињским местима*. Ово дело има у себи доста поетских рефлексива. У појединим деловима оно увелико подсећа на путописе, а још више на проскинитароне. Спис преводимо према издању Ђорђа Трифуновића.

Литература: Ђ. Трифуновић, *Две посланице Јелене Балшић и Никонова Повест о јерусалимским црквама и пустињским местима*. Књижевна историја, V, 18, Београд 1972, 289-327; Д. Богдановић, *Историја старе српске књижевности*, Српска књижевна задруга, Београд 1980, 222-224; Никон Јерусалимљанин, *Никон Јелени Балшић одговара на питање зашто страдају хришћани од нечастивих*, са српскословенског Митрополит Амфилохије, Светигора, 91-93, Цетиње 1999, 16; *Никон Јерусалимац. Вријеме-личност-дјело*, Зборник радова са међународног научног симпозиона на Скадарском језеру 7-9. септембра 2000. године, приредио јеромонах Јован (Ћулибрк), „Светигора“, Цетиње 2004.

Повест о јерусалимским црквама и местима у пустињама, Еуфрату, Јордану и свим околним тамо местима. Што чусмо и видесмо то казујемо христољубљу вашем.

Седох и смотрих како теку без користи. Затекох свест своју ослабљену, ум свој одрвећен и страсну душу љуту уништену.

Остави, душо, сласти, не жури у неизвесно да те не задеси смрт и не примиш спасење. Лукава недра помрачују душу моју, срп изоштрен жање чула, и тело пропаде од мноштва зала мојих, очи покри – никако да погледају, руке и ноге изнемогоше, немајући никакве крепости. У добро сумњам, у зло још више. Као мртвац лежим пострадао и умртвљен као пас, као странац и заточеник бескорисно спим.

Нисије, то јест отоке морске, пређох и дођох у Бејрут, у Дамаск стигох, у Виталијев дом. Тамо видех дивну икону Пречисте неоскрвњене чисте матере Христа мога. Тело је саздано на њој, на тој икони је чудо страшно и ужасно, неизрециво и чудно. Стигох до Австиде, земље праведног Јова, у изванредан и чувени град. У њих стигох такоређи малаксао. Дођох на свеосвећени Јордан, идући у Лазарев град Витинију. И стигох у свети град Сион, животодавни гроб Христа мога, чудо дивно и необично. То видех и устрептах, жалошћу испуњен. Како се непролазан у њега усели? Голгота славна на којој се крст усади, како се распаде гледајући распињаног Саздатеља. Тамо се Адамова лобања крсти. Адам, дакле, ускрсну и угледа Владиду, почетак и крај, тебе ради дивно провиђење, налажење крста, божаствено и дивно чудо. Храм је непокривен, диван и превелик, обло изванредан, одозго откривен. Ту је и престо патријаршијски, заједно са зидом. Давидов дом диван. Долина плача, а у њој седи Судија да суди читавом саздању. Цена Владике мога – Лончарева њива. Сион изванредни, мати црквама. Храм славни, светиња над светињама. Красна страшна врата, њих Христос затвори. Овчија бања. Силоамске струје. Витлејем животни, свеосвећени и Назарет, због кога се Христос назва Назарећанином. Гостионица Авраамова, чудесна и дивна. А близу Витлејема Рахилин гроб, и коло за мучење светога Ђорђа, славног великомученика и победоносца, чије чудесне подвиге описује и спис. И угледах место на коме патријарх Авраам хтеде онда заклати свога вољеног сина. И иђаше Исаак као јагње на жртвовање, а уместо њега јави се ован за клање. Изданак часног дрвета, Лавра иверска. Затим тамо похитах, у Горња, како називају, и угледах изванредно и дивно место. И видех Захаријин дом, и камен који се растави и прими Јелисавету са младенцем Јованом и воду разобличења унутра у

храму. Гетсиманија, прекрасан гроб Богородичин, божаствено
вазнесење. Страшну Маслинову Гору, место исповедања,
Пелагијин гроб. Божаственог Саве предивне обитељи и
пребивалишта отаца слично се наситих. Стигох у часну Лавру
светог Јефтимија, велику и красну оног општежитељника.
Слично затим пођох до часног Харитона. Видех другу велику
и дивну лавру, општежитељног оца Теодосија Великог. Дођох
у другу лавру великог Герасима. Те часне и предивне обитељи
слично се наситих уједно као што и горе рекосмо. У друго
место дођох богочовекове речи четрдесетодневног искушења
Господњег, који пострада као човек од ђавола. У Хузив затим
дођох, на крај пустиње. Тамо је пећина божаственог Јоакима,
оног богооца из Давидовог племена, који се мољаше са риданем
због бешчедности. Видех часне мошти светих отаца, од чијег
виђења се оснажисмо. Отачка страдања, као што је писано
горе. Идући, угледах часни Јордан свети међу рекама, у коме
се уми мој саздатељ, крштен у Јордану – божаствено крштење
мога Господа Христа. Видех и пећину Крститеља Претече,
која је близу Илије Тесвићанина. Ту је и Ермон који се јави
Јелисеју, и угледавши га у огњеној колесници, милот прими и
пређе Јордан. У Претече, дивног крститеља Господњег видех
и пребивалишта светих отаца, слично и праотаца Авраама
и Исаака. Содому и Гомору са Мртвим морем, гору у коју
побеже Лот из Гомора, пустињу у којој се мољаше пролазећи
Марија Египћанка, затим са часним Зосимом. Минувши
Арабију, ка Египту идући, наиђох на превелик и красан Кисов
поток. Нађох Мојсејево пребивалиште у египатским местима,
Корахин страшни град, у који дођох. Затим дођох у други
град Шиопку. Изиђох потом отуд, бежећи из јаме. Претрчах
велико Црвено море и Синају допадох, место освећено, на
коме је чудесна и света гора Господња, божаствена купина, коју
Мојсеј јавно виде и дивно обличје Господњег јављања. У њој
је пећина пророка Мојсеја, у којој се сакри у камену и угледа
Бога. Тамо, дакле, прими свете таблице. Тамо је пећина Илије
Тесвићанина. Тамо гавран нахрани дивног пророка. Тамо су
мошти свете Катерине. Тамо је погребенење моштију Јевреја –
израз нема смисао јелинске књиге – тамо је, још увек, Израилъ,
идолслужитељ телета. И оставивши Синај, пођох ка Египту.

Видех страшну пустињу на том мом путу. Видех станишта оног Израилља. Видех писања на описаним местима, Божија чудеса која чињаше Мојсеј. Затим дођох на Црвено море, на јеврејски газ и на изворе које даде онај Мојсеј. И тамо беше седамдесет стабала финика. Тамо је чудесна и велика Раита, слична пећини светих отаца. Тамо је пећина Ксенофонових пећина. Стигох у свепогибелни Мисир. Видех дивни Нил како напаја Египат својим струјама, светао и диван и похваљен од сваког човека. И видех сасуд изабрани свеосвећени – Григорија, дивног папу александријског. Привремени најмрачнији престо султанов. Затим видех житнице Прекрасног Јосифа. Видех и красну и велику лавру светог Арсенија. Тамо је пећина, а у њој он борављаше, у ћугању молитвоваше против ђавола. Нил који се дели у Александрији. Видех, пак, славни и чувени град на растојању од једног попришта, цркву светога Марка. Тамо, дакле, одседох и пребивах. Имаше и многих моштију светих отаца: Великог Атанасија, па Кирила, победоносаца Христових Кира и Јована, мошти Нимфодоре, Минодоре и Митродоре. Изврстан скуп часних вођа. Ту часни јеванђелист апостол Марко исписа божаствено Јеванђеље. Ту је место пусто и тихо од свих. Превелик и чудесан храм је откривен. И ту је дивни Фар у коме преведоше на јелински језик божаствени Псалтир.

Ово су казивања о чудесним и дивним местима, која желе многи посебно угледати и видети с љубављу и прославити Господа достојно хвале. Богу и цару свих нас и саздатељу доликује слава и хвала, са Оцем и Слово. Амин. Амин и свагда у векове векова.

Јерусалимац, име Никон моје монах. Гледај: Небо има ме, земља изнад има ме, тада ми је име 500, што је узело 24. Нађи ме.

Надгробна реч деспоту Ђурђу Бранковићу

О писцу *Надгробне речи деспоту Ђурђу Бранковићу* не зна се ништа ближе. Он је условно назван Смедеревским беседником, јер је сасвим могуће да је стварао у оквиру књижевног средишта у Смедереву. О постојању таквог стецишта учених људи и уметника у овој српској престоници говоре оскудни трагови дела преписивача и непознатих писаца, као и композитора и преводиоца кир Стефана Србина. Надгробна реч сачувала се само у једном српском препису који се налази у Одеској Универзитетској библиотеци и који је објавио Љубомир Стојановић.

Литература: Љ. Стојановић, *Стари српски хрисовуљи, акти, биографије, летописи, типиси, поменици, записи и др. II. Биографије и похвале, 7. Тужбалица над Ђурђем Бранковићем*, Споменик СКА, III, Београд 1890, 90-92; Љ. Стојановић, *Из наше старе књижевности. I, Надгробна реч деспоту Ђурђу Бранковићу*, Српски књижевни гласник, VIII, 2, Београд 1903, 80-89; *Из старе српске књижевности*. Превео и саставио Миливоје М. Башић. Четврто, исправљено и нешто допуњено, издање. Београд, Издавачка књижарница Геце Кона, 1931, 284-288; *Из наше књижевности феудалног доба*. Друго допуњено издање. Избор, редакција, превод и коментари Драгољуб Павловић и Радмила Маринковић. Предговор Драгољуб Павловић. Сарајево, „Свјетлост“, 1959 [Треће и четврто издање: Београд, „Просвета“, 1975. Библиотека Просвета, књига 102], 53-56; *Antologija stare srpske književnosti (XI-XVIII veka)*. Izbor, prevod i objašnjenja Đorđa Sp. Radojičića. Beograd, „Nolit“, 1960, 194-196, 344; Ђ. Трифуновић, *Надгробна реч деспоту Ђурђу Бранковићу од Смедеревског беседника*, Књижевна историја, XII, 46, Београд 1979, 295-314; Исти, *Непознати Смедеревац, Надгробна реч деспоту Ђурђу Бранковићу*, Смедерево 1980; Н. Драгин, *О језику надгробне речи деспоту Ђурђу Бранковићу*, Јужнословенски филолог, 56, 1-2, Београд 2000, 379-386.

Надгробна реч деспоту Ђурађу Бранковићу

Године 6965 (1456), 24. дана месеца децембра, престави се господин деспот Ђурађ у граду Смедереву.

О, чуда страшнога најчуднији глас!

Најтиши и превисоки и у свему најблагопоучнији господару мој, свети и најсаборнији лаве, ћутиш тако и не дајеш ми медоточни глас, нити својој супрузи, а нашој најсветијој госпођи и царици, нити многожељеним и најслађим ти чедима свим!

Како си ово учинио, реци ми, о најбожаственија и најсвештенија главо?

„Да,“ рече, „ћутим и не говорим, јер праведни судија и Бог мој ово заповеди, пошто сам земаљским и пропадљивим телом обложен, али не ћутим сада духовно, дотичући се Господа Бога мојега колико ми је могуће и за своје и вољене моје свагда молећи се да им дарује победу против свакојаких непријатеља и напасти у садашња времена.“

А нас, своје, како си оставио?

Како ћемо горко и чемерно осироћење претрпети?

Како ћемо истрпети мрачну ноћ?

Ко ће нас заштитити, рану повређену, због твога одласка?

Како ћемо крепку зиму и дување буре и такве вале прећи, многоценог пристаништа и бисера лишивши се?

Којим ћемо чистим очима сунце угледати, када је наше најслађе [сунце] изненада усред нас угасло жалосно и жалосно покривено?

Како ћемо погледати на небо, које горко и тешко бремене пре времена показа нам међу димљивим звездама?

О звездо горка, што нам ово објави?

Који нам мач показа што жање наш живот, коју нам тужно нама непознато извешће објави?

Да смо знали да горко ово знамење тадашњег времена због нас несрећних би, твога творца и нашег саздатеља Господа Бога могли бисмо умолити за неистрпљиво зло од кога страдасмо.

Којим неустрепталим ногама земљу газимо?

Која светлост наша срца и колена ослаби због прекривања наше часне и свештене главе?

Без тебе умрлог како ми да живимо?

О, земљо и сунце и ваздуху и остала створења која ствари, зашто касните?

Приђите, с нама заплачите, с нама заридајте, с нама жалујте жалост велику и непретрпљиво претрпите.

Лепо нам је рећи: ко даде глави нашој воду и очима нашим источник суза да како доликује тужно жалост љуту исплачемо.

Али недовољне су нам капље даждевне и речних вода струје уместо суза да би нам испуниле дужну потребу.

Где наш најслађи живот крије се?

Где светлост очију наших угаси се?

Где је од младости па до старости снага и крепост, од којих се ужаснуше и задивише цареви земаљски, и начелници и кнезови јеретички, јер твоје борбе и победе превазиђоше оне древних, великих и дивних мужава Ахила, Самсона и Александра и других свих најсилнијих?

Где је најлавовскији глас због кога те најцарскији и најсилнији Господ постави за славног?

Где је прекрасни и од странаца жељени поглед очију и свег лица, којим као магнет железно привлачећи, штитећи и водећи, створи послушну вољу достојних, веселећи, животворећи и на висину упућујући све? А противнике не хтеде праведно оскрбити и страхом грмети и мрачне одагнати само због малог погледа.

Где је христоподражатељно срце и рука којима сви на четири стране света милостињом и даровима насићаваху се?

И ти седмврхи, раније велики граде Константинов, а сада последњи од свих најмањих градова и најмањи царски престоле несрећних хришћана, заридај најпре за себе праведно осуђеног, јер плача и ридања достојан постаде, због пропасти која те снађе, други изменивши се од нечастивих, ридај.

А ридај и сада за најправеднијим и најблаженијим и светим нашим господином Георгијем, деспотом свих Србаља, толико свештеном и часном, најблагорадоснијем дому, свима хранитељем и старатељем.

Твоја ранија чеда, а сада од твога лишења горки заробљеници, било архијереји, и свештеноиноци, и духовници, и свештеници и уопште сви људи, који богато милостињу и добротинство за живота најблаженијег и најсветијег господина нашег примисте, који источник милости познасте, који се богато са благоразумљем одаристе и испунисте – с нама, јер је преко мере, заплачите, с нама заридајте, с нама завапите: авај, авај!

С великим ускликом завапите, свако од вас у себи, завапите:
авај мени, авај мени!

О наше велике узалудности!

Ти у заступништву би, најсветији господару.

О колико зло пострадасмо!

О колико ужаса и страха испуњени бисмо!

Колико би било могуће дужину времена налеглог на нас
тамног и мрачног облака облакшати или пресећи?

Ако бисмо и каменови били, чак и најбезосећајнији
каменови, не бисмо могли ова твоја толика и таква добротинства
предати заборау. Једино тада бићемо заборава ни најслађег
погледа и примања када нас свепрождирућа покрије земља.

А ти, дакле, најчуднији и најсветији господару мој, кога
покри трилактни гроб, као што прима добре, који си припремио
неисцрпним источником милостиње, имајући за помоћницу
најсветију и свагда најсветлију сваким јавним врлинама своју
супругу, а нашу богоподражателну најсветију госпођу царицу –

када примиш због најсветијег и врлинама испуњеног ти
живота којим си поживео, чиме све превазиђе врлинама свога
живота, а најпре побожне царева, којих си – великих и у посту
и у добротинству – ти, најблаженији, венац мученички примио
промислом Божијим за љута страдања приближавајући се крају
живота,

налазећи се, дакле, због ових и сваких твојих добрих дела
која учини, близу праведног судије, коме си достојно и побожно
послужио, и будеш примио насеље рајско, веселећи се са
Авраамом, Исаком и Јаковом и са свима праведнима,

моли се, најблаженији и најсветији господару, за све своје,
за своју супругу и најсветију нашу госпођу и царицу, да се од
сваких невоља избави у садашњем животу, а на скончању да јој
се, као најправеднијој и најпобожнијој, да мирна и праведна смрт.

Моли се за своје изданке, јер од доброг корена добра грана
исцвета, за благодарачитог и високог деспота свих Србаља и
светога господина нашега Лазара, који је просвећен сваким
добрим јавним делима, да види напредовање чеда и синове
синова и успон набоље, јер ће у томе свето твоје мољење бити
најпотребније како би га наследником твојим и најсветлијим
и светим господином учинио, пошто ће због твојих мољења

благодарити све непријатеље под ногама имати, и све њему послушне добро хранећи и управљајући, достојну благодарност даће сведавцу Богу.

Моли се, о најблаженији, о најцеломудренији, и за многоридајућу ти и најсветију кћер, која лепоту и време тела истроши због праве вере према Богу и побожности, родитељске љубави и доброг повиновања.

Моли се, о најблаженији, за најчаснију двојицу најближих твојих чеда, а нашу господу, ступове побожности, живе мученике, који су садашње светлости лишени због праве вере и повиновања, и који су наследници духовне светлости и вечнога живота, јер све је теби могуће, најсветији, као присном слуги Господњем, и божаствених његових заповести делатељу и испунитељу.

А мене, триокајаног слугу и молабника, где си оставио?

Хтео бих да са твојим светим одласком оде и моја јадна душа, али то не би због мојих грехова.

Где ћу наћи свакодневна добротина твоја?

Где ћу наћи најслађе и медоточно твоје примање, које ме је веселило и напајало у дубини све до костију и до самог мозга?

Никада то нећу наћи, него ћу од сада стењати, плакати и ридати све до краја мога живота.

Приђите, дакле, сви, нови збор саставимо од њему блиских архијереја, и начелника, и свештеноинока, и калуђера, и најневољнијих житеља Константиновог града и од свег христоименитог Господњег народа, и руке своје подигните и с великим клицањем праведном судији свих и човекољупцу Богу са сузама сведушно молећи му се повичимо:

„Човекољупче, господару храбре и свете господе, учини све да буду тамо где светлост посећује лице твоје, веселећи све свете твоје: у књизи живота, у рајској храни са светлим анђелима, са Авраамом и Исаком и Јаковом, са праведним, преподобним, свим мученицима. Молећи се за ово, имајући уз себе пресвету и пречисту Владичицу Богородицу, збор апостолски и пророка и све свете, њиховим молитвама удостојићемо се да добијемо што молимо.

Рилска повест

Владислав Грамадик, Новобрђанин из XV века, познат је као писац, врстан преписивач и сликар-минијатуриста. Његов рад везан је најпре за Ново Брдо до 1455. године, када Турци освајају његов родни град. Тада одлази у Младо Нагоричино, где у дому Николе Спанчевића 1456. године окончава преписивање зборника са Шестодневом Василија Великог и Пределима. Постоји могућност да је Никола био српски композитор који се својим радом везује за Жеглиговски манастир и који је остао забележен као Никола Србин. Овај први Владислављев зборник, са преко 1200 страна, данас је растављен и први, већи његов део, налази се у манастиру Рили, а други, са око 150 страна, у Народној библиотеци у Одеси, где га је из рилског манастира однео руски слависта Виктор Иванович Григорович 1848. године. Владислав Грамадик се после извесног времена премешта из Младог Нагоричина у манастир Матејчу, у Скопској Црној Гори, где остаје до краја живота. По наруџбини Димитрија Кантакузина 1469. године преписао је свој најобимнији зборник житија, слова, беседа и других састава обима 1540 страна. Данас се тај рукопис налази у Архиву Хрватске академије знаности и умјетности (до скоро Југословенска академија знаности и умјетности), са сигнатуром III а 47. Тамо је рукопис однет после 1869. године преко Илариона Руварца. Трећи зборник, са беседама Јована Златоустог, названим *Андрианти*, од 1124 стране, Владислав је преписао 1473. године. За овај зборник он у запису каже да му је предложак био недавни српски превод Златоустових *Андрианти*, који је у манастиру Ватопеду на Светој Гори урадио инок Антоније. Зборник се данас налази у манастиру Рили. Преписивање четвртог зборника, по садржини патерика, Владислав је окончао 1479. године. И овај зборник, са 1472 стране, налази се у збирци манастира Риле. Према најновијим истраживањима Борјане Христове увид у Владислављев преписивачки рад знатно се проширује.

Тако је он уз друга два писара учествовао са преко 200 страна у састављању једног панегирика 60-70. година XV века, који се некада налазио у румунском манастиру Њамцу, а данас у збирци Румунске академије наука у Букурешту под сигнатуром 152. Из 80. година XV века потиче Владислављев зборник са списима посвећеним Димитрију Солунском обима 388 страна. Данас се тај зборник налази у збирци кнеза Павела Петровича Вјаземског у Државној народној библиотеци у Санктпетербургу, са сигнатуром Q.279. И последњи зборник за који се зна да га је преписивао Владислав Граматик настао је такође 80. година XV века. У њему су на 1144 стране окупљена слова и житија. Данас се налази у збирци манастира Риле са сигнатуром 2/23.

Уз овако импозантан писарско-илуминаторски рад на преко 7000 страна Владислав Граматик је оставио низ записа и једно изворно дело – *Рилску повест*, у којој на сликовит начин описује обнову рилског манастира. Живим сценама у њој се посебно одликује пренос моштију Јована Рилског из Трнова у Рилу. *Повест* је преведена према аутографу Владислава Граматика из 1479. године, у издању Јордана Иванова.

Литература: Неофит Рилски, Слѣзбы съ житіємъ прѣподобнаго и бѣгоснаго оца нашего ѳоанна рылскаго чюдотворца, прилѣжно оубо исправленнаа ѿ древныхъ рукописѣ неофѣтомъ ѳеромонахомъ, Београд 1836; С. Новаковић, *Прилози к историји српске књижевности*, Гласник СУД, XXII, Београд 1867, 231-302; Е. Каљљниаки, *Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymius*, Wien 1901, 405-431; б. Иванов, *Жития на св. Ивана Рилски. Съ уводни бележки отъ Проф. борданъ Ивановъ*, Годишникъ на Софійски университетъ. Историко-филологически факултетъ, книга XXXII, 13, София 1936, 74-85. прештампао у: Б. Трифуновић, *Примери из старе српске књижевности*. Од Григорија дијака до Гаврила Стефановића Венцловића, Саставио и приредио Борђе Трифуновић, „Слово љубве“, Београд 1975, 125-136; *Из старе српске књижевности*. Предео и саставио Миливоје М. Башиић. Четврто, исправљено и нешто допуњено, издање. Београд, Издавачка књиљарница Геце Кона, 1931, 146-150; В. Сл. Киселков, *Владислав Граматик и неговата Рилска повест*, София 1947; *Antologija stare srpske knjiřevnosti (XI-XVIII veka)*. Izbior, prevod i objařnjenja Đorđa Sp. Radojiĉića. Beograd, „Nolit“, 1960, 201-202, 345; Б. Сп. Радојичиић, *Стари српски музичари и књижевници византијског образовања*

или порекла (из XV века), Књижевна збивања и стварања код Срба у средњем веку и у турско доба, Матица српска, Нови Сад 1967, 252; Г. Данчев, Владислав Граматик – књижевник и писател, Софија 1969; Списи Димитрија Кантакузина и Владислава Граматика. Приредила Јасмина Грковић-Мејџор, „Просвета“, Српска књижевна задруга, Београд 1993, Стара српска књижевност у 24 књиге, књига 14; Б. Христова, Опис на ръкописите на Владислав Граматик, Велико Търново 1996, 165-177; М. М. Петровић, Владислав Граматик о богомилима у Сребреници у XV веку, Словенско средњовековно наслеђе, Зборник посвећен професору Ђорђу Трифуновићу, Издање пријатеља и „Чигоја штампе“, Београд 2002, 437-441.

**О обнови свете обитељи његове која је у Рили,
и како затим пренесен би из Трнова
у тај славни Рилски манастир.
Написано последњим међу дијацима,
Владиславом Граматиком**

Када потом прође неко време, на гробу преподобног дешаваху се не мала и тако преславна чудеса и исцељења. Док Грци и Бугари међусобно жестоко и непрестано ратоваху, вечити непријатељ мира подиже буру и непосустали метеж у свим крајевима грчког царства и у бугарским областима и у српским земљама, као и у свим околним областима које су биле око њих са севера и запада, покренувши најбезбожније Персијанце са истока са великом наглошћу и свирепешћу. И напрасно отуда са целог истока, који је под Грцима, и са јужне стране од Азије завојеваше и завладавши допреше и у Македонију и ту себи потчинише најјаче српске војнике који тада беху у бици на реци Марици, победивши их до краја, те се одмах устремише на Српску земљу. Када се водила најљућа битка на месту званом Косово, догоди се да управо усред битке паде љути насилник који беше вођа ових, примивши најбржу достојну казну за своје безбожништво, који је зло и неприлично своју варварску и нечастиву душу испустио. Лишише га изненада живота српски војници усред боја. И тако, када грех нарасте, авај, због наших зала, Српска земља припреми се подати им се.

А мало затим, као у неком злом гнезду, завладаше и бугарским земљама па и предивним овим градом у коме лежаху чудотворне мошти чудотворца оца. Затим се неукротно и безбожно окупи војна сила чинећи честа харања и крвопролића свакога дана и свакога часа. Злочиначка њихова устремљења нико отуда не могаше задржати. Све и свуда ратним сукобима надвладаваху и велике победе над њима одношаху.

И ово се тако збивало и њихово зло и погибелъ свукуда се распростираху и овладаваху, а многи крајеви и места, заједно са часним манастирима и божаственим храмовима, огњем уништени, предадоше се коначном запуштењу.

А тада и овај манастир богоносног и најсветијег оца у Рилској пустињи, у којој преподобни провођаше страдалнички, и испоснички, бестелесни и анђеоски живот док беше у телу – који потом веома лепо и красно из основа подиже и сазда у славу светог преузорни ћесар Хреља, у монаштву назван Харитон монах. Порушивши се, дакле, задеси га коначно запуштење. И остаде тако да траје у запуштењу много година.

А како се потом и на који начин он опет обнови Христовом милошћу и у првобитну лепоту и красоту своју доспе, какву заправо има и до данас, али и како и на који начин чудотворне мошти беху пренесене и враћене из Трновског славног града у ову исту обитељ, изнеће слово које следи.

Пошто ратни сукоби који раније беху захватили бугарске земље после дужег времена престадоше, и када размирице међу људима утихнуше, појавише се неки побожни мужеви из света, благородни пореклом, а Бугари родом, који живљаху у селу званом Граница крај Велбужда, чином свештенства украшени. Испративши своје супруге Господу и од свега световног ослободивши се, примише благо Христово иго на себе. И испуњени великим страхом од Бога, из дома и отачаства свога одоше у Рилску пустињу и населише се тамо у вишеречени манастир преподобног, који тада беше пуст и ненастањен, као што би речено. Како се после дужег времена он устроји, они постадоше узор и пример добродетелног живота свима који после њих беху, у трудовима и подвизима, обучавајући се свагда у трпљењу многим, а у молитвама и у песмама жањући, у посту и прочитавању божаствених речи и другог сличног, за шта ми немамо сада времена, јер је оно неопходно за други, кориснији посао.

Ова три рођена брата беху синови најблажег епископа у Крупнику кир Јакова, који у оне дане светитељством веома добро напасаше словесно стадо Христово. Најстаријем од њих беше име Јоасаф, средњи се зваше Давид, а најмлађи Теофан. И њих тројица дођоше у већ споменуту пустињу желећи да се у њој населе. И не дошавши одједампут, нити заједно, него један за другим, сва здања обитељи преподобнога затекоше порушена и разорена до краја осим једне цркве и пирга. Све одмах уз Божију помоћ из основа поново подигоше. И изврсно то поправише и озидаше, лепо украсише, много труда показавши уз велики трошак. И не само да свој новац дадоше уз братију целог манастира која имаше за то, него и прилозима неких добронамерних мужева, чија изванредност и врлина остадоше до сада. И не само они из околине и из исте земље и они издалека, као што живи магнет железно привлачи, тако и они, најусрдније и са великом вером, долажаху тамо непрестано тежећи ревности, доносећи свако према својим могућностима у рукама светој обитељи, а нарочито у дан помена светога. Када би примили тамо благослов и велику награду, са радосном душом и у великом весељу враћали би се затим у своје домове.

Док сви они беху у таквим и сличним пословима и док се труђаху око послова на изградњи манастира, глас о њиховим врлинама прочу се свуда по околини, дође им у манастир презвитер Јаков, протопоп Филипопоља, који много слушаше о њиховом трудољубивом делању у Богу и њиховом многохвалном живљењу. Извести их о чудотворној раки преподобног, која већ много година стајаше у Трновској архиепископији, скривена некако и до краја непозната, говорећи да се она објавила свету управо у то време и да је и сам био поуздан очевидац тога. Рече да је тамо ишао ради неке потребе са својим митрополитом и да се са не малим бројем њих поклонии свештеним моштима преподобног и да је од тамошњих свештеника измолио неку [свету] честицу за свој благослов од њих.

Када ово чу тадашњи настојник обитељи, најчаснији међу јеромонасима кир Давид, и друго у Христу братство како им исприча овај пречасни презвитер, у души се обрадоваше веома и прилежно га испитиваху и за друго о томе. У то време пређашњи

игуман Јоасаф, који најпре међу њима постави начело и основу врлинама, и који као настојатељ обитељи и телесно најстарији брат међу њима, већ беше отишао ка Господу, заменивши овај пролазни живот за вечни и непропадљиви.

Затим, после краћег времена дође к њима и други весник и слично им исприча, како се и он такође, рече, неком приликом нађе у Трнову и чудотворну раку светог својим очима виде и сазна све о њој. А они не беху сасвим убеђени у то. Макар да је све тако и била истина, сведоцима не могоше до краја веровати, јер све до тада не беху чули нити разумели да ли је заиста рака преподобног у Трнову. Многим временом ствар се беше предала дубини заборављавања, а нарочито због немира и метежа насталих у граду у време када га варвари заузеше. Мислило се да га је Бог предао у руке непријатеља због наших грехова заједно са свим што је у њему било свето и часно и да је онамо однето, те да је и она [рака] некамо тада однета. Не могавши, дакле, поверовати у оно што су чули, као што је речено, и желећи напокон известити се о томе шта је истина, послаше одмах тамо једног брата из обитељи, који познаваше оне крајеве. Поручише му да сазна све и да их извести потанко о томе и да сам буде очевитац моштију преподобног, те када се затим отуд врати к њима, да им исприча шта је видео и шта је разумео.

И када све ово тако би и послати по заповести све испита и к њима се брзо врати, сву истину им о томе исприча. Са великом журбом и ревношћу одмах јавише благочастивој царици госпођи Марији, која беше кћи благочастивог господина деспота Ђурђа, који беше српски владар у она времена, а жена оног великог самодршца амира Мурата, који се од свих древних највише прослави по ратовима и победама. Тада она живеше у селу а не у царским дворovima. У њему имаше и пребивалиште своје, удаљено на мање од стадије јужно од града Сера. Заједно је замоле и убеде да се потруди да се свештене мошти преподобног отуд пренесу у свету његову обитељ у Рили, рекавши јој да је за то велика награда од Бога чека на небесима.

Када ова благочастива и богољубива царица чу то од монаха, вишеструком божанском љубављу рани душу своју, приклонивши се њиховом мољењу, потруди се да то што је мољаху што пре спроведе у дело. И када дође згодно време,

појави се пред великим самодршцем амиром Мохамедом, који управљаше тада скиптром царства, и на скупштини славном о светом рекавши, јер пред царем имаше велику и прекомерну слободу, у нади не погрешивши, доби искано. И писану заповест о томе прими од царске власти за трновског судију да се онима хитно да шта је тражено. Позвавши их себи на село у дом, пошто се врати од цара, уручи им то одмах на руке. А они, како ово примише, најхитрије се у журби вратише у манастир. И када се сазва сабор, братство и игуман одлучише да се они пошаљу по светог у Трново. У таквој служби предвођаше их најчаснији међу свештеницима Теофан, рођени брат управитеља свете обитељи, који одмах после њега беше задужен да се стара о свему у обитељи, јер он заиста беше муж врстан у свему, а најискуснији у Светом писму. У испосничким подвизима и у умној оштрини превазилажаше не мало оне који су били у обитељи, а отуд беше знан и у другим врлинама и особинама изузетног живота по чему одскакаше од осталих.

А када посланици пристигоше у царски бугарски град Трново, настанише се на месту где свети лежаше. Када градски прваци сазнадоше за узрок њиховог доласка, не малу узбуну и велики метеж због тога међу народом подигоше. Свађаху се и препираху са онима не желећи да им дају никако светога да га изнесу из града и на сваки начин настојаху да их отерају кући без успеха и празних руку. Пошто се препирање међу двама странама о том питању продужи чак на трећи дан, а спор се довољно прошири и захвати и друге људе те допре и до оних који пресуђују о тим стварима, обе стране сагласише се да приступе градском судији да би он одмах разрешио спор како доликује.

И монаси дадоше судији царско писмо у коме му се заповеда најхитније да пустиножителјним мужевима дају пустињачког светилника Јована. Судија им одмах даде у руке од многих жељену ризницу са којом се ништа на овом свету не може упоредити, дакле, пречасни ковчег богоносног оца. И тако се препирка између две стране приведе крају разрешивши се праведно.

А иноци са великом почашћу и радошћу одмах узеше отуд свештени ковчег преподобног и обавише га најчистијим поњавицама и намирисаше га миомирисним миром. И не

задржавајући се ни мало у граду, сутрадан положише ковчег светог на упрегнуто [кљусе] и кретоше заједно из града својој обитељи. Из града их нико није пратио осим нешто мало сиротиње и инока.

Затим дођоше до неке реке коју ти људи зову Росита и која није далеко од града. А та река беше тада веома надошла да је испунила своје корито и ни на који начин не могаше се прећи због њене набујалости и непроходног тока. И беху обузети великом бригом како да је пређу. Док стајаху у великој недоумици и бризи, изненада им се јави, изишавши из ковчега светога, као неки миомирисни дим и цело оно место испуни на два часа. А они одмах добише смелост и, ношени молитвама светог, уђоше у реку и без повреде је пређоше и наставише пут свој радујући се и веселећи се.

Када прођоше оне крајеве и стигоше у Средац, помислише да би лепо било да унапред јаве у свој манастир о свом доласку са светим и дадоше посланицу једном од својих служитеља са оваквом поруком:

„Најчаснијем међу свештеницима, а нашем оцу и игуману свештене обитељи преподобног и богоносног оца нашег Јована пустиножитеља, јеромонаху кир Давиду и свему у Христу братству, најмањи међу иноцима, Теофан са братијом. Радујте се у Господу! И да знате да изиђосмо из европских крајева у сваком добру, помагани Божијом благодаћу и вашим молитвама, носећи са собом и пречасни ковчег пречасног. И сада смо у граду Средцу у коме ћемо провести пет до шест дана и затим ухватити се пута ка манастиру. Нека се Ваша светост постара да се пред светог изиђе са одговарајућом почашћу. И молите се за нас.“

Посланик одмах би отпуштен, док се они одмараху шест дана у граду као што је већ било јављено, проводећи време у коме их сви слављаху и поштоваху. Нека тамошња богата жена прављаше ковчег светом од непропадљивога дрвета потрошивши за њега сто гроша. Када положише светога у нови ковчег, он даде шест златника и купи светли покров прекривши ковчег светога.

Када свану седми дан и када се оконча уобичајено јутарње славословије, сазнадоше житељи града да ће се покренути са светим, окупише се заједно сви са женама и децом у великој цркви светог и славног великомученика и победоносца Христовог

Георгија, где је Митрополија и где обитаваху са светим. Договараху се међусобно да светог испрате свештеници у свештеним одеждама са свећама и кандилима. А неки из народа не даваху, говорећи:

„Бојимо се зависти чеда агаренских да нам не би нешто неочекивано учинили.“

И угодан би свима овај савет. И тако, када подигоше светог, мноштво коњаника са народом, а други пешке, највише боси, са женама и децом, испратише их ван града на четири попришта. Са сузама и вапајем прилажаху и љубљаху ковчег светог на носилима, говорећи:

„Одлазиш од нас, дивни оче, а нас сироте остављаш као и раније!“

И бијући прса, враћаху се. А велможе и свештеници и иноци иђаху са њима до места званог Лешница. И ту их угостивши и по обичају се опростивши, вратише се дому. А неки од њих пођоше са њима све до манастира. Одатле почеше носити светог на својим раменима када га скинуше са леђа упрегнутог кљусета.

Чувши народ из околине за долазак светог, окупише се на реци званој Герман у једном селу удаљеном од манастира на дан и по хода, где га чекаху. Када игуман и братија сазнадоше да се свети приближава, кренуше заједно са свештеницима који му беху у братству потчињени, узевши свеће и кандила најмирснија. И сretoше га са почастима у вишечеченом селу на реци. У том месту проведоше дан и ноћ одморивши се, где се беше сакупило мноштво народа. А ујутру ужегоше свеће и кандила и када прођоше молитве, лично игуман са својим свештеницима узео ковчег светог. И иђаше пред ковчегом веселећи се и појући као раније богоотац [Давид] пред скинијом. И тако иђаше пешке са свим народом све до велике горе.

И када беху у подножју горе, заповеди игуман да седну и да окусе храну, говорећи да неко не изнемогне гладан. И тако поседа народ по трави зеленој, као што некада беху чуда Христа мога. И ту начинише знамење у име светог, где и данас народ сваке године на том месту празнује на дан светог.

Када устадоше отуд, одмах дођоше на метох манастирски звани Орлице и у цркву Светих апостола, коју некада на том месту из основа беше трудољубиво подигао сам настојатељ

тадашње обитељи кир Давид. Сутрадан беше празник врховних апостола Петра и Павла. И тако са народом славећи и дан празнујући, Богу уздадоше благодарну хвалу.

А ујутру, тридесетог јуна, када устадоше, опет игуман са свештеницима и са епископом кир Јосифом, који му беше по телу брат, узне ковчег и ношаше га. А народ, пратећи пешице, певаше: „Господе, помилуј“, све до самог моста који је више метоха. А отуд неки из народа преузеше светог, окрилаћени бистротечном лакоћом божанског Духа, и ускоро овима невидљиви постадоше, јер трчећи, беху некако бржи од јелена и од орлова у лету. И не да они ношаху светог, него беху невидљиво ношени светим. Ово чудо уследи као ниједно од дотадашњих чудеса. Ови, узјахавши на коње, похиташе за њима, пењући се и спуштајући се, не могавши сустићи светог нити га очима угледати, да многи, задивљени овим преславним виђењем, већ говораху:

„Шта ће бити са овим дивним и преславним чудом?“

А мужеви који ношаху светог једва узмогоше с муком задржати увече ковчег да би ту сачекали ове као и изостали народ. Када се отуд покренуше и мало измакоше за око пола попршта, намах их сrete цело братство из манастира са иконама и часним барјацима на месту званом Врбица, ниже састава две велике реке, већ поменуте Риле и оне која се обично зове Илијина. И ту сакупивши хор, уједно отпеваше божаствене песме и целиваше светог и један другог. Отуд заједно стигоше у манастир и светог унесе у цркву са великим почастима и псалмопенијем, положивши га на њему већ припремљеном месту 6977. (1469) године, индикта другог, тридесетог јуна, где и до данас леже његове часне мошти, вазда точећи источник безбројних исцељења онима који му са топлом вером прилазе.

И када се оконча свеноћно бдење и када прославише дан, одредише да се отада сваке године чини агрипнија преподобном у обитељи првог јула, заједно са светим бесребреницима Козмом и Дамјаном, да се празнује враћање његових часних моштију и да му се пева параклис сваке седмице у четвртак.

А потом опет послаше ка благочастивој царици госпођи Марији да је упознају о светом и о њиховом путовању. Прочитавши царица посланицу и сазнавши за долазак светог, веома се обрадова и са благородним својим отписа им благодареће писмо, говорећи:

„Благодарим своме Богу да у наше дане беше враћање моштију светога.“

И ту даде посланику светао покров који ће се поставити на ћивот светога за хвалу Богу и у част преподобног и за њено свагдашње спомињање.

Ово је, дакле, о светом од почетка доведе. На тај начин он се опет врати из преславног града и из Загорске земље у своју највољенију Рилску пустињу у којој се надљудски подвизаваше и пост оконча после оних многих дугих година које тамо проведе. Бог и ово све некако савршено и по свом уређењу и својом благодаћу учини тако да се и западни бугарски крајеви његовог отачаства освете и упуте набоље.

Поговор Зборнику из 1469. године

По наруцбини Димитрија Кантакузина Владислав је преписао свој најобимнији зборник 1469. године. У њему је на последњих пет страна оставио поговор, који је остварен као посланица упућена Димитрију Кантакузину. Сматра се да ово дело није у целини изворно пишчево, него да су извесни делови преузети из обимног записа дијака Димитрија Кратовца. *Поговор* је преведен према аутографу Владислава Граматика у Зборнику из 1469. године, који се данас налази у збирци Хрватске академије знаности и умјетности у Загребу са сигнатуром III а 47, а у издању Борјане Христове.

Литература: Ђ. Daničić, *Rukopis Vladislava Gramatika pisan godine 1469.*, Starine JAZU, 1, Zagreb 1869, 44-85; *Стари српски записи и натписи*, I, Скупио их и средио Љуб. Стојановић, Београд 1902, бр. 335; Б. Ангелов, М. Генов, *Стара българска литература (IX-XVIII в) в примери, преводи и библиография*, София 1922, 554-555; Ђ. Трифуновић, *Димитрије Кантакузин*, „Нолит“, Београд 1963, 133-143; *Списи Димитрија Кантакузина и Владислава Граматика*. Приредила Јасмина Грковић-Мејџор, „Просвета“, Српска књижевна задруга, 1993, Стара српска књижевност у 24 књиге, књига 14; Б. Христова, *Опис на ръкописите на Владислав Грамастик*, Велико Търново 1996, 42-47.

Поговор Зборнику из 1469. године

Називом именован по благодати као најбогоподобније создање твари због Речи и поштовања према Самодршцу, а због долевукуће тежине неподобних мисли, пропадљиве дебљине и трулежи, човек испаде из бестрашћа и почасти достојног изгледа и добровољно се препусти скотском и недоличном, према реченом: „Човек у својој части не разуме и препусти се

стоци неразумној и уподоби јој се.“ (Пс. 49, 12) Бешчашћем измени разумно и достојанство, а пропадљивости и невољи потпавши, авај, постаде најоскврњеније стециште и роб свакојаким страстима.

Убог у врлини и богат у гресима, непотребан Богу и људима и последњи међу дијацима, назван таха дијак Владислав, који у благодати Пресветог Духа живи и одозго вишњим трисаставним божавством вођен, у Христа Бога преблагочастивом господину мојем Димитрију Кантакузину у Господу радовати се.

Примивши, дакле, заповест твоје благородности да испишем ову божавствену књигу, Божијим поспешењем окончамо је, већ имајући зборнике и преглед различитих повести светих и богоносних мужава о вери православној и о другом богоугодном живљењу изложеном по казивању и беседи богонадахнутих књига Старога и Новога завета, о великом труду и зноју божавствених отаца и о другим храбрим мужевима, борцима за веру православну са Истоком и Западом, који су се подвигом мушки борили против греха све до крви и различитим видовима искушења и себе не издадоше ради побожности, ране Господње по телу свом живописујући трудовима, мученици својевољно показујући се и без крви овенчани постадоше. И Христово стадо најсловесније поучаваху, одасвуд прогонећи незнање оних који поштоваху душегубитељне јереси, који гласније од труба оглашаваху заповести побожности и својим славнопобедним подвизима и борбом за православље пред непријатељем показаше истину. И са одважношћу свог узвишеног живота у име Бога, и упркос небројеним мукама које су им непријатељи богоборци наносили у свако време њиховог телесног постојања, подузимаше их љубав Христова, одлажући сваку злореку охолост, узносећи се према апостолу уз разум Божији и прихватајући све разумно у послушању Христу, показиваху се сваком откривеног лица. Дакле, зиму бешчашћа одагнаше из људских срдаца, оних који беху њоме обузети, и таму дубоку неразумља, који умним очима гледајући озго истину, далеко негде од њих одгонећи оно што се не може прозрети без препрека и проникнути из лажи ка спознању јединог истинитог Бога, слављеног у три суштаства, коме се клања свака твар, видљива и невидљива, и да се сачувају

његове заповести чисте и неоскрнављене. Они се отарасише безосећајног сна од себе и одбацише слепило помрачења, које их спопаде још од почетка, еда би се спасли, грејући тиме душу несаздатељном топлотом најслађих духовних речи које их узводе ка савршеној спознаји истине и праве вере у Бога. Онима који се некако устуденише мразом јереси, привикнутим да све отуђују од Бога прибарањем богоборцима и њиховим најбешчаснијим хуљењима, ови им озарише смисао најистинитијег богоразумља светлошћу духовног истока, који одозго милостиво посети нас, који седимо у тами и самртној сени, који смо у телу страдалног и мрачног постојања многоликих прелести узбуркани валима, па да тежимо свагда ка угађању Божијој вољи у нади да ћемо примити вечна она и непотрошива блага, која нам припреми Господ свима који га од века волимо, и да се не саображавамо никако похотама овога века.

Зато што наш Саздатељ, који се преобрази својим доласком у телу због бескрајне добротe, упути нас у земаљску непостојаност и у разнолика мучења злих сујета и у мудровањима тела, које никако не може да се повинује духовном закону и слободи, водећи нас ка бољем и савршенијем животу на небесима, где је наш живот, проповедан по Божијем апостолу. Отуд очекујемо и Спаситеља нашег Господа Исуса, који ће свакоме дати према његовом делу, када ће преобразити наше пропадљивости најбожаственијом славом приборивши нас другом, бољем животу, а не овом који се може разорити смрћу. Када се одвојимо од свега пропадљивог и пролазног које је на земљи, изменићемо и ово тело, пропадљиво због варљиве похоте старог човека, то јест греха, и обући ћемо се у обновљено Духом и непролазно, у коме ћемо постати сапрчасници славе Божијих чеда у непролазним вековима, само ако у будућем животу сачувамо душевну доброту.

Ова, дакле, поруцбина би велика и већа од моје моћи и наш ум ка овоме по лепоти да се украси писаном красотом не налазећи почетка. Испрва се устезах стрепећи и бојећи се величине почетка, јер такво дело би било прикладније за друге који веома добро умеју извести писарску вештину и у свему су искуснији у лепоти, а не ми. Али, када усрђе побеђује немоћ, и вера потпомогнута љубављу одгони страх, и нада очекивањем

награде је уперена на труд да се одлучимо са највећом одважношћу и учинимо најтеже.

И твоја, дакле, велика мудрост, о најчаснија главо и божаствених благодати примаоче, која је испуњена свагда топлим стремљењем ка божаственом, непрестано убеђиваше и одагнаваше нашу немоћ и незнање наводећи нас на ово добро и најбогоугодније дело, са жељом да привучемо од њега на себе богатство премудрости и разума, те нас оно привуче са надом у добро и учини нас још смелијим да заповеђено испунимо до краја чинећи за љубав, макар је и било веома напорно. То нас натера да се потчинимо најусрдније свом силом спомажући и творећи колико се могло, као што се уистину бринусмо заповест твојих речи укрепимо Божијом помоћи и да узмогнемо произвести у дело. То није једноставно, али испунисмо, заиста, не само због оних твојих заповеђених речи, које нашој смерности написа твоја благородност, него и због твоје љубави према нама, коју си као у зрцалу живописао у њима. И као што си мислио шта ће бити са нама, тако си писао и указао више него у самим тим делима да нас премного волиш, те од многе љубави заборависмо на могућности наше. Да ли нам доликоваше да пишемо твојој благородности са прилежношћу, јер си Богом научен и удостојио се са више откровења од вишње благодати и, ако бисмо учинили промишљење за наше спасење, усудили бисмо се да те упитамо како бисмо спознали истину да ли си и у вештини мудрољубља шта постигао. Ово си нам ти предусретљиво, због величине љубави написао, како би у својим поручењима, тананим и духовним, пробудио душу моју из лености у коју утону много.

Уз све то и ја у љубави оној, у којој си заборавио на могућности наше, заборавио бејаш неспособности моје, па сада не схватам шта могох постићи. Али, ево шта успе да постигне у срђе твоје и вера према Богу! Ако сам ја и заборавио на своје могућности, али ти, Богу се помоливши молитвама својим да нам се оконча твоја поруџбина, даде ти се све што си у молитви просио. А када се љубав Христова, уселивши се у душу твоју, толико те распали жељом за божаственим оним речима, да од њихових искапајућих сладости ненасито ум свој напајаш свагда, да ти је лако проникнути кроз ова благоискусна дела,

а нама поручи да сакупимо и саставимо ово, па макар и грубо.

Отуда и ми као добропокорне слуге, вољи свога господара повиновавши се, надајући се да од њега многе почастии примимо, припремисмо се да започнемо дело, благодат Духа Пресветог, одозго призивајући да ме укрепи за предстојећи подвиг и управити корабљу нашег ума да не настрада некако неприлично од уморности животних, које ударају свакога дана и часа оне који се хтедоше одлучити на толику пучину труда. И, ето, Божијом благодаћу велику ову пучину труда препловисмо не повредивши се никако од противљења валова животних, нити нас док деласмо пакост каква задеси на путу од душевних разбојника, то јест од демонских злодела не бејасмо сапети да би труд започетог дела био прекраћен. И куповину учинивши велику, дакле, у пристаниште корабљу устремисмо неистрошеним богатством без труда душевних разбојника напунивши је, из небеског духовног раја принесмо најмиомирисније и свагда цватеће неувеле цветове, то јест од многоликих облика различите красоте свакојаких добродетељи разума, велим окупљеност божаственог писма, што сладост духовну капље за исцељење свих наших душевних рана, којима нас душегубна змија различито својим злоделима од искони рањава. Њихов мирис божаствени апостол мења из живота у живот и из смрти у смрт подобно том мирисању рече да буду они што себе самовољно отуђише од живота.

И тако ми од тога на ово праметнусмо труд, силно се потрудисмо и поручено нам дело Божијом помоћу окончасмо. И од твоје благодности многим наградама бејасмо удостојени за марљиво окончање твоје поруџбине. Ненасит за давно ти жељене плодове, обгрљивши их наслади се сада обилно и сложи их у скровиште срца као неко саће медно, а поуке, ако се потрудиш да се прдржаваш до краја, биће ти заступништво и залог за вечно блаженство и за непромењено и трајно весеље и радост светих, који се са анђелима у светлости неприступне славе гледања Божијег једнако наслађују.

Напокон, уједно молим твоју благодност, лице приклањајући земљи, ако смо нешто изоставили или погрешили, будући да смо слабоумни и до краја у Божаственом писму незналице, удостоји ме опросним помиловањем, никако кашњење моје не

укоревајући, јер на почетку дух бодар би од љубави, а према крају тело немоћно због протеклих невоља, али ко започне усрдно, и окончаће успешно, макар понекад и задоцнио.

Молим читаоце ове божаствене књиге да једино корист стичу, а остало нека превиђају, и у молитвама својим свагда да нас спомињу и нека гаје према нама незаборавну љубав, о којој би много речено и нико нема моћи исказати о њој у довољној мери. А ову заповед [љубав] разумесмо као почетак и крај свих других и зато смо дужни држати је се у том самом Исусу Христу, Господу нашем, коме нека је слава и власт и клањање са беспочетним његовим Оцем и свесветим и добрим и животворећим његовим Духом сада и увек и у векове векова, амин.

Спасен буди, имаоче, помилован буди који је написа!

А ову књигу писа господину Димитрију Кантакузину последњи међу дијацима звани таха дијак Владислав у свечасном манастиру Пресвете Богородице у подножју Црне Горе, у дане великог самодршца цара муслиманског амира Мехмед-бега, осамнаесте године његовог царевања, од створења света године 6977 (1469), круг сунца, дакле, беше тада пети, а луне четврти, индикта другог.

Молитва Богородици

Ова молитва спада у врло ретка песничка дела старе српске књижевности која су написана у силабичком стиху. Тематски је окренута личним стрепњама пред неминовношћу смрти и трагању за спасом душе. Кроз песникове рефлексije прелама се стање тмурних времена у којима Турци освајају српске земље и харају по њима. Овакви мотиви прожимају такође Димитријеву *Посланицу кир Исаји*. *Молитва* је преведена према препису с краја XVI века, који се налази у рукопису збирке Библиотеке Матице српске, број РР 158, на странама 51а-59б, у издању Георгија Данчева (Б. Ангелов, Г. Данчев, С. Кожухаров, Г. Петков, Димитър Кантакузин. *Събрани съчинения*).

Литература: Б. Ст. Ангелов, *Няколко нови вести за книжовно дело на Димитър Кантакузин*, Известия на Института за българска литература, II, София 1954, 249-262; Ђ. Сп. Радојичић, *Димитрије Кантакузин српски књижевник византијског порекла*, Стремљења, II, 2, Приштина 1961, 147-155; Ђ. Сп. Радојичић, *Крајње песимистички песник код Срба у другој половини XV века*, Летопис Матице српске, 388, 5, Нови Сад 1961, 365-386; Ђ. Трифуновић, *Без воде жедни*. *Страдања Новобрђана и Песма Богородици Димитрија Кантакузина*, Књижевност, XXXIII, 9, Београд 1961, 193-205; Б. Ст. Ангелов, *Димитър Кантакузин*. Историја на българската литература, 1, София 1962, 373-379; Ђ. Трифуновић, *Пред дверима смрти*. *Живот и дело песника Димитрија Кантакузина*, Књижевност, XXXVI, 3, Београд 1963, 238-257; Димитрије Кантакузин, *Дела*. Приредио Ђорђе Трифуновић. Београд, „Нолит“, 1963; *Стара српска књижевност*. Студија и избор Ђорђе Трифуновић. Београд, „Југославија“, 1967. Библиотека Књижевност ушколи, књига 1, 106-115; Г. Данчев, *Списки „Молитвы к Богородице“ Димитрия Кантакузина в книгохранилищах СССР*, Труды Отдела древнерусской литературы, XXXI, Ленинград 1976, 393-396; А. Е. Тахиаос, *Песма Богородици Димитрија Кантакузина у хиландарским рукописима*, Зборник историје књижевности, књ. 10, Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности, Београд 1976, 181-196; М. Павловић, *Димитрије Кантакузин и његова*

Химна Богородици, Летопис Матице српске, 424, 1-2, Нови Сад 1979, 108-116; Ж. Ружић, *Српскословенски јамб Димитрија Кантакузина*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, XXVII-XXVIII, Нови Сад 1984-1985, 671-677; В. Бјелогрлић, *Молитва Богородици Димитрија Кантакузина према препису у Архиву Српске академије наука и уметности*, Археографски прилози, 6-7, Београд 1985, 259-273; В. Бјелогрлић, *Опита места и мотиви у Кантакузиновој Молитви Богородици*, Књижевна историја, XVIII, 67-68, Београд 1985, 227-243; Б. Ангелов, Г. Данчев, С. Кожухаров, Г. Петков, *Димитър Кантакузин. Събрани съчинения*, Българска академия на науките, Институт за литература, София 1989; Д. Бојовић, *Анагошки смисао песме „Молитва Богородици“ Димитрија Кантакузина*, Баштина, 2, Приштина, 1991, 53-58; Исти, *О неким иконографским елементима Кантакузинове „Молитве Богородици“*, Универзитетска мисао, часопис за уметност, 1, Приштина, 1993, 25-27; *Списи Димитрија Кантакузина и Владислава Граматика*, Стара српска књижевност у 24 књиге, књига 14, Приредила Јасмина Грковић-Мејџор, „Просвета“, Српска књижевна задруга, Београд 1993; Д. Бојовић, *Песник будућег века. О поезији Димитрија Кантакузина*, „Нови свет“, Народна и универзитетска библиотека у Приштини, Приштина 1995; Т. Јовановић, *„Молитва Богородици“ Димитрија Кантакузина у рукопису 404 старе збирке Народне библиотеке Србије*, Археографски прилози, 17, Београд 1995, 133-180; Д. Бојовић, *Српска књижевност 15. века и „последња времена“*, у зборнику: *Српска књижевност у доба Деспотовине*. Деспотовац, 1998, 165-173; Исти, *Слово о љубави новобрдског песника Димитрија Кантакузина*. Летопис Матице српске, год. 181, књ. 475, св. 16, Нови Сад, јун 2005, 1042-1050.

**Молитва са умиљењем Пресветој Владичици нашој
Госпођи Богородици, са малом похвалом, дело Димитрија
Кантакузина, у стиховима, слађа од меда и саћа**

Свих царева и Бога мати добра,
свих творца роди једина,
свих живот, светлост и благод,
свих жељних и добрих крај.

Одакле да почнем плакати, о Дево,
одакле да почнем молити се, добра,

од којих речи или обраћања, часна,
од каквог срца, од каквог језика?

Сав оскврњен и нечист јесам, кукавни,
сав смрадан и у гресима јесам, тешко мени,
сав одбачен, пошто сам безакони,
сав свагда греху работавши до сада.

Са исповедањем прилазим сада,
са срамом и смерном савешћу,
са сузама и стењањима и уздасима,
са твојом једином надом.

Све у закону и благодати,
све пређох са преумножењем,
свакаквим лукавством ђавољим,
свакаквим безакоњима, тешко мени.

Више од блудног сина блудовах ја,
више од блуднице безакон јавих се,
више од митара и разбојника,
више од Ананија и Сапфире, тешко мени.

По Кајину душу убих као он брата,
по Исаву нечист и неуздржник,
по Содомљанима огањ чекајући и сумпор,
по грешницима свим древним равнајући се.

Која ли зла не учиних самовољно,
које ли грехе не учиних самовласно,
које ли мрзости не починих сладострасно,
који ли стид не починих љубосласно?

Шта рећи или шта проговорити не знам,
шта учинити најблуднији не знам,
шта одговорити судуји немам,
шта ли пре оплакати од својих зала не знам?

Оплачем ли блудно моје живљење,
оплачем ли преступљење заклетви,
оплачем ли грабежи и неправде,
оплачем ли клонућа и очајања?

Узридам ли за неуздржања мноштво,
узридам ли за високоумље толико,
узридам ли за сујетне мисли,
узридам ли за пролазну таштину?

Плачи, душо моја окајана, плачи,
плачи, срце моје са утробом, плачи,
плачите, очи, непрестано плачите,
плачите, сви уди моји, плачите!

Једини ја отпадох од Бога мојега,
једини од хришћана погубих доброте ја,
једини предан ђаволу вољно,
једини ад наследићу горко.

Авај моје погибелји вољне,
авај какву смрт очекујем мучну,
авај љутог разлучења душе,
авај без краја мукама где ћу бити!

Помисли, душо, какав чекаш крај,
помисли горчину разлучења мучног,
помисли страх и бол тадашњу,
помисли и устрепти и ужасни се.

Анђела немилостивог чекам да дође,
анђела мог злог живљења,
анђела не штедећег него мучитеља,
анђела огњеног, а не милосрдног.

Не знам да ли би послан узети ме сада,
не знам да ли време приближи се већ,
не знам да ли хита са оружјем,

не знам да ли је ово самртна ноћ.

Нема тада помоћи од другова и знанаца,
нема ни од браће, чеда и сродника,
нема ни од имања неке користи тада,
нема помоћника, нити избавитеља.

Тада ћеш очи тужно оборити,
тада језик неће изненада говорити,
тада ће пламен унутра веома захватити,
тада ће силе телесне изнемоћати.

Смрт љута напоскон настаде и крај,
смрт и разлучење скупа,
смрт одавде преводећи тамо,
смрт у тамној ноћи као ухода.

Таман будући, у таму ада одашиље ме,
тамних делова ђавола ја сам тако,
тамно стога узљубих анђеле,
таму тамно изабрах, таман сав бих.

Ко за мнош да не усплаче, о вољени,
ко за мнош да не узрида, о другови,
ко за мнош да не уздахне, чувши за ова зла,
ко за мнош да не просузи, ово очекујући?

Пре смрти мртав заиста ја,
пре суда савешћу осуђиван,
пре мука мислима у шкргуту зубима,
пре краја мучити се знам без краја.

Стога плашим се распаљења огња,
стога тај жестосрди шкргут зуби чекам,
стога бојим се и црви шкакљивих дела,
стога спољна тама у станиште мени.

Мене тартар и бездан да оплаче,
мене ада тамно дно да жали,

мене што у њему живети хоћу,
мене таме љубитеља, а не светлости.

Пролазно ово живљење и сујетно време,
пролази брзо и ругајуће јесте,
пролажења тога не знају мужеви,
пролази и обележје света овог.

Зашто бејаш удостојен родити се ја,
зашто родивши се не пострадах,
зашто ми се сретосте, колена,
зашто непросвештен и гробу предан?

Како да стекнем рођењу смрт,
како погубљењем пролазности предати се,
како не искусити живљења злих,
како да пређем без овдашњих грехова?

Ово мало што позајмих од Јова,
овако говоре обично праведни,
овако свој окајавам живот,
овако што царства наследници рекоше.

Ако они тако, шта ја грешни да чиним,
ако је спасење свима, међу које ћу ја,
ако је за њих страшна тајна смрти,
ако је ово тако, камо ја да се окренем?

Не живи ми се ових дела живот,
не живим у врлинама,
не чекам смрт подношљиву и кротку,
не чекам ни по смрти покој.

Ако ове боли ко не истрпи,
ако би био зуб, ако око болно,
ако глава, ако рука, ако утроба,
ако ове боли захвате мале удове?

Будућа страдања свих заједно,
будуће разлучење душе и тела,
будући страх грозних и тамних лица ђавола,
будуће у аду вечно мучење –

како ћу претрпети кукаван и жалостан,
како ћу понети неисказану бол,
како ћу погледати она ђавоља лица,
како ћу митарства проћи ваздушна?

Шта сада јадан смишљам,
шта ће ми сада бити непогрешно,
шта себи сам злобно припремих,
шта се зло смућује и устрашује?

Него од Бога мојега отпаднути,
него и пред анђелима разобличење дела,
него и стида мојих тадашњих безакоња,
него и од светих разлучење сузно.

Лишен слатког ми Владике и Бога,
лишен сажитељства божаствених мужева,
лишен красног гледања светих анђела,
лишен блага рајских и царства скупа.

О, каква места у којима ме среташе,
о, зле промене и погибелји,
о, моје последње ништавости,
о, страшних мојих оних очекиваних мука!

Судиште страшно, а Данило ме ужасну,
суда бојим се и стрепим од осуде,
судија праведан и грешнима страшан,
суд без милости не учинившим милост.

Сада вас молим за делић спасења,
сада вас покрећем отргле од света,
сада вас богате и убоге молим,
сада, ако је ко у гресима сличан мени.

За мене сузе, вољени, источите,
за мене молбе, православни, ниспошљите,
за мене, сродници и друзи, за мене, молим,
за мене сви који суд страшни чекате.

Ка Деви припадните молећи се,
ка Владичици пролијте молитве,
ка уздању и нади грешних,
ка мом прибежишту и покрову.

Ништа њој није немогуће,
ништа противно, само ако хоће,
ништа погрешно од царице роду,
ништа више од милости не воли.

Коме блудан и оскврњен да прибегнем ја,
коме да уздахнем из дубине,
коме стењања да испустим глас,
коме да прибегнем да ми се смилује?

Теби, јединој грешних прибежишту,
теби, брзој утехи невољних,
теби, бесплатном исцелитељу болних,
теби, уморасаним пристаништу.

Да ме не одгурнеш, Владичице,
да се не гнушаш мене гнусног,
да се не окренеш гневом од мене,
да ти не буде мрска молитва моја.

Немам наде осим тебе, чиста,
немам ни другог уздања,
немам скрушења срца,
немам ни капље течења суза –

чиме бих озлобио ђавола,
чиме хтедох избећи места мучења,
чиме хтедох задобити милост,
чиме хтедох насладити се блаженства.

Опет те са страхом и љубављу зовем,
опет теби вапим из свег гласа,
опет теби говорим неодважан,
опет безнадежни нади верним.

Да ли неко од блудних прими милост,
да ли неко од оскврњених помилован би,
да ли и нечист одбачен би,
да ли се омражен и пакосник спаси?

Да не буде сујетно ми мољење,
да не буде одгурнуто ми прилажење,
да не добијем надање спасења,
да не одвратим се стидом посрамљен.

Избави ме муке и смрти, Дево,
избави ме грозних и оскврњених лица беса,
избави ме сваког мучења,
избави ме огња тартара и ада.

Анђела мирног, тихог разлучника,
анђела кротког пошаљи тада, царице,
анђела који ме уводи у онај живот,
анђела светлости уручи ме, преблага.

Живљење моје потврди Благом,
живот непосрамљен двоструко ми подај,
животу у радости надам се,
животом ка вечном преведи ме животу.

Удостој ме причешћењем тела,
удостој ме скупа пречисте крви,
удостој и почаствуј неосудно,
удостој неопаливо и просветљено.

Свих злих и скрбних избави, Пречиста,
свих невоља и скрби ослободи и не посрами,
свих добара удостој изнад надања,
све узалудне који ме мрзе посрами.

Кукавни ми ум уздигни,
кукавне од жалости узвесели,
кукавнима не очајања, једина,
кукавне кроз наду избави.

Неизрецивих твојих блага насладих се,
неизрецивих удостојих се милости,
неизрецива она добротина,
неизрецивих јој милости и милосрђа.

Које ово речи набројати могу,
које од којих најпре да се кажу,
које најпре по дугу да се искаже,
које ли похваљење достојно –

ка величаству божаствене славе,
ка висини свепревазилазећој,
ка безмерној тој похвали и пучини,
ка двоструком радовању свих.

Та лествица коју Јаков виде,
та по којој Бог на земљу сиђе,
та купина несагорива на Синају,
та утроба прими огањ божаства.

Ова руно Гедеону би,
ова без шума прими Очеви Реч,
ова свитак запечаћени јави се,
ова многонаречена, похвална.

О овој пророци прорекоше пре,
о овој апостоли научише се,
о овој јерарси исповедаше јасно,
о овој мученици венчаше се.

Тој преподобни радују се увек,
тој девства дело би чистота,
тој силно би жена немоћна природа,
тој девама и матерама би славна.

Она одушевљени Божији престо,
она несместивог смести,
она Адама избави преступништва,
она Еву ослободи древне клетве.

Ове ради ратници примирисмо се,
ове ради са анђелима ликујемо,
ове ради рајем царство заменисмо,
ове ради спасењу надамо се.

Ову блажити по достојању немогуће је,
ову похвалити по могућности дужни јесмо,
ову неућутним гласима усхвалити,
ову свих људи и моју скупа радост.

Ти моја надо, Владичице,
ти удање, а и прибежиште,
ти покров и заступљење и помоћ,
ти заступнице и спасење.

Тобом све до данас у благодсти ја,
тобом међу православнима удео,
тобом у напредак да произиђем,
тобом хране раја да насладим се.

Ову светлост омрачених ми очију,
ову радовање моме срцу,
ову на благодст наставницу ми,
ову зла и мука ослободиоца ми.

Храбар ми приступ и говорење,
храбро без смелости прилазим ти,
храброг ме милости твоје чине,
храбрећи, а са радошћу и страхом зовем.

Теби, моја царице свих, заложих се,
теби себе свега предадох, Дево,
теби, која о мени бринеш,
теби која си ми да се не посраммим.

Сама о мени брини, блага,
сама ме удостој спасоносних учешћа,
сама своме сину помоли се за мене,
сама ме избави вечних горких мука.

Ово ти приносим исповедање,
ово ти приносим молбене гласове,
ово макар и мало похваљење,
ово колико је по моћи, радости моја.

Прими, о царице свих, прими,
прими и не одгурни нити се гнушај,
прими која Бога у утробу прими,
прими као удове две цете.

Даруј дар који хоћеш и волиш,
даруј дар достојан твоје благости,
даруј ми Бога мојега милости,
даруј злих слободу и добрих сладости.

Радуј се да радосно зовем те свагда,
радуј се, вишњим и доњим радости,
радуј се, прерадосна чиста,
радуј се да је Господ с тобом. Амин.

Димитрије Кантакузин

Похвала светом Димитрију Солунском

Заштитнику Солуна, светом великомученику Димитрију, Кантакузин је саставио *Похвалу* намењујући је за солунску базилику Светог Димитрија, што је показано у најновијим истраживањима (Ћ. Трифуновић). Обиљем реторских средстава писац прославља светог. Накратко, он се дотиче и појединих чињеница из његовог живота, које се иначе налазе много присутније у *Житију светог Димитрија*. Пишчево добро познавање византијске црквене поезије и дела енкомионске књижевности оставило је дубљег трага у овој *Похвали*. До сада су на савременом српском језику постојала два целовита превода *Похвале*, која су се скоро истовремено појавила. Један је урадио Ђорђе Трифуновић, а други Јасмина Грковић-Мејџор. Дело је преведено према српском препису, који је 80. година XV века преписао Владислав Граматик у манастиру Матејчу и који се данас налази у збирци кнеза Павела Петровича Вјаземског у Државној народној библиотеци у Санктпетербургу, број Q.279, у издању Георгија Данчева (Б. Ангелов, Г. Данчев, С. Кожухаров, Г. Петков, Димитър Кантакузин, *Събрани съчинения*).

Литература: Б. Ангелов, *Две неизвестни творби на Димитър Кантакузин*, Известия на Института за българска литература, 8, София 1959, 265-273; А. Е. Tachiaos, *Nouvelles considérations sur l'oeuvre littéraire de Démétrius Cantacuzène*, Cyrillomethodianum, I, Thessalonique 1971, 152-159; Б. Ангелов, Г. Данчев, С. Кожухаров, Г. Петков, Димитър Кантакузин, *Събрани съчинения*, Българска академия на науките, София 1989, 82-90; Ћ. Трифуновић, *Кантакузинова Похвала писана за солунску базилику Светога Димитрија*, Источник, II, 5, Београд 1993, 39-54; Ј. Грковић-Мејџор: *Списи Димитрија Кантакузина и Владислава Граматика*. Приредила Јасмина Грковић-Мејџор, „Просвета“, СКЗ, 1993, Стара српска књижевност у 24 књиге, књ. 14, 46-53.

Димитрија Кантакузина Похвала светом и славном великомученику и победоносцу Димитрију Мироточцу

Благослови, оче!

Ви који се обогатисте непролазности најбољим даром, пролазност избегосте и смртних ослободисте се уза због провиђења Владичиног и узвишеног ради нас човекољубивог силаска!

Ви који жељасте бити житељи раја и царства небеског наследници, више због испуњавања добрих јеванђељских заповести, него због милости неизрециве и безмерне пучине милосрђа Христа и Бога нашег!

Ви који Христово име носите на себи као скупочену одећу и вишњег љубитељи, мислите према моћи и колико можете за добро борите се!

Ви празникољупци и мученикољупци и богољупци, који данас остависте доњи метеж и од земаљске уклонисте се вреве и бриге, за кратко дошавши у цркву божаствену мученика, празнујмо светло, празнујмо у весељу, духом радујући се, јер велика заиста побожним радост и весеље данас засија!

Дођите ми, дакле, данас, хришћански скупе и цркве Христове чеда, сви једнодушно успојмо Богу нашем благодарне песме, хвалећи мученика светло.

Ако нам ово и није могуће како доликује, ипак колико можемо ревношћу љубави на ово смо покретани. И као неким најсилнијим ветром силно покренути, рањени смо красним и светлим празновањем страдалника Господњег.

Овај је народу хришћанском заиста украс и похвала дивна.

Овај туђинцима варварима најодважнији разобличитељ и зловерја указатељ, светла и красна цркве звезда.

Слава теби, слава теби, Христе царе прослављен на земљи светим својим, славом свесветском и непропадљивом, славом светлом и свечасном, славом неуморном и вечне нам венце посредујући.

Слава теби, свега творче и Господе, прослављен у спомену оних који ти угодише и завољеше те, прослављајући се и сам у њиховим славним споменима, дајући им трпљење непоколебљиво и узвишено, што је ка твојој љубави жеља.

Слава теби, који си у трисветој слављен Тројици, и од све твари слављен, Боже, који онима после тебе пострадаше добра дајеш, „што око не виде нити ухо чу“, (Кор. I 2, 9) као што обећао јеси. За мале и брзопролазне трудове велика и вечна и неизрецива им даде добра. Јер исцељења болесним богато овде нам се дају и беси силом Светог Духа прогоне се, и са анђелским чиновима [страдалници] на небесима настанише се пред славом твојом.

О, Божија речи и Владико свих, који учини достојним нас недостојне и оскврњене да овог свечасног твог светлог празника постанемо славитељи отворених смрадних и свагда празноречивих уста. Дај нам ради твоје милости могућност за похвалу и достојну реч у отворена наша уста да сада похвалимо међу мученицима великог твог страстотрпца и војника непобедивог, свесилног Димитрија. „Као дрво засађено крај изворних вода“, (Пс. 1, 3) по пророку, красно веома добротинствима висином узрасте ка небеској горе досежући висину.

Чврсто усадивши се за основу кореном, то јест, вером, многогранато је околито и лишћем учења обогаћено.

Распаљени тада зловерјем у сенку учења уводећи и расхлађујући се, побожношћу речи и из малодушја убрзо се преношаху ка истинитој висини великодушја.

Красноцветно привлачи очи гледалаца на гледање, да га може угодно гледати.

Према изванредној чистоти тела показа и савршено целомудрије, јер чистотом срца засија.

Ако ма ко верно гледа страдалника Божијег, нека је истинит, говорећи: „Блажени су чисти срцем, јер ће и они Бога угледати.“ (Мт. 5, 8)

Жељени миомириса, плод принесе Христу, Господу свом, свечасно своје и светoliko, свим врлинама украшено најчистије тело, које храбри показа непроходним и тешко приступачним за греховне страсти.

Као што тама светлошћу покривена би, тако [овај] исуши влагу греховну лако примљеним разгоревањем духа божаственог, налик огњу који гута сено.

Још из утробе матерње поставши Духа пристаниште изабрано, изванредни љубитељ божаственог јави се.

Растући у временима оним као најмиомириснији цвет вере посред многог трња неверја, чињаше и учаше према речима Господњим, поучаваше и упућиваше, и делима веру доказиваше, саветоваше све да се удаље од многобоштва и од јелинског празнословља, стидне и недоличне њихове тајне разобличаваше.

Јединог да исповедају Бога учаше, у Оцу и Сину и Светом Духу, познатог као трисаставног и јединосустног, који из небића све састави и човека од праха сазда.

Њему доликује веровати и њему се поклањати како је право, јер за прослављање Бога нашег саздани бејасмо, да он једини живима и мртвима влада.

Такође исповедаше и о провиђењу Сина Божијег и Речи коју ради нас милостиво исповедаше, проповедајући побуде учења и веома сладосна, свима јасно и са храброшћу великом.

Овог благородног и светог сина и цареви веома поштоваху и свима познат би. Телесној племенитости приложи најбољу душевну племенитост да је веома добро знају прослављати они који је имају у садашњем и у будућем веку.

Мислим, дакле, о свечасног и свесветога мученичког празника, светли слављеници и љубазни саборе, да вама, који имате и мало каквог искуства у књигама, није непознато каква тада по васељени чињаху зла они многобошци, боље рећи, безбожници. И шта све неизрециво наношаху исповедницима сина Божијег и Бога Христа!

Различита су и многолика и неизрецива, заиста, најљућа мучења: кидања и бодeња коцем, ножевима резања, у води заточења, у огањ бацања и колико још овог смртног и њима сличних мучења. А о разграбљењу иметка или бацању у тамницу или откидању неког од удова – ко ће испричати?

Али све ово храбро трпљаху због Христа против ових злочастивих, вером наоружани божаствени мученици. И у телима будући, као бестелесни трпљаху. Њиховом трпљењу, по реченом, дивљаху се анђели.

Тако, дакле, спешешћем љуте ове буре човекоубице одржаше земљу, смућујући све, а заповести владара допираху тада злослутно у сваки град и земљу заповедајући да [тамо] никакви хришћани не живе.

А тих година догоди се да сам владар дође у отачаство светог. Овај, пак, који дође беше најсуровији и нечовечна звер, која је међу злима знан и чувен, незаконити цар Максимијан. Али, свеславни Димитрије, као што нити за пређашњу заповест не марише, тако се не уплаши нити мучитеља и доласка самог цара, него као што слово горе рече, са смелошћу великом јавно учаше и Христа проповедаше пред свима, као што ће га и сам Христос исповедити пред Оцем својим небеским и пред светим анђелима. (Према Мт. 10, 32)

Као што се према писаном „град не може сакрити стојећи на врху горе“, (Мт. 5, 14) тако дође и до ушију мучитеља све о мученику, макар да је хтео и сакрити се. И одмах његовом заповешћу вргоше у тамницу храброг, који из тамнице греха у младости побеже и у уздржању и за Бога у трпљењу младост проведе, јер сматраше недостојни, по апостолу, „трпљења садашњег времена [ништавним] наспрам славе која ће се открити“ (Рим. 8, 18) од Бога. У тамници овај мученик непрестано с радошћу узашиљаше свагда песме захвалне. И с великим весељем због Христове љубави хтеде излити крв, да жељено што је могуће брже дође.

И овако, по мени, исказиваше слово, појући с богооцем и говорећи овако:

„Као што јелен жели на изворе водене, тако и душа моја жели к теби, Боже. Ожедне душа моја за Богом крепким и живим. Када ћу доћи и јавити се лицу Божијем?“ (Пс. 42, 2)
„Спремно је срце моје, Боже, спремно је срце моје.“ (Пс. 57, 7)

У овом и оваквом док беше мученик, стараше се на сваки начин да се од тела одвоји и са Христом да буде.

Бавећи се најнечастивији цар својим угађањима бесовима, неко од самобораца хваљаше се да људе умртвљује сатанским неким наступањем у сласт и угодно гледање нечовечном цару, чијим победама над људима весељаше се веома. Том мужу име беше Лије. Божаствена ревност распали неког младића који беше из Христовог табора, такмаца великог Димитрија, и молитвама светим наоружавши се и проповедима утврдивши се, Лија силом божаственом победи и мртвог пред свима показа, не малу, чак неподношљиву, тугу наневши царевој души, а сам овенча се мученичким венцем. Због тога и Димитрије велики,

будући у тамници, копљем би прободен. Ову осуду према њему досудио је, мислим, мучитељ.

Од детињства сваки пут врлине прође, и божаственог Духа храм и обитавалиште постаде, па још и Свете Тројице станиште. Христа заволевши и за њим пошавши и угодивши и крв своју због њега најпосле проливши, ка вишњем пређе.

О, вољени слушаоци, мали вам део живота светитеља и укратко изложих, а хваљења треба се клонити. Нити један, мислим, ако смисли умом, или да изрекне о добрим делима, ако и најмудрији буде, овај свети умаћи ће. Тако је са мношвом и са вама, мислим, док се размишља о животу овог прехвалног мученика. Ако се каже кротост, трпљење, молитва, смерност, уздржавање, бдење, правда, мудрост, то су по Богу целомудрија часне и љубави, заиста, савршене [врлине] према Богу и људима. Јер, ова [љубав] је врлинама врх, као што учи апостол и сам Христос. Све ово заједно са вером удружује се и односи на страдалника. Јер у јединству спајају се и узајамно да се држе, као вериге златне, навикну врлине. У животу док је овај и телом оденут био, духовним очима сагледаваше небеска добра.

А сада тамо прешавши, јасно гледа, откривен веловима, и наслађује се божаствене Тројичине светлости до ситости, боравећи са анђеоским чиновима. Примивши, дакле, мученичко окончање, страдалник и природној послужи смрти. И душа у руке Божије пређе, а часно тело рукама верних предаде се земљи, од које саздано би.

О, колико је велико мноштво твоје неистражене доброте и неизмерна пучина твојих милосрђа, што их даде онима који те воле и који ради тебе пострадаше, Госпoде.

О, велике славе и великих почести, које стече на земљи због твога страдања пречасног, носећи лик славни победоносца.

Твоја пребожаствена и нас ради вољно прободена ребра копљем, крв нам источише очишћења.

Димитријева копљем прободена ребра тебе ради, [Госпoде], миро нам источише миомирисно.

Кад овде пропадљиво и мртво од тебе тело тако прослављено би, у какве се почести и славу обуче од тебе, Владико, суштаство бесмртне душе?

Пребиваше, дакле, у земљи свето тело мученика, мртво по природи и непокретно, натприродно божаственог Духа силом осењено и дејствено. Јер, где хоће Бог, побеђује се природе поредак. И „Дух дише где хоће“. (Јв. 3, 8) Различно и неоскудно мноштво исцељења подаваше божаствена мученикова рака онима који јој прилазе са вером, јер под утицајем пропадљивости и труљења тело не пострада, него као што некада мртви онај камен, испуштајући водене потоке, напајаше Израил у пустињи, тако и сада тело мученика Божијом заповешћу истаче непрекидни поток мира и облагоухава сав Нови Израил, који је црква народима. Нови, дакле, ћивот да назовем твоју раку не стидим се, страдалниче.

Самарјанки Христос обећа дати живу воду, а ти ово стече, славни Димитрије. Уместо живе воде Христос Бог дарова му извор свагда текуће воде. Крв своју у једном дану због Христа мученик проли, а за многе године миро точи. Дивну овде награду примивши, и тамо на небесима са Христом царује.

Ходи, дакле, о, мученикољубиви и светло празнични саборе, који се данас сабра у божаственом и свештеном храму мученика, да светлим и часним похвалама овенчамо, колико се може, главу страдалника!

Ако смо и недостојни, усуђујемо се и на више од наших могућности. Неће нас због грехова одгурнути славни, него ће, свакако, као милостив, примити, надам се, нас грешнике и Владики свих принеће усрдно молбу за нас. Стога, срцем и уснама, духовно радујући се, сви завапимо овако зборећи и говорећи:

Радуј се, о, свечасни, који ништа више од Христа не заволе од постојећег, и за њега везавши се сав и усрдно срцем и душом работавши му и ум ка њему уперивши, свога творца лепо упознао јеси.

Радуј се, часни, који све врлине младог тела управи Христовом помоћу. И љубављу његовом и страхом, као уздом, одвративши се од тамних и греховних стрмина света, од понора побегао јеси.

Радуј се, чисти у врлинама и боговољени миомирисни цвете, у коме се порока или нечистоће грешнога дела или помисли не нађе ни најмањи део. Као уверење за ово јесте миомирисно миро од чистог и неоскрвњеног тела.

Радуј се, ти који природу победи снагом воље и изабрао си страдати за Христа, али и многе приведи вери и повевши спасењу, научи и утврди их речју премудро.

Радуј се, дома Божијег плодна маслино и лозо богонасађена, дајући вернима чисто пиће весела, красна ружо црвенилом крви страдања украшена.

Радуј се, ти који цара безаконог смело разобличи и мноштво безбожних учења премудром речју зачуди и православне утврди.

Радуј се, ти који крв своју због Христа изли и, ране претрпевши, венац славе прими.

Радуј се, ти који Нестора у подвигу утврди и Лијеву гордост порази смрћу, победивши духовну змију и сву ђавољу лаж снагом крста збаци.

Радуј се, ти који богате дарове исцељења од Христа прими, чудотворче славни, бесова прогонитељу. И удаљени када су у невољама призивајући те, ти им се јављаш, јер је сва васељена испуњена твојим чудесима.

Радуј се, Солуњанима надо и спасење онима који се у тебе уздају, свим хришћанима радосна похвало.

Радуј се, оскрбљених брзи заштитниче и безнадежних заступниче, буром захваћених пристаниште, свима, свакад и свуда нађе се врлином од Бога ти датом.

Али, о, красно и мени најслађе име, Димитрије, какву да нађем достојну похвалу наспрам висине твоје врлине и чудеса? Ипак, колико ми је могуће, и то ти дадох од твог даровања. Прими, дакле, ово, прими најмање и толико удаљено од достојног колико је од небеса до земље, или од истока до запада.

Многе дарове дао си, а ми се показасмо као неблагодарни. Ипак, верујем да ћеш нам и убудуће чинити добра изобилно, јер се не празни ризница твојих добротинастава, нити се исцрпљује извор твојих чудеса, јер се не обогати земаљском ризницом, него царством небеским. Радосним срцем и весељем духа опет да те зазовем, говорећи:

Радуј се, мученика украсе и похвало.

Весели се, анђела и арханђела сажитељу.

Радуј се, наследниче небеског царства.

Весели се и радуј се, пребеспочетне и једнакосуштаствене и недостижне Тројице служителу и јасни гледателу трисијаног

божанства. У тебе положих наду, и оне који се окупише у божаственом ти храму усрдно помињи.

На страдалнички годишњи празник почасту окуписмо се сада овде. Славећи свако колико може заједно, окуписмо се заједно сви око потока мира, који истичу из богатог мученичког извора – из тела.

Усрдно се поклонимо и неисцрпне дарове захватимо обилно, натопимо [миром] чула, помажимо и снаге душевне миомирисом.

Похвалимо мученика великог. Славећи га, прославимо Христа Бога, који тако дарова оне који га искрено воле. Јер њему доликује свака слава, част и клањање са Оцем и Светим Духом сада и увек и у бесконачне векове. Амин.

Димитрије Кантакузин

Посланица кир Исаји

Ово дело представља најобимнију стару српску посланицу. Она је одговор на кир Исајину посланицу, која није сачувана. Теме којима се бави писац у *Посланици* тичу се односа људи, а нарочито монаха, према узорном животу. Тако се посебна пажња посвећује љубави, као највишој врлини, а с друге стране гресима. Очигледно је на основу Димитријевих одговора да је кир Исаја тражио сасвим одређене савете у својој посланици. Димитрије се код појединих тема правда да он вероватно није права особа да даје савете, али када га је тако угледна личност замолила, он ипак то чини небивајући се. Посланицу смо превели према једином препису с краја XVII века, који се налази у рукопису збирке Патријаршијске библиотеке у Београду, број 17, у издању Антонија Емила Тахиаоса.

Литература: Димитрије Кантакузин, *Дела*. Приредио Ђорђе Трифуновић. Београд, „Нолит“, 1963; А. Е. Tachiaos, *Nouvelles considérations sur l'oeuvre littéraire de Démétrius Cantacuzène*, Cyrillomethodianum, I, Thessalonique 1971, 159-182; Б. Ангелов, Г. Данчев, С. Кожухаров, Г. Петков, *Димитър Кантакузин*, Събрани съчинения, Българска академия на науките, София 1989, 145-169; *Списи Димитрија Кантакузина и Владислава Граматика*. Приредила Јасмина Грковић-Мејдор, „Просвета“, СКЗ, 1993, Стара српска књижевност у 24 књиге, књ. 14, 55-81.

**Посланица часном међу свештеницима и доместику,
кир Исаји, грешни Димитрије Кантакузин. У Господу
радовати се свагда молим се да се за мене молиш!**

Шта да кажем, или шта да проговорим? Подижући најсјајније оружнике на духовни бој, труба високогласна дотакну

се сада наших ушију, заточених неосетљивошћу. Или, боље рећи, инструмент неки слаткогласни и пун сазвучја, духовним божаственим даром богато испуњен, на време се повисује и подобно снижава. Твоја поучна посланица, коју нам посла, показана се богата мудрошћу божаствених речи и постигнутом речитошћу веома красно накићена и заиста достојна твог богопросвећеног ума. Најцарскијим знањем, којим се и остварује добар поредак, и ми смо руковођени. Јер, затекавши нас како у обамрлости и очају лежимо и дубоким сном тешко опхрвани, штавише, у глиб зла гадно загњурени, ускоро нас јасно некако разбуди и усправи, ово, дакле, слатко многуукрашено писањем молећи и убеђујући, водећи ка различитим врлинама и обећавајући помоћ у добром, па и тамошња добра показана и изнета пред умне очи, а, опет, страшно и са претњом нама који не хтедосмо ићи у врлинама, показа нам, авај, тамошња страшна мучења, те да се као синови не бисмо уплашили Оца милосрдног, или због благе љубави према њему, или због наслеђа дела, или ужаснувши се тамошњих љутих рана. Као слуге учинимо добро, па или тако или онако да се обратимо и исцелитеља душа нашавши, похитајмо к њему, како би мелем или завој положио исцеливши ране, којима је неугодан прилаз због великог смрада од велике гњилости. Сваким си нас начином упутио, о свештена главо, ка стазама доброг и спасоносног пута, делима и речима заједно, спојивши обоје у себи богатим даровањем Духа. Као што понизношћу учиш, то и делима потврђујеш, ка уздржању упућујеш, а само у себи утврдио си и такође по реду, као и остало. Стога си нас, савршено о љубави извештавајући, о свему писао, постаравши се тачно, поучио си изврсно, ништа не изоставивши о оснивању и утврђивању цркве, о објави вере, о милостињи, о правди, о безлобљу, о непорочности, о љубави, о молитви, старо показавши, ново објавивши. Напрегнувши се, дакле, и прочитавши, не разумех све, него, заиста, колико ми моћ духовна допусти.

Шта, опет, да кажем, или шта да проговорим, заиста се недоумевам, свечасни? Јер све од сладости заборавих, сав се задивих од висине речи, сав се раних љубављу. Заиста, много другачији постадох. Посматрам, дакле, твоје писмо упућено нама, пуно сваког мудрољубља, а изнад свега богољубља, док

многим речима поучаваш и различитим хвалиш. А ово нека је знано да ме поуком осуђујеш. Али то није од мене, није! Јер мој живот беше до сада у превеликим несрећама и није достојан хвале, него суза и плача. Савест моја осуђује ме као починиоца заиста многоликих греховних страсти, и чекам страшно и неумитно судиште Христа мога да ме осуди. Ово је достојно многих суза. Него, оставивши то за крај слова, прозборимо овде о ономе што предстоји.

Убеђујеш ме, па чак и заповедаш, говорећи: „Посети ме писањем духовних речи.“ А одакле мени духовне речи када не стекох дар Духа? Јер ко не поживе трезвеношћу, како ће стећи Божију благодат? Реци ми! Јер тако мене неко од блажених отаца укорева, говорећи да онај који се роди слеп неће угледати сунчеву светлост. Тако онај који не иде у трезвености, неће угледати благодатну зраку небеске благодати, нити ослободити се лукавих и Богу мрских дела и речи и мисли, у каквоме ја истински живим. Како, дакле, да изрекнем нешто духовно? Најпре, ово напред написано застрашује и наноси обесхрабрење. А друго, будући да сам незналица, неук сам у божаственим речима. Треће, и најстрашније, што год да напишем, испашће на моју осуду и покуду. Него, ипак, од свега овога блажени оци осудише као непослушност и назваше је виновником смрти. Стога се и дрзнух, надајући се у човекољупца Бога који отварањем наших уста даде реч на вашу корист, због ваших часних молитава. И не писах да бих поучавао и упућивао, јер то није долично због моје младости и незнања, него из љубави према ономе кога волим и због заповести. Јер није закон цркве оскудност, рече велики међу учитељима. Јер младост се односи према свима старијим лагодно и изврсно. Одавде да започнемо слово и да се не лишимо божаственог дара послушности.

С Богом почетак *Слова*.

Колико је слатка и добра, красна и жељена, савршена и свелепа, света и сјајна међу врлинама, најпочетнија и прва. Ако ли љубав назовем савршенством и главом врлина, мислим да нећу погрешити, која је према Богу савршена, велим. Њој ништа не посредује, сумња, мислим, или страсти душевне и телесне, која је од тебе, Христe Боже, дарована обилно слугама твојим. Њој ништа од постојећег није слично, јер је она корен

врлина. То је као када неко по светлом и лепом и чистом времену у подне стане испод самог тог сунчевог круга, али да буде усправан, да сенка не прелази нити тамо нити овамо, свуда где год се обазре, види само сунчеву светлост, и ништа друго. Тако и онај ко стекне истинску љубав по човекољубљу Владике, а према њему и људима, и њеном светлошћу озари душу и ум и срце, све врлине себи ће привући и обући се у њих као у скупоцену ризу. Ако се обазре овамо, угледаће кротост, а онамо милосрђе, а отуд стрпљење, одавде незлопамћење, отуд непорочност. И просто и кратко рећи, нити једног лиши се овај, него се за све веза. Ако говориш о ревности која је по Богу, као жељи за претходним, а као непријатељу телесног, неслужење трбуху и утроби и о сличном том, велим да су смерност, правда, добро поучавање и томе слично достојне десног стајања. Љубав, дакле, такву имаху сви свети који угодише Богу и који ради ње и друге врлине однеговаше и савршени показаше се у Старом и Новом завету. У излагању слова изнећемо овде неке од небројеног мноштва њиховог.

Авраам, онај велики међу патријарсима, који стече истинску љубав према Богу, оставивши земљу отачаства, постиже обећани Ханаан, у коме се и настани, па из силне љубави и усрђа хтеде према речи Господњој и Исака заклати, и гостољубље оснаживши, Тројичино божавство угости као људе. А Јосиф, продан, мислећи да је слободан, мада би продан телесно за послове, али душу непокорену сачува и ради љубави Божије чистоту сачува не дајући се Египћанки лукавој. Зато и у тамницу би неправедно вргнут. Љубављу испуњен, не похули и по правди над Египтом завлада. А шта је Јов, који је заиста тврди адамант трпљења? Богатство изгубивши и почаст и сву децу заједно, на ђубришту и међу црвима себе глађу угњетаваше, раном опхрван, сунчевом жегом прљен, женом подбадан, ђаволом поучаван, љубављу према свом Творцу и Богу рањен, свему одоле преславно, трпљење показавши и изиђе као победник. А шта је Мојсеј, онај законодавац, који и на таблицама прстом Божијим написану прими ову заповест? Али и Давид, и Самуило и Илија и сви други који пре Закона и у Закону Богу угодише, сви је испунише, о чему сведочи Свето писмо. А врховни апостол Петар пређе на нову и ову задоби и заволе. Такође и

Јован и други. А зар ћу мимоићи божаственог и великог Павла, који ми је једини довољан за сведочење, јер је најизврснији њен учитељ, али они обојица поучавају и васпитавају о томе као и о другом, један овако говорећи: „Ако тело предам и на сажежење, а да сам без љубави, бескорисно је“, (I Кор. 13, 3) а онај други: „Љубав је Бог и ко у љубави проводи, у Богу проводи заиста и Бог проводи у њему.“ (I Јов. 4, 16) А шта у овој глави рече Христос ономе који упита: „Љуби Господа Бога свога свом душом својом, свом снагом својом и моћи, а ближњега свога као и себе самог. Јер сав Закон и Пророци почивају на овим речима.“ (Мт. 22, 37-40) Овде ми је савршенство речи! Али и мученици, укрепљени божанском љубављу према Христу, претрпеше различите и неиздрживе муке. Зар ради ње и они божаствени мужеви који живљаху у пустињи не изволеше све трпети, да се љубављу жељеном приближе? Тако и лепо окончање трудивши се постигоше, блажени и триблажени заиста поставши, а данас их је мало који их подражавају.

Да ли је довољно ово речено о љубави, или још да приложим, од многог сабравши мало из божаственог писања? Јер у љубави се све врлине састају, и ко стекне њу, све стекне, а ко ње нема, па макар и све остало испунио, неделатно је и мртво. Немогуће је до краја било шта добро испунити ако је нема, јер ништа од зала не приближава се љубави, као што обраћајући се Коринћанима поучава Божији апостол Павле: „Љубав трпи, блажи, љубав не завиди, љубав не попушта, не горди се, није охола, не чини зло, не иште своје, не раздражује се, не смишља зло, не радује се неправди, а радује се истини, све љуби, све верује, свему се нада, све трпи, љубав никада не престаје.“ (I Кор. 13, 4-8) Ово исказивање савршенства, ово сликање љубави, ово одвраћање од зла, ово утврђивање вере, ово уздање у наду, овај венац светих. Она чини људе победницима Богу. И опет прими о њој слатку реч: „Сада постоји вера, нада, љубав“, на ове три указа Божији апостол, „али боља и већа од њих је љубав“, (I Кор. 13, 13) пошто је Бог љубав, као што се горе каза. Тако нас коначно обилажење година достиже, па и врлине сада пресахнуше због увећавања зла и лукавстава, и љубав нестале на крају, и свака друга врлина ишчезе, и сви у пороцима хтедосмо живети. А душељубац Господ не престајаше нас низом година и кроз

времена кажњавати, обраћати, убеђивати, молити, претити. Сваки начин поучавања покрену еда бисмо се некако постидели Владике, или уплашили се претњи и уклонили се од злих наслада и од зала. Шта остаде још да зло коначно не завлада ако не молитве неких божаствених мужава који пролазе пустиње, удаљени од људи, једино окупљени из љубави према Богу, као његови сабеседници. Поучавани бејасмо добрим делима, претњама, ратовима, ранама, паљевинама, знамењима са небеса, из ваздуха, са земље и не уразумисмо се, него кренусмо још на горе. Стога и треба још крепкије лечење, због љућих болести. Тешко мени, наиђоше на нас народи о којима раније слушаху оци наши, а ми то примисмо због горких искушења од њих. Отуда наше непошtedно и безмерно проливање крви, поруга од народа, трпљења и хуљења, од свих уништење и увреде. И то трпимо невољно, и теже од тога и неисказано, о чему и не приличи говорити. Цркве беху разорене, мошти светих уништене, светиње извргнуте руглу, чисто оскрнављено. Плачем горко шта данас хришћанима предстоји. Виновници су многих суза, достојни стењања и уздаха. Кажњени овим горким ранама и болестима да ли постадосмо бољи, да ли се обратисмо, да ли замрзесмо зло, да ли принесмо плодове покајања? Немам о овоме шта да кажем, нећу лагати, а чак и не могу. Ми сагрешисмо и Господ се прогневи, ми се не окренусмо од зла и одупресмо се Божијем човекољубљу безакоњем и поднесмо највећа рањавања.

Молим вас, о божаствени слушаоци и Христове цркве питомци и љубитељи вишњег, реците ми ако можете где наћи: где сада љубав борави и где се врлина држи и истинска побожност? Ја не мислим да постоји, осим ако слух наш може разумети шта је речено у књизи три царства: „Оставих себи седам хиљада мужава који не савише колена Ваалу“, (I Цар. 19, 18) велим оних који живе у подножју божаственог Атона. Они не савише колена пред грехом, истину говорећи, пред ђаволом, нити иђаху за неким јересима, као што неки латински мудрују, нити прикривено, нити склизнуше у нешто друго неприлично, него Бога непрестано славе песмом као бестелесне силе, и свагда се подвизавају ка бољем желећи вишње, о коме размишљају непрестано. Тако због мноштва грехова наших

ишчезну хришћанска побожност, и у ово време нема нити цара нити кнеза у овој нашој васељени која се држи побожности. Зато се и ови часни осуше и умањише, као што се види, јер нас Бог презре и предаде нас у руке прљавих и нечовечних безаконика, мрских и срамних, и немамо сада избавитеља заступништвом или молитвама. Чух Јеремију како се моли за Јерусалим. А Бог на то: „Пођите улицама Јерусалима и видите и разумите и поиштите по распућима његовим и ако нађете мужа да чини право и иште веру, смиловаћу се на Јерусалим.“ (Јер. 5, 1) У Содоми Бог раније искаше десет праведника и не нађе их. (Према: I Мојс. 18, 32) Зато тако и ја помишљам, и оваква је моја реч, да се и међу нама утаји неко, као Авраам или Мојсеј, или Јеремија, који Богу угодивши, показује савез љубави. Зато, духом покретан, храброст имај, помоли се за саплеменике. Такође чух, мислим, као што и пређашњем да рече и овом: „ако нађем десет праведника“, а другом: „не моли се за ове људе“, а другом: „ако се нађе муж да чини право и иште веру, бићу им милостив“, али ипак би јављено да се не нађе. И приличи сада рећи пророчки из дубине срца и са сузама: „Спаси ме, Господе, јер нестале преподобних, јер се умањисте по истини од синова човечијих. Свак говори лаж ближњем свом.“ (Пс. 12, 1-2) Међу људима нема онога који исправља.

Хоћу нешто изложити вашој љубави, што и сами знате боље од мене, али плаши ме и брани ми велики Исидор, говорећи да не приличи да световни и недовољни поучавању о православном учењу, нити о некој од црквених ствари. Грешнику рече Бог: „Зашто ти казујеш заповести моје и узимаш завете моје у уста своја?“ (Пс. 50, 16) А мене савест осуђује, и знај да сам побеђен животом својим у злу и прљавштину, ипак, себе сам осуђујем праведно, да се ко не превари са мном, мислећи да у мени не постоји ништа богоугодно. Заиста, није тако, није! Знај, сведок ми је тајно Христос. Јер мој сав живот гресима је смућен, у залима различитим, у лукавству и прљавштину ваља се, јер у лењости, непокајању и неуздржаности лажем. Понекад се радује и горди непостојаној некој славици, или већем страдању својих непријатеља, а више од свега блудној љубави, погубној, разноликој, чиме се угађа вођи таме, а понекад се бојим смрти, стрепећи од промене времена. И свагда се ужасавам смрти.

Преузећу Божији суд и савест испитавши, осуђеног себе налазим и горкој муци изложен, горење вечнога огња сам себи у разуму створих. Иначе, ништа друго не знам осим за тамни огањ таме који има силину да пече горко. Лишен просветљења, јер у разуму безаконовах, у знању сагреших, вољом се бесовима покорих. Стога ми је потребно мноштво суза еда бих се изравнао са овим, за воду крштења мојега, и могао се загњурити у њих, да затим омијем греховну нечистоту другим крштењем и покајањем. Него, да ли ће се неко гдегод међу љубљенима у Богу, а више од свега драгих Богу, наћи да мени учини истинску љубав, уздахнувши да се помоли и милостивим ми учини Владику, да вољу оних који га се боје испуни и молитву њихову услиши, ако ли у овоме погрешимо, изазвати због безакоња пре времена горку смрт и пресецање живота? Јер онај који неће смрти грешнику, принуђен је на нечистоте греховне и на преполовљење његових дана, тешко мени. Ако овако ускоро пожњевен будем, сви који чујете и сазнате, који сте богољупци и човекољупци, који сте са љубављу делатни и Богу подобни, који милост и помоћ од Христа просите и његове заповести слушате, руку помоћи ми дајте, и уздахнувши из дубине срца, ако и са сузама, силно завапите: „Помилуј, милостиви Христе Боже, слугу твога коме је милост твоја потребна и који превише сагреша“, и све сличне молитве, познате духовницима, еда би се избавио молитвама вашим горког мучења. Јер Владика наш и Господ то воли, као што божаствени Јован Дамаскин учи, молећи. Него, сада је нужно да о кукавном мом животу скратим, а да изложим о ономе о чему раније навише рекох, што је вама боље познато, о залима која нас сада преплавише. Архијереји неосвећени – ако су и освећени, ипак су неправедни безаконо. Свештеници неуки – ако је неко и учен, ипак је недостојан. Калуђери, одрекавши се световног, опет се у то преобраћају и неуздржаност са среброљубљем саставише. Ако ли и избегосе од овога, ипак охолост влада. А световњаци и слични мени, неправедни су, безаконици, завидљивци, блудници, убице и томе слично. Изгуби се врлина, преумножи се зло. Наше подлеже неутешном плачу, наше, да, све наше, достојно је ридања, вапаја и стењања. Не осудисмо све скупа, добро са лошим да не буде. Да не подстакне језик зазорни, или да нас осуди у овоме?

Слово о развратницима и развраћивачима.

Нека каже сада са мношвом од лица Господњег Божији пророк: „Пастири моји посмрадише виноград мој, упропастише део мој жељени“, (Јер. 12, 10) и све што се овима збива. Рећи ћу и ја њима нешто, мада не приличи моме положају. Чујте, прихватиоци Божијих апостола, а изнад свега самог Владике Христа, који душу своју за нас положи, доброга и човекољубивог пастира, који нам рече: „Ви сте светлост свету“, (Мт. 5, 14) „ви сте со земљи“. (Мт. 5, 13) „Ако се стави светлост у таму,“ (Према: Мт. 5, 15) неће се променити њена природа. Него, преобраћањем бољег на горе самовољно настаде тама. Зар се просветли неко ако буде обавијен тамом? Мислим да никако, него ко се тамо приближи, он прима помрачење, и колико унутра остаје, толико више и страда, мада и не разуме. Тако да нам буде схватљива и поука о соли. Оно што је близу усмрђивања со лечи, а друга је она која је укусна за јело и чини га укусним. Ако ли, рече, „ова обљутава и није прикладна ничему, да се избаци ван.“ (Према: Мт. 5, 13)

Шта ћете ми, дакле, рећи ви, који постадoste представници цркве и самовољни пастири стада, а не желите се повинovati учењу Божијег апостола Павла, нити према моћи следити живљење светих и божаствених отаца и архијереја, него, замрзевши Божије заповести, одрекосте се учења светих? Заиста, неосвећени првосвештеници, па и недостојни, заробљени храном и пијанством, славу желите и на њу мотрите, неуки душом и умом, жељни имања, који много година бејасте посредници мучењу и световном радовању и виновници саблазни. А такав сада постаде лажно названи учитељ, љубитељ мудрости, који злом и преваром превише обилује. Имајући у души жељу за превеликом славом, апостолски и велики престо освоји својим лукавим и, изнад свега, ђаволом покретаном подмуклошћу, богато подмићујући давањем злата. Учини и да Божија црква даје недоличан порез, а она је и до данас слободна, јер се искупи скупоценом крвљу мога Христа цара и Бога. Зар беше подстакнут божанским писањем, о нови расколнице, или, боље рећи, Христове цркве непријатељу? Не повинова ли се богонадахнутим учењем и правилом, о зло смућење васељене? Заиста, Божији суд не закасни, нити се продужи предуго, него

збачен би и предат проклетству и анатема, прими заслужену казну за свој славољубиви труд. А отачко тридесето правило овако заповеда: Ако неки епископ прими помоћнике световне властеле и уз њихову помоћ постане црквени поглавар, да се извргне и одлучи и да му се сви придруже.

Па ако се ово овако држи, како тек треба праведно да пострада онај који још гора и тежа зла нанесе и почини да би задржао престо и огрешио се о цркву? Као и неко од древних, мада незакон у овоме, тако и овај по смрти беше облажен од свештенства, о чему и прочитасмо. Онај који наводи на грех некога од мањих, би подвргнут мукама, према писаном. (Према: Мт. 18, 6) А онај који смућује и саблажњава народе и мноштва, коју осуду да не прими, као и његови познати послушници? А шта и како да кажем о овим нашим начелницима и архијерејима? Њихову неукост у свештеним књигама прескочићу, небригу о пастви мимоићићу, њихове недоличне животе оставићу, недостојност свештенства нећу поменути, а једино од зала напакон ћу разобличити и на среду изнети, како њихово рукополагање свештеника почива на иметку, и ништа не испитују онога који хоће у свештенству да се подигне на виши степен, као што би било лепо и законито. Заиста, очи моје видеше у овом крају изнова постављеног клирика који не знађаше шта да пева у цркви, нити знађаше шта је божаствена литургија, нити вечерње појање, нити јутарње, па је уместо овога певао оно, а уместо онога друго, а уместо другога треће. Таква су рукополагања неких архијереја ових година, и сва писања светих и правила њихова разобличена су, па опет не хтедоше послушати. Само неке од многих поука светих апостола навешћу за поуку. Двадесет девето правило каже: Ако неки епископ имањем задобије достојанство, било презвитер, било ђакон, да се избаци ко је рукоположио и да се сваки такав избаци из заједнице, као Симон врач од мене Петра. (Упор. ДА 8, 20) А шта је друго правило Четвртог сабора? Ако, вели, неки епископ да на продају непродавну благодат Светога Духа, и слично. А шта кажу Шести и Седми сабор? А Посланица божаственог и великог Василија, као и саборна Генадијева, и Тарасијева упућена Андријану Римском, па и Златоуст о ефеском поглавару, за које знају сви који и мало искуства у писању имају. Јер објављено је све и сагласно је. Стога, у овоме

будући и у таквом налазећи се, добро и свештено и духовно никако неће добити. А нити недостојне одлучују. Ако ли неко негде кога и одлучи, свако то учини ради добити. Зато настаде слабљење и презрење према правилима, нестале побожности и врати се зло. Свештеници међу крчмарицама, свађе међу њима и недела, неуздржаност и сујета. „Сви се скупа уклонише“, по пророку, „и бескорисни постадоше, и нема кога добро да чини, нема ниједнога“. (Пс. 14, 3) Добро је, рече, шта је горе речено записати и сабрати у једно. Уз ово речено, прса ударајући, треба жалосно завапити: „Ако ћеш на безакоња гледати, Господе, Господе, ко ће постојати?“ (Пс. 130, 3) Каква нам је нада у спас, рече, јер на крају не одступамо никако од заједнице свих оних.

Мало од многог изложисмо, и то страхом држани да не примимо осуду, а изнад свега свештеничку. Јер како ми њима да судимо? То да не буде. Ипак, проводећи овај коначан живот седмога века, нужно је споменути грехе од којих тешко страдамо од других Египћана и фараона, али и страшније него некада Израил. Али, они чекаху да добију слободу, због обећања, иако неверни беху према Божијим речима, а мислим да ми то нећемо добити, јер како пролази дан, умножавамо [грехе] достојне мучења, гнев Божији покрећући. А шта о иноцима да кажемо? Због њих се заиста хули име Творца мојега и саздатеља Бога. А због добрих се прославља и хваљено бива, јер и према мом слову испада, да због њих и ми живимо. Чух да су њихове молитве као нека најтврђа стена у одбрани од гнева Господњег. Ја, дакле, не мислим тако, а још више после свега, да такав стуб постоји, макар и утајивши се, у нашој земљи, него они који узеше крст по завету, а како видим, Христа не следе. Тешко се, дакле, рањавам, као што зна Христос, да истински учиним што немам. У различите нечистоће бачен, желим да видим некога ко се од њих очистио. Не добијам ослепљење душе и тела, зла страдања приближише ми се, и не могу наћи онога који јасно види и упућује, а изнад свега, лако узводи ка просвећењу. Ако ли и кренем за оним који је затворио душевне очи, свакако нећу избећи провалију, према реченом. Заиста, тражим и не добијам, јер лоше тражим. Чујте, дакле, ви који сте добра примили, и зло ово чините и делате, и рећи ћу вам: „Докле ћете храмати на оба бедра?“ (I Цар. 18, 21) док добро не изаберете и не оканете се

зла, док се световног не избавите. Одрекавши га се, себе се не присетите и ум ка вишњем не узнесете. Разумите у шта звани бејасте, и, изнад свега, самоизволевши прискочисте, обећања приневши, садружбеници апостолима хотећи бити, сажитељи анђела и грађани небеског Јерусалима. И ово чему се обећасте затим замрзесте, јер не хтедосте испунити. Ко вас убеди у ово? Не чувсте ли шта све треба житељи царства болно да трпе? Не беше ли ти овако, по речи, јавно све извештено? Ако си заиста изволео следити Христа и нелажно желиш назвати се његовим учеником, спремај се од садашњег времена не смирењем, не за управљање, не храном, не оним што је на земљи красно и слатко, јер је заиста све пропадљиво и посредник мучења. Него, ка чему ићи? Ка подвигу духовном, ка уздржању телесном, ка очишћењу душе, ка унижењу духовном, ка плачу добром, и, просто рећи, ка свему мучевном и страдалном што чини радост према Божијем животу. Јер зашто ћеш гладовати, рече, ако ћеш чекати, наготовати и бити укорен? (Према Мт. 25, 35) Наружен, укорен, прогнан и ко је у многе невоље запао, у Божији живот преобраћа се. А шта је то? И када све ово поднесеш, тада се радуј, јер ти је велика награда на небесима. Оваква су заиста трпљења и страдања оних великих и богоносних отаца Антонија Великог, Јефтимија, Илариона, Арсенија, Макарија и других, на чији живот ти треба према својој моћи да се угледаш, да би венце примио. Јер у њихове трудове и трпљења ушао си с тврдим обећањем. Ако се и одричеш сада да би се за кратко време трудио, бесконачно ћеш се наслађивати царства небеског и неизрецивих добара. „Јер безначајни су трудови садашњег времена према жељеној слави која ће се од Бога открити“, (Рим. 8, 18) рече Божији апостол. Јер шта је сен према истини? Ревност према добру иште Господ од нас, у сваком добром делу, али и труд тражи небеско царство и тесан је пут који уводи у живот. (Према: Мт. 7, 14) А када неко пролази њим, или иде духовно, нека се радује. Имаш, вољени, свете наставнике и учитеље и божаствене књиге оних који те руководе ка тамошњем блаженству, великог међу божаственим Василија, и остале, са богомудрим Јованом Лествичником и са држим многим, на чији чивот и учење угледај се, како би заиста био блажен и триблажен.

Слушах понешто о древним превртљивим Хеленима како страдаху својевољно из љубави према мудрости, па, иако неук, задивих се њиховом трпљењу. Јер, колико могу да разумем, не лишише се награде, иако беху несавршени. Ако се они који Бога не спознаше таквим показаше, колико треба још више да се подвизавамо и у врлинама усрдно да идемо ми који пред очима имамо изглед награде? Ходимо добрим путем спасоносног путовања, ходимо без уклањања, како бисмо у царство ушли и добра задобили. Него, пошто у монаху данас нестане добра, како неко недавно од блажених рече, због тога, тешко нама! И опет ћу рећи: тешко нама, јер се лишисмо њихових делотворних, богољубивих, часних и заступних молитава. Ви који, дакле, крст Христов на раме узесте, идите усрдно наоружани њим. Ви који дадосте обећање, у радости испуњавајте обећано да бисте од Христа примили обећано царство. Велика је потреба за трезвеношћу, за великим опрезом, јер „наш рат није са крвљу и телом“, како рече апостол, „него са властима, поглаварима, са управницима таме овога века, са поднебеским духовима зла“. (Еф. 6, 12) Многи од вас нападају ме одозго и велика је потреба за трезвеношћу и опрезом. Стога, ради чистоте, о преподобни мужеви, оставите световно јер га се одрекосте. Шта вам је, о земаљски анђели и самодршци света? Оставите блато и глиб и не покоравате се томе. Осветите штогод и за дух. Побегнимо од јела многог и пијанства, и оставимо се масног, не покоримо се стомаку као Богу, да не бисмо чули: „којима је Бог стомак и слава им је у сраму“. (Фил. 3, 19) Виши од овога покажимо се да не пострадамо због укуса, као што би са Исавом. Нити се лишимо рана, као начелник рода. Уздржите се од хране, да сабеседујете са Богом, као Мојсеј или Илија. Него, и Данило лавовима уста затвори, наоружавши се уздржавањем. Јарост обуздајте, гордост одбаците, мрзећи је као ђавола, среброљубља одреците се, кога оци назваше кореном свих зала, са злим не живите. За то се молитe као што вам је дато. Будите склони учењу да бисте постали многучени. Савршенима пођите, поуке и молитве од њих примајте. Од женских беседа бежите као од огња, и заједно све врлине потрудите се да испуните, ако је могуће. Нека љубав преизобилује и према Богу и према људима, од ђавола одступите мрзећи га. За свет и васељену молитe се у молитвама Богу, да се

православље не би умањило, него и увећало се, као што беше пре. Ако овакви budete, у преподобним и часним стварима, ваш живот биће блажен и богоугодан, најблаженији прелазак и радосни долазак тамо, сваком по мери врлине дате божаствене обитељи, па ће и наш прелазак бити добар и богоугодан вашим молитвама.

Овде стиже слово да се дотакне наших плачевних дела и достојних непрестаног ридања, која су као срамна и смрадна учињена у животу. Одакле да почнем, или како да вам их изложим, јер неприлично је да их богољубиви и чују? Гнусна су заиста и Богу мрска, јер су безакона. Зацари се сада у нама мрзост, а мислим где је она, ту је и пустош. Страсти узрастоше и набујаше, греси се умножише и допреше до ушију Господа Саваота. Грабеж неправедни и отимања, неправда и насиље, неуздржавање и грамзивост, блуд и свака нечистота, завист и мржња, среброљубље и гордост, облагивања и осуђивања, братска мржња и убиства, немилосрдност и мржња међу људима. Отуда, дакле, и гнев Божији дође на синове непокорне, и страдамо праведно за безакоња наша. И никако не желимо да се преобратимо како бисмо умилостивили Владику. Одрекосмо се Сатане и његових дела на светом крштењу, и опет му се окренусмо. Злу приђосмо и постадосмо робови греха, иако смо слободни од ђавола, јер нас Христос ослободи, по апостолу. Нема облика зла кроз који не прођосмо, нема безакоња које не починисмо, нема греха са којим се не састависмо. Само смо имали једну наду – спас. Како једног истинитог Бога познасмо, не узнесмо руке ка туђем и другом богу, нити се уведени припојисмо неким одлученим божаственим законима. И то сачуvasмо због превелике милости Творца који нас сачува у истинитој и побожној вери у њега.

Сва наша дела подлежу многоликим гресима. И сви смо у гресима преко главе, као неко ко је у мору гоњен буром и присиљен да на крају страда, немајући пристаништа. Тако и наш живот сада у животном мору прети да се потопи у валима безакоњима. Божаствену ризу крштења од Владике примисмо због премногог човекољубља. Њу својевољно страстима оскрнависмо, а требало ју је сачувати чисту од зала, како бисмо са њом ушли у ложницу женика Христа. Како је не сачуvasмо,

него, оскрнавивши, изгубисмо је, треба, дакле, да нам се свежу и руке и ноге и да будемо избачени из ложнице и да постанемо ствар за огањ и храна за црве.

Тешко мени, мати, рећи ћу пророчки и ја, зашто ме роди? Шта сам, дакле, ја? Зар ми није тело састављено из четири стихије, боље рећи, од једнога праха, заповешћу Творца, многоструко и премудро састављено и утврђено. И неизрециво некако привеза дух са блатом и састави као што зна сам Владика. И држи се непропадљивост душе и сродност са умом пропадљивим и доле вукућим блатом тела, док овај који свеза не разреши чудесно. Једини који има меру живота и зауставља године, једном прекраћује, а другом продужава трајање година, нацрта ми, дакле, у утроби обличја састављањем бројних шара и утврди кости, једну за другу привеза, опточи жилама, и телом велелепно покри и кожом одену, како би се чланци задржали нерастрзани, даде живот и дисање, и речју почаст и разумом украси, добровољност упрегну. За кратко давно и бесмртност даде, коју, авај, не знам шта да кажем, због непослушности изгубисмо. Тако почетак зала беше непослушност, али спрегнута са њом јавише се и друга зла, са дна дрвета. Што неуздржавање јавно, жеља за обожавањем, што спознање гордости, или славољубље, или нерасуђивање због немоћи, такође и скривање, где се јавља неодважност. А где нема одважности, ту добри врх људи ишчезе. Праведан је, чусмо, дакле, повратак у земљу, јер не беше право да буде бесмртан ко самовољно упаде у зло. Зато нема, по реченом, човека који поживе и не угледа смрт, јер бејасмо подложни окончању и промени сви земнородни и смрт горка чека нас грешне. Стога, био неко богат у животу или убог, ако је славан или неславан, праведан или грешан, свако ће смрт задобити и најнужније разлучење душе од тела, авај мени. Али ко у врлинама богоугодно проведе живот, тај је блажен, јер се неће смрти уплашити. Тама смрти њему се промени, јер, радујући се, ка вечном животу прелази у весељу. А грешни и слични мени љуто и горко и болно разлучују се. Јер грешном смрт је љута, као што нас научише божаствени оци и учитељи истине.

Велики међу божаственим и свештеним [оцима], Василије, учи овако поучавајући: не одлажи, дакле, дан за даном да не упаднеш некада у дан који не очекујеш. Јер када те напусте

снаге живота, недостиж и бол неутешна одасвуд су. Јер неће бити исцелитеља нити ближњих. Када си обузет брзим и сувим уздасима, распаљиван и растрзан унутарњим пламеним огњем, уздахнућеш из дубине срца и нећеш наћи никога ко би ти се сажалио, и изговараћеш нешто јадно и немоћно. А нико те неће чути, јер све што будеш говорио, осудиће се као сујетно. Нека те нико не превари празним и сујетним речима. Појавиће ти се сва несрећа и стићи ће такође љута бура. Доћи ће анђео немилостиви, одводећи насилно и вукући душу твоју, свезану гресима, која ће се често освртати према овдашњем и ридајући без гласа. Када се, дакле, плачевни орган затвори, о колико ћеш се колебати, о колико ћеш уздисати немоћно! Покај се за зле помисли и дела, за које ћеш тада рећи у болу срца свога: тешко мени, беде, не умих се од злих мисли и дела! Због греха пролазне страсти вечно сам мучен. Због телесне насладе предадох се зажеженом огњу. Праведан је заиста суд Божији! Бејаш, дакле, зван и чух, учен и не пазих, казано беше а ја се смејаш. Ово ћеш овако рећи, плачући над собом, ако ухваћен будеш пре покајања. Да, заиста је ноћ дубока. Тада је и бол тешка, а помоћника нема. Ово је, дакле, овако, истинито и објављено.

Јован Златоусти, Божији повереник, у слову о преминулима овако рече: ово и од овога чудније прозревајући, умирући на одру смућују се. Мисле побећи, а не могу. Неки шкргућу зубима, а други прсте ломе, а неки очи скрушене одвраћају и руке пружају. Ускоро силе телесне ишчезавају, и језик је тешко опрљен. Угледају се тада Божији анђели који душу страшно извлаче, а лукави беси стоје поред испитујући и клевећући приљезно и почињу је грабити себи. Тада то долази тако изненада и душа раздвојена од тела иде са великом жалошћу на страна и до краја незнана места. И затим божаствени Златоуст опет учи и поучава овако говорећи: не знате како сагрешења коначног дана управљају душу, како из невоље подижу срце одоздо, и тада који сведоче чују суђења многих. И страшна су лица од чијег изгледа трпе они који одлазе, па и сам одар у великом страху померају лежећи. И страшно гледају на оне који су около, док се душа унутар њих скрива и не жели отргнути се од тела, и лица долазећих анђела не подносе.

Такође и Нил свештени, саглашавајући се са овим, каже: заиста је страшна смртна тајна. Када душу мучи страшни призор

испитивача, она се ужасава изласком, и страшна су и саборишта и ликови. Када бесови укоревају за грех, и трзајући вуку к себи у плачевну и жалосну страну, тако да је тескоба пре мучења довољна за мучење. Када савест, окренувши се прегрешењима, трепти, очекује достојну муку. Унутра лежи орошено тело, показујући знаке унутарњег труда и одатле одаје видљиве знаке несвесне смућености. Пошто се куша љута горчина, од гркости мења се лице. Душа се појављиваше тамо са љутим размишљањима, преобразивши се у изглед лица и појавом својом одаваше скривену бол. Шта ће, дакле, бити очигледније од ових поука? Ово ја и мени слични у греху чекамо свакога дана и часа. И било би лепо да ужасно и са сузама завапимо и кажемо: и ти, срце, потреси се сада и поколебај се, јер очекујемо да и пре суда примимо горко и болно смућење из дубине, са стењањем и скрушењем примивши митарев глас који каже: Боже, очисти нас грешне, и све што је томе слично. И као он, нећемо смети погледати очима горе, јер немамо смелости, него ћемо под лицем омакати сузама постеле своје, и уподобићемо се Нинивљанима скрушеном смерношћу покајања. Или ћемо се окренути зиду и плакати сећајући се грехова. И ако неко, Божијим старањем, некада и достигне неку врлину, да не припише ову победу себи, нити својој помисли и храбрости, него да сматра Христовим даром. Јер свештени Калист рече, говорећи: Сваки човек нека зна да осим Божије помоћи не може оснажити нити учинити какво добро. „Јер без мене“, рече Христос, „не можете учинити ништа.“ (Јв. 15, 5) Ако и својом вољом, рече, почашћени бејасмо, ипак без помоћи Вишњег не можемо урадити у овом животу, него је наше желети и трудити се и тежити добру. А Бог је спреман да пода снагу довољну за труд и подвиг.

Знајући, дакле, ово а не чинећи, каквој ли ћемо муци бити подвргнути. „Слуга“, рече, „који зна вољу Господа свога и не испуни је, биће бијен много, а који не зна и не испуни је, биће мало бијен и како доликује, јер онај који сазнаде сагрешио је.“ (Лк. 12, 47-48) Ми који смо преступници заповести и законопреступници, свакога дана гледамо оне који умиру, како бивају са земље уграбљени, не само стари, него и најмлађи, и у самом цвету младости, и никако да се уразумимо покајањем. Сваког дана гледамо мртву браћу како се полажу у гроб, а сами

маштамо да смо бесмртни и не чинимо ништа. Јер ако се данас не отрешимо, рече велики и славни међу учитељима Златоуст, када ћемо се уосталом обратити? Ако те смрт брата не уразуми, ко ће те иначе обратити? Ако се не покајеш мртвог гледајући, када ћеш се обратити? Ако не исправиш живот свој гледајући онога који је у гробу, када ћеш се помолити Богу? Зато молим да се поштедимо, не метимо се узалуд и бескорисно, јер један је пут смрти и ниједан други и свима једнако долази. А ми о овоме не бринемо и као неважно узимамо то у шта ћемо ускоро упасти, иако не желимо. И бићемо тужан приказ, тешко мени! Очима ћемо, дакле, посматрати излазак страдалника и оних који су доспели до краја, и тамо ћемо мало завирити умом и разумети страшне тајне, погибелно страдање посред душе и тела. Велики приказ заиста бива, браћо.

Нека стане пред нас најсвештенији и часни Андреј и нека нас поучи сада јавно. Погледајте, рече, како се збива и видевши, заћутаћете и нећете смутити нашу тајну. Страшно је, браћо, то што се види, трепетно је то што бива. Анђели сјајни и муњеносци ужас посматрају и одозго стижу зборови војски белоликих, блистајући појавом, светлог изгледа, огњем одишући. Пламеноносци, хитајући, брзајући, опкољавају онога који је легао и предано и брзо грабе га, а ми се не стидимо. Јер, рече, шта чиниш, човече? Онај који лежи уснуо је, а ти се не срамиш. Онај који лежи тресе се, а ти играш. Он се боји, а ти бесниш. Он трепти, а ти се не грозиш. Он се дели од душе, а ти се смејеш грохотом. Њему се суди док лежи, а ти се не ужасаваш. Њега грабе, а ти не трпиш, надајући се сличном одвођењу. Он се чуди, гледајући оно што није спознао, а ти се не бојиш и не чиниш се разумним. Он умире, а ти шеташ. Он скончава, а ти постајеш неразуман. Заустави се мало, човече! Остави га да с миром оде камо је позван. Остави га да путује стазом којом никада не хођаше и са које се неће вратити, и, као што следује, сви, као и овај сада, ускоро ћемо поћи у земљу тамну и мрачну, у земљу мрачне таме, где нема светлости, нити виђења живота, човече, како рече Јов, где треба свако од нас да буде и то искусити, као и они који у земљу већ сиђоше.

Ово је, дакле, наше истинито и јавно насеље и станиште грешних. Тако и ова поука нека нас поучи, ако је могуће, о

онима који прелазе у грозно и страшно пресељење. Приступимо покајању, макар се од сада обратили, и похитајмо да заповести спасоносне испунимо, ради покајања истинитог, ради суза и уздаха, ради уздржања и поста, ради милосрђа и милостиње, ради чистоте и мудрости, ради молитве и мољења, ради вере и љубави. Да не чинимо само нечистоте греховне и мучења, него и царство себи достојно. Стекавши од сада наду у спасење, нећемо се бојати смрти, нити ћемо се устрашити најстрашније бесовске претње, него ћемо с радошћу великом и весељем духовним у тамошња насеља прећи. Анђели мирни превешће нас из овдашњих у спасоносна станишта, и по мери врлина добићемо обитељ. У бесконачне векове радујући се, бићемо са светим и, веселећи се, бићемо обасјани вечном и божаственом светлошћу, чувственим сунцем, а то је умних и душевних Господ. И они који буду обасјани његовом слатком и божаственом зраком, триблажени су заиста и преблажени, јер се удостојише озарити се Троичном светлошћу, достигавши врховно и жељено блаженство добрих. Удостојимо се њихове части, због милости и човекољубља Владике Христа, молитвама пречисте његове матере и бестелесних сила и свих светих.

Дивно нешто чух и дивљењем се испуних, а још више страхом и ужасом, и дивим се ономе што божаствени Дијадох говори. Ако се, рече, не покајемо како доликује, грехе наше не исповедимо и не окајемо, ужас неки несхватљиви снаћи ће нас у време свог исхода. А потребно је да се молимо, љубећи Господа, да нас тада никакав страх не захвати. Јер ако нас страх обузме, зна се да ћемо поћи тартарским кнежевима. А ко се у љубави Божијој весели у време разлучивања душе, наћи ће се изнад свих тамних дела и поћи ће анђелима мира са радошћу. И кога ћеш наћи међу нама данас да се у часу исхода не плаши, не грози и не смућује? И, како видех, страдаће још теже од ових. Ако ли сви којима је тако пођу тартарским кнежевима, немам више шта да кажем. И ко ће се сада спасти? Мало њих утећи ће од кнеза таме и не знам шта о њима да кажем, нити се усуђујем да о њима расуђујем, јер сам незналица и неискусан у томе. Остављам трудољубивим и најмудријим послушницима речи да просуде ствар, тражено да нађу и разреше недоумицу. А ми опет сами себе да дотакнемо речју и да побеседимо.

Требало би свагда да будемо покренути ка добру и да живимо по јеванђељској речи и делима својим покажемо веру своју, јер вера без дела својих мртва је, (Јак. 2, 17) као и дела без вере. Томе и Христос учи, говорећи: „Неће свако који ми говори: Господе, Господе, ући у царство небеско, него онај који чини вољу оца мога који је на небесима.“ (Мт. 7, 21) Стога доликује да чинимо дела правде у истини и истинито како бисмо угодили Творцу. Јер он због нас понижених и грешних сиђе на земљу као велик, постаде човек понижених, примивши тело наше, поруге прими, и плување и разна ругања, на крст се пригвозди, жуч и сирће окуси, и копљем би прободен у ребра и смрт телесну мене ради прими, да би ми затим бесмртност даровао. И толико и тако ради нас пострада и ради нашег спасења. А ми ништа болно и тегобно ради Христа и нашег спасења нећемо да претрпимо, нити заповести његове да услишимо, које су ради нашег спасења. А наш Владика и Створитељ толико пострада због свог блата и глиба. А ми, земља и творење Творца, као трава или сен, или не знам какво горе име себи дати, будући такви и много гори, нећемо ништа рђаво да поднесемо ради Творца нашег и Бога. И какву милост или спасење ћемо примити, ми кукавни, како доликује, док ништа достојно милосрђа Божијег не учинисмо? Јер свако зло царује нама. Покоравамо се гресима као неким страсним и душегубним господарицама и сви се оскрнависмо. Сва душа и тело, заједно са умом, опи се страстима, чула се зло развратише, и уђе смрт дверцима и настрадаћемо зло у гресима. Треба служити Господу са страхом и трепетом, као што рече пророк, али и апостол нам заповеда да са страхом и трепетом градимо своје спасење. (Фил. 2, 12) Зато треба да се бојимо веома и отрезнимо се, све до речи и помисли. Јер Бог рече преко пророка Исаије, говорећи: „Ја идем да саберем њихова дела и помисли.“ (Ис. 66, 18) Зашто нечастиви разгневи Бога, рече Давид. Јер рече у срцу свом: неће заискати.

То су мисли мени сличних грешника. Него, да чујемо све и како ваља. „Испитаћу те и поставити пред лицем твојим окајане грехе твоје.“ (Пс. 50, 21) И шта на ово друго можемо одговорити, немајући заиста храбрости да ишта проговоримо? „Страшно је, браћо, пасти у руке Бога живог.“ (Јев. 10, 31) А страшније је лице Господње које не чини зло и на грешницима ће починути

гнев његов. Имам ли шта рећи ја који сам у тами испуњен гресима? Заиста ништа. Али ипак доброта Божија наводи нас на покајање, ако нећемо да се покајемо, испуњени бестидношћу. Мудри смо, даке, са злом, а не разумесмо да чинимо добро. И оденусмо се бешчашћем и лукавством, и срамно страдамо због безакоња наших. И догађа се чудна ствар: Бог, који нам је Владика и Творац, нуди нам царство, а ми га не слушамо. А ђаво је противник и непријатељ наш, посредник за пакао, а ми га слушамо и волимо. Зато му, ако је праведно, и бејасмо драги, јер му добровољно служисмо ради греха. И пошто сакуписмо сва зла у своју душу, бејасмо незадовољни тиме, него и многе у лу осуђивасмо, не повинујући се Христу законодавцу да се нико не осуђује. А ми не само да осуђујемо световне и нама сличне, него и богољубиве калуђере и са њима свештенике Господње, на велику пропаст своје неразумне душе. И трун из њихових очију хоћемо узети, а брвно у свом не видимо, (Према: Мт. 7, 3) и недолично говоримо о њима, и двоструко и троструко понављамо. И о свештеницима говоримо: Овај је недостојан јер се опи вином, а други лажно сведочи, некога освети неосвећени архијереј, други је побеђен среброљубљем, и нећемо да нас они причешћују, јер су недостојни. Не знамо ли написано: Ако, рече, и анђео приноси Божију службу, а ти, будући недостојан, причестиш се, одмах ћеш бити осуђен. И ко из руку Спаситељевих прими тело, ако је недостојан, Сатана ће одмах ући у њега. Тако ћемо и ми, ако недостојни примимо тело и крв Христову, примићемо суд свој и осуду. Али ми, ојађени њиховом немарношћу, осудићемо и пре Христа. Ми заиста судимо за своју осуду и мучење. Због калуђера неко нас укорева, овако истинито говорећи: Многи, дакле, од безумних и бескорисних мјрјана навикоше да ово чине из непажње. Када виде калуђера да носи раскошну ризу, одмах му предочавају Владичин закон, то јест да се немају две ризе, (Мт. 10, 9-10) а небројено по све дане краду и варају. И ако виде да лошу храну узима, бивају тешки клеветници и по све дане опијају се и преједају, не знајући, кукавни, да са оним прегрешењима већи огањ себи сабирају, на несрећу своје главе, и лишавају се сваког опроста и опраштања. Јер не мишљасмо да су Христов закон и учење и предање његових апостола тада речени само црнорисцима, него и световним људима. Сва би

васељена била погубљена и био би оклеветан Христов лик, да је тешко испунити закон који је поставио. Али да ово не буде, све обећано би речено како калуђерима тако и мирјанима, и речено се односи и на лик, и дело и живот и једних и других. Сви смо дужни чинити искрено и не осуђивати, нити пре судије судити, јер то починиоце шаље у муку.

Ох, ох, мени кукавном! Не бејаш ли саздан за прослављање Творца мојега? А ја се добровољно приклоних залима, и разгневујем сваког дана и часа Владику и Господа, и покрећем његову дуготрпељиву јарост и гнев страшни, на своју пропаст и страдање и на превремено и љуто пресецање свог живота. Одступисмо од Бога и он се удаљи од нас. Презресмо га и он нас одгурну и отпадосмо до краја, удаљивши се од њега. Чекаше нас и не обратисмо се. Не донесмо плод, као смоква, (Према: Мт. 21, 19) и суд усахнућа ишчекујемо. Праведно је да нам пророк од лица Господњег каже сада овако: „Шта је требало учинити мом винограду што му не чињах? Јер чеках да донесе грозд, а он роди трње.“ (Ис. 5, 4) И чеках да учини правду, а он почини безакоње, и неправду и немир. Зато, тешко нама и авај, јер ниједан плод не принесмо Господу свом, нити добро дело, нити долично делање. Због тога не чекај да ћеш добити награду, јер је се не показасмо достојним. Нужно је слово привести крају, јер га веома одужисмо, разумом оскудни и сиромаштвом речи погођени. А вас, као христољубиве и љубитеље мудрости, молим да, прочитавши ово, грешке и грубости исправите, и тиме ми опроштај дате. Али и другу љубав учините, молите се за мене. Не усудих се на ово добровољно сам, него заповест примих од оног часног мужа. Испуних послушање по својој моћи, па и награду, макар и малу, према труду, за послушање од њега ћу примити, по милосрђу Владике мога Христа.

Како се, дакле, умножи зло на коначном овом обилажењу година и нестале врлина, као што навише скорије рекосмо, да и овде нешто кажемо што ми се јавља као истина. Ако не грешим, овако неко и раније рече о окончању, говорећи да је смрт крманоша потапање корабље, одлазак пастира погибелъ за овце, лењост орача запуштање њива. Тако је и оскудица преподобних расипање света. Ништа више од овога нећу рећи, али мислим да крај века дође. Јер дошавши, Син Човечији спасиће веру

на земљи, пошто преподобни и побожни заиста несташе са земље. Зато крај и јесте близу, и суд пред вратима и незалазни дан осмога века приближи се од сада. А о њему и Соломон говори: „Раздели“, рече, „седмом и осмом“. (Проп. 11, 2) И други божаствени мужеви и учитељи уче нас томе да ће са проласком седам хиљадитих година бити прелазак садашњег пропадљивог живота у онај непролазни и бесконачни свет. А у њему нека сви који верују да су Отац и Син и Свети Дух једно божанство, и царство трисаставно и једна природа добију насеље небеског царства. И ко у правоверној вери сконча, он нека чека васкрсење и вечни живот. Па ако буде и неко додавање година, нама није могуће о томе говорити, а нити разумети. То би било или да би се душама светих попунио отпаднути анђеоски чин, јер Владика то очекује, или, опет, због молитава неких изабраних преподобних мужава, јер је Творац дуготрпељив.

Нико, дакле, од верних да се не вара, мислећи да ће бити неко умножавање година, као што неверни мисле, нити да ће се свршити осмотисућни обилазак година, јер и прилике сведоче о скором окончању овог века. Када се поставе престоли, по Даниловом пророчанству, и судије седну, (Према: Дан. 7, 9-10) дајући сваком према делу, тада ће они који учинише добра чути и глас Божији: „Ходите, благословени Оца мојега у царство“, (Мт. 25, 34) или: „Ходите к мени сви који сте уморни и обременени, и ја ћу вас одморити.“ (Мт. 25, 28) Светли ће бити тада праведници и просветљени, више од снега убуљени, блистајући јаче од сунца, сјајнији од камена сафира, и тако ће бити у неисказане и бесконачне векове у непромењеном весељу и радовању, свагда са Господом Исусом Христом. А грешни, слични мени, авај, биће послани у муку, у различита и неиздржљива мучења, у таму најкрајњу и мрачну, у огањ гејенски, међу црве, у шкргут зубима, у тартар, и у друга страшна мучења према разлици злих дела. И тако ће се са ђаволом и одбеглим његовим војскама мучити горко, авај, авај, по божаственом Јефрему, непрестано у векове вапијући. Зато нико, вољени, да не чини ништа за њих. Јер ће доћи ускоро, заиста доћи ће, и неће закаснити. Зато говорих и опет ћу рећи: потрудимо се док смо у животу, и малим, брзопролазним, купимо велико, свагда постојеће. Јер смрт ће доћи изненада и шчепаће нас неспремне и одвести у

тамна, мрачна и веома мучна адова пребивалишта. И притом неће нам бити могуће да у смрти поменемо Бога, нити да му се у аду исповедимо, по пророку. Јер тешко је оном који је прошао тржницу да заиште: Ово ћу купити.

Не лејимо се, дакле, браћо, нити штогод одлажимо, него свако према свом степену нека се радо упиње да право и непоколебљиво иде напред, свагда покрећући се ка добром. Првосвештеници, обуците се побожношћу, држите истину и правду, утврдите се Јеванђељем учећи, и грамзивост замрзите да вас празна слава и среброљубље не одвоје од Христа. Свештеници, љубите чистоту, последујући учење божаствених закона, и божаствену и бескрвну жртву чисте савести приносите. Калуђери, који апостолски, или боље рећи, анђеоски изволесте живети у свету, како се обећасте, обећано према снази испуњавајте, свагда све богоугодно чинећи. Мирјани, који усред мноштва грехова живите, дајмо нешто и Богу, од непријатеља се одвојимо, јер служисмо ђаволу. Него, ви који хоћете, са мношвом помолите, не да заседнемо у подне, да опет дуготрпељивошћу Владике дар крштења стекнемо, божаствени онај и велики анђеоски лик, јер први тешко презресмо. Сви заједно похитајмо да сва добра ојачамо у Христу спасу нашем, и да стекнемо љубав, врлину над свим делима, која је спој савршенства, и тако се избавимо напрасних и богогневних смрти и мучења, добро и богоугодно поживимо и удостојимо се царства Божијег.

А Бог смирења смири нас крстом, грехом нападнуге, благовестивши мир ближњим и даљњим, који су под законом и ван закона. Отац љубави је љубав, радује се јер га ови пре других зову да законоположи другима братску љубав. Он нову заповест даде да љубимо један другога као сами себе, (3 Мојс. 19, 18; Мр. 12, 31) даде да се мучимо добро, да се мучимо због страха и да се скривамо Речју и опет да се надамо због Речи. Он великима пастве ствара, а мале велича за благодат. Сам по мноштву своје благодати нека нас утеши многим утехом и напред води спасти нас. И чувајући паству своју, нека све усаврши у сваком добром делу и учини да се духовно веселимо са мученицима. Нека учини да се удостојимо тамошње хране, где је пребивалиште свих који се веселе, нека насити својом славом оне који се испољавају у својој правди, јер се јавише у Исусу Христу Господу нашем, коме слава и власт у векове векова.

Ово ми, о љубитељу вишњег и божаственог, у редовима прими! Јер постарасмо се, о часни, због твоје заповести, и написасмо ово укратко, уздајући се у дариваоца речи Бога. Не беше, дакле, слово какво доликује твоме свештенству, него како узможе изнети неискуство мога ума. Оно није мудро у стилу, нити је лепо саставом. Јер шта икада може украсити ненаучени и незналица? Нити корисно нити духовно. Кога обиђе духовно или посети? Него, разумно ми ово би, јер је корисним све корисно, а од некорисног нашег немаше користи, нити је ико има. А ти си заиста нелажни ученик истинитог учитеља Христа, који прими усрђе удовичко, две лепте, веће од приношења богатих. Јер, приношење богатих беше до изобиља, а удова не имаше ништа више. Прими усрдно ово мало слово, јер више од овога не могах послати. Прими ово са љубављу, прочитај часнољубиво, расуди трудољубиво. И као испуњен љубављу према мудрости, по томе ћеш ово разумети нелажно. Видећеш да ли је достојно слушања, љубитељу вештине, или супротно томе, плевосејатељ нешто поквари, опет мојим неразумљем, па можда је тако благодат Бога који је тако даровао. Него, када и ти расудиш, да се не би насмејао туђин, раздери, раскомадај, спали до краја. Ако је нека корист некеме од овога, јер ме на ово нагна награда од тебе, гледај, гледај да ја од овога, уместо добре награде за послушање не заслужим, авај, неку осуду, и да ми се не умножи бремене грехова. Јер, велико је бремене грехова мојих, о христољупче, велико је заиста и неизмерно. Преврши се над главом мојом, толико да ми тешко погрчи главу доле. И главу, дакле, савија ка земљи показујући гроб, а душу хита да пошале у ад. Моје, дакле, тако подлеже сузама и неутешном плачу. Достојно је, дакле, што немам суза. Зар некада застењах, зар добра чињах? А ти, о свештена главо и служитељу Владичин, премного нас хвалиш сада и просудио си да смо међу блаженима и назвао нас најмудријим, а ми смо у преизобилним безакоњима, склони греху и зломудрију, и кукавни смо. Ум, покренут љубављу према ближњем, добра због тога неоскудно прима. Стога, духом покретан, онога који ово изрече, такође из љубави прими. Видим, дакле, да се, Христом укрепљен, трудиш да савршенство љубави достигнеш. Због ње удостоји се да примиш велико човекољубље Владике и милост. Ако је могуће,

о оче, док стојиш пред олтаром славе са анђелима, не заборави нас, делатељу љубави, него нас помени у часу страшне молитве. Због врлина достојан си да уђеш у онај сабор божаствених отаца. Него, имајући због твојих молитава милост Христа Бога нашег, и ми да примимо царство његово, јер њему доликује са Оцем и Светим Духом слава и поклањање, част и власт у векове векова. Амин.

Повесно слово о светом кнезу Стефану Штиљановићу

Српски кнез Стефан Штиљановић много је присутнији у светитељском култу, легендама, књижевности и сликарству него што историјски извори могу у већој мери да га представе. Зна се да потиче из Паштровића. Родио се поткрај XV века у Бечићима. Биран је за паштровског кнеза. У турским надирањима ка северозападу дошао је најпре у Срем, где се борио против Турака и учествовао у грађанском рату на страни аустријског краља Фердинанда, који га је због заслуга често награђивао. Касније је живео у Славонији, где је имао имања. Највероватније је умро ускоро после 1540. године. Дела због којих се највише слави и спомиње везана су за његов однос према народу Срема у гладним годинама, када им је бесплатно делио жито. Тај догађај представља средишњи мотив у списима који га славе као светог. Свети Стефан слави се 4. октобра по старом календару, односно 17. по новом.

Култна књижевна дела посвећена светом кнезу Стефану Штиљановићу настајала су током XVI, XVII и XVIII века. У том периоду састављени су му *Служба*, *Повесно слово*, *Похвално слово*, *Кратко повесно слово* и *Служба преносу моштију*. Постоје велика неслагања код истраживача поводом ауторства овде споменутих списа. Махом се прва четири списа код неких везују за патријарха Пајсеја. Ипак, Пајсеј би могао саставити само *Кратко повесно слово*. Са већом сигурношћу једино би се говорило да од истог писца потичу *Повесно* и *Похвално слово*, мада се не зна ко би он био. Његов израз добија веома разигране реторске узлете, који на појединим местима прелазе у стил „плетенија словес“. Читав увод и већина средишњег дела вешто су испреплетени библијским алузијама. Најснажније везивање за Библију остварено је преко поређења Стефана са старозаветним Јосифом, који је такође хранио народ у седам гладних година. Стефан ипак надилази Јосифа, јер је народу делио жито, а Јосиф продавао. Дело смо превели према препису

из 1631. године који се налази у Минеју за октобар манастира Шишатовца, сада у Патријаршијској библиотеци у Београду број 56, а на основу нашег издања.

Литература: М. Костић, *Стеван Штиљановић (Историјско-хagioграфска студија)*, Глас СКА, СХ, Други разред, 62, Сремски Карловци 1923, 54-99; Т. Јовановић, *Похвално и Повесно слово о деспоту Стефану Штиљановићу*, Књижевна историја, X, 38, Београд 1978, 358-373; Исти, *Кратко повесно слово о светом Стефану Штиљановићу*, Манастир Шишатовца. Зборник радова, САНУ, Балканолошки институт, Матица српска, Друштво историчара уметности Србије, Београд 1989, 73-77; Н. Синдик, М. Гроздановић-Пајић, К. Мано-Зиси, *Опис рукописа и старих штампаних књига Библиотеке Српске православне епархије будимске у Сентандреји*, том III, Народна библиотека Србије, Библиотека Матице српске, Београд-Нови Сад 1991; С. Милеуснић, *Свети Стефан Штиљановић, ратник и светац*, Епархија сремска, Сремски Карловци 1992; Т. Јовановић, *Непознати писац, Повесно слово о светом кнезу Стефану Штиљановићу*, Источник, II, 6, Београд 1993, 33-39; Т. Јовановић, *Књижевно дело патријарха Пајсеја*, Свети архијерејски синод Српске православне цркве, Београд 2001.

Повесно слово о животу и налажењу светог и праведног кнеза Стефана, названог Новог, пореклом Штиљановића (4. октобра)

Владико, благослови!

Божаствено писање слушаоцу и љубитељу овога велико је благо, веће него ли сребро и злато које лежи у царским ризницама. Јер ако је сребро и злато скупочено, оно је мртво и ничим се по дејству не разликује од бронзе и железа. Речи, пак, божаствене живе су и делотворне, као што рече васељенски учитељ, блажени апостол Павле: „Реч Божија жива је и делотворна и оштрија од сваког двосеклог мача.“ (Јевр. 4, 12) Њом и побеђујемо непријатеље духовне и црпемо много богатство из мудрости божаственог писања, јер у њему разумевамо како ћемо

правоверно живети, како се злим мислима супротставити, како изнаћи правду и по њој све чинити, како греха ослободити се, како Богу угађати и све остало. Као што, с друге стране, апостол, шаљући посланицу Тимотеју, пише: „Свако Богом дано писмо корисно је за учење, за васпитање, за прекореване, за утеху; да савршен буде Божији човек, за свако добро дело припремљен.“ (II Тим. 3, 16-17) Што и Господ рече: „Сваки књижевник сличан је дому Владичином, човеку богатом, који износи из ризнице своје старо и ново“ (Мт. 13, 52); што говори: старо – које је у Старом завету писано. Као што се и у Књизи постања објављује како праведни Богу угодише, како противници одгурнути беху.

Збише се, пак, чудеса већа него у Изласку Израилевом, као и у осталим Мојсејевим књигама, о судијама, о царевима и пророчким повестима и богонадахнутим мудростима – и од свега у Старом завету. Желећи доласком да испуни истину, као што је и сам почетак и крај свему, безначелни и бесконачни Господ наш и Владика свему Христос, рече: „Не дођох разорити закон или пророке, него испунити.“ (Мт. 5, 17) Јер колика су [чудеса] у формалном закону, она су, опет, стара, али сва су света, чедна и лепа. Нова, пак, нису таква, него много милија, и светија и сјајнија, више него ли сунце од луна и умножавајући се сијају. И шта говорим о сунцу и луни овој видљивој? Твар су они ако и светле. Праведно, ако је сунце творац и саздаатељ мој Христос, засијавши од Деве и сва испунивши провиђења своје тајне и телесно узашавши на небеса и оданде пре сиђе бестелесно, рекавши божаственим апостолима својим: „Идите по свему свету, проповедајте Јеванђеље сваком створењу“ (Мк. 16, 15) и „Крстите у име Оца и Сина и Светога Духа“ (Мт. 28, 19); „Који се крсте и верују, спашће се; а који пак не верују и не крсте се, осудиће се.“ (Мк. 16, 16)

Откако апостолска проповед засија по васељени, отада безбројни зборови светих просијаше: апостоли, светитељи мученици, патријарси, писци историја, испосници, праведници; као што и овај засија мају праведницима, коме сада успомену славимо – свети и праведни Стефан. Јер ако последњих година беше, живећи као Стефан, недавно међу праведницима ранијим зборује у царству небеском, као што ми сведочи божаствена реч, јер рече Исус мој: „Многи први биће последњи, и последњи

први.“ (Мт. 19, 30) И опет рече: „Хоћу овом последњем дати као и првом.“ (Мт. 20, 14) Блажени овај и достохвални Стефан, ако и у последњим родовима засија, међу првенце прибројан би.

Овим хоћу сада о животу [светог] благодаћу Христовом реч пројавити. И о незнању мом нужно ми је проговорити. И, опет, бојим се ућутати, јер иза много година од престављења светог покренут на ово дело бејаш. И није ми лако прећутати пред двојицом митрополита: једним који је заповедио и другим који је благословио. А ја, страх са радошћу помешавши, сматрам како је милост Божија велика и милосрђа његова безбројна. Јер из сувог камена источи воду људима Израилевим. Вапим и клањам му се да и из сувог камена срца мога источи тугу, да ми глухом и немом разврзе слух и језик и почнем говорити јасно:

„О свеблагви Владико мој, све ти је узможно! Одврзи глухоту мојих душевних ушију и немоћ умног језика мог да оно што чух разумем тачно и искажем јасно повест твога угодника Стефана праведног на корист оних који с вером слушају и пазе.“

Разумех, дакле, како је кориснима све од користи. И од пророка више него од самог покретача, језик пророчки ума Светог Духа позајмљујем. И колико слушасмо и разумесмо, које и оци наши казиваху нам, и опет кажем: „Веровах, зато и говорих, и ми, веровавши, казиваћемо вам“, (II Кор. 4, 13) као што и нама речено би.

Овај свети и праведни господин мој Нови Стефан беше родом с оне стране Захумља, где је област која припада Јужном мору, под влашћу дужда градског, то јест венецијанског. Тамо рођен би и васпитан праведни Стефан, у жупи названој сада Паштровић. Доспевши, пак, узрсту војничког мужаства, и бивши уман и храбар веома, чини ми се и књижевним знањем научен, налажаше се при владајућим тада српским деспотима, и добро и угодно служећи Владики своме, како божаствени апостол рече: „Слуге, послушајте господаре своје!“ (Еф. 6, 5), што је угодно пред Спаситељем Богом. И опет: „Слуга који испуни вољу господара свога над свим имањем поставља се.“ (Лк. 12, 43-44) А свети и праведни Стефан ово на уму имајући и довољно послуживши владару своме, прими од њега наследство – у наслеђе себи део земље медосладосне, садашњим обичајем звани Срем. И плодове богате изобилно делише свих година: пшеницу и вино и друго све, ничим оскудно.

И тамо усели се у једно градиште јадно и ненарочито. Ма колико да и раније беше јадно, сада је још јадније. Но тада не беше јадно док свети живеше у њему. Како ми се чини, тада беше славнији и нарочитији од царских градова. Не зато што је зидинама опасан, или у висину извајан и изгледом запажан издалека, или многим народом увећан, него имајући у себи овог дивног мужа, светог и праведног Стефана, јер подобан беше дому Јовову или Корнилијеву. Код Јова се каже: „Беше човек, не по другој некој, него по самој божаственој речи, праведан, непорочан, благочастив и уклањаше се од сваке неприличне ствари, стичући стада и јармове воловима, камилама и магарикама.“ (Јов. 1, 1-3)

А овде је прикладно рећи: беше муж Стефан, свети, праведан, преподобан, благочастив, странољубив. Уклањаше се од сваке зле ствари, стицаше не стада и јармове воловима и другим животињама, него вером у Оца и Сина и Светог Духа сијаше благочашћем, избобиловаше странољубљем, и страхом божаственим свагда ограђиваше себе, Духом Горе Господње поступаше, ум свагда упућиваше ка Богу, страшни суд умним очима као пред собом гледаше. Имаше помоћницу себи, супругу своју, блажену Јелену, веома побожну и добротворитељну, како ми неки казиваху о овој многосветој, која се у добротворењу подвизавала. И беше сама, пазећи о себи. И ка Богу упућиваше сву мисао и ум, јер не беше лукава као Јовова, него беше гостољубива као Сара Авраимова, и не беше среброљубива као Јевдоксија царица, изгнана из царског града, среброљубивој страсти тужитеља, и покајању проповедника Златореког Јована, него пазише на сласти духовних речи. И призиваше у дом мужеве који су се о уму духовног расуђивања старали и у бестрашћу сијали. И од њих примаше ум побожношћу усправљања. У свему се угледаше онима који су у побожности прве засијале Царице, и именом и старањем.

А Стефан свети и праведни, власт држаше законито и са страхом Господњим, иноке љубљаше, и свагда за трпезу са собом позиваше их и чињаше милостиње многе ништим и манастирима. А тада веома љути ратови захватише Српску земљу и, чини ми се, безмало сву опустошише, грехова ради наших, по Божијем допуштењу ђаволу и преступнику и оном ко

не жели добро, шаљући триклете и безбожне Агарене. А свети и праведни Стефан много мужаствоваше и супротстављаше се том безбожном народу. Страшним им се чињаше и много бојаху га се, не смевши нити приближити се светом, јер слушаху и о храбрости његовој и о страху према Богу.

Још једном, пак, чух од човека неког како говори о побожности светог. И исприча ми дело дивно у коме се по свему угледао Јосифу прекрасном, а чини ми се да га је овде и превазилазио. Приповеда Свето писмо Јосифа дела велика и дивна и приказује шта ће се жељено после испунити достигавши истину. Јосифа отац волеше, а браћа мрзеше и продаше у Египту. Господарицом облаган, и у тамницу доспе. Цару снове протумачивши, господар Египта постаде. И житнице напунивши, у глади хранише народ, али сребром, као што јавља Свето писмо, као што и браћу надмудри ставивши им у вреће сребро узето од њих за пшеницу. А светог и праведног Стефана још су чудеснија и виша и слађа дела од ових, јер су у благодати. Код Јосифа још не би речено „Онај ко продаје пшеницу скупо, од народа је проклет“, нити речено „Продајте имања ваша и дајте милостиње и створите себи благо на небесима.“ (Мт. 19, 21; Лк. 18, 22) Овде обоје исказа се и још више умножи за исправљање живота нашег. Но, молим вас, браћо и оци, слушајте са пажњом дело Светог!

Некада глад велика беше у крају том где свети живеше – и чудим се како глад задеси такву земљу, од искона изобилну и свагда плодну. Или велика суша беше, или нешто друго. Мени се чини да ништа друго не беше до љути ратови који допадоше много година од проклетих и безбожних Агарена. И често плењаху земљу и одгоњаху говеда и другу ратарску стоку. И људи, у збеговима живећи, не могаху семена засејати, нити, опет, жетву пожети од таквог насиља безбожних Агарена. Тада нађоше се светог Стефана житнице препуне. И људи многи долажаху и мољаху светог да им прода жито и узме од њих новац. А свети и богољубиви Стефан скруши се у души и сажали на људе мучене глађу. И опомену се како су богати због немилосрђа пали у ватру гејенску дозивајући Авраама: „Оче Аврааме, помилуј ме!“ и пет девојака, како затвори се ложница због немилосрђа и опет праведног судије, који рече онима с леве

стране: „Огладних и не дасте ми јести“ (Мт. 25, 41-42) и друго; још, пак, и страшнијег: како ће послани бити у огањ вечни, (Мт. 25, 46) а деснима рече: „Гладан бејаш и нахранисте ме“ и како слатки глас к њима рече: „Дођите, благословени, наследите припремљено вам царство.“ (Мт. 25, 34-35)

И овај пожелe с њима наследник бити, што и би, јер не пожелe нити од једног узети новац, него разда све жито и исхрани народ мучен глађу. Сам жељаше наситити се анђелске хране, тамо где чува Господ све који га воле. Тамо разастре ум и тамо гледаше. И тако добро управљаше побожношћу и у подизању својих врлина никада не понесе се, све чинећи по оном што је рекао пророк, односно више по ономе што је пророчко из уста Духа Светог: „Служите Господу са страхом и радујте му се са трепетом.“ (Пс. 2, 11)

Све, пак, чињаше блажени и увек спомињани свети и праведни Стефан са страхом и радошћу: ако милостињу даваше, ако молитву твораше, ако у рату побеђиваше, ничим, пак, не узношаше се, само са страхом Богу захвалност одаваше. Да, чују се сада мирјани како говоре безумне речи да није достојно хришћанима нити помислити тако нешто. Говоре сада многи од световних људи како можемо богоугодна дела чинити а да иноци нисмо, него у свету живимо, о дому бринемо, властима радимо, данак дајемо, жене и децу хранимо и друго много што нас спречава да чинимо добро. А нисмо као иноци без жена и без деце који могу свагда добро чинити ако хоће. А ја кажем на такве гласове: Јао, вашој последњој лености и нераду! Како говорите да вас спречава много шта у доброчинству ако можете разумети да вам ништа не смета до леност и обмана века овог? О дому ако бринете, старајте се и о дому вечном, где нећете живети педесет или сто година, него у бесконачне векове.

И овај свети и праведни Стефан следише добро ка вечним временима и ништа му не засмета да се тамо усели. Иако произносим житије мирјанина овог, ја ти показујем не од себе, јер немам нити једно савршено дело у себи, него према божаственом Писму предајем ти сведочење ако имаш воље. „Беше“, рече, „Јован Претеча крстећи у пустињи Јорданској и долажаху к њему цариници и крштаваху се од њега исповедајући грехе своје.“ (Мк. 1, 4-5; Лк. 3, 3) „И говораху: „Шта да чинимо?“

А он говораше им: „Онај ко има две хаљине, нека да једну онемо ко је нема; такође и брашна.“ И војници говораху: „Шта да чинимо?“ И говораше им: „Никоме да не учините зло, нити да га оклеветате и не узносите се нити изнад кога и задовољни да будете платом својом.““ (Лк. 3, 10-14) И Господ рече: „Као што желите да вама људи чине, тако и ви њима чините.“ (Мт. 7, 12; Лк. 6, 31) И затим: „Кад све што вам је заповеђено учините, тада говорите: као непотребне слуге јесмо, што дужни бесмо учинити, учинисмо.“ (Лк. 17, 10) И јуноша неки рече Господу: „„Све ово учиних од младости моје.“ И рече му Господ: „Ако си ово учинио, у близини ћеш бити царства небеског.““ (Лк. 17, 21-22) Ово је, пак, довољно за корист онима који прате. А ми настављамо даље приповедати о светом и праведном Стефану.

Овај, дакле, живеше у побожности, као што раније рекосмо. И ратови турски умножише се и Земљи српској плењење настаде. А свети, уочивши такво насиље, напусти Срем и дође ка кнезу пеонском, то јест краљу угарском; не због нечег другог, него свети муж и богољубиви не хтеде крвопролића чинити. Краљ, пак, овога прими са радошћу, једно због храбрости, а друго због врлина и ума. Даде му већу власт него што имаше раније: села многа и градове велике. Усели се свети у један од градова које му је даровао краљ угарски. И би тамо добродетељно живећи. Пређашњи живот још више надилажаше. Праведни, дакле, свагда плодителј врлина би. Иако у изгнанству, не угасише се, него умножавајући распаљиваше их, као што чињаху мученици у дане мучења, а за њима исповедници у дане иконобораца. Слушасте, уосталом, преподобног оца Теодора Студитског и друге многе оце како у изгнанству од иконобораца много љуто претрпеше, али богомдане им врлине не угасише. И свети овај, ако и пређе тамо из нужде због проклетих Агарена, у тој земљи врлину разастираше.

И по неком времену задеси га крај садашњег живота и ка будућем весељу пређе. И узиђе душом тамо где жељаше од младости. Тамо узиђе где Павле усхићен би. И слуша неизрециве речи, које су недопустиве човеку говорити; јер нису тамо речи којима говоре људи, него анђели, и људима су недостижне – и како их могу људи, телесно размишљајући, достићи? Онде Павле би, удиви се и рече: „О дубино богатства, премудрости и ума Божијег!“ (Римљ. 11, 33)

Тамо узиђе душом Стефан. Угледа пророке, апостоле, светитеље, мученике, поснике, праведнике и што да спомињем све, него све чинове анђелске и самог Владику анђелског.

А свето тело његово погребѣ госпођа са слугама близу града на месту красном и нарочитом. А госпођа, блажена Јелена, по престављењу светог обави све надгробно, као што доликује господи благоверној. И слугама раздаде пристојан део, праштајући им ако ко жели да иде. А сама, бојећи се од плењења агаренског, оде у Немачку земљу.

После, пак, неколико година Агарени пленише Угарску земљу. Дођоше и у град где свети, поживевши добродетелно, престапи се ка вечним обитељима. Ови проклети, зловерни и безбожни Агарени тамо дођоше. И град заузеше. Належе по улицама градским војска многа. Тада по провиђењу божанском у ноћи дубокој тишина међу војницима настаде. Јави се зрака нека светловида на месту где би погребено тело светог и праведног Стефана. И ово видевши војска агаренска, сиђе са ужасом и удивљењем на место то. И почеше копати мислећи да би ту благо могло скривено бити, јер ови од искона нису светољубиви и богољубиви, него среброљубиви. А нама хришћанима, који у православљу сијамо, јавља се ризница сакривена – насеље јеванђељског ума. А ови Агарени погрешисе у ономе за шта се надаше наћи. Раскопавши, пак, гроб, видеше светог тело како лежи, и са одећом, миомирисе слатке испуштајући. Удивисе се недоумевајући се шта је. Разумеху од правоверних који ту беху да не знају ко је то. Известисе Амира војници. А он и сам, видевши свето тело, задиви се. И призва људе који се ту затекоше. Упита их ко је ту погребен. И који знадоше рекоше му:

„Нико други ту није погребен осим један властелин овог града и земље околне, господин веома богољубив, вером хришћанин, родом Рас“, јер тако Угари називају Србе, „именом Стефан господин тај беше.“

Разуме, пак, Амир како је сродник њему; пошто и Амир тај беше рођен где и свети. И оробљен бивши, одрекао се, непорочни, вере окајане. Међутим, љубав сродства побеђује. И светог часно прими.

А глас прошири се ускоро на многе стране о налажењу светог. Чини ми се да и знамење не мало настаде због светих

моштију. По провиђењу, пак, неком божаственом дођоше Амиру иноци побожни, Светим Духом подстакнути, и измолише од Амира свете мошти. А Амир, примивши дарове од њих, предаде им многоцени дар.

А они, жеље не погрешивши, изгледаху као купци који траже леп бисер. Са радошћу положише на кола часне мошти и са њима стигоше у свој манастир, који је у Фрушкој Гори, храм Рођења Богоматере. По саздатељима његовим назван би Шишатовач, у земљи Срему, где раније свети богоугодно живеше. О чуда сваког! Земљи коју је волео користи дарује. Јављено је било у манастиру о доласку светог. И игуман са свим иноцима богољубивим са радошћу изиђе у сусрет, појући псалме и песме које душу хране. Скинувши [мошти] са кола, положише их у цркви са кандилима добромирисним.

Од тада па све до данас многа знамења и исцељења од светих моштију благодаћу Христовом догодише се. И сада трају не престајући, јер којигод људи, ранама и разним болестима савладани и од духова нечистих пострадали, са вером прилазе тамо, сви исцељење примају и радујући се својима одлазе. А оне који не верују, како могу исцелити његове часне мошти благодаћу Христовом? Такви за неверство своје празни одлазе, јер без вере нико неће добити што хоће, јер и крвоточива да није веровала, не би се дотакла руба хаљине Исуса мојега, како и сам рече: „Вера твоја спасла те је.“ (Мт. 9, 22; Мк. 5, 34)

„И где су сада [мошти]?“ – будаласто говоре неки, светог оптужујући, и свето живљење и часне мошти, што и ја чух од неког који мишљаше да је мудар. И због безумних речи урачунах га у јуродиве Ја, пак, разјаривши се духом, рекох да заграде се сва уста која говоре неправду. И верујем да се Христовом благодаћу заградише овим пројављивањем врлина светог, као и раније што беше у дане налажења светог тела. Сатана многима усади мисли хулне у срца, а из срца њихових речи неприкладне шаље. Због тога отета беше од тела рука његова и однесена у Град царствујући, у коме је седиште Патријаршије. Видевши и разумевши благодат божаствену која је на њој била, часно је обљубише са сузама и говораху:

„Заиста је на овој руци посета деснице Вишњег!“ И отуда се донесе рука његова и положи на место своје.

А тих дана, слушајући о налажењу светог, блажена госпођа Јелена далеко беше, у земљи Чешкој. И појеле поћи и видети оно о чему слушаше. Међутим, забрањено јој беше од тамошњег владара, јер јој говораше:

„Не иди у област безбожних Агарена. Ако ли и пођеш тамо, имовину коју имаш никада не односи одавде.“

А она некако мудро доскочи, и оно што имаше, све подели сиротима, и ништима, и удовицама и онима који су у тамницама, осим што остави оно што може са собом понети. И ушавши у лађицу, путоваше низ реку Дунав и дође у манастир. Очима својим видевши свете мошти супруга, с љубављу их целиваше, сузама омивајући. И говораше умиљене речи:

„Блажен јеси, Стефане, и добро ће теби бити! Помени и мене, која сам се с тобом много о добрима саветовала, како да и ја задобијем део неки одважности према Богу, коју ти имаш.“

И потом постриже власи. Уместо имена Јелена, назва се Јелисавета монахиња. Даде манастиру колико беше донела из Немачке земље: пехаре, и риза мало и књигу која припадаше светом, а у њој Псалми Давидови и други устав црквени – красан састав. И потом три године поживе, од манастира удаљено око три попришта, с оне стране [Фрушке] Горе, ка реци Дунаву, у молитвама и посту, како је долично монахињама.

Затим престава се и пренесена би у манастир. Погребли су је у црквеној припрати, са леве стране. А светог Стефана лежи свето тело посред цркве, ка десној страни. Ту су прочитане песме црквене.

А ми, браћо и оци, чувани Светим писмом и верујући ономе што је у њему опевано и прослављено, у Тројници једином Богу част и хвалу непрестано узносимо, Оцу, и Сину и Светом Духу, и сада, и увек и у векове векова. Амин.

Похвално слово светом Стефану Штиљановићу

Непознати писац, свакако из фрушкогорског духовног простора, и то можда из самог Шишатовца, после *Повесног слова о светом Стефану Штиљановићу* написао је *Похвално слово* посвећено овом светом. О редоследу састављања ова два списа проговорио је сам писац у *Похвалном слову*: „...јер о овом праведном Стефану, како раније испитасмо и према уму датом нашој худости, исписивањем *Слова* живота његовог изложисмо вам.“ Реч је, очигледно, о писцу који се исказао у две прилично блиске врсте као што су повесно и похвално слово. У њима је на кратком простору надахнуто и повремено у маниру „плетенија словес“ литерарно узносио и прослављао Стефанову светост. У *Похвалном слову* изразито реторски део писац означава „гранесловљем“. Реторски делови прожети су библијским и светоотачким порукама на начин какав се у много већем обиму среће код Доментијана или Теодосија Хиландарца. Низовима библијских цитата грађене су широко разуђене реченице. Оскудни Стефанови биографски подаци, који се детаљније излажу у *Повесном слову*, у *Похвалном слову* свде се на још мању меру, што, уосталом, више одговара жанровским карактеристикама овог типа слова. Дело преводимо према препису из 1631. године који се налази у Минеју за октобар манастира Шишатовца, сада у Патријаршијској библиотеци у Београду број 56, а на основу нашег издања.

Литература: М. Костић, *Стеван Штиљановић (Историјско-хагиографска студија)*, Глас СКА, СХ, Други разред, 62, Сремски Карловци 1923, 54-99; Т. Јовановић, *Похвално и Повесно слово о деспоту Стефану Штиљановићу*, Књижевна историја, X, 38, Београд 1978, 344-356; Исти, *Служба св. кнезу Стефану Штиљановићу*, Археографски прилози, 6-7, Београд 1984-1985, 193-232; Исти, *Непознати писац, Похвално слово светом Стефану Штиљановићу, Источник*, II, 7-8, Београд 1993, 79-84.

**Похвално слово светом
и праведном Стефану Штиљановићу
(4. октобра)**

Велика похвала и украс цару је венац и дијадема, и без овога не доликује цару бити. Ако ли цару доликује венац и дијадема, колико још више доликује праведном и венцеименимом Стефану спомен украсити похвалном дијадемом. И оне који желе царски венац и дијадему припремити, велики их подвиг и трепет држи и мучење подузима, јер боје се да у чему цару венац неугодан не буде. И више него код њих дрхти рука и ужасава се срце онога који жели похвалом украсити спомен светог. Ма колико да и они својом вештином прикупљају ствари прикладне царској дијадеми: сребро, злато, порфир, камење скупочено и бисер блистајући, ми, пак, још више ствари прикладних прикупљамо, успомену светог да похвалимо. Уместо порфира – похвалу врлинама праведног, и уместо сребра – проверене речи духовне, које Дух Свети устима пророчким разјасни, као што говори пророк и Богоотац: „Речи Господње су речи чисте, сребро у ватри очишћено од земље, седам пута претопљено.“ (Пс. 11, 6) Уместо злата блистајућег – златосијатељне речи апостолске, и уместо бисера блештећег – скупочени бисер, разум богогласних речи, уместо камења скупоченог – „један камен скупочени, крајеугаони, који је Христос,“ (Ис. 28, 16; Еф. 2, 20) јединородни „Син и Реч Божија, који је пре века овог са Оцем и Пресветим Духом,“ (I Јов. 5, 5-7) „који из небића у биће созда све, видљиво ово и разумно невидљиво, што је на небесима и на земљи,“ (Кол. 1, 16) који је анђелима и људима једини цар и обдржатељ садашњег живота пролазног и будућег века бесконачног, који је дао људима прве законе и осмислио светим пророцима, и затим сам испунио своју провиђења тајну, давши благодат и силаском утешитеља Пресветог Духа, упремудривши апостоле, и пославши их у све крајеве земље да проповедају славно његово због крста провиђење, као што сам рече: „Идите у све народе, проповедајте Јеванђеље царства,“ (Мр. 16, 15) „крстећи у име Оца и Сина и Светог Духа,“ (Мт. 28, 19) „који крсте се и верују, спасени ће бити, који се не крсте, осуђени ће бити,“ (Мр. 16, 16) јер тако заповеда Господ наш Исус Христос,

желећи свако људско спасење, и онима који желе спасти се, да у ум истински дођу и виде скривено. И којег год човека срце гледа и мисао разуме, примиће божаствене благодати, као и овај праведни Стефан, коме сада спомен постарасмо се расветлити гранесловљем.

И одакле овог мужа праведног и светог да почнемо врлину оглашавати, јер о овом праведном Стефану, како раније испитасмо и према уму датом нашој худости, исписивањем Слова живота његовог изложисмо вам? И сада још у сладост похвалне беседе његове говорим вашим богољубивим душама.

Овај свети и праведни Стефан би рођен с оне стране Захумља, близу Јужног мора, дивног сасуда јужне топлоте, благодати Пресветог Духа. И од родитеља на светом крштењу венцу истоименито име доби, јер венац јелиногрчким именом стефос назива се. И овај, коме вишња десница награду врлине – небески венац дарова, тако име доби. И колико приспеваше узрасту, још у дечачком сазревању, умножавајући према Богу знања, испуни се и веома богољубив показиваше се.

А Господ, саздавши на једном срцу људе, и који седи на високом престолу херувимском и гледа у бездане и дубине срца сваком човеку док лежи, [његове] нарави, жеље, ревности, [учини то] и васељенском учитељу, божаственом и великом међу апостолима, Павлу, коме виде срце које је смогло сместити толики бисер учитељства и проповедања. Међутим, иако и прогонитељ [хришћана] беше Павле испрва, али независно као фарисеј, но управљајући се по пророчком закону, и њега улови Христос одозго обасјањем када иђаше у Дамаск довести у Јерусалим свезане оне који су изговарали име Исусово. А добри Господ наш, видевши његову ревност, преобрати је у још већу, како би привео ка Исусу све народе свезане учењем благовести, као што и сам Павле говораше: „Који ме изабра из утробе матере моје и спознавши ревност срца мога, ка већем упути ме, јер блавест мени откри.“ (Гал. 1, 15)

А мислим да и Стефан из младости ка вишем напредоваше. Узрасту доспевши, чини ми се да се и књижевном образовању поучи. Ретки су који такву врлину имају да, не напојивши чувства духовна, слова учењем сакупљају, као што рече Златореки Јован: „Онима којима на језику Дух Свети почиваше као на

херувиму.“ А овај говори у књизи својој бисеросијајућој, која се назива Бисерник или Маргарит. У њој, пак, пише: „Како је немогуће стећи разум здрав осим преко Писма, јер откуд“, рече, „према Богу разум добише богослови, и говорници и мудраци?“ – од божаственог Писма. Од њега људима нарави усавршише се према врлини, од њега је вера православна утврђена, од њега животи и пошћења поправљани. Од познавања Писма сва добра родише се, а од непознавања божаственог Писма сва зла проистеклоше: одатле јереси безбројне и раздори црквени, одатле пијанства и блуди и прељубе, одатле неверства и сва безумља, као што пророк говори: „Не сазнаше, нити разумеше, у тами ходе.“ (Пс. 81, 5) И Павле рече: „Не разумеше Бога као што треба узнати. Због тога предаде их Бог у неуки ум.“ (Рим. 1, 28)

А Господ заповеда предсказујући испитивања, него ум нам распоређује делове божаственог Писма, јер од овог разумевамо сва Божија хтења, као што и овај свети и праведни Стефан разуме Божија хтења било сам читајући, било слушајући другог читаоца. Сам потруди се заповеђена дела врлине испунити. Уз владајуће налажаше се и небеског слуга и наследник показа се. Војујући са непријатељима, и војске небеске суграђанин јави се. Страшан ратник постаде још страшнијим, ваздушним начелом и влашћу желећи најпосле устројити се. И колико побеђиваше Агарене безбожне, утолико стране мисли одагнаваше и од богољубиве савести своје одбациваше, страх Господњи на уму свагда имајући, као што рече пророк: „Страхом Господњим свак уклања се од зла“ (Приче 16, 6) и „Свакој мудрости која с Богом бива почетак је страх Господњи.“ (Приче 1, 7; 9, 10) И овим Стефан праведни свагда наоружаше се више него ратничким оружјем. Примивши у наследство део земље плодноне и свагда изобилне, пожелеле наследник бити у цркви првородних. И би Стефан тамо живући, као што се каза о Јову Авасидском, јер о Јову казује Писмо: „Беше човек који је живео у Авасидској земљи по имену Јов, праведан, непорочан, Божији поштовалац, и уклањаше се од сваког зла,“ (Јов 1, 1) и још држећи се безлобља. Тако и нама доликује и о Стефану рећи: беше човек Стефан, праведан. И стога што је праведан свагда помишљаше како никога невиног да не оскрби или у чему озлоби. И, по апостолу, „промишљаше добра не само пред Богом него и пред људима.“

(II Кор. 8, 21) И опет, што рече Господ: „Као што хоћете да вам чине људи, тако и ви њима чините.“ (Мт. 7, 12; Јеванђеље по Луки 6, 31) А непорочан је свако ко не чини лукава дела, као онај ко се назива лопов, разбојник, или блудник, или грамзивац или среброљубац. А ко се клони од сваког злог дела ових и овима сличним, од којих нарочито треба клонити се, и не само клонити се од њих, него и добра дела чинити, као што су милостиња, чедност, пост, мољење Богу свагда и молитва продужена, љубав нелицемерна ка ближњем, вера православна која је у Оца и Сина и Светог Духа. И свако који ова дела чини Богопоштовалац је. Ако ко даје милостињу, Богопоштовалац назива се и било коју врлину ако има с правом вером, Богопоштовалац је.

Стефан се по овоме одликоваше и праведно живљаше имајући у срцу и у уму поуку ка добрим врлинама. И посматраше смрт духовним очима: страшни суд, праведним награду и грешним одрицање жестоко. Овај постара се с праведнима наследити пространог [раја] бесконачно радовање и весеље духовне насладе, анђелског појања и арханђелског ликовања. Живећи у правоверју и чистоти, милостиње непрестано чињаше и молитве честе узашиљаше ка Богу. Колико год се влашћу опасивао утолико више се правдом одевао. Хвалисању трага не имаше у срцу нити у души нити у мисли својој. Као што Јов беше: сиротима отац, удовицама чувар, гладнима хранитељ, нагима одеватељ. А још угледаше се на древне мужеве који су у врлинама просијали – на Еноха правдом. Међутим, ако и Енох праведни угоди Богу и престаји се не искусивши смрт, Стефан, пак, угоди Богу правдом ако и искуси смрт телесну, али избеже смрти духовној, јер „праведници у векове живе и од Господа стиже им награда и старање о њима од Вишњег. Због тога примају царство красоте и венац добротe из руке Господње.“ (Прем. 5, 15-16)

Прими Стефан венац добротe из руке Господње, јер гладним људима као Јосиф житодавац постаде, или још више од Јосифа, јер Јосиф за сребро пшеницу даваше људима у прехрањивању. Овај, пак, не узимаше сребра, већ прехрани људе гладне испунивши реч Господњу која каза: „Ако неко и чашом студене воде напоји некога, неће изгубити награду своју.“ (Мт. 10, 42) Јер за награду овај не заиска стећи сребрњаке или златник, већ

живот бесконачни, што и доби по довољним годинама живљења свог. Измени живот садашњи и пређе ка будућем и неостаривом животу. Духом узиђе анђелом проведен. И тамо узиђе где су безбројне тисуће тисућа бесплотних чинова. Тамо дође где је Авраам гостољубиви и са њим неизмерна глота. Тамо усели се где су пророка и апостола чиновни и где праведници и преподобни непрестано веселе се, као што рече Јован богослов у Откривењу свом: „Потом видех“, рече, „и гле, народ много, кога избројати нико не може, од сваког народа и колена и племена људи, и стајаше пред престолом и јагњетом, обучени у ризе беле и са финицом у рукама својим.“ (Откр. 7, 9) А говори о овима и Андреј, кападокијски архиепископ, као што о њима и Давид рече: „Да их избројим, више их је од песка морског.“ (Пс. 138, 18) Умножавају се они који раније због Христа пострадаше. И потом, пак, муке мушке поднесе „од сваког колена и језика и племена проливањем крви због Христа.“ (Откр. 5, 9) „Ризе своје беле убелише“ (Откр. 7, 14) и победне положаје грана у рукама имаше и искреност срдачну као финици. И околу престола светог поју веселећи се. Верујемо да и Стефан са овима пева духом сада у великој слави и радости имајући ризу убелјену врлинама, блистајући као светилник. Јер рече божаствена реч: сијају праведници као светила и имајући чашу наливену мира многоценог – добре мисли. И свагда збор ненарушен духовно ликује.

Свето тело погребеше његови у жалости на месту нарочитом. Велики плач настаде над гробом светог од супруге, блажене Јелене, и слугу његових, као некада над Јосифом што учинише људи у Египту. Међутим, не по дугом времену овај плач у радост претвори се, јер не усхте зналац срдаца, Господ, такву ризницу покрити гробом за многе и предати забраву, јер све види „и свима даје дарове по мери врлина,“ (Еф. 4, 7) јер је сам рекао: „Ништа није скривено што се неће открити и ништа није утајено што се неће дознати.“ (Мт. 10, 26; Мр. 4, 22; Лк. 8, 17; 12, 2) Такође и Павле говори: „Откриће Бог тајне људима и јавиће дела каква било да су.“

Објављује нам човекољубац Бог дивну ризницу – свете и добромирисне мошти светог и праведног, достојног хвале, Стефана преподобног, желећи славом својом божаственом засијати праведницима у великом позоришту, да гледа цели

род људски и сви анђелски зборови. Светлост посла озго попут огња. Агарена безбожник војници чудо угледаше. Са журбом прах откри се и земља раскопа се. Мишљаху лакомислени наћи сребра ризницу. Међутим, погрешите што се надаху, јер сребро жељено не нађе се за лакомце и разбојнике и убице, већ свете и добрим мирисом дароване мошти – љутим убицама болест погубна и свирепим разбојницима ђаволје прогонство.

Лакомислена стражо, узалуд свој труд уложисте, јер не нађосте оно што желесте пошто нисте светољубиви и богољубиви, већ волите сујетно и пролазно и чувате у срцима својим лаж јереси своје безбожне! Зато на поругу вам беше оно што нађосте – светог и праведног Стефана. А хришћанима богољубивим и који у православљу сијају дивна похвала показа се, јер успоменом светих од давнина научисмо се Бога прослављати, као што рече пророк: „Бог прослављен бива у светлости светих, јер не постоји слава светих изван славе Божије.“ (II Мојс. 15, 11) Јер [Бог] говори: „Онај који ме слави и ја ћу га прославити и помиловаћу га ако га помилујем и сажалићу се на њега ако се сажалим. (I Сам. 2, 30) О таквој ризници која се јави као многоизлечиво тело Стефана праведног које је у пољу скривено Господ рече: „Као човек који продаје све и купује поље то.“ (Мт. 13, 44) [Одиста га] купише са бригом и великом жељом придошли мужеви побожни, свим срцем желећи да имају у дому такав бисер, и избавише са почашћу из руку агаренског начелника. Положише [га] на кола са радошћу и путоваху са њим ликујући више од Богооца Давида некада пред сеновитим ћивотом. Стигоше у манастир свој веселећи се. Дође им у сусрет игуман са свим свештеним збором. Добромирисна кандила имајући, појаху псалме и песме духовне.

Узеше [тело Стефаново] на руке благодарећи што је отворио руку своју и наситио све милости. Положише га у храм где је раније боравио и [у коме је] пребивалиште Пресветога Духа, чудна дела објављујући силом благодати његове. Демони ишчезаваху из људи додиром светог тела. И настрадали од духова нечистих ослобађаху се захваљујући благодатима сваким. И сви који са истинском вером прилазе и топлотом срдачном уз свети ковчег приљубљују се, ако и у последњој беди болешћу савладани буду, опет ће исцељење примити. А који малOVERJEM обузети буду, празни ће отићи.

А ми, браћо, имајмо веру велику према светим као према блиским Богу! Говорећи светим који су на земљи, прослави Господ све жеље своје у њима, јер сам рече: „Она дела која ја чиним, они који верују у мене још већа ће чинити.“ (Јв. 14, 12) „И апостоли рекоше некада Господу: „Придодај нам вере.“ А [Господ] рече: „Ако бисте имали веру као зрно слачице, рекли бисте гори овој: Покрени се и баци се у море!“ И одмах не би се оглушила.“ (Лк. 17, 5-6)

И ми, пак, да хвалимо свете са вером и клањамо се светим ликовима. И свете мошти њихове са топлом вером целујмо и поштујмо и клањајмо им се и верно празновање дана успомене њихове прослављајмо. А више него данас у спомен светог, преподобног и праведног Стефана духовно веселимо се и празнујмо – не у пијанству и презасићености безмерној, већ у молитвама и мољењу и у послушању према врлини васпитања из божаственог Писма. Каже се, дакле: да не отежају срца ваша јелом и пићем и бригом световном, јер брига световна смрт рађа, а брига за Богом покајање нераскајано. Јер покајање у живот вечни уводи, а живот вечни радости краја нема, као што и мука вечна плачу краја нема. Старај нам се, дакле, ослободити се плача и примити радост, којом радују се праведни који постараше се Бога уселити у душе своје. „[А] који [га],“ рече, „примише, даде им власт чеда Божија да буду.“ (Јв. 1, 12) Као што и блажени Павле говори: „Који се Духом Божијим управљају, они су синови Божији.“ (Римљ. 8, 14) Онај ко има свагда на Бога мисао, Духом Божијим управља се, а чим се управља Духом Божијим, долази у весеље бесконачно.

Овај, дакле, праведни имаше у себи ка Богу истинско старање и духовним вођењем уђе душом у радост бесконачну, дарова људима својим оно што имаше раније у наслеђе, многоцени дар – свете своје мошти. Њему ми сада успомену прослављамо. Кличемо слободним гласом са весељем:

Стефан благодати источник,
Стефан венца истоименити дар,
Стефан многољубазна мудрост,
Стефан богољубља сасуд,
Стефан благочашћа стуб,
Стефан врлина скровиште,
Стефан дивна похвала доброверног рода.

Зато у успомени његовој молећи се, сви притецимо са вером ка раци светој имајући у себи исцељењима обдарене мошти.

Речит буди нам светомилостиви заступник према спасном путу и умоли човекољупца Бога да избави нас од страдања иноверних народа и од сваког пропадљивог зла и од смртоносних мука. Немоћне укрепи, старе уразуми, младе поучи, како би сви заједно, једнодушно узаслали славу у спомен твој. Прослави те Христос Бог наш, коме слава с беспочетним Оцем и пресветим и благим и животворним његовим Духом и сада и увек и у векове векова. Амин.

Пут од Хиландара до Јерусалима

По свој прилици Лаврентије би могао бити онај Хиландарац који је од 1627. до 1629. године био игуман овог манастира. Оставио је за собом путопис у коме је описао свој пут од Хиландара до Светих места. На пут је кренуо из Хиландара, о чему и сам сведочи. Његов спис сачуван је само делимично у једином препису који је 1698. године сачинио Јеротеј Рачанин. Препис се налази у Часослову и Канонику с Поученијима, који се данас чува у рукописној збирци Радослава М. Грујића у Музеју Српске православне цркве у Београду под бројем 3-II-9. Јеротеј је Путопис преписао у месту Фудвару, данашњем Дуна-Фелдвару, на десној обали Дунава у јужној Мађарској, о чему је оставио и запис, у коме се жали да у доста лошем изводу није нашао дело у целости: „Више не нађох, већ те молим, читаоче, не куну мене што сам криво и пометено писао. Веру ми имај. Какав је лош извод био и листови погубљени и промењени, да није велике жеље, никада не бих писао ни за плату. И благословите ме Бога ради, молим вас, многогрешног Јеротеја Рачанина. Писах године 1698. месеца новембра седмог у вароши Фудвару.“ У преписивању Путописа Јеротеј је очигледно имао још неких тешкоћа са предлошком. Већ у почетку наишао је на празнину, те бележи: „Овде не знам шта би.“ Тако се путопис нагло прекида у опису пута Егејским морем и иза изгубљеног дела наставља о посети појединим местима на Синајском полуострву. На крају списка недостаје још бар један лист. Ово дело припада жанру такозваних проскинитарiona. Чисто путописних делова има врло мало. Највећи је заснован на набрајању места кроз која се пролазило. Писца су више занимале поједине легенде везане за библијске личности и места важна за хришћанску историју. Језгровитост казивања прати цео ток путописа. Делови списка у којима се показују растојања и димензије храмова уз помињање бројева степеница нису сасвим лишени личног пишчевог тона. Дело је преведено према препису Јеротеја Рачанина.

Литература: Д. Руварац, *Манастир Беочин*, Сремски Карловци 1924, 29; М. Павић, *Историја српске књижевности барокног доба (XVII и XVIII век)*, „Нолит“, Београд 1970, 307, 308, 314, 317-318, 504; А. Каџиба, *Лаврентијево путовање из Хиландара у Јерусалим у препису Јеротеја Рачанина*, Bibliotheca Slavica Savariensis, II, Szombathely-Szeged 1994, 50-67; Т. Јовановић, *Лаврентијев путопис*, Књижевна историја, XXVI, 92, Београд 1994, 95-108; *Света земља у српској књижевности од XIII до краја XVIII века*. Приредио и на савремени српски пренео Томислав Јовановић, „Чигоја штампа“, Београд 2007.

Да се зна када ја грешни Лаврентије пођох ка светом граду Јерусалиму из Свете Горе Атонске, из манастира Хиландара, Велике лавре српске

Први дан дођосмо у град Лимнос, и одатле отпловисмо у град Хиос, турски Саказ. И тамо видесмо многе красне и различите засаде и воћке. И отуд дођосмо на острво Патмос, где Јован Богослов написа свето Јеванђеље. И друга многа острва прођосмо и не сазнадосмо како се називају. И дођосмо на острво Станђој, и ту бејасмо. И ту се поклонисмо светој и великој цркви ...

...И сав род њихов. И дођосмо на место где излише Јевреји телећу главу којој се поклонисмо – кипу идолу у Јелеонској Гори. И затим пођосмо на место где свети пророк Арон најпре жртву принесе у Јелеонској Гори. И ту исече анђеол рода јеврејског шест стотина тисућа. И тамо путовасмо по Гори Синајској шеснаест дана. И у манастиру Синајском је 26 цркава. И вечит беше пред црквом где Турци клањају. И тамо видесмо место где Мојсеј најпре виде купину огњем горућу и не сагараше. И ту се поклонисмо.

И затим повратисмо се ка граду Мисиру и, проборавивши време од неколико дана, пођосмо до светог града Јерусалима. И путовасмо по Раити два дана, где живљаху многе тисуће преподобних отаца. И тамо је црква Светог великомученика Георгија. И тамо су мошти свете Марине, којој ђаво пакост чињаше. И ухватив ђавола за власи, дављаше га. И тамо чусмо клепало и звечку. И обазресмо се овамо и тамо – никога не

видесмо, осим небо и земљу. И приђосмо Царевом врту. И [тамо постоје] лимунови који иду на цареву трпезу.

И отуд отпловисмо у град Родос. И из Родоса пођосмо на велики архипелаг Мисирског мора. Са десне стране велики град Александрија. Њега сагради велики цар Александар из основа пре Христовог доласка на 372 године. А са леве стране град Дамчат. И допловисмо у земљу арапску у град Бућерио. И одатле отпловисмо у град Решит. И одатле отпловисмо уз воду Нил у Египат. И дођосмо на поклоњење где Христос са Пречистом и Јосифом дође у Египат када побеже од цара Ирода из Јерусалима. И тамо се поклонисмо светом и часном месту. И ту вода лепа и слатка. И ту је смоква где обитаваше Христос и Пречиста и Јосиф Праведни. И тамо у Мисиру видесмо куће Јосифа Прекрасног. И под кућом беху 32 стуба велика. И видесмо девет житница које сагради Јосиф заповешћу цара фараона. Веома су велике. И видесмо поље где излазе кости људске од Светог и Великог четвртка до Вазнесења Христовог. И кости и кожа и све цело. И тако саме одлазе у земљу. И проведосмо у Мисиру много дана.

И пођосмо до Свете Горе Синајске. И путовасмо три дана. И нађосмо на путу у пустињи бунар који је копао цар Александар у дубину четрнаест тисућа сежања. И јави му се анђео: „Не копај, јер вода неће истећи, него крв!“ И тако остаде до данас. И пођосмо напред на Црвено море, у град Суец. И ту беше копао Александар море да га спроведе у Бело море. И постави меру, и виде да хоће потопити сву Мисирску земљу и тако остаде и до данас. И пођосмо из града више од четрдесет миља. И дођосмо где преведе Мојсеј Израил преко мора. И ту беше дванаест извора, које Мојсеј отвори жезлом. И до данас теку. И ту Марија, сестра Мојсејева, састави песме Мојсејеве. И путовасмо од дванаест извора у пустињу. И наиђосмо на путу на мерску воду коју Мојсеј жезлом претвори у сладост. Путовасмо од Мисира до Горе Синајске дванаест дана. И зађосмо у Гору Синајску једно поприште. И нађосмо дванаест извора и седамдесет стабала финикових, о којима пише у Пророцима.

Из Мисира пођосмо ка светом граду Јерусалиму. И путовасмо двадесет пет дана до Јерусалима. И поклонисмо се гробу Господњем. И над Гробом гори четрдесет и четири

кандила. И поклонисмо се Светој и Великој цркви и Светој Голготи. И над Голготом тридесет кандила гори, као и где лежи глава Адамова. И поклонисмо се Силаску [Христовом]. И тамо је дванаест кандила. И поклонисмо се под Голготом где поделише ризе Христове, и где нађоше часни крст. И ту је четрдесет степеница. И поклонисмо се на месту где свезаше Христа, и где се сакри Богородица када Христа свезаше, и где се најпре Христос јави Марији Магдалени по васкрсењу. И видесмо гроб Јосифов, обручника Маријиног; и Никодимов, који понесе крст Христов. И поклонисмо се стубовима из којих огањ изиђе. И камену који донесе анђео Богородици из Свете Горе Синајске. Ту је црква Васкрсења Христовог, и црква Јаковљева, брата Божијег, и црква Претече. И поклонисмо се месту где хтеде Авраам заклати Исаака, сина свог, усадивши га с вековима. И поклонисмо се месту где осудише Христа и, сплевши трнов венац, њему на главу положише. И поклонисмо се месту где роди Богородица. И ту је палата Јоакима и Ане, и Овчија бања, и ров Јеремије пророка. И видесмо језеро, где најпре цар Соломон цркву сагради на земљи. И видесмо [цркву] Свету Светих, где се Богородица девет година анђелском храном хранила. И упознасмо место где се Петар Христа одрече, и трипут петао огласи. И видех тамо у Сиону, у дому Зеведеовом, где Христос оми ноге ученицима. И ту би Тајна вечера. И ту сиђе Дух Свети на апостоле. И ту се престави Богородица. И ту су гробови Давида цара, и Соломона и других царева многих, и маслина где Христа свезаше. И гроб и цркву брата Божијег Јакова видесмо. И видесмо где Давид састави Псалме. И поклонисмо се цркви Светог Архангела, коју сагради краљ Милутин српски крај врата Дамаскових. И видесмо где Варух спаваше под смоквом у селу Агриповом 72 године пошто га посла Јеремија пророк. И видесмо где убише камењем архиђакон Стефана у потоку Кедарском. И поклонисмо се гробу Пречисте Богородице, и гробовима Јоакима и Ане у Гетсиманији. И ту је 50 степеница у дубину. И поклонисмо се месту где се сакри у пећини Христос са ученицима, и где предаде Јуда Христа на суђење. И ту је девет маслина. И где се Христос помоли за хотимичне страсти, и где узјаха магаре и уђе у свети град Јерусалим, и потресе се сав град, и где се узнесе са Горе Јелеонске на небеса. И ту је

гроб Пелагије мученице. И где се јави Христос ученицима по васкрсењу у Галилеји, и где се сакрише апостоли пошто Христа ухватише. И на Светом Силоаму [бејасмо], где прогледа слепи. И видесмо Лончареву њиву...

...Светог Преображења Господа нашег Исуса Христа, где Мојсеј виде огњем горућу и неизгориву [купину], и Свете и велике мученице Катерине. И свете и часне мошти њене целивасмо. И у цркви је дванаест стубова великих, и у стубовима 366 засебних моштију, запечаћених царским печатом. И из манастира је четрнаест тисућа степеница.

И пођосмо на Гору Хоривску, где пошћаше пророк Илија четрдесет дана и четрдесет ноћи, и њему анђео хлеб и воду показа. И ту се поклонисмо. И отуд пођосмо на врх Свете Горе Синајске, где пошћаше Мојсеј двапут по четрдесет дана и четрдесет ноћи. И ту се поклонисмо и Божију службу свршисмо.

И отуд пођосмо и многа света места видесмо и тамо се поклонисмо. И иђасмо на Светих четрдесет мученика. И од Светих четрдесет мученика пођосмо на Гору Свете Екатерине, и ту се поклонисмо. И отуд пођосмо где пошћаше Свети Пахомије Велики и Онуфрије. И одатле пођосмо и на путу нађосмо камен који жезлом Мојсеј удари и отвори дванаест извора воде. И камен се покреташе како би могао народ јеврејски воду да наточи, желећи тамо да путује.

И друга света места видесмо и поклонисмо се. И дођосмо на место где жртвоваше Датана и Авирона...

Летопис манастира Грабовца

Избегли калуђери далматинског манастира Драговића подигли су 1587. године манастир Грабовац у југозападној Мађарској, недалеко од града Печуја. Први игуман грабовачки постао је Пајсеј, који је са још четворицом калуђера најпре дошао из Далмације у Грабовац. О тешким временима и доласку у мађарске крајеве он је оставио литерарно писан *Летопис манастира Грабовца* са последњим збивањем из 1602. године. Поред догађаја везаних за пресељење и настанак манастира, он је унео и краћи летописни део о пропасти српског царства. Пајсеј је умро 1603. године. *Летопис* представља драматично сведочење о мукотрпном настојању српског монаштва да опстане на просторима којим су прохујали ратови, харања и сеобе. Превод је урађен према издању Владимира Красића уз проверу фотографија *Летописа*.

Литература: В. Красић, *Манастир Грабовац у Будимској епархији*, Летопис Матице српске, 126, Нови Сад 1881, 26-38; 127, 58-79; 128, 76-96; С. Чампраг, *Манастир Грабовац у Мађарској*, Зборник за друштвене науке Матице српске, 17, Нови Сад 1957, 130-149; Ђ. Ср. Радојичић, *Antologija stare srpske književnosti*, „Nolit“, Београд 1960, 256-259; Д. Давидов, *Последњи монах грабовачки*, Политика, XXXII, 25628, Београд 9. фебруар 1985, 11; Ј. Ређеп, *О Летопису манастира Грабовца*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, X, Нови Сад 1967, 283-293; Н. Синдик, М. Гроздановић-Пајић, К. Манозиси, *Опис рукописа и старих штампаних књига Библиотеке Српске православне епархије будимске у Сентандреји*, том III, Народна библиотека Србије, Библиотека Матице српске, Београд-Нови Сад 1991, 84-87; Т. Јовановић, Пајсеј Грабовачки, *Летопис манастира Грабовца*, Источник, III, 9, Београд 1994, 30-34.

**Летопис Светоарханђелског манастира Грабовца,
који се налази у епархији Будимској, близу вароши
Сексарда и реке Шарвиза, године од створења света 7101.
а од рођења Христовог 1593, при игуману Пајсеју
бележи се и почиње писати редом**

Будући да Божијим допуштењем наш хришћански род, не само ми Срби и Бугари, него и преславни скиптар грчки, исмаиљћанском роду под власт и ропство тешко и по судби трпљиво потпаде насиљем Мехмеда, цара турског, године од створења света 6961, а од рођења Христовог 1453., при Константину Палеологу, последњем цару грчком. А славно и веома храбро наше српско царство порази се при светом и богопрослављеном кнезу Лазару, године од створења света 6897, а од рођења Христовог 1389. на равном пољу Косову, насиљем Амурата, цара персијског. Јао туге, беде и напасти које трпи род наш хришћански, почев од тог времена па до овог дана! А све ово би због грехова наших. Тамо мученички од напред реченог Амурата главе одсечене свети славни кнез Лазар живот свој овог света сконча, кога Бог и по смрти чудотворним даровима прослави, и тело његово до данашњег дана чува у сазданом његовом царском манастиру названом Раваница, које се види цело, беспорочно и различита исцељења точећи.

Али српски род наш не само да Агарени поробише, него одасвуд разбежа се и расеја, од места до места којим овлада Мухамедово начелство, бекство и пресељење не једно претрпевши. Отуда и ми узрок нужде примивши, на ово место свето дођосмо и Светих Божијих умних слугу, који пред престолом његовим страшним непрестано стоје, храм и обитељ према способности и могућности нашој подигосмо.

Предајемо ово укратко написано, да и будућа при овом манастиру братија, сазнавши за наша страдања, на светим Божијим службама братских спомињања, као што приличи, не лише нас. Притом, пак, и да узнају у ком стању и на које имање дођосмо овде, и како нас везир будимски помилова и цркву нам допусти саздати, и за исхрану нашу њиве, ливаде, земље виноградске и шуме за потребе манастирске дарова нам, где, докле и на ком месту, као што ће се ниже редом саопштити.

Колико се, дакле, по нашој моћи коју нам Бог допусти и поможе, у мучна времена потрудисмо се, не похвале ради неке, него ради спомињања и знања о почетку овог нашег манастира Светоарханђелског, најпре будућој братији укратко извести, написати и предати не обленисмо се, бојећи се мука раба оног лењивог у Јеванђељу, кога Спас наш спомену. А саопштавамо овако.

По агаренском заузимању Угарске земље, када цар турски Сулејман победи краља мађарског Лауша и поплени и пороби Мађарску земљу, тада Турци овладаше многим странама, а најпре родом нашим српским, као у Србији, Босни, Славонији и Далмацији. Отуд дођоше многи хришћани наши Срби у ову Мађарску земљу, пратећи Турке, своје спахије, по заповести владајућег тада турског цара, и напунише до самог Јанока вароши и села. И насеља своја тада основаше, цркве и домове себи подигоше, као у Копанском пољу и покрај Капоша, и у самом Капошвару хришћани наши из Далмације придошли населише се, а тамо и овде настањивати се нарочито им се свиђаше. А од њих неки вратише се да виде отачаство своје и известише нас, који смо још у манастиру Драговићу у Далмацији били, да је ова Мађарску земљу прекрасна и лепа, житородна и плодносна, испуњена сваким потребним обиљем за телесну исхрану. А у Далмацији би тада при реченом нашем манастиру Драговићу глад силна, па и да нисмо желели, нужда нам би да изиђемо у ову земљу због глади, прехранити се код хришћана који су из нашег краја отишли и у Копанском и Таботском пољу живели.

Изиђосмо [и] ми, а, наиме, ја, недостојни Пајсеј, са Јевстатијем и Герасимом и Дионисијем. А друга братија још беху остала у споменутом манастиру Драговићу. И када дођосмо, прехранисмо се код наших хришћана целу годину, идући од једног до другог од месеца марта па до месеца маја 7093. године од створења света, а од рођења Христовог 1585. А христољубиви хришћани, који нас целу годину прехранише, молише нас са сузама да их не оставимо, јер беху у она времена оскудни са чином свештеним. И показаше нам ово свето место погодно за манастир, најпре што пронађоше знамење да је и раније, у древна времена, манастир био горе на хуму, чија црква Божијом милошћу и до данас хришћанским ликовима по зидовима живописом украшена види

се. А ми, на мољење њихово, склонисмо се и пронађосмо место за манастир по свему погодно. Одосмо заједно са споменутиим нашим хришћанима у Будим ка везиру будимском, који је тада управљао овим странама, и извадисмо ферман од њега подићи цркву по вољи нашој, или стару, или другу од камена нову, и ливаде и њиве, колико год на земљи грабовачкој можемо више окрчити и одржавати. Такође и шуму да сечемо и било коју стоку да држимо и напасемо по планинама и дубравама, колико више узможно би нам било одржавати, слободно без сваког данка, као што и сам ферман јасно утврђује. Ипак, ми због сиромаштва не узмогосмо горњу цркву обновити, него ову при којој смо подигосмо и од камена благом сазидасмо 7095. године од створења света, а од рођења Христовог 1587. Такође, те године, и друге иза ње, ћелије дрвене колико беше могуће, устројисмо. И светим архистратизима Божијим, Михаилу и Гаврилу, на чување и заступање, а у славу Божију, за украс и будуће спомињање цркве, при овом светом храму Арханђелском ћивот сребрни по изгледу цркве сковавши начинисмо 7101. године од створења, а од рођења Христовог 1593.

Године од створења 7104., а од рођења Христовог 1596. окрчисмо њиве у Милановцу до 60 јутара земље које на брду јужно од манастира, како се иде од манастира на Милановац, које у страни оној како се иде од манастира преко брда ка потоку Милановачком, које у оној долини која се назива Пивара, којој крај досеже до извора оног под брдом, на међи грабовачкој и мечинској. Окрчисмо то од трња и дрва, и мало нешто ливада [окрчисмо] те године.

Затим, 7107. године од стварања, а од рођења 1599., окрчисмо ливаде, почевши од манастира, око брда с врха, од потока Милановачког и до реченог извора, који је под брдом на међи грабовачкој и мечинској. И то све би вољом Божијом под окриљем и заступањем светих архистратига, а помоћу благочастивих хришћана који су живели у то време око манастира по варошима и селима. А друге њиве за сејање више старе цркве имасмо.

Године 7110. од створења света, а од рођења Христовог 1602., раније послати на две године Герасим јеромонах тада дође из Московске земље и донесе отуд украшења црквена, књиге и одежде и остало.

Те године насадисмо код старе цркве до 20 копача винограда.

Довде укратко о почетку манастира овог нашег Свето-арханђелског летописно известисмо, такође и будућој братији завештавамо и молимо се збивања неленосно бележењу предавати, а нас на божаственим службама братољубно и незаборавно да спомињу, како да нас Господ обоје уједно стајања десног на страшном свом и нелицемерном суду удостоји и обећања добра дарује нам. Амин.

Посланица папи Урбану осмом

У свом доследном залагању да Срби у врло тешким временима турског ропства остану у оквирима православља, а не да по папином позиву пређу на Унију, патријарх српски Пајсеј упутио је *Посланицу папи Урбану VIII* другог новембра 1642. године. *Посланицу* је послао по папском изасланику Франческу де Леонардису и еклисиарху Пећке патријаршије Јефtimiју. Ову епистолу Пајсеј је саставио по узору на сличне посланице православних патријарха упућиваних великодостојницима Западне цркве. Слична посланица овој Пајсејевој среће се у једном препису последње четвртине XV века у манастиру Никољцу, број 52. Њу је антиохијски патријарх Петар упутио венецијанском надбискупу Доминику и образложио му коришћење квасних и бесквасних хлебова. Сасвим је могућно да је Пајсеј при састављању своје *Посланице* био у прилици да непосредно користи један зборник правне садржине, који је у Јањеву 1620. године преписао јеромонах Авксентије, оставивши о томе запис. Рукопис се данас налази у збирци манастира Хиландара под називом Законик и води се под сигнатуром 301. У њему је, поред других састава, и *Поведаније о одлучењу Латина*, као и *Посланица цариградског патријарха Михаила Петру Александријском о јересима латинским*. Патријарх је показао умешност у одбрани православног учења, заснивајући га на одлукама седам васељенских сабора. Притом се задржао на питањима употребе квасних или бесквасних хлебова на светој тајни евхаристије као и на питању *filioque*. Повременим позивањем на библијске мисли такође је настојао да одговор папи буде што заснованији на предачким учењима. *Посланица* је сачувана у препису који се налази у Ватиканској библиотеци под сигнатуром *Scritture Originali riferite nelle Congregazioni Generali*, vol. 264, f. 347a-348a. Превод преносимо из *Сабраних списа* Патријарха Пајсеја.

Литература: М. Јачов, *Списи Конгрегације за пропаганду вере у Риму о Србима 1622-1644*, САНУ, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, II одељење, XXVI, Бгд. 1986; Т. Јовановић, *Две посланице патријарха српског Пајсија*, Источник, I, 3-4, Земун-Сремски Карловци 1992, 70-74; Патријарх Пајсије, *Сабрани списи*, Библиотека Стара српска књижевност у 24 књиге, књига 16, „Просвета“ – Српска књижевна задруга, Београд 1993. Превод, предговор и коментари Томислав Јовановић; Т. Јовановић, *Књижевно дело патријарха Пајсеја*, Свети архијерејски синод Српске православне цркве, Београд 2001.

Посланица папи Урбану Осмом

Оном који у милости Пресветог Духа живи и великом и превисоком сапрестолнику апостола и учитељу васељенском, великог и славног чувара блага небеских, Речју Светог, и начелнику западних и источних крајева, светилу и учитељу римског језика, великом и предивном и Богом изабраном светом господину оцу папи Урбану Осмом

Ја, много у понизности клањајући се и свете стопе твоје љубим и молим Господа Бога и пречисту његову матер за дугогодишњи живот и дуговечност и у миру и мирној управи, које на непријатеље и супротстављање водим.

Будући да је к нама дошао многопоштовани господин Фрањо Леонарди, муж заиста узорит и научен, по заповести, како рече, светој твојој и Свете скупштине за ширење вере и будући да је саборовао са нама здруживања ради и сједињења престола. Познато је да је твоја светост Богом знана и [да је Он] овластио и нашу смерност. Иако су неке разлике међу нама, како и од служења вишереченог архиђакона са нама и нашим јеромонасима прихватисмо, ми се држимо преданог нам од светих апостола и светих седам сабора. И ви знате о томе добро. И ми верујемо и признајемо оно што нам је предано: Адам, један од нас, тело и страдање и мука Христова јесте. И поштујемо и „Верујем у једног Бога Оца сведржитеља“ до краја и, на крају,

и у Духа Светог који од Оца исходи и који на Сину почива, Господа животворећег; коме се са Оцем и Сином клањамо и славимо, и остало. Христос Бог Син и Реч, оваплоћујући се, лик је невидљивог Бога. Зато рече Филипу апостолу: „Ко је видео мене, видео је и Оца“. (Јов. 14, 9) Гледај: Ум непрестано Речју излази из Духа. Тако се рађа Реч из Духа и свукуда креће, а из Духа никако не одлази. Пророк Давид рече: „Речју Господњом небеса се утврдише“ и Духом. Видиш ли да је Отац почетак Сину и Духу. И затим Псалам 35: „Јер у теби је извор живота и у светлости твојој видимо светлост.“ (Пс. 35, 9) Разуми да је Отац извор живота: „И у светлости твојој видимо светлост“, у Сину Свети Дух и затим камо иду од Духа твога и од лица твога камо беже. И у Псалму 138. лице је Исус Христос – разуми Отац је почетак Сину и Духу. И у [50]. Псалму: „Не одврати ме од лица свога и Дух Свети свој немој узети од мене.“ (Пс. 50, 11) Лице је Син; не рече нигде Дух од Речи. Ако су једно божаштвом, али у томе је Син, који је од Оца. Уистину је почетак Отац и од кога је Реч, а од њега Дух, јер Речју и од човека Дух произлази. Затим Исаија рече у 61. глави: „Дух Господњи је на мени, јер ме помаза (Ис. 61, 1) и друго. Разуми овде да Дух од Оца излази, на Сину почивајући. И затим Исаија рече у 42. глави: „Слуга кога изабрах и миљеник мој кога изволе душа моја положивши дух мој на њега“ (Ис. 42, 1) и друго слично. Исаија рече у 41. глави – ишти у Библији: „Не бој се, рабе мој Јакове!“ (Ис. 41, 10) и настави: „... кога изабрах, изливам“, рече, „дух мој на семе твоје и благослов мој на потомство твоје.“ (Ис. 44, 3) Ко је семе Јакову? Очигледно, као што Христос, Син Божији, тело примивши од семена Његовог, помаза се Духом Светим. И затим, Петар апостол у *Делима*, глава десета, говори о овоме: „Исуса из Назарета помаза Бог Духом Светим и силом,“ (Дела 10, 38) а Јоил у другој глави: „И“, рече, „у последње дане излићу дух мој на свако тело.“ (Јоил 2, 28) Разуми овде, не рече излијмо од духа нашег, ја Отац и Син мој, него од духа мога. И свугде налазимо од једног лица: и почетак Речи и Духа, а не од Сина Дух. Због Сина од Оца излази. И на Јордану Сину крштеном Дух Свети од Оца изиђе и дође. И у Старом и у Новом завету свугде ћеш наћи једнако писано од кога Син, од тога је и Дух Свети – оба од Оца, а Отац ни од кога, као што је од ватре светлост, то јест

зрака и топлота. Ватра је Отац, зрака Син, топлота Дух, не прво ватра, затим зрака и топлота. Не бива тако, него пошто је ватра, тиме су зрака и топлота. И затим, као што сам Христос о Духу говори: „Он ће ме прославити, јер ће од мојег примити“, (Јов. 17, 14) и Син овога излази од Оца и иде. Затим рече Христос: „Ја ћу умолити Оца и даће нам другог утешителя да буде са вама у векове – Духа истине,“ (Јов. 14, 16-17), ишти Јован, зачело 14. И затим у зачелу: „Ако“, рече, „ја не идем, утешитель неће доћи к вама“ (Јов. 16, 7), а имаше тога од Оца од искона у себи. „И због овога“, рече, „ја ћу умолити Оца.“ (Јов. 16, 26) Да разумемо Оца [као] почетак Сина и Духа. Сам Христос рече и исповедати научи да се од Оца Дух Свети Сином појављује и отуд почетак има и произлази. Ми верујемо и признајемо и да не мислите ви, браћо Латини, да не празнујемо Дух Свети Очев и Синовљев. Да не да Бог! Јер Дух Свети је и Очев и Синовљев, али од Оца Сином излази. И ви укоревате нас да је излазак Светог Духа само од Оца назван, а не од Сина. Ми говоримо са вером у једног Бога, то јест да свети васељенски Први и Други сабор утврди, знате о томе добро, као што и навише рекосмо, „Верујем у једног Бога и Духа Светог“, који је од Оца проистекао. Тако јесте. И проклеше и утврдише ко ће разорити или променити, што се ми овога држимо. Павле апостол рече: „Ако ко Духа Христовог нема, он није његов.“ (Рим. 8, 9) И затим посла Бог Дух Сина свога у срца ваша. Видиш ли, од кога је Син, од тога је и Дух. Све што имају Син и Дух, од Оца имају. Отац и Син и Дух равни су божавством. Почетак Сина и Духа је Отац. Ово предочих вашој љубави да не кажете да се из светих књига не научисмо. И, дакле, један Свети Дух, један Господ Исус Христос, Син у славу Бога Оца. Амин.

А о другим светим мноштвима, која су у сагласности са Светом Тројицом, да је почетак Сину и Духу Отац, нисмо докони писати. И затим о преснацу предстојаше нам много говорити, али нам није било могуће због насиља иноверника. И као што Господ предаде Јакову веру Божију, научивши га свештено бавити се: „И даде им свети хлеб рекавши: „Узмите и једите. Ово је тело моје,““ (Мк. 14, 22), а такође и чашу вина наливши, као и топле воде, рече: „Пијте из ње. Ово је крв моја Новог завета. Ово чините за мој спомен“, Мк. 14, 23-24) и друго. И не

рече бесквасно правити. И такође на Тајној вечери квасан хлеб послужише, као што и сами знате. Због тога шаљемо [ово] вашој светости по вишереченом архиђакону, честитом оцу Вићенцу, архимандриту и оцу Јефтимију, клисару овог манастира Успења Богородичиног, чиме, у име наше смерности и понизности, свете стопе твоје љубим, просим и молим уразумите нас колико можете. Вама је узможно све, а ми смо у жалости и тескоби. Ипак се уздамо да вишеречени наши изасланици приме какву помоћ и милост од очинског милосрђа светости твоје.

И ми предлажемо, како рекосмо истом архиђакону, да ћемо поставити у поменик име светости твоје и ранијих папа римских, како знамо да је било у стара времена. И пошаљите нам писмо ако су шта саборовали свети оци источни и западни да бисмо узнали да ли је добро то што се држимо преданог нам од светих апостола и светих сабора. И Господ позивањем светих да сједини како да будемо једно стадо и један пастир у самом Господу нашем Исусу Христу. А њему нека је слава и сила са Оцем и Пресветим Духом и сада и увек и у векове векова. Амин.

**Поклоњење часном гробу Божијем
и Светим местима
у светом граду Јерусалиму**

Међу српским поклонцима Христовом гробу и светим местима нашао се 1661/62. године угледни Сарајлија Гаврило Тадић, који је припадао познатој породици Хумковић. Како је сам забележио, 20. јануара 1662. године исписао је у Јерусалиму поклоник по светим местима. Ова врста списа сврстава се у проскинитарione, то јест водиче по светим местима, како се уобичајено назива према грчком језику. Гаврило је свакако језички прилагодио овај проскинитарion. Иако је у његовој основи српскословенски језик, Гаврило је уносио и поједине црте народног језика. Нека лична запажања о светим местима и доживљеност изнетог обележавају дело показујући да оно није само пуки пренос са постојећег проскинитарiona. Овај рукопис чува се у Народној и Универзитетској библиотеци у Јерусалиму под сигнатуром Ms. Var. 186. Извесни његови делови недостају. Необичност Тадићевог проскинитарiona јесте и у томе што је илустрован. Сачувано је 34 минијатуре у боји, које представљају описане храмове и места. Дело преводимо према издању Маре Харисијадис.

Литература: Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, I, Београд 1902, бр. 621, 1573; В. Скорић, *Српски православни народ и црква у Сарајеву*, Сарајево 1928; Гаврило Тадић, *Поклоњенице Частног гроба и Светих мест ва светом граде Јерусалиме. Повест нека избрана*. Приредила Мара Харисијадис, Књижевна историја, XIX, 73-74, Београд 1986, 113-132; *Света земља у српској књижевности од XIII до краја XVIII века*. Приредио и на савремени српски пренео Томислав Јовановић, „Чигоја штампа“, Београд 2007.

Поклоњење часном гробу Божијем и Светим местима у светом граду Јерусалиму

Чујте сви, православни хришћани, мужеви и жене, одрасли и мали, ово писање говори о Светој земљи, куда је ходио Господ наш Исус Христос и пресвета мати његова, пресвета Богородица, и сви свети апостоли и пророци. И ова Света земља је свим земљама корен и глава. Овај свети град Јерусалим, што говори и свето Јеванђеље, јесте град цара великог. Није само Јерусалим, него и сва земља куда је ходио Христос, земља пророштава, о чему се говори у Библији. Стога говори Господ из уста пророчких: „Земља обећана, из које теку мед и млеко.“ (Јов 20, 17) Овде долазе сви народи и вере са свих страна света. И сви народи долазе и поклањају се са вером и љубављу, не само хришћани, него и Јермени и Агарени и Јевреји.

Сказање о светом граду Јерусалиму

Овај свети град Јерусалим јесте средина земље, као што пророк Давид говори: „Бог, цар наш, садела спасење посред земље.“ То је највиша од свих земаља и место је хладно и град велик. Обод града је четири миље. И врата је четворо: Давидова врата су са запада, врата од Гетсиманије са истока, врата Светог Сиона са југа, а врата од светог Дамаска са севера. И још двоје врата има, на десно и на лево.

Овде, у светом граду Јерусалиму наш Исус Христос пострада и претрпе, чашу спасења прими за све људе своје и ослободи нас од прадедовске клетве, који као правда дође и сунце правде засија. Овде се и распе Господ. Овде се положи у гроб и васкрсну, и показа се светим ученицима својим и апостолима и вазнесе се на небеса. Одавде они почеше проповедати на све стране целом свету. Који вероваху оправдаше се и уђоше у царство небеско.

Затим, црква велика и красна, коју сагради света Јелена, мати цара Константина, на месту где је Часни гроб и Голгота.

Прво, у граду Јерусалиму јесу двори Давидови, са великим бедемом. Унутра је много оружја. Говоре да овде Давид написа Псалтир. И они су на западу Јерусалима. Сада ту бораве Турци, диздари од града.

А од двора Давидовог према истоку, колико би вргао из лука стрелу, јесте велика црква Часног гроба Господњег, красна и веома прекрасна. И постоје два велика трула и звоник висок и красан, и око њега 110 стубова, и види се из далека изглед Свете Тројице. Једно труло је покривено оловом, а друго кречом хоросаним. Пре је било дванаест врата, а данас су сва затворена, а само једна отворена, која се налазе с јужне стране.

Сказање о Силаску

Како улазиш на света врата и идеш на север 30 стопа, наћи ћеш свети повој, Силазак, где су Јосиф и Никодим повили Христа у чисту плаштаницу. Ту је мермер красан. У дужину је три педи, а у ширину две и по, и наоколо је ограђено гвожђем. Ту гори осам кандила: православних хришћана три, латинско једно, јерменско једно, коптско једно, сиријско једно, хабешко једно. Над њим је ограђен крстолики свод.

Сказање о великом трулу

Иза Силаска идеш 45 стопа и доћи ћеш под велико труло, које је покривено оловом. То је труло над Часним гробом Господњим и на врху је откривено. И изнутра, до пола је дрвено, а од пола је исликано златом – сви пророци. И са десне стране је насликан свети Константин, а са леве света Јелена. И испод пророка су тахте од мермера, прилепљене за дувар. И око трула, на тавану, има седамнаест ћемера, и осам стубова од мермера и дванаест ногу од стубова, сви исликани. И на тавану, са десне стране, стоје Јермени, а са леве Латини. И Латини имају 99 кандила, а јерменских је 250. И под тим ћемерима је других 18 ћемера који имају дванаест стубова и осам ногу од стубова. И под њима су мале јеретичке цркве. На северу је хабешка црква, а на истоку црква где певају Копти. И близу ње је црква сиријска. И унутар у цркви су гробови Јосифа и Никодима, који су усечени у камену. Затим, пошавши мало на лево, има камен округао од мермера. Над њим горе два кандила, једно латинско и једно јерменско. Ту су стајале жене мироносице. И рече им анђеоски: „Зашто иштете живог са мртвима? Устаде, није овде.“ Одатле има до Часног

гроба 40 стопа. И још има близу тога други мермер, округао, а на средини шупаљ. Ту су сковали клинце којима су распели Господа Исуса Христа. И још мало пошавши је црква латинска, која је у дужину 33 стопе, а у ширину 28. И на десно од цркве је пенџер у коме је мали стуб. За тај стуб везали су Јудеји Христа када су га мучили нас ради. И у тој цркви гори 32 кандила. Одатле до Божијег гроба је 66 стопа. И напољу, код врата је параклис у коме певају Маронити. Ту гори пет кандила. Све ово о чему испричасмо налази се под великим трулом.

Насред великог трула на земљи је мало труло, веома прекрасно, и у њему унутра Часни и живоносни гроб Господњи. Около трула су тахте од мермера прилепљене за дувар. И има десет стубова и седам кандила. И над тим је друго мало труло. То стоји на дванаест црвених стубова са златним главама. Ту виси 25 кандила. На средини је цвет од бронзе, са свећама. То је све хришћанско. А врата Трула су према истоку. И како улазиш у врата ту лежи камен на коме је седео анђео. И рече женама: „Зашто иштете живог са мртвима? И није овде нити унутра, него устаде.“ Ту гори 17 кандила: православних хришћана пет, латинских пет, јерменска два, коптска два, сиријско једно, хабешка два. И пошавши четири стопе ка западу од светог овог камена имају мала врата. И како улазиш унутра, налази се Часни Божији гроб. И на Гробу је веома прекрасан мермер. Над њим гори 44 кандила: православних хришћана 16, латинских 13, јерменска три, коптска четири, сиријска три, хабешких пет. Божији гроб је у дужину десет педи, а у ширину четири. И около Гроба су тахте од мермера красног, прилепљене за дувар. И над Гробом је насликано како су положили Христа у гроб и Васкрсење. И како изиђеш из Часног гроба и идеш на исток 33 стопе, налази се Света трпеза. Ту стоји патријарх када дели Свети Дух.

Сказање о Светом Духу

Како излази Свети Дух на Божијем гробу? У Свету и Велику суботу су сви народи унутра, у цркви, и хаџије из сваке земље, и свих вера, и Агарени, једино Јевреји не долазе. И дође патријарх на Часни гроб, и угаси сва кандила над светим

гробом, и над светим каменом, и затвори врата од Божијег гроба и врата Велике саборне цркве...

И идући на исток 25 стопа, има мермер на средини шупаљ. То је пупак земље, на средини цркве и на средини света. И над њим виси хоро, велико и красно, од бронзе. Усред њега има друго мало хоро. И на великом има 64 свећњака, и шеснаест кандила и десет икона. А на малом има 32 свећњака, осам кандила и шест икона. И над њим је шатор велики, а над њим труло велико, које је покривено хоросаном, и има осам пенцера, и 16 сводова и 48 стубова од мермера.

И пошавши од пупка и идући на исток 26 стопа, изићи ћеш на један скалун. И идући још 18 стопа, изићи ћеш на други скалун. И онде су престоли четири патријарха. На десно је престо јерусалимског [патријарха]. Пред њим гори кандило, а у њему је седам кандила. Он је и са трулом златним. Код њега, ниже, је престо александријског [патријарха]. Код њега су скале и скалуни, укупно 20. И изиђеш горе, где чита Јеванђеље архиђакон. И на лево од цркве је престо цариградског и антиохијског патријарха. И онде вешају један цвет од бронзе, веома прекрасан, који стоји по ваздан. И околу цвета су два кандила. И затим, један ред има 42 кандила, а насред њих вешају једно кандило, а у њему гори тринаест кандила.

Затим идеш 17 стопа и изићи ћеш на други скалун. Ту стоје свећњаци велики и на њима свеће велике. И одатле идеш седам стопа и наићи ћеш на иконе велике позлаћене, од којих је красних шест. Пред њима гори 40 и више кандила. Шеснаест икона је Господњих празника, а на десно и на лево дванаест икона светих апостола. И ту гори 24 кандила. И повише њих је крст, Христово распеће. Веома је прекрасан. По дужини је 22 педи, а пред њим гори једно велико кандило од злата, прекрасно. Под њим су царске двери. Када изиђеш три скалуна, онде је света трпеза. Ту певају литургију православни хришћани. Она је велика и лепа, позлаћена и са великим позлаћеним трулом. Над њима гори 7 кандила. На лево је проскомидија са трулом позлаћеним. Над њом гори једно кандило, а у њему још четири кандила. И иза свете трпезе излазиш преко седам скалуна. Ту је престо патријаршијски. Када поје литургију ту стоји.

И наоколо осам стубова и пет сводова. Над њима стоји

велики олтар Велике цркве. И над њим је насликано Васкрсење Христово и Силазак Светога Духа, исликано златом. Саборна црква је у дужину 118 стопа, а у ширину 45. Има четворо врата. Једна иду на свету Голготу, друга на Силазак Христов, трећа на Часни гроб, четврта у цркву Пресвете Богородице.

Сказање о цркви Пресвете Богородице

Како идеш из четвртних врата и сиђеш четири скалуна и пођеш на север 35 стопа, наћи ћеш место звано Оклопе. Ту су Христа у узе метали у гвоздене кладе. Над њима је трпеза која стоји на четири стуба, а испод њих пролази, и ко је неисповеђен не може проћи, а када се исповеди пролази слободно. И ту горе два кандила.

Иза ње је црква Пресвете Богородице. Овде стајаше Богородица и гледаше невиног Христа на крсту. Одатле чу: „Жено, ово је син твој, гледај!“ Овде гори три кандила. И иза великог олтара има тамница где су Христа држали Јудеји. То је хабешка црква. И од великог олтара је 15 стопа. И напред је параклис јерменски мали. Онде су војници разделили ризе Христове. И испуни се реч пророчка пророка Давида: „Разделише ризе моје себи и за одећу моју бацаху жреб.“ (Пс. 21, 19) И још напред 16 стопа, имају врата. И силазећи доле 30 скалуна јесте црква Свете Јелене са трулом, и стоји на четири стуба од мермера. Она је у дужину 57 стопа, а у ширину 45, и има 32 кандила. И онде на десно има 11 скалуна, који су ископани из једног камена. И сишавши доле у пећину, где су нашли часни крст, укопана је света Јелена. Ту гори 13 кандила. И с леве стране пећине је место које држе Латини. И ту гори 13 кандила. И затим ћеш доћи на раније, на врата на која си и ушао доле. И полазећи на десно 16 стопа, стоји црква хабешка. Ту је један комад стуба на коме је седео преблаги Христос када су му ставили венац од трња на часну његову главу. Ту гори девет кандила. И над тим стубом је света трпеза. И ту поју литургију хришћани, јер је Хабеш нестао и нема их. И када пођеш на запад 40 стопа, имају скале са 15 скалуна. И изишавши горе, налази се Света Голгота.

Сказање о Светој Голготи

Разуми, како изиђеш на Свету Голготу и идеш на исток седам стопа, наћи ћеш место где су распели Господа Бога и Спаса нашег Исуса Христа. Ту је и Мелхиседек појао литургију с просфором и вином када је благословио Авраама. И овде је миљеник Божији Авраам принео вољеног сина свог Исаака да га закоље. Овде се помрачи сунце. Овде рече разбојник: „Помени ме, Господе, када дођеш у царство своје!“ То место је више од сваке цркве пед и по педи, а ширина му је 10 педи. Ту је Света рупа, где су неверни Јудеји и беспаметни војници ставили крст. Рупа је окована сребром и из ње излази миомирис. И ту је Распеће Христово насликано. Са Свете рупе на десно шест педи је камен који се распукао до земље. Тај камен је пукао када се распукло све камење и катапетазма у цркви, како казује свето Јеванђеље, када [Христос] дође на земљу, која се зове Голгота, звана Главно место.

И ту је била глава Адамова и гроб његов, како говоре јеврејски учитељи. Онде га проклеше. Ту је и гроб његов. И на том месту распет је Господ наш Исус Христос. И потече часна и света крв његова на главу Адамову. И крсти главу прадеде Адама у гробу његовом. И види се и данашњи дан како је камен раседен до земље. И ту гори дванаест кандила, и напред друга 24. И свих кандила на Светој Голготи је 65. Црква је красна и веома прекрасна. У дужину је 38 стопа, а у ширину 35. И свод је крстолик. И златом су исликани пророци, и Авраам како хтеде заклати сина свога Исаака. Патос је украшен мермером белим, и црним и црвеним. Има и цвет од бронзе са три свеће. И на десно има пенџер кроз који гледаш у престо свете царице Јелене.

Сказање о цркви Светог Јована Претече

Под Светом Голготом има црква Светог Јована Претече. Припада православним хришћанима. И иза свете трпезе види се где је раседен камен, где је била глава Адамова. Ту гори 15 кандила. И споља од врата до Силаска Христовог има 12 стопа, што смо и раније испричали. И црква је велика у дужину 285 стопа, а у ширину 160. Кандила православних хришћана је укупно 385, а неугасивих кандила хришћанских 48.

Благодаћу Христовом испричасмо колико је поклоњења унутар Свете велике цркве. И пођосмо напоље из Светих врата, којима смо и ушли унутра. И на лево од врата имају три стуба од мермера. Из средњег стуба у прво време изиђе Свети Дух, и расцепљен је и види се све до данас. И ово чудо показа Господ Бог да сваки човек види и благодари Бога.

Сказање о чуду Светога Духа

Говоре да у оно време Јермени дадоше мито неверним Агаренима, јер није било Васкрсење наше заједно са њима, него наше пре недељу дана. Зато су били затворили Велику цркву и нису пустили патријарха да са православним хришћанима чини празник Светог Васкрсења, како су имали обичај. Онда патријарх стајаше испред цркве са народом у Свету и Велику суботу. А пред вече би велика жалост међу свим православним. И са патријархом држаху свеће у рукама, молећи Бога свим срцем. Патријарх изиђе ка престолу Свете Јелене близу једног стуба од мермера, молећи са плачем свемилостивог Бога, говорећи: „О човекољупче, Господе Боже мој, видиш ли беду слугу својих?“ У тај час распуче се стуб код врата и изиђе Свети Дух. И потрча патријарх са весељем и ужеже свеће што их држаше у рукама. И ужегоше сви људи из руку патријархових. И како видеше ово чудо, Агарени отворише врата Велике цркве и уђе патријарх са свим људима и служаше празник Светог Васкрсења како имаху обичај. И испред Светих врата налазе се клинци које је неки човек побио у земљу још у оно време. И исписано је на једном камену арапским језиком: „Ово чудо да се зна како је било.“

И када пођеш на север, тамо су Велика врата, на која смо и раније указали. И близу тих врата имају друга врата, која су заграђена каменом. На та је врата хтела ући Марија и забрани јој анђео. И угледа над вратима насликан лик Пресвете Богородице и чу глас како говори: „Марија, ако пређеш Јордан, наћи ћеш спас!“ И међу тим вратима има шест мермерних стубова, и још три стуба од порфира зеленога камена. И одатле на десно имају скале. Десет је скалуна који иду на престо Свете Јелене. И труло је лепо, исликано златом. Ту је седела света Јелена и судила Јеврејима због Христа и за друго њихово безакоње. Пред

Светим вратима је порта велика, а то је била припрата Велике цркве. Сада је оборена. У њој је било 40 стубова од мермера. Ту поставише часни крст Христов на мртваца и устаде тај мртви. И тако познаше који је крст Господа Исуса Христа. Ту је и тамница у коју је света Јелена бацала Јевреје. И близу тамнице имају три цркве, једна на средини и Васкрсења Христовог. И има место где је Марија Магдалина видела Христа по васкрсењу. И мишљаше да је усред врта и рече: „Господе, где положи тело Исуса мојег и рече Рави, то јест учитељу?“ А он јој рече: „Не дотичи ме се!“ И близу олтара у пенцери има камен који донесе арханђео Гаврило Пресветој Богородици са Свете Горе Синајске, када пожелеле ићи на Гору Синајску. Друга је црква Светих четрдесет мученика. Више ње је била црква Јована Богослова, а сада је оборена и служи се празник. Као што је у Четрдесет Мученика тако је и у Богослову. Трећа црква Светог Јакова, брата Божијег, је лепа црква. И у њој гори 35 кандила. И ту певају световни људи. У ту цркву гледа пенцер из ћелије патријархове. И ту имају скале и иду у Патријаршију. И ту је ћелија патријархова и друга ћелија где патријарх суд твори. И мало напред је велика трпезарија и пријемница. И над њом је црква патријархова, храм Светог цара Константина, красна веома, и има три пенцера. Један гледа на Часни гроб Христов. Ту гори 18 кандила, а неугасивих је шест. И одатле пошавши, колико би се каменом добацило, јесте црква Свете Текле. То је у кућама где бораве хаџије. Одатле пошавши колико би се добацило каменом јесте манастир храм Пресвете Богородице. Ту бораве калуђерице. Ту је била света Пелагија са 90 девојака.

Према истоку од Божијег гроба, унутра у Јерусалиму, пошавши пола миље, јесте црква Светаја светих, где је боравила Пресвета Богородица 12 година, чувана од анђела Божијег. Онде су заклали пророка Захарију и онде је Симеон примио Христа за руку. Онде је био ћивот пророчни, и жезао Аронов, и таблице и све што даде Бог Мојсеју, што је пророчанство, ради матере Божије. Црква је прекривена оловом. И близу цркве су врата куда је прошао Христос на Цвети са палмовим гранчицама и гранама. И сада је затворена...

Ту је и гроб његов. И ту је Гора Јелеонска ка истоку, према Јерусалиму, и суботом има пут. Доле у Кедарском потоку има село Гетсиманија, које је било село, а сада је црква једна. Ту

је пећина где су се скрили апостоли због страха јудејског, када предаде Јуда Христа Јудејима.

Близу пећине је врт где предаде Јуда Христа. Више њега, колико да се каменом добаци, јесте место где је Христос читао „Оче наш“, грехова ради наших. И ту је камен где остави Христос Петра, и Јакова и Јована, и дође и нађе их заспале и рече им: „Идите и молите се да не уђете у искушење!“

Близу врта је црква Пресвете Богородице. Ту је и гроб њен. То је у земљи дубоко. И околу има осам стубова од мермера, као и скале. Скалуна је 50, а на средини скала су гробови Јоакима и Ане. И доле у цркви, близу светог олтара, јесте свод, и унутар њега је гроб Пресвете Богородице. И на гробу је мермер прекрасан и из њега излази миомирис велики. Ту гори 21 кандило. Од цркве, колико је каменом добаци, напољу се види Јорданска земља. И близу цркве је пећина. То је посница Свете Пелагије, а сада држе пећину Турци и не пуштају унутра нити хришћане нити јеретике, а не улазе нити други, нико. И ту је гроб свете Пелагије. И на гробу њеном има анђеоска стопа, познаје се на камену.

И на лево од Јелеонске Горе, пошавши две стадије, јесте Мала Галилеја. Ту се показа Христос апостолима по васкрсењу, и рече им идући: „Проповедајте Јеванђеље по свој земљи, крстећи људе у име Оца и Сина и Светога Духа.

Према истоку Јелеонске Горе је Витанија, отачаство Лазарево. Ту је и први гроб његов. Ту у пећини су гробови Марте и Марије, Лазаревих сестара. И то држе Турци. И ниже од Витаније има камен где је седео Христос када су га среле Марта и Марија, сестре Лазареве, и рекле му: „Господе, ово је земља где је погребен брат наш.“ И речју његовом васкрсну Лазар Четвородневни из гроба. Дође Христос из Витаније наспрам Јерусалима. И посла ученике и доведоше му магарца и седе на њега. И сретеше га деца јеврејска певајући: „Благословен иди у име Господње, осана, који си међу вишњима!“...

До Јерусалима је 15 стадија...

И доле према истоку има пут на Јерихон и на Јордан. Јерихон је на лепом пољу. Онде приспе Закхеј да види Христа. И од Јерусалима је 25 миља.

Близу Јерихона је планина Велика Четрдесетница, где је Христос постио четрдесетницу као човек четрдесет дана.

И долажаше му ђаво и искушаваше га. И има пећина много високо. И под планином су воде горке. Биле су пре горке, и како дође пророк Јелисеј, претвори их у слатку.

Из Јерихона на исток у пустињи има манастир црква Светог пророка Претече и Крститеља Јована. Из манастира на исток две миље јесте река Јордан. Ту се крсти Господ наш Исус Христос из руку Јованових. И ту виде Јован Свети Дух. И има пећина према Јордану, где је седео Јован, и оно место где је крстио Христа. И према месту оном је гора Јермоним. Одатле узеше пророка Илију на колесницама огњеним.

И тече Јордан покрај планине од севера ка југу. И има од Јерусалима до Јордана 30 миља. И преко Јордана су планине велике. Ту је пролазио пророк Мојсеј и поклањао се према Јерусалиму. И ту и усну, и погребеше га анђели. Још унутар пустиње је гроб преподобне Марије Египћанке. Ту је боравила 47 година. И одатле до Јерусалима је 20 дана хода. И на десно од Јордана су Содома и Гомора, Мртво море. Ту је била земља Лотова. Зашто се зове Мртво море? Зато што нема ничег живог у њему. Ту је био Лот, синовац Авраамов. И та се земља проклела због грехова људских, јер су Содомљани били људи грешници. То је земља паклена. И околу мора је 700 миља.

Близу Јордана има манастир Светог оца Герасима. Ту му лав служаше због многе љубави Божије. И од манастира на две миље има агиазма, света вода, коју је извео ученик његов Саватије, молитвом и мољењем.

Затим дођеш у свети град Јерусалим. Доћи ћеш на врата Светог Дамаска. И напољу, код врата је земља цара Агрипа. Ту посла пророк Јеремија ученике Варуха и Авимелеха у једну пећину ван града и заспаше и спаваше 70 година, како беше плењен Јерусалим.

И пошавши из Јерусалима на дан хода је град Самарија. И изван града је Јаковљев студенац. Ту нађе Христос жену Самарићанку и заиска од ње пити воду, што говори у светом Јеванђељу.

И пошавши из Самарије на запад, на два дана је Тиверијадско море. То је море где су апостоли ловили рибе. То море се зове Слатко море. Зашто је вода велика? Из ње истиче река Јордан. Ту нађе Христос апостоле и рече им: „Дођите и ходите за

мног и учинићу вас ловцима људским!“ И ту дође Христос са корабљом и показа им се по васкрсењу. И рече Петру: „Симоне Јонин, волиш ли ме?“ И ту упита три пута и рече му: „Напасај овце моје, напасај јагањце моје!“

И ту на крај мора је Витсаида, град Петров и Андрејев. И повише је мост велики. Ту се борио Јаков са архистратигом. То се зове Јаковљев мост. И више њега види се језеро Генизарет, у пустој земљи. И Генизаретско језеро тече испод Јаковљевог моста у Тиверијадско море. И мало пошавши, налази се густијерна у коју су браћа метали Јосифа када су га продали египатским трговцима у Египат, звани Мисир. Од Јерусалима има 100 миља.

Више језера Генизарет, на брду, јесте град Капернаум. И одатле доле је град Назарет. Ту је било благовештење Пресвете Богородице од арханђела Гаврила. И ту се васпита Христос као човек. Због тога га назваше Назарећанин.

И мало напред је Таворска Гора, на којој се преобрази Владика наш Исус Христос. Гора је висока и налази се на истоку.

И ту близу је Кана Галилејска, у којој Христос претвори воду у вино, о чему се говори у светом Јеванђељу. У Кани Галилејској беше свадба. Ту дође Христос. Затим се вратисмо у свети град Јерусалим.

Сказање о светом граду Витлејему

Дођосмо у свети град Јерусалим. И око њега је прво свети Витлејем, град на десно од Јерусалима. Свети Витлејем је јужно од Јерусалима на шест миља. На средини пута је манастир Светог пророка Илије. Црква је лепа и са трулом. Ту заспа свети пророк Илија на камену, под дрветом кедра. И рече му анђео: „Устани, једи и пиј! На далеко је пут твој.“ И зна се на камену где је спавао, а то је на крај пута, споља из манастира. У том манастиру бораве калуђери.

На средини пута из Светог Илије, идући из Витлејема, налази се гроб Рахилин, матере Јосифове, друге жене Јаковљеве. Овде близу има земља Пећина, где хтеде Јосиф оставити Богородицу. И дође анђео Божији и рече му: „Јосифе, сине Давидов, не бој се! Узми Марију, жену твоју, јер онај који ће се родити из ње од Духа Светог је“, и друго.

И ту на десно је село Бећала. То је дом Јефратов. И говоре да су одатле изишли пророци. И мало више је агиазма светог оца Кипријана.

И још пошавши, на три миље је манастир Светог Георгија. Манастир је са округлим тролом. Ту има и комад од верига, чиме су га мучили. И чини чуда и верницима и неверницима, молитвом светог великомученика и победоносца Христовог Георгија. Та црква је од Јерусалима на осам миља.

Сказање о светом граду Витлејему

Ту се родио телом Господ наш син Исус Христос, од Пресвете Деве Богородице. И постоји црква велика, веома красна и дуга и крстолика, покривена дрветом, а по дрвету оловом. И по цркви је патос од мермера. И има и 52 стуба од мермера: на десно 26, као и на лево. И горе је исликано златом, веома прекрасно. И с десне стране цркве имају скале. И када изиђеш из цркве Светог Георгија наићи ћеш на друге скале. И ући ћеш у кулу у којој бораве калуђери.

Сказање о светој пећини

Под Великом црквом је пећина велика и красна, у којој се родио телом цар и Господ наш Исус Христос. И сва је обложена мермером, и по земљи и наоколо и споља. И има двоје врата од бронзе: једна ка северу, а друга ка југу. И сишавши доле преко 13 скалуна, ту је место где се родио Христос, ка истоку, и где су га повили, са југа. И излази миомирис велики. И где се родио ту гори шест кандила, и где су га повили шест. И у Светој пећини има укупно 52 кандила. И пошавши ка западу, на крај пећине је камен шупаљ. Ту су улили воду када су Христа окупали. И излази миомирис. И пошавши напоље, има црква велика, наша, која је у дужину 200 стопа, а у ширину 185. И на лево имају места где поју јеретици, а на десно је крстионица где крсте децу. И то је од мермера красног. И изван манастира према истоку има пећина у коју дође Христос са мајком својом и са Јосифом када хтедоше бежати у Египат.

Сказање о пустињским манастирима

Најпре, од светог Витлејема према истоку пошавши у пустињу, јесте манастир Светог и преподобног оца нашег Теодосија општежитеља. И тај манастир је од светог града Јерусалима на осам миља.

Сказање о лаври Светог и преподобног оца нашег Саве Освећеног

И пошавши од Светог Теодосија низ брдо четири миље, јесте Велика лавра Светог Саве. Ту су заклани многи свети оци од руку неверних Арапа. И манастир је у великом долу и на великој низбрдици. И има цркву велику и красну и са трулом. И црква је сва исликана исвараком. И ту је цркву оградио цар Манојло Порфировић. И за олтаром, доле у реци, је агиазма, коју је извео свети Сава. И на запад, код цркве, јесте гроб светог Саве, споља цркве и са трулом красним. И овде је видео свети Сава стуб огњени, од небеса до земље. И начини цркву, храм Благовештења Пресвете Богородице. И ту је пећина велика. У њој је црква Светог Николе. И ту у манастиру има ћелија Светог Јована Дамаскина. Ту је написао Октоих и друге потребне књиге. И у манастиру има седам цркава. Прва, саборна црква Благовештења Пресвете Богородице, друга Светих 40 мученика, трећа Светог Јована Претече, четврта Светог Георгија, пета Светог Јована Златоустог, шеста Светог Николе, седма Светих апостола Петра и Павла. У посници Светога Саве имају два пирга који штите Лавру од неверних Арапа. И има до Јерусалима дванаест миља.

И на север, на осам миља, има манастир Светог оца Харитона. Има агиазма близу. Од Јерусалима је осам миља.

Пошавши одатле навише на југ из Јерусалима, има земља Авраам, која се зове Мавријска. Ту борављаше патријарх Авраам. И двори његови су ту. И ту је и гроб његов и жене његове Саре и Исака и целог рода његовог. Ту је било гошћење Свете Тројице. И то место сада држе Агарени. И до Јерусалима је 30 миља.

И пошавши од Јерусалима на запад две миље, јесте манастир Часног крста. Тај манастир је иверски, јер се зову Ђурције. Црква је са трулом и веома прекрасна. Патос је од ситног мермера,

исликан лепо. И унутар светог олтара, под светом трпезом, јесте место где је одсечено часно дрво. И у прво време од тог су дрвета начини часни крст на коме су распели Господа Исуса Христа. Ту гори три кандила, а више њих је седам кандила. И та црква је у дужину 86 стопа, а у ширину 48. И манастир је у пећини. И има ту на једној икони Светог арханђела једна част од часног дрвета. Та икона је у једном параклису.

И пошавши од Часног Крста на запад шест миља, јесте земља звана Јорни. Ту се родио свети Јован, пророк и Претеча. И црква је са трулом, красна, а сада је пуста. И близу цркве су двори Захарије пророка. Ту је долазила Богородица и целивала се са Јелисаветом, и ту боравила три месеца. И у цркви, близу светог олтара, јесте место где се родио часни Претеча Јован. И одатле пошавши две стадије, јесте вода која облиचाва грешнике, како говоре неки, сваком човеку грех обличаваше.

И пошавши на запад две миље има камен који се раседе и сакри Претечу и матер његову у време када поби Ирод младенце. И из њега тече агиазма. И у тим планинама на исток јесте место где је апостол Филип крстио црнога евнуха Етиопа. И до Јерусалима је осам миља.

И пошавши од Јерусалима 60 стадија на север јесте Емаус. То је, што говори свето Јеванђеље, где се [Христос] на преломљењу хлеба по васкрсењу јавио Луки и Клеопи у Емаусу. И ту је била велика и лепа црква, а сада је пуста.

Затим, пошавши из Јерусалима на два дана је Газа. Ту су двори Самсонови. И на запад од Газе има земља звана Магдала, из које је била Марија Магдалини.

И на лево од Газе на три дана хода има земља звана Лида. Ту има велика црква Светог Георгија. И ту у цркви, близу светог олтара, има и часна његова глава. И служи се празник његов трећег дана новембра месеца, Обновљење храма његовог. Долазе и поклањају се и данашњи дан. Од Јерусалима је 24 миље.

Близу Лиде има место звано Ремли. И ту има црква Светог Георгија. И на десно од цркве је стуб који купи жена удовица и метну у море и молитвом светог Георгија изиђе на обалу мора. И поставише га са десне стране у цркви.

И пошавши из Лиде шест миља, јесте скела Јафа, на обали мора. То је скела где долазе хаџије и корабље. И има до Јерусалима 30 миља.

И на десно од Јафе, покрај мора, јесте земља која се зове арапским језиком Јалем Бијалем. И ту је црква Светог апостола Петра. То је земља о којој свето Јеванђеље говори: „У оно време дође Исус у земље Филипове Кесарије и говораше ученицима својим: „Кога ме називају људи, будући да сам син човечији?“ И рече Петар: „Ја те знам као Христа, сина Бога живог““, као и све речи његове. И мало ниже је Кесарија Филипова, и тамо је град, али је пуст. И повише њега има земља звана Птоломаида, која је крај мора. И повише ње има гора звана Кармилска Гора. Ту борављаше пророк Илија. И пошавши на лево, јесте земља Тирска и Сидонска. Довде је долазио Христос у телу, како говори свето Јеванђеље: „У време оно дође Исус у стране Тирске и Сидонске. И по свему томе ту чујте.“ Од Сидона доле ниже имају градови многи на обали мора. Од Јерусалима је четири дана хода. И како приђеш светом граду Јерусалиму, на лево од пута, на брегу високо има село звано Самоил. Ту има црква велика пророка Самоила. До Јерусалима има осам миља.

Сказање како се подиже часно дрво крста у светом граду Јерусалиму на празник његов 14. септембра

Када дође празник Ваздвижења часног и животворног крста, дође патријарх у свету и велику цркву Часног гроба Господњег. И обуче се у одеће скупочене. И са њим је архијереја много, и свештеника и ђакона и поју Литургију светог Јована Златоустог у светој и великој саборној цркви. И по завршетку свете службе изнесу часно дрво на коме су распели Господа нашег Исуса Христа. И оно је на једном великом окованом крсту привезано златом. И поставе га на велико бљудо руског цара. И подигне га патријарх и стави га на главу једном од архијереја. И у тај час изнесу барјаке многе, то јест стагове, на сваком барјаку по један крст позлаћен, и ужегну многе велике свеће. И пође патријарх са литијом и пред њим носе часно дрво. И сиђосмо на место где нађе света Јелена часни крст Христов. Ту прими патријарх у руке часно дрво од архијереја и говори велика јектенија, а народ виче: „Господе, помилуј!“ И знаменује патрујарх људе часним дрветом. Затим прима архијереј часно дрво и подиже га на главу. И изиђосмо горе и пођосмо около великог олтара,

и околи Часног гроба Христовог и околи силаска, то јест повоја Христовог, са литијом носећи у рукама барјаке или стагове и многе велике свеће. И одатле пођосмо горе, на Свету Голготу. И ту прими патријарх часно дрво и стоји према истоку и говори велика јектенија. Затим се окрене ка западу, према Силаску Христовом. Затим пође на југ и на север и ту такође говори јектенија. И на сваком месту знаменује људе часним дрветом. И људи вичу са страхом: „Господе, помилуј!“ И пођосмо од Свете Голготе и дођосмо опет у Велику саборну цркву са барјацима и са свећама. И ту узима патријарх часно дрво од архијереја и стаје према истоку. И ту говори јектенија и отпуст свете и божаствене службе. И даје часно дрво једном од архијереја и овај га држи код престола патријарховог. И иде патријарх и седа на свој престо и дели народу свету анафору. И ту целивају часно дрво код престола патријарховог из руку архијерејских. И тако се завршава часни празник Подизања часног и животворног крста.

Исписах овај поклоник Часном гробу Господњем године 7170., а од рођења Христовог 1662., месеца јануара 20. у светом граду Јерусалиму. Грешни Гаврило Тадић.

Путовање у Јерусалим

Патријарх Арсеније III Црнојевић путовао је из Пећи до Јерусалима и назад током 1682-1683. године. Његов путопис о томе није се сачувао у аутографу, него у једном непотпуном препису, чији је велики део у коме се говори о доласку у свете земље и повратку у Србију, изгубљен. Тај препис данас се чува у Архиву Српске академије наука и уметности под сигнатуром 328, на странама 2а-9б. Арсеније је започео путовање почетком јесени, трећег септембра 1682. године из Пећи. На почетку списка наводи се молитва упућена Христу пред полазак на пут. Поред ње, патријарх спомиње и свеноћно бдење које је било посвећено предстојећем далеком путу. Арсенијеви пратиоци на путовању биле су угледне особе, као што су поп Сава, архиђакон Данило, спахија Вељко, егзарх Висарион, поп Василије, Захарија, хаџи Стефан и хаџи Вулета. Из појединих успутних места са Арсенијем су пошли такође виђенији људи, и то познати духовник Христофор из манастира Раче, митрополит Теофан из Скопља, а из Дупнице владика Висарион. Према започетом излагању рекло би се да је путопис вођен дневничким маниром бележења појединости које откривају нове крајеве, обичаје и сусрете са људима. Нажалост, остали смо ускраћени главних Арсенијевих утисака приликом обиласка светих места и присуства на богослужењу у Јерусалиму за време Ускрса 1683. године. Остало је такође непознато којим путем се Арсеније враћао у Пећ.

Литература: С. Новаковић, *Из хронике деспота Ђурђа Бранковића*. Х. Дневник патр. Арсенија Црнојевића о путовању у Јерусалим 1683 године, Гласник СУД, XXXIII, Београд 1872, 184-190; *Из старе српске књижевности*. Предео и саставио Миливоје М. Башић. Четврто, исправљено и нешто допуњено, издање. Београд, Издавачка књижарница Геце Кона, 1931, 291-293; Р. Л. Веселиновић, *Арсеније III Црнојевић у историји и књижевности*, Посебна издања САН, Београд 1949, 11; Ђ. Сп. Радојичић, *Путопис патријарха Арсенија III*

Црнојевића с краја 1682. и с почетка 1683. године, Браничево, IX, 4-5, Пожаревац 1963, 18-22; И. Грицкат, *Језик српских путописа из XVII и с почетка XVIII века*, Зборник историје књижевности, Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности, књ. 10, Стара српска књижевност, Београд 1976, 297-322; А. Младеновић, *Особине графије и језика путописа патријарха Арсенија III Црнојевића из 1682. године*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, VIII, Нови Сад 1965, 133-146; исти, *Постанак презимена Чарнојевић*, Зборник Шесте југословенске ономастичке конференције, Српска академија наука и уметности, Научни скупови, књига XXXVII, Одељење језика и књижевности, књ. 7, Београд 1987, 395-398; исти, *Дневник патријарха Арсенија III Црнојевића о путовању у Јерусалим*, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, XXXV, 1, Нови Сад 1992, 70-107; исти рад објављен и у: Сентандрејски зборник, 3, Београд 1997, 207-224; исти, *О области „Македонија“ у дневнику српског патријарха Арсенија III Црнојевића*, Археографски прилози, 16, Београд 1994, 431-432; *Света земља у српској књижевности од XIII до краја XVIII века*. Приредио и на савремени српски пренео Томислав Јовановић, „Чигоја штампа“, Београд 2007.

Путовање у Јерусалим

Арсеније Божијом милошћу архиепископ пећки и свих Срба и Бугара и других земаља патријарх

Овде, пак, почињем описивати путовање када пођох у свети град Јерусалим.

Боже, у име твоје, спаси и помози и удостоји видети свети град Јерусалим и поклонити се живоносном Гробу твом и посетиоцем бити свих светих места твојих, по којима пречисте ноге твоје путовања чињаху. А ти, милостиви Владико, пут стопама нашим управи и гресима нашим опроштај даруј.

И узех са собом у службу попа Саву и архијакона Данила и спахију Вељка. И у друштву ми би светопочившег и најблажег господина Максима патријарха служитељ и егзарх кир Висарион, и поп Василије, и Захарија, и хаџи Стефан по други пут, и из места Пећи хаџи Вулета.

И тако хвалу свеноћну уздасмо Христу Богу и светим угодницима његовим у Светој и Великој цркви. И браћу благослових са сузама и опроштај учинисмо.

Потом устасмо изјутра месеца септембра и дођосмо у Шашковац трећи дан. И тамо нађох духовника кир Христофора из манастира Раче. Пође и он са нама на поклоњење часном и животворном гробу Христовом.

И устасмо из Шашковца године 7191., а од рођења Христовог 1682. месеца септембра шестог.

И пођосмо на конак у село Златаре. И ту нас кметови лепо примише са чашћу и љубав показаше. Да су благословени!

Конак други у селу близу града Скопља. И ту нам дође Христифор, ђакон скопског владике кир Теофана, и донесе нам част са љубављу. Многа им лета!

А ујутру пођосмо покрај Скопља. И ту нас спрете митрополит кир Теофан са грађанима својим и са чашћу. И ту их све благословисмо и вратисмо их сваког својој кући. А владика кир Теофан узе са собом попа Никона и Тору у службу и пође са нама на поклоњење Божијем гробу, а са њима из Скопља неки људи. И пођосмо на пут свој.

Конак трећи у селу Младо Нагоричино. И дочекаше нас кметови лепо и потребно све донеше изобилно. И одавде вратисмо проигумана кир Стефана и остале који нас с њим проводише.

Конак четврти учинисмо у Славишком пољу, у селу Радибуджу. И то поље изобилно је у свему потребном. И добро нам би.

Конак пети у Паланци, у Кривој Реци, у метоху манастирском. И ту харч даде игуман кир Герасим Осоговски, и обећа поћи са нама на поклоњење Светом гробу, и учини му ђаво пакост, и не пође.

Конак шести у селу Грамажданима. И то село веома украшено различитим воћем и водом изобилно. Поп стар, а кметови неуки и непокорни. И препираху се са попом пред нама. И те ноћи паде у селу један дом и беше бука не мала. И бејасмо у ужасу. И овде дође владика кратовски и штипски кир Ананија и донесе част: винце, јабуке и лубенице за потребу.

Конак седми у месту Дупници, у дому владике кир Висариона. И љубазно нас прими и угости довољно свим пријатним. И проведосмо ту две ноћи и изјутра пођосмо. И с

нама владика кир Висарион пође на поклоњење живоносном гробу Господњем. И велики плач остави старици матери својој.

Конак осми у месту Самокову, опет у ћелији владичиној. И ту нас лепо хришћани дочекаше и потребно све донеше. И проведосмо и други дан, на Уздизање Часног Крста. И свету агиазму учиних, и окрописмо се, и све хришћане благослових.

Конак девети у нарочитом селу Сестрима. И ту хришћани и ортаци усрдно све примише и љубав показаше. И све потребе довољно донеше и нахранише све избилно. Бог да их прости! И изјутра у суботу дне ортак кир Раја Србин приреди у дому свом велику гозбу и сазва све хаџије и угости све достојно. И проведосмо цео дан до вечери. И велику част добисмо. И изјутра сви заједно пођосмо до реке. И одатле вратих служитеље наше: егзарха Теодосија и попа Јефрема и још неке спахије који нас беху пратили. А ми пођосмо даље, Господу Богу славу одајући.

Конак десети у Татар Пазарцику, у неком турском двору великом и веома украшеном, за дивљење. И ту попови и хришћани варошки част донеше различиту и многоврсну. И ту чекасмо ортака Рају један дан, док не дође и пође са нама на поклоњење Светом и живоносном гробу Божијем. И сакуписмо се сви и би друштва доброг и великог. И одатле одрешисмо кесе за харч. И ту неко украде Јакову Скопљанину пушку. А ми пођосмо на свој пут.

Конак једанаести у великом месту Филипима у Македонији. И покрај места тог река Марица тече, и на њој мост велики има. И преноћисмо у великом, оловом покривеном хану. И ту има много хришћана и великих бољара Грка. И ту дође поп Димитрије из Пештере и одлучи поћи са нама у друштву. И овде подранисмо изјутра низ Марицу по тами.

Конак дванаести у селу бугарском Кајалија. И ту нађосмо за асприце свега доста. И отимају се Бугарке о путнике и зову:

„Ела овамо, подобро је!“

И би нам конак у хаџи Јована. И сажм рече:

„Пошао сам на хаџилук са четрдесет невоља, а дошао сам са седамдесет.“

И ту заборави поп Захарија нож.

Конак тринаести у Узунцеву. Ту хан и џамија и имарети велики. Све покривено оловом, али кућаж мало и све рђаве. Због неке клетве све лоше откада је.

Конак четрнаести. Пођосмо из Узунцева и остависмо друм велики на лево. И иђасмо донекле другим путем кроз шибље. И дођосмо на гроб храброг Угљеше, брата Вукашина краља, и отуд сиђосмо низбрдо на реку. И ту мост од камена велик и леп. И варош мала, и хан леп и велик. И у средини велико кубе. И ту узесмо потребно, хлеба и вина и грожђа. И то се зове Харманлија. И дођосмо у село турско, зове се Ебибче. Ту је све лоше: и ханови, и сено, и зоб, а вина ни капи, али доста бозе и лубеница. И беше уочи турског Бајрама.

Конак петнаести. Прођосмо касабу која се зове Ћуприлија и Мустаф Паша. И пређосмо мост на Марици, велик и здање чудно. Има осамнаест сводова. И хан, и џамија и имарет тог паше, све покривено оловом и један рад. Био цар турски и искао да му [паша] поклони задужбину. И не поклонио паша. И цар није хтео преко тог моста прећи, него реку прејахао и злу клетву и срамоту оставио: да се чини зло насред моста тог, где је натпис, сваког петка и до данас, што је срамно рећи.

И тог дана дођосмо у град велики Дренопоље. И коначисмо у великом и чудесном хану, зове се Ајши кадунин хан. И има велику авлију и два шедрвана. И ту скупо вино и ракија због забране. И рибе много и лепе: сомови, и шарани, и штукe и других много врста, и јефтино – ока по дванаест аспри. Хлеб леп, а грожђа и свакојаког воћа велико мноштво. И ту је велики мост од камена. Зове се Махал ћуприја, где се састале две реке, Тунца и Марица. И преко тог моста ниједан турски цар неће да пређе због гордости, јер је здање хришћанина. И ту су велике и чудесне палате цареве, и султана Селима џамија, велика и пречудна здања – таквих нема ни у Цариграду. На четири угла четири минарета, веома висока, и на њима по три викала решеткаста. И кажу да има дванаест цркава грчких у којима и до данас поју. И ту кирију ханџији платисмо. Архиђакон Данило заборави ми дивит; цена његова двадесет гроша. И када изиђосмо из места у поље, тада се вратише да покушају наћи изгубљено, и не нађоше ништа. И једва нас с вечери стигоше. И тај дан прођосмо варош звану Апса. И ту хан велик и џамија и имарети Мехмед паше Соколовића, све оловом покривено.

Конак шеснаести у Ески Бабу. И велике ханове прођосмо, а у неке лоше ханиће падосмо. И близу велике џамије има једна црква, давнашње здање, и порушило се веома. И ту почива

преподобни Никола војник, који у сну виде виђење док је грчки цар Никифор ишао ратовати са Бугарима, као што пише у Прологу. И пођох са онима који су са мном били видети гробницу светог. И поклонисмо се тужног срца, јер су му Турци на главу завили чалму. И изнад гробнице стоји његов лук стрелни, веома велик, и стег који ношаше са собом.

Конак седамнаести у вароши званој Бргаз. И ту хан велик и леп, и шедрван. И четири чесме теку из шедрвана. И у имарету шедрван испреплетен у бакру. И џамија велика, сва прекривена оловом. И ћуприја на реци велика и лепа, од камена. И то је све здање Мехмед паше Соколовића. И задужбину велику учинио – сваког дана за вечеру по свим кућама да се дају хлеб и чорба путницима. И нама принеше по обичају, али не једосмо. И пођосмо и видесмо цареве палате и вртове, који су ту веома дивни и красни. И један хоџа нас проводи и објашњава све. И те ноћи за нама дођоше разбојници и пажљиво нас ухођаху и посматраху свеколико, јер смераху напасти нас на путу, али помоћу Божијом и заузимањем пречисте Богоматере сачувани бејасмо од тих подмуклих ловаца.

Конак осамнаести. Прођосмо Калиштран. И ту има хан велики, и варош и царев сарај нов и голем и предиван. И тог дана дођосмо у место Чорлу. Место велико а ханови рђави. И ханџија зао и лукав. Потурчио се из рода јерменског. И лошу зоб нам продаде. И то место је на брду. И раније је био град тврд. И ту има царевих палата великих и лепих. И садашњи цар воду довео у то место и развео на много извора. И порез наметнуо 600 кеса, причају. И ту се винца не нађе ниоткуд, ни доброг ни лошег. И би нужда велика међу нама и невоља душевна. Пише воду врућу и не желећи. И пошћаху у среду добро. И негодоваху јаросно, али место то савршено.

Конак деветнаести у граду Силиврији. И тај град, стар и славан, од древних је градова, покрај мора и велик. И у њему бораве многи народи и хришћани Грци. И кажу да има осамнаест цркава побожних. И у Митрополији је глава светог мученика Агатоника. И говоре да у том граду мучење поднесе. И место велико и лепо. И осим града тог, ханови велики, и свега доста. И бродовима пристаниште велико. И према острву морском је мост велики, има 33 свода. И ту имају цареве палате, нове...

Путовање ка граду Јерусалиму

Као један од калуђера манастира Раче на Дрини, Јеротеј је у Великој сеоби отишао у угарске земље. Живео је у другој половини XVII века и првим деценијама XVIII века. Умро је негде после 1727. године. Своја сећања на путовање у Света места током 1704. и 1705. године Јеротеј је написао тек 1727. године у фрушкогорском манастиру Ремети. На пут је кренуо са још шесторо ходочасника, од којих су двојица калуђери манастира Раковице крај Београда, а остали световна лица из Београда и Ирига. Необично је што је са њима путовала и једна жена, супруга Јована Параносића из Ирига. Аутограф Путовања није сачуван јер је средином XIX века страдао у великој поплави Сремских Карловаца, где се тада налазио. Подударност овог дела са проскинитаринима огледа се у навођењу конака и набрајању светих места која се посећују. Јеротејев пут од Београда долином Мораве и Вардара све до Солуна обележен је навођењем редоследа конака. Слично је учинио и са дочаравањем боравка у Египту, Синају, Јерусалиму и његовој ближој и даљој околини. Његовом руком преписан је 1698. године путопис Лаврентија Хиландарца, који је незнано када путовао из Хиландара у Јерусалим. У делу је исказано пишчево снажно доживљавање виђеног, чега нема у проскинитаринима. Лични тон присутан је кроз цео путопис. За разлику од оскудног и типизираниог помињања природе у проскинитаринима, Јеротеј наводи врло живе слике појединих предела. Његово казивање на тренутке добија узбудљиве токове. Тако, два описа буре на Егејском мору достижу високу драматичност. Не мањом стрепњом испуњено је путовање лађом на повратку из Свете земље, када су путнике напали гусари и покупили им одећу и драгоцености. Своје право посматрачко умеће писац је испољио описујући ускршње богослужење у Великој цркви на Христовом гробу. То његово сведочење необично је детаљно. Драгоценост је пре свега због обиља литургијских података,

важних за проучавање историје православног богослужења. Несвакидашње је његово набрајање светих сасуда, изгледа храма, поступности тока богослужења и читаве атмосфере у храму, што се не може наћи у проскинитарионима. Његов спис садржи један слој у коме се бележе различите легенде које су казивали успутни људи при сусретима. Оне су махом везане за извесне топониме и поједина обележја. Мноштво је библијских личности и прича у оном делу списка у коме се говори о посети Светим местима. Те осврте Јеротеј је највероватније наводио према казивањима водича који су на тај начин поклонцима дочаравали библијску прошлост. Све је то такође присутно и у проскинитарионима, али у далеко мањем обиму. Његово приповедање у великој мери обележено је полисиндетски везником „и“, што се као стилска појава среће код већине средњовековних прозних писаца. Једноставност његовог казивања умногоме проистиче из природе самог жанра. Може се рећи да је то први прави српски путопис, али он стилски ипак стоји веома близу уз српске проскинитарионе. Монотонија честог набрајања уобичајена је за ову врсту списка. Покаткад Јеротејево реченице добијају изузетну сведеност, која прелази у елиптичност. То су најчешће извесна запажања приликом којих писац исказује своје дивљење, чуђење или језгровиту констатацију. Путопис смо превели према издању Осипа Бођанског.

Литература: [О. Бодянскій], *Путьшаствіе къ граду Јерусалиму Герофея Рачанинскаго, въ лѣто отъ бытія 7212, а отъ Рож. Христова 1704, мѣсяца Іюліа 7*, Чтенія къ Императорскомъ обществѣ исторіи и древностей російскихъ при Московскомъ университетѣ, кн. IV, октябрь – декабрь, Москва 1861, 1-42; П. Стаматовић, *Сербско у Ерусалимъ путованѣ 1704. године. (Из старогъ рукописа)*, Сербска пчела или Новыи цвѣтникъ за годину 1841, књ. XII, [Сегедин] 1841, 78-84; С. Новаковић, *Прилози к исторіји српске књижевности. VI Јеротија Рачанина пут у Јерусалим 1704. год.*, Гласник СУД, XXXI, Београд 1871, 294-295; Д. Страњаковић, *Манастир Рача*, Братство, XXIV, Београд 1930, 70-75; *Из старе српске књижевности*. Предео и саставио Миливоје М. Башић. Четврто, исправљено и нешто допуњено, издање. Београд, Издавачка књижарница Геце Кона, 1931, 293-296; Б. Маринковић, *Одломци трагања за Рачанима и традицијом о Јеротеју Рачанину*, Годишњак Филозофског факултета у Новом

Саду, XII/I, Нови Сад 1969, 263-300; М. Павић, *Историја српске књижевности барокног доба (XVII и XVIII век)*, „Нолит“, Београд 1970, 305-322; И. Грицкат, *Језик српских путописа из XVII и с почетка XVIII века*, Зборник историје књижевности, Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности, књ. 10, Стара српска књижевност, Београд 1976, 297-322; Т. Јовановић, *Путопис Јеротеја Рачанина*, Браничево, XL, Пожаревац, октобар 1994, 62-99; *Стара српска књижевност. Избор из средњовековне књижевности: поезија, похвале, апокрифи. Избор и пропратни текстови* Томислав Јовановић, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1997, 57-91; *Света земља у српској књижевности од XIII до краја XVIII века*. Приредио и на савремени српски пренео Томислав Јовановић, „Чигоја штампа“, Београд 2007.

Путовање ка граду Јерусалиму

Године од створења 7212, а од рођења Христовог 1704, месеца јула 7.

Пођосмо из Београда и дођосмо у манастир Раковицу на први конак. И ту се чашћавасмо три дана. И из манастира одатле пођоше Григорије јеромонах, и Висарион јеромонах, и Салађиј из Београда пође, и Станоје, и из Ирига Јован Параносић и жена му Неда, и из Београда Дулђеринов син Павле. Седам нас укупно пође.

Други конак у Гроцкој. И ту проведосмо три дана. И умало ту Турчин не удари Григорија секиром, јер читаше часове на чардаку.

Трећи конак – Хасанпашина Паланка.

Четврти конак – Баточина.

Пети конак на Морави, на ћуприји јагодинској. И прођосмо Параћин рано и дођосмо на ужину у Ражањ.

Шести конак на Пандурама код Алексинца. И дођосмо на ужину на Нишаву. И ту слависмо Светог пророка Илију под великом тополом. Чувени Мија кириција части нас лепо, и вина писмо довољно. Бог да прости. И пођосмо мало уз Нишаву.

Седми конак – Нишава, на зеленој трави. И вечерасмо и писмо. И одатле дођосмо у Ниш на ужину.

И затим осми конак на Бугарској Морави, под Курвин градом. И ту се побунисмо по поноћи, него, хвала Богу, не би штете ништа, већ здраво и мирно устасмо. И дођосмо под Лесковац на ужину код Камените цркве.

Дођосмо затим до деветог конака на Лесковачку клисуру, па устасмо рано и уђосмо у клисуру. И падосмо на ужину у клисури, у страну, као коза на маљу. И ту помилеше змије, и жабе, и гуштери и корњаче. Мало у воду не поскакасмо од страха.

И затим пођосмо на десети конак под манастир Решитски, на измаку Врањске клисуре. И ту наловисмо рака за вечеру. И ту нађосмо човека и кажу да му је сто двадесет година, проседе браде и трипут му се зуби мењали, па нарасли као у детета. И двапут брада опадала, па нарасла. И има сина сеђа од оца. И казиваху да није тај старац Турчина видео, ни харач дао, ни вина пио, него напасао овце на горама. И ту видесмо човека и девојку те се окаменили. Те казиваше старац тај да је кум са кумом сачинио блуд. Тога ради се окаменили.

И одатле устасмо рано и дођосмо у Врање на једанаести конак.

И из Врања дођосмо на дванаести конак у Коштуне, надомак Четрдесет цркава. Ту је раније велика варош била за српског господства. И сад по турски зову Крк Клиса. И видех ту корита камена око бунара, велико мноштво, сасвим велико, за дивљење. И чуђасмо се. И изнад те вароши видесмо три хума веома висока, Богом саздана, а на врху равна, и од једне стране може се човек попети, а од друге не може. И то зову Шаторишта Марка Краљевића, и Милоша Кобилића, и Реље Омуђевића и Новака Дебелића. И ту се ујутру згоди Пренос моштију Свете Петке Трновске, чији је један од тих цркава храм. И пазар се окупи и ту нађосмо обиље хлеба и вина. И славише Висарион наш друг.

И пођосмо на тринаести конак у Горобинце на Овчем пољу. И ту видех красну земљу, лепа поља, и жита, и винограде и воћке различите. И лепе реке теку из планина и извори студени и чести. И градови се виде и села. И ту на ужини са једног места – шта се види! Набројасмо цркава четрнаест великих. Бели се камен. Срби правили, а сада све пусто. И ту нам казиваху: Када су раније Срби из Прекоморја прешли из Српске земље иза Троје града – и затим се Срби и назвали по реци тој, те су најпре на Овче поље пали; и ту кажу сковали од бакра гумно, а веле, не

умели вршити на земљи; и кажу и до данас стоји засуто земљом и веле да хоће велико крвопролиће ту бити од Турака напосле. И ту се веома чуђасмо красоти земље и обиљу плодова.

И потом дођосмо на четрнаести конак у Велес град бугарски, а Турци зову Ћуприлија. И ту падосмо с јужне стране. И ту тече река, зову је Вардар, врло голема. И ту беше Турака много. И ту на мосту Ћумругџија, и господа многа и кадија. И варош голема, и хришћана има много. И куће и авлије и све од камена. И плочом каменом све куће покривене, од мале до велике. И цркве камене многе имају осликане, али пуне. И ту у граду на Светог Пантелејмона видех грозђе много носе у котарицама на магарцима. Турци купују, а хришћани не до Преображења. Зато питасмо се и чуђасмо добром делу њиховом. И око тога града оних земље видех. Њиве многе посејане памуком. И чудих се, јер раније нисам видео. И ту људи мало жита сеју, него све памук.

И пређосмо Вардар и пођосмо од града и изиђосмо у поље где су Турци Немце разбили и натраг погнао. Када су Немци Београд узели године од створења 7196 (1688), месеца августа 19, те терали Турке до тог града Велеса, те Немци стали на том пољу. А биле кише и зло време, а Турци изиђу суви из града те их разбију и мало-помало дотерају опет до Београда. И до године две узели Београд.

И одатле дођосмо на петнаести конак у Тиквеш.

И затим сутра дођосмо на шеснаести конак у Грчиште. И ту видесмо како врше жито с кола на воловима. Направљена даска колико врата, па оздо набијена, пуна камења, кремења, те онај камен таре сламу, па саспе у куће те животињама дају у торбак. И ту на Вардару стене високе до облака. И ту је пресечен камен те начињен пут. Зове се Демир-капија Марка Краљевића. И ту се потписао високо у камену, усечена слова већа него прсти. И ту сретосмо камиле црвене, те се уплашише коњи под Јованом и под Недом. Мало не поскакаше у Вардар.

И тог дана дођосмо на седамнаести конак у Псенску варош и град. Турски зову Абрег Хисар.

И сутрадан дођосмо на осамнаести конак у град Солун. И ту бејасмо седам дана и хођасмо око града и по граду, и у куће и чаршије. И улажасмо у цркву Светог Димитрија. Красна и велика веома. И Турци у њој клањају. Оловом покривена. Олтарски

свод беше пао. И како је пао, тако и стајаху зидови неизнети. Четири стуба један преко другог. И четири свода и многе цркве горе по сводовима, четири ката стубова мермерних, и у сваком кату по седамнаест стубова облих – као да су на стругу стругани. И један стуб близу двери. Из њега миро тече. И ми се мазасмо, каза нам Турчин који ту перетише. Тако изгледа као просо на неке годове. И код тог стуба на патосу уписано: „Од овог стуба пети.“ И тамо је гробница Светог Димитрија. И тако нађосмо гробницу и целивасмо. И ту је Свети Димитрије и до данас. И повише у зиду, повисоко од земље, гробница насликана једна неке девојчице. И у припрати на углу привезана из цркве слова, у камену уклесана, један ред српски, а други грчки. Саопштавају о моштима које ту леже: Светог Саве, цариградског патријарха, и Павла Исповедника. И казује Турчин да када су Турци хтели да уђу у та врата ка тим моштима, изишао је пламен те их сажегао. Тада су и зазидали та вратанца. Тако и данас стоје зазидана. И ми гледасмо.

И по другим црквама иђасмо и поклонисмо се; и на врх града, зову га Чауш манастир. И беше калуђера много. И ту видех идолско пророчиште и изнутра чудно здање, на нека окна све свођено. Чини ми се да има дебео зид десет аршина, а у висину, богзна. Ту онај апостол Дима одметну се, о коме апостол Павле пише, и би јереј идолски. И то је све изнутра мозаиком исликано, још за идола сликано: лозе и цветови и дрвета, а људског лика нема, него иза тога храма идол стоји на земљи, окрњен сврха. Има, чини ми се, десет аршина ширине и толико висине један основни камен. Још има, кажу, толико окрњеног. И наоколо све фигуре поразбијане, исечене. И са једне стране степенице усечене. И то су били наши унутар призидали олтар и саградили цркву. Опет, Турци у олтару призидали хоџи место и сада је џамија. То се види и познаје.

И ту усред града имају сводови високо изнад кућа. Виде се и преко улица. И виде се горе ликови исклесани: мучитељ судишта и престоли градски. И кажу да је ту мучитељ седео када је Нестор Лија положио на неке даске.

И доле ка мору видесмо цркву веома велику, коју је неки цар правио по угледу на Свету Софију. Чудни стубови и сводови! Не може се човек нагледати ни разумом појмити. И ту нам Турчин казиваше. Када су Турци ушли, те су нашли једног калуђера на

једном пиргу под врхом те га ту посекали, и пао на прозор, и ударила крв напоље низа зид. И види се, и ми гледасмо крв по зиду. И каже Турчин, то су, вели, Турци много пута стругали и замазивали кречом и нису могли ништа.

И пођосмо из Солуна месеца августа седми дан на море у галију. И дођосмо други дан под Платамон град. И ту има над градом планина. Назива се Бабкина планина. И близу те друга планина, назива се Саргар. И има у њој манастир Светог великомученика Димитрија, диван; и град око манастира. И ћелија има 200. И затим дођосмо у Загорје, наспрам Свете Горе. И преко мора иђасмо једанаест дана. И ту у Загорју седесмо девет дана. И хођасмо по Гори. И нађосмо манастире и цркве многе, и грожђе и воће много. А црква бројем сто, и кућа пет тисућа, све хришћани. И ту има људи, те не знамо на чему жито расте. И ту видесмо цркву Преображења, скоро саграђена, велика и красна веома, олтара три и јаја нојевих тридесет. И 95 кандила ужегоше сребрних и златних. И пред црквом два извора лековита и около шума борова. И у цркву Светог Николе сваки дан иђасмо на вечерњу, на јутрење и сваки дан појући литургију.

И одатле пођосмо, и други дан под Касандру дођосмо. И ту бејасмо пет дана, докле дрва товарише. И страх имасмо од гусара. И ту видесмо град Тирон. Ту су Светог Теодора Тирона мучили, са обале бацили у море. И сада стоји пуст. И ту идући видесмо једно мало острво. И кажу на њему ништа нема, него дивокозе, близу Свете Горе. И дођосмо под Атон. Ветар дотера и не желећи. И видесмо манастире Светог Павла и Свете Ане. И види се виноград и међе у камену у литици.

И отуд пођосмо ка великом мору. И дођосмо трећи дан под планину Јур звану, где Свети Атанасије молитвама бесове затвори. И до данас тамо стоје. И ту замркосмо на мору. И када би други час ноћи, уста бура на мору и вали силни. Поче лађу талас морски преливати и бацати тамо и овамо. И би страх велики и плач горки оних који су гледали буру морску и смрт љуту. И ту се једни праштају, а други исповедају један другом. А беше лађара 75, Турака 11 и робијаша.

И када би о поноћи, поче лађа извртати се и крманоши сметоше се. Паде облак црн на море. Тада се живота опраштасмо. Крици и гласови снажни излажаху призивајући пречисту

Богородицу и Светог оца Николу. И управљач једрима позна град Ливно и ту прибегосмо.

И стајасмо 32 часа. И одатле на Усековање прођосмо Самотрак, и Бокчу, и Линдру и Ибро и иђасмо до Измирског залива. И затим изиђе други ветар те занесе под Митилину. И на том Митилинском острву има 300 села и четири манастира Арханђела и Крститеља Јована. И одатле прођосмо Балук-аду и залив Сакаски. И дођосмо тридесетог дана августа у Саказ град. Раније се звао Апостол Хија. И ту у Саказу граду посетисмо цркве многе.

Има цркава саборних 70, а малих 600, и кажу 2000 попова мирских. И видесмо цркву Свете Тројице новосаграђену. На њој прозора 55, и стубова од мермера 67, и гробница 47, и других красота и драгоцености – немогуће испричати. И ту бејасмо два дана. И од Саказа пођосмо и прођосмо Сусамски залив. И ту ноћ осванусмо на Самсоновом борилишту, [на коме се борио] са женом неком. Тако кажу да је чуо Самсон за јаку жену, те понео велики камен из Анадолије. И она понела запрегу камења. А када су се видели, ставио Самсон камен у море са обале, и видео се колико велика кућа. Тако и она сасула из запреге на земљу. И сада се видела гомила велика и више се нису тукли. То је од Саказа 80 миља.

И тог дана пођосмо у Хистанђос. Раније се за време апостола звао Коњаниту. И нађосмо обиље хлеба, вина и грожђа. И ту видесмо у граду једно дрво чудно, тешко је рећи: у деблу дебело 12 аршина, обзидано у корену каменом и подупрто стубовима – камених стубова 42 и дрвених 34 и од мермера 8. И ти сви стубови држе гране тог дрвета. И под тим дрветом има један шедрван, и две чесме, и два бунара, и два чардака, и шест кревета, и четири кафане, и један дућан трговачки, и једна џамија, и две касапнице, и једна хлебарница и четири захода. И ту под тим дрветом има у свако време по 200 или по 300 људи. У хладу седе. И ту видех ђаконију: штогод се од јела затекне да предани, нити ко чува дању, нити ноћу, нити се покрива, нити чува. И чуђасмо се.

И одатле пођосмо другог дана и дођосмо у град Родос. И Обиђосмо по црквама. И видесмо красоте многе. И тај су град градили Малтези. Такве красоте и тврђаве нигде нема. Ту

је једно чудо: где је кип стајао једном ногом на једној кули, а другом на другој, има удаљено колико пушка може добацити. И ту ишчекасмо четрнаест дана.

Затим пођосмо из Родоса месеца септембра 18. на велику пучину [Егејску] на 18 лађа и два брода. И други час ноћи уста бура, и вали на мору веома страшни. И те ноћи велики страх имасмо. И када дан би, поче се лађа загњуивати и преливати буром морском. И тог дана не видесмо много бродова од оних који су ишли са нама, нити видесмо сунца, ни месеца, ни неба, ни земље, ни птице да лети, осим буре и облака. И вали различити: бели, и зелени, и црни и плаветни, и једни као вариво кипеху, други као муње. И тог дана исповеди се један другоме. И сви се живота опростисмо. И глас излажаше велики, једногласно вапијаху ка Богу, и помињаху чудеса Светог Николе и призиваху у помоћ. Тада грло изнеможе, глас пресече се, а дисање се смањи, као и душа у нама, језик пресахну. Би глас само. И тужним очима гледаху један на другог, а неки сплели главу са ногама шкрипећи зубима својим, видеше горку смрт. И подигоше узбуну на палуби. И одричемо се колико ко може дати товара, да испразнимо лађу у море. И у тај час почеше празнити и бацати ствари своје у море. И када испразни се до пола лађа, тада подиже се још снажнији ветар и расцепише се ветрила од горњег краја до доњег. И радна ужа попустише. И катарка велика загњури се у море. И параше то највише дрво воду морску.

И у време заласка сунца загњури се лађа и подигоше се вали најсилнији, као горе високи, и облаци и муње силне и различите. И сви падосмо као мртви, радити и чинити не могосмо ништа. Само један другог тужним очима погледаше. А неки помињаху Бога и Богородицу и свеце, а други оца, и мајку, и браћу, и сестре, и сроднике, и познанике своје, и жене и децу своју. И неки трзаху одећу своју. А други сакриваху очи своје да не виде грозну смрт. А други полумртви беху. Грло изнеможе, и језик пресуши се, глас замукну. За два дана и три ноћи од свих нас ниједан хлеба не окуси, нити један другом проговори. Нити може који устати, нити корак коракнути, као мртви лежећи. И ту видех како лађа брзо иде – као и стрела. Одакле стрелу пусти, онде и падне. И ту лађар један каже: „Четрдесет година како пловим преко мора такве буре не видех.“

И трећег дана угледасмо птицу с југа и веома се обрадовасмо. Рекоше: „Биће негде обала близу.“ И бура се малко смањи. Тада опоменусмо се смрти и захвалност указасмо Богу. А једни четвртог дана језиком проговореше, и хлеб и воду окусише. А други пети дан водом језик оквасише. И тог петог дана угледасмо један брод из нашег друштва. И једну злу лађу видесмо, и утекосмо шести дан, али ветар – назад.

И седмог дана дођосмо на залив Решитски, у Нил реку, под Решит град. Зову га Мали Мисир, раније се звао Раита. И ту видесмо много прича.

Људи који ту живе нити ко носи гађа, ни чакшира, ни панталона, ни доколеница ни на једном. Господа и бољари носе од платна и од свиле хаљине, али цеванице голе – ништа осим папуча. А једни ходају наги као од мајке рођени. По чаршији и мушко и женско само у самој кошуљи. И пију тутун и кафу – и мушко и женско, и велико и мало.

И видесмо како нараста фиников цвет због рода, да одржи род. И видесмо дрво на коме памук расте.

И од четири врсте смокве. Једна смоква на коју се Адам превари расте на три поуке. И сласт њену разум људски исказати не може. На многе сласти наводи. Нас седам једну куписмо и сви јеђасмо за три дана. Најзад их остависмо и не могосмо их појести од сласти. А чини ми се нема пола оке у њој. И друга од које сам лишћа набрао има лишће дуго девет педи, а широко четири педи. Трећа смоква, што је проклета, њен плод се јести не може. Четврте смокве има на читавој земљи.

И ту видех птицу ноја. Големо. Једва дохватим руком по хрпту. И миловах га. Ходају по чаршији и поред лађа, по буњишту. Купе штогод те се хране. И ту проведосмо шест дана.

И потом пођосмо Нилом реком. И та река из раја иде. И видесмо око те реке много села и вароши, са обе стране реке. И људи сви наги; и жена и дете. И сви голи. И да се каже од сто људи један да има кошуљицу. И имају жене тек понека спреда запреку и друго ништа. А деце по педесет или по сто око реке чувају марву. И више беспослено, када нас неко види, виче, проси, а ми ставимо по један пексимет, а њих заплива по двадесет. А који ухвати, онај изеде. Тако нас све прате од села до села.

И ту видесмо шећер. Посеју велике њиве. И онаква је као кукуруз стабљика и лист. И из оне стабљике ваде срчику и пеку шећер.

И дођосмо шести дан у Мисир Велики, то јест у Египат, Фараоново царство. Величину ко може изрећи? Нити може прећи, нити краја видети, а од мноштва људи не можеш на улицу да изиђеш. Ту јесу дворови Прекрасног Јосифа, мозаиком насликани, усред града на чудној висини. И ту је диванхана велика веома, 34 велика стуба. По два човека један да обухвате, толико су дебели. Обли и глатки као да су на стругу стругани, а високи бог зна. И ти сви стубови су од мермера. Има их 300, које малих, које великих. А чини ми се има их висине 50 аршина. На њима горе сводови. А сада стоји пусто. И гдекоји дућанчић сиромашки доле око стубова. И ту је бунар Јосифов. И сада ту воду ваде. И ми улажасмо до других волова, па се препадосмо те се вратисмо. На три места где волови воду ваде степеника има 444 до дубине воде. У самотвору каменом све сечено. И ту осамнаест волова воду ваде.

И у том Египту беше папа и патријарх именом Герасим. И иђасмо к њему и исповедасмо се. И читаше нам молитву и благослов примисмо. И видесмо га у једну недељу, литургиса. И стави на себе два епитрахиља и два омофора и по литургији седе, те чини придику за много тако под својим одеждама. И ту видесмо патријарха коптског. Копти су велики вилајет и народ, крај уз реку Нил.

И иђасмо у Стари Египат, али је сав пуст, мало где који човек. Ту видесмо хамбаре Јосифове. Ко може измерити и величину исказати? И ту у Старом Мисиру црква Јована Милостивог. То је била архиепископија. И сада калуђерице бораве ту. И ту имају цркве велике и красне, веома велико мноштво. Царска здања. И у две цркве две иконе чудотворне: Богородице и Светог Георгија. И то, кажу, када су Турци узели, оне су се дале с места дигнути, и сад на том месту стоје. А цркве пусте и пале око њих. Светог Георгија није велика, има четири аршина дужине, а стоји на празном простору високо од земље, како не може човек руком дохватити.

И ту има црквица Скривница Христова, када је побегао од Ирода. И у земљи је десет степеника дубока, од мермера

саграђена. И иза престола у зиду као пећ, те кажу, ту је Христа Богородица крила. И ту преко те цркве била једна греда од ковчега Нојевог, а сада мало тек извирује.

И ту се у Старом Мисиру новци сада кују. И виде се према Великом Мисиру Фараонове узвисине. То је једно чудо на свету. Две озидане од камена као собе две. И толика је величина и висина – од три дана хода може се видети.

И ту је близу Великог Мисира гора, што је зову Дурдаг хришћански, која је због молитава пошла у Нил реку.

И ту, у Великом Египту, борависмо двадесет и два дана, у хану Синајаца калуђера. И ту свашта доста јефтино. По осам сомунџа за једну пару, а једна пара осам мангура. И ту узимах за једну пару 74 лимуна. А вина и ракије – да дукат дајеш за једну оку, не би нашао.

И пођосмо из Мисира ка Синају 211. дан. И путовасмо три дана до Ађруда. Не видесмо ни човека, ни дрвета, ни травке, ни птице, ни воде, осим камена и песка. И ту у Ађруду видесмо неке невиђене људе, и птице и два мишића бела. И тог дана дођосмо у Сувеиз град, на Индијску скелу, на отоку Црвеног мора. И ту у Сувеизу узесмо воду и нађосмо једног хришћанина Халила, тако му име. И ноћисмо на Светог Нестора.

И рано устасмо и дођосмо на Дванаест извора Мојсејевих, где раздели море и потоци фараона са колесницама. И ту беше неколико финика. И узесмо воду из тих извора у мехове. И одатле дођосмо за три дана на Карандул. И ту нађосмо воду, и неколико врана и педесет дрвета финикових. Потом путовасмо два дана и нађосмо један бунар воде лепе. И ту видесмо две врране и неке птице красне веома. И глас диван поју. И ту ноћисмо.

Затим путовасмо два дана. Не видесмо ни човека, ни птице, ни дрвета, ни траве, осим стена, до облака протегле се. И једанаестог дана од Египта видесмо неколико коза и неке људе стране изгледом, као дивљи. О браћо, тесног и мучног пута и невољног живота у тој земљи! И ту видесмо дивље лубенице. И окусисмо, горча је од пелена.

И сутрадан, трећег новембра, дођосмо у Свети Синај, у манастир, на обнову храма Светог Георгија, на литургију. И у то време беше у Синају Дикеј Неофит старац, и Лианија старац, и Анатолије старац, и Герасим старац, и Кесарије старац и ђакони

Давид, Дионисије, Јоаникије, Пајсеј, Јоасаф, а успут бог зна колико их је. Кажу да има једнима по двадесет година да нису у манастир дошли. Слава Богу да нас удостоји да видимо Света ова места и да се поклонимо и угледамо дивну красоту!

У Синају манастиру велика црква, красна веома, дванаест стубова великих и на њима сводови. И средина оловом покривена, и сто стубова дрвених. Патос олтара – сав мермер пегаст: бео, шарен, зелен. Изокола око престола зид. На олтару мермер и друга красота: иконе, хоро, и кандила, и крстови и мноштво јеванђеља окованих красно. А једно Јеванђеље цара Теодосија све златом писано од краја до краја. Двадесет јеванђеља што свагда стоје по часним трпезама и олтар мозаиком каменим исликано и тамно, дивно позлаћено. И света трпеза и проскомидија и на наручју веома украсено.

У дужину црква велика од двери до припрате 43 аршина, а ширине 16. И олтар дужине 11 аршина, а ширине 9, а предња припрата дужине 8 аршина, а прозора 53. Врата велика од бакра и двоје малих. И та црква велика јесте храм Преображења.

И црква Свете неизгориве купине сва је зеленим мермером патосана. И наоколо све азур. И у великој цркви десет олтара где се служи. И посебних цркава петнаест унутар града тог. И град ширине 108 аршина, а дужине 128. И имају два бунара студене воде у граду. Ту је Мојсеј Рагуилу овце напојио. И градска врата заздана. Не отвара се, него на витао улазе и излазе.

И ту почивасмо четири дана, па пођосмо на Свети Врх. И дођосмо пре подне у цркву, коју зову Панагија Пресвете Богородице. И ту поклонисмо се. И прођосмо кроз два свода. И дођосмо на преноћиште до цркве Светог Илије. Ту је Свети Илија од Језавеље побегао. То јесте Хорив Гора и ту је постио Свети Илија. И ту вечерњу читасмо. И сутра по поноћи пођосмо на Свети Врх, где Мојсеј постише двапут по четрдесет дана и прими таблице од Бога. И ту је пећина четири степеника доле под каменом. И ту је једна црква наша, и једна римска и једна џамија. И ту читасмо јутрење и служисмо свету литургију. И ту је место иза цркве где се Мојсеј под камен сакрио и Божија задња [провиђења] видео. И утопила се међа у камен као у снег.

Опет се повратисмо на Светог Илију и видесмо на путу камен који је анђео мачем расекао, те пао камен на пут пред

Светог Илију, и рекао Илији: „Мојсеј није изишао на Земљу обећану, а ти нећеш на Свети Врх“, те се вратио опет ка Јерусалиму.

И ту је ићи од манастира до Светог Врха 14000 степеница – све сечено засебно, што је онако ићи. И од Светог Илије цркве иђасмо до цркве Светог Јована Лествичника. И ту је пећина где је *Лествицу* писао. И ту је црква Светог Пантелејмона. И ту има вода лепа. И ту имају пећине где су пустињаци боравили многи. А ћелије зидане од сувог камена, без везива и креча. И затим сиђосмо на Четрдесет мученика цркву. И постоје ћелије многе и ту ноћивасмо.

И затим рано по поноћи пођосмо на Високу Гору, где су анђели положили Екатеринино тело, где је лежало 300 година. И када изиђосмо на врх, рађаше се сунце. Поклонисмо се и целивасмо место и пођосмо ка цркви Онуфрија пустињака. И ту му је пећина где је живео. И ту је близу, мало пониже, камен који удари Мојсеј и потече дванаест извора воде. И сада рупе стоје празне.

И затим пођосмо цркви Светих Апостола. И имају ћелије и манастир обичан, баште и воће, и студенац и поље велико где је израиљски род стајао када је Мојсеј закон писао. И ту близу је телац коме су се Израиљћани поклањали. И ту је калуп у коме је саливен. И ту близу је црква Аронова. Ту је Мојсеј таблице најпре донео. И више те цркве ка манастиру, покрај пута, камен. По њему слова писана, а нико читати не може. И кажу, ћивот заветни анђеоло донео из Јерусалима, те под тај камен укопао, да стоји до Страшног суда.

И затим пођосмо у манастир у граду. И ту проведосмо тридесет и један дан. И поклонисмо се по Светим местима и црквама. Када је који празник, и свете мошти целивасмо. И ту су мошти Екатерине мученице. И у том манастиру у зиду видех место одакле је миро истицало. И удостојисмо се благослова светих отаца и општег сабора. Затим опроштај добисмо те пођосмо пут Египта месеца децембра четврти дан.

И одатле пођосмо ка Јерусалиму са пашином војском и дођосмо у Газу на конак. И ту преданисмо. И ту беше град велик. То је било храброг Самсона царство. И ту је побио кошћу магарећом иноплеменика 3000. И ту му је стуб и чардак, који

је после срушио. И одатле иђасмо два дана и прођосмо Лиду. И ван града ка мору црква је Светог Георгија, велика и красна, тако названа Лида, близу Јафе. И ту Свети Георгије порази змаја копљем. И ту је рупа велика одакле змај излажаше. И ту мучише Диоклитијан Светог Георгија. И ту му је гроб у тој цркви.

И у њој је стуб који донесе свети и жена удовица. Када се црква зидаше, тада хтеде удовица приложити у цркву стуб. И узе камен један и не узможе донети. И замоли заповедника лађе да га донесе са својим стубовима. И [овај] не хтеде. И поче жена плакати. И дође Свети Георгије и рече жени: „Узми камен!“ И узе са једног краја Свети Георгије, а с другог краја жена и снесоше на море зачас. И донесе до цркве, и зна се где Свети Георгије држаше рукама.

И дођосмо у Ревњу и ту преданисмо. Затим устасмо о заласку сунца на Светог Јована Крститеља сабор. И иђасмо целу ноћ без починка. Тек у Емаусу одседосмо и писмо кафу. И дођосмо за ноћи до светог града Јерусалима, на порту пророка и цара Давида. И не хтедоше нам отворити док не свану.

И уђосмо у Јерусалим месеца јануара осми дан. И примише нас и гостише, и ноге омише. И парусију дадосмо епитропу манастира. Црква, храм цара Константина и Јелене. И дадоше нам конак у манастиру званом Свети Сава српски, храм Светог Арханђела. И ту се молисмо Богу и иђасмо по светим црквама свакодневно и поклањасмо се. И иђасмо на Света Врата сваког дана по двапут.

И одосмо Живоносном Гробу године 1705, трећег фебруара. Поклонисмо се Гробу Живоносном. И ноћивасмо ту у цркви и благодарисмо Богу што нас удостоји видети то жељено, што пожелесмо. И видесмо многа чудеса. И у Великој цркви Васкрсења Христовог икона велика: осам педи дужине и пет ширине. Христос у архијерејској одежди насликан, и око Христа четири јеванђелисте. И под иконом до патоса насликан Христос уснуо. И код њега лав, то јест, као лав спава. И до Христове иконе икона: насликан Гроб и два анђела у белим ризама који су одвалили камен од Гроба и мирносице. И Христос када је рекао: „Не дотичи се мене, јер не узиђох оцу мом.“

И на врху Јелеонска Гора и Вазнесење. И под том иконом Васкрсења насликан пророк Јона како су га ставили у море и како

га је кит прождрао и како га је изметнуо. И до те иконе врата као и двети. И на њима брава те се закључава. И иза врата Претеча Јован насликан. И над свих троје врата позлаћене лозе, а ликова нема. И Богородица такође велика. И младенца држи на левој руци. И четири пророка око ње. И под иконом насликана Купина неизгорива. До Богородице икона Сабор арханђелски: 20 ликова анђела и Христос у кругу у средини. Још херувими око Христа, и многооких много. И под иконом чудо арханђела. И северна врата као и двери. И на њима брава. И иза врата Константин и Јелена. И пред иконама око двери 27 кандила сребрних, и над дверима три од злата, и четири свећњака велика од туча. И на сваком по једна свећа гори. И до њих цвет виси, три гране на њему. И до цвета на ужету 41 кандило. То је до патријарховог стола и до налоња. И више тога форо и на њему 23 кандила и толико јаја нојевих. И на јајету по икона. И по 16 сводова на фору. И на сваком своду по четири свеће, и све упале одједном. И то форо је од туча. И више двери лозе позлаћене, има [их] од аршина. Потом иконе празника шеснаест, и опет лозе, и више тога крст, и око крста девет кандила, и пред сваким празником више двери по кандило, и до владичних столова са сваке стране по десет кандила, и од владичних столова гори са стране по 25 кандила. Пред престолом девет кандила, три од злата, и горе високо свуд наоколо сав олтар кандило до кандила, више од сто кандила сребрних, а све српска. И пред проскомидијом три кандила, и пред горњим седиштима једно, још према њему.

У патријарха јерусалимског сто са шест степени, и у столу Христова икона. На њему архијерејска одежа до појаса, и колико је сто широк толико је и она, а над столом у шатору улази. Наоколо извајано у дрвету. На средини мољење, и око њих 12 апостола, а на врху стола орао са две главе. Још других патријарха три стола. У сваком по четири степеника. Свећњаци дуги 9 педи. Од свећњака до свећњака 11 педи. На два свећњака по седам чутура. И стоје на два лава. И горе тепсија и 12 шиљака са чашама, и 13 у средини. И на друга два свећњака четири чутуре, и на два свода и четири ноге. И горе 12 чирака, а у средини један. И када није празник све скину и оставе. И иконе покрију, и кандила скину, и врата сва троја покрију, и цвет, и хоро и свећњаке покрију. И поред икона не горе кандила, него

око двери по два и иза врата по једно, и над дверима по једно, и пред крстом једно, и под фором једно, пред олтаром једно. То ти [је] свећаж у Великој цркви.

И видех једно кандило пред крстом три аршина дуго и у њему седам мањих кандила гори; она су сва од туча. И на једном месту набројих 310 кандила. И у тој цркви седам стотина и више има само православних кандила. И има средњих кандила: стало би 12 ока воде. И на сред цркве једно, на њему 17 кандила. Дуго је четири аршина, а широко два. А једно пред Христовим гробом има 24 кандила и 25 анђела, и сваки анђеоло држи у руци по кандило, а средње држе два анђела. У средње би кандило стало 20 ока воде, дуго три и по аршина. А под фором једно дуго четири и по аршина, а широко три. Шест грана што свеће на њему горе. А на средини кандило – могло би 30 ока воде стати.

И из Велике цркве на Голготу 18 степеница, а где се крст нашао 42 степеника. И под Голготом је пећина железом замрежена где је била Адамова глава. И када су Христа горе на Голготи распели те камен пукао, те крв текла на Адамову главу, и та пукотина и сада је замрежена. И миомирис велики има.

И на левој страни је место где су Христа у кладе стављали. Трпеза у Великој цркви од земље висока четири и по педи, од мермера, дуга ка престолу шест педи, а упрeko дванаест. А горе високо кубе. Ја станем на патос и пропнем се на прсте, па горе прстима дотакнем се кубета где је најниже. А проскомидија од патоса четири и по педи, а широка и дуга по четири педи. Широка је црква Саборна 47 педи, а дугачка 20 столова, а сваки сто по три педи мање три прста. Још од столова патријаршијских до двери 30 педи. Од двери олтар дуг до степеница 21 пед. И у седам степеница девет педи, то јест усред цркве Саборне, а друге су свуда наоколо и Гроб посебно пред том црквом.

На Православну недељу на литији сваком хаџији дадоше по икону оковану московску, а на Крстопоклону недељу сваком по крст окован, а на Цвети сваком по финикову грану и [од] маслине другу. А када носе литију око Гроба, пођу из олтара на северну страну. Напред иде шест барјака, а пред сваким барјаком по једна свећа дебела без чирака. И потом попови, напред млађи, а иза њих две свеће и један барјак, и једна штака. И ту је владика, један или два напоредо. И око њих ђакони, по пет,

по шест – колико има, и по 40 или 50 попова. И до владика монаси и прости људи. И обуче се по 20 клирика деце, те они носе свеће, барјаке, и штаке, и крст и по дванаест рипида са барјачићима.

На литургији на улазу и преносу клирици испред носе крст један, али напред свеће, потом десет или дванаест рипида, потом колико владика служе, толико и штака, потом свећа једна и ђакон иде позади кадећи Агнаца, а један ђакон носи трићеле пред Агнацом, а по Агнацу једна свећа, ђакон носи; и затим друге трићеле. И начелни поп носи чашу и над чашом ђакон трепери рипидама. Тако и над Агнацем рипиде. Ђакон страга иде. И око чаше и Агнаца ту сви ђакони иду, колико их има. И на преносу један ђакон узгласи најпре: „И све вас да спомене“, а други ђакони ништа не говоре. И за ђаконом сви свештеници кажу то што и ђакон: „Све вас“ и друго, и ништа више, нити патријарха нити цара [спомену]. И сви свештеници носе путире од билјура, запечаћене. У њима мошти многе и потписано шта је шта. И сваког празника тако носе.

А на Васкрс не носише, него начелни чашу, а други кашичицу, а трећи копље, а други ништа, него спустили фелоне те онако иду. Четрдесет попова било, и четири владике, и седам ђакона, двадесет и један клирик – то на Васкрс. И на Велики четвртак сазваше све хације пред ћелије напољу, да свете уље. И поставише једну свећу и на налоњ ставише икону и Јеванђеље. И ставише тетрапод и на њега кандило. У њему један жижак упаљен те гори, више ништа. И у једној чашици пшенице. У пшеницу забодеше седам палица обвијених памуком. И стаде пет владика са омофорима и пет попова са епитрахиљем и отпојаше канон. И рекоше отпуст. Потом начелни владика рече: „Благословено царство!“ И један ђакон обучен у одежду рече ђаконство. Потом рекоше редом молитву. Потом ђакон прочита апостол и владике редом Јеванђеље. И ђакон ђаконство: „Помилуј нас, Боже!“ Даскали трипут: „Господе, помилуј!“ Потом редни поп дигне Јеванђеље те држи у руци, а људи сви поклонише главе. Пет владика очиташе Јеванђеље и молитве и рекоше отпуст и узеше седам палица. И стадоше редом, и људи иду редом, те сваки мироноше. А ђакон приноси кандило сваком. Мажу на чело, на браду или на уста, на образ и на обе руке са обе стране. И крста на уљу не би.

И на Велики петак уђосмо у цркву. И у суботу на јутрењу очиташе најпре канон, затим изнесоше аер насред цркве. Поставише ноге на десну страну и две свеће у главу и две у ногу, и насред једно Јеванђеље. И по два целивају најпре Јеванђеље, потом Христа. И када почеше опело после канона, и више од тридесет попова, обучени сви редом, кадише по два заједно. Покадише прво два владике заједно, затим попови, а ђакони додају кадионице. Најпре поклоне се ка владикама, па по трипут махну озго заједно. Потом десни прође с десне стране, а леви са леве стране. Нити каде иконе, нити владике, нити људе, и са сваке стране махну трипут кадионицом, а више не; нити крсте. Потом прође десни оздо, а леви озго позади. Затим десни с леве стране, а леви с десне стране. Затим оба стану озго и потом оставе кадионице и поклоне се владикама и иду на место своје.

И када попови покадише, онда и ђакони кадише по два редом. А када владике кадише, ђакони пред њима трићеле носише. И када окончаше славословије, онда понеше [аер] са ногама напред ка јужним вратима, те око олтара и око Гроба обнеше. Затим на положење положише и ту читаше. И одатле понеше на она врата где су изишли, те у олтар и свуда на дасци носише. Затим даску оставише пред олтаром, те онако на главама четворица унесше, и око престола не обнеше, него спреда положише главу ка проскомидији и рекоше отпуст. И тај час савише и оставише [аер]: извезено златом, Христос положен, и још ликова и бисера много.

И у Суботу сабра се мноштво људи у цркви. И у пети час дана чекају и гледају Духа Светог. И погасише сва кандила по цркви и свеће. На Гробу сами Турци погасише кандила и врата запечатише на Гробу. И сви људи по другим црквама метанишу и моле се Богу и плачу. И читаше часове и паримије. И када заврши се осми час дана, тада Турци отпечатише врата и уђоше и не нађоше. Не беше још сишао. И опет запечатише. И у то време наши пођоше облачити се на литургију. Тада опет, деветог часа, отпечатише и уђоше Турчин, епитроп и калуђер, и нађоше на Гробу кандило, зажегло се. И ужегоше од њега свеће и изнеше народу.

И би глас од народа велики, чини се небо на земљу паде. И паримије на вечерњи не читаше. И оконча се литургија на

један сат пре ноћи. И седесмо у цркви. И Дејанија не читаше. И у поноћ клепаше. И читаше канон и отпуст и обукоше се у одежде. Има их више од педесет. И пођоше појући: „Васкрсење твоје, Христe Спасе“, и обиђоше око Гроба трипут. И стадоше пред Гробом и ставише налоњ на средину. И читаше Јеванђеља васкрсна два. И беху изнели четири Јеванђеља, а друго ништа. И по свећу сваки држи. Два владике и два попа по Јеванђеље држе. И ту појаше „Христос васкрсе“ са стиховима. И уђоше пред двери. И два Јеванђеља с једне стране двери, а два са друге. И почеше целивати сва четири редом.

И са леве стране сташе свештеници редом. И целивају се у оба рамена говорећи: „Христос васкрсе“. И када први целиваше, тада владика начелни седе за стол са једним Јеванђељем. И целива народ, а други уђоше у олтар и закључаше сва врата од народа. И би велика тескоба од народа. И под Христовом иконом једна даска пуче и паде од тескобе. И када појаху „Свети Боже“, тада погледах на прозоре, и позна се зора. И читаше Јеванђеље осморица. Један владика на трпези прво, и за њим ђакон више темена, и затим пред дверима поп српски Григорије Раковички и други попови. И за њима ђакони до врата. И на сваком реду по једампут у тас удари, а најпосле мало у тас покуца, као и ми. И када изиђоше са литургије, би три часа дана одмакло.

На Васкрс увече дође владика и стави омофор и поче вечерњу. И на вход обукоше се два попа. И по входу уђе владика у олтар и почеше читати Јеванђеље на четири места, по редовима, као на литургији на Васкрс. И тако да знаш: на Ускрс на јутрењу и на литургији и на вечерњи и других дана по Ускрсу прво владика или поп отпоје „Христос васкрсе“ трипут и иза тога не поју хорови „Христос васкрсе“, него поп каже стих, па отпоје друга страна „Христос васкрсе“ једампут. И тако све стихове казује, и „Слава и сада“, а они по једампут поју „Христос васкрсе“, и хорови „Гробним живот дарова“. Затим ђаконство, и тако све чине. И по заамвној молитви трипут отпоју „Христос васкрсе“ и затим „Слава и сада“ и кажу отпуст. И затим поју „Христос васкрсе“ много – док се нафора не раздели.

И уочи Томине недеље пред архиепископом синајским литују носе. Напред двоје деце свећу носе и четири попа четири Јеванђеља носе, два једном страном, а два другом. И два

ђакона каде идући натрашке. И дођоше наоколо. И поклони се архиепископ трипут, па прекрсти народ на три стране. И када владика народ благослови, попови одоше у олтар. И ђакони рекоше ђаконство, па наоколо у олтар. И поп изнутра на дверима рече отпуст. Потом клепаше и изиђоше један поп и два ђакона наоколо. И учинише ка дверима једно метаније велико. Потом иде се патријарховом столу метанију великом, затим на леву страну ка архиепископу, и целиваше у руку, и опет метанишу и отидоше у олтар. И тако свагда чине.

И када почеше појати „Положи, Господе, чување“, тада два ђакона пођоше кадити. Носе ћивоте, и пред њима један човек носи свећу. И прво окадише престо са четири стране, а више другога никога. И оба заједно изиђоше на проскомидијска врата и сташе са стране. И са једнога места окадише двери и две иконе око двери. Затим покадише ка народу. Трипут махнуше, па на десно сто патријархов, затим на лево архиепископов трипут. Тако редом и друге владике. Потом други каде Гроб и Голготу и положење. И затим вратише се у Велику цркву и у олтару кога нађу покаде па около, а престо неће.

И на литију изиђоше поново много. Сваки носи по свећу. Старији напред. И ђакони најпосле изиђоше те стадоше до свећњака. Два говорише ђаконство а два ништа. И када литију свршише, сви уђоше у олтар и свукоше се. А два ђакона остадоше код свећњака. И по стиховној изиђе поп један са кадионицом кадити хлебове. И када окади, остави кадионицу. И владика молитву рече, а поп један хлеб са свећама дигао те држи. И када благослови, понесе ка владики тај један хлеб. И истрча калуђер и узе из хлеба четири свеће а средња оста. И владика рукама прихвати тај хлеб и целива украј. И дође други служитељ и узе тај хлеб од владике са свећом. И друге хлебове раздробише и поделише по залагај. А не видех никада поучења или слова да читају, а придике много чинише.

И када на вход излазе и на пренос, ђакони иду напред, по два напоредо, а попови по један редом. А на литију на две врсте чине, и свеће и барјаке. И попови у две врсте иду до средине пространо; напред млађи, а старији до владике, најпосле владика по средини и око њега ђакони. И почеше јутрење. „Христос васкрсе“ [рече] владика трипут, потом „Свети Боже“ и

за „Приђите“ трипут. „Христос васкрсе“ и „Помолимо се“ рече поп под епитрахилем. И ту „Христос васкрсе“ не рекоше него „Свети Боже“. И не кадише, јер су пре почетка ђакони кадили. И поп изиђе над двери. Када рекоше „Алилуја“, и архиепископ из књиге чита Шестопсалмије. И по ђаконству „Бог Господ“ нити рече поп, нити ђакон, него појци почеше „Бог Господ“ појати. И катизме насред цркве читају и редни поп говори „Алилуја“ на катизмама. Тако свагда. И на полијелеју ужегоше свеће, по фору све и цветовима. И ђакона два у одеждама кадише и носе ћивоте. А друго ништа ђакони не износе. А на вход не носе ћивот, него кадионице, а други иду празни.

И на трећој песми рече архиепископ придику без књиге. И када се праштају, најпре се опрости поп од ђакона. То је на литургији, те проскомидишу, затим остали попови по два излазе наоколо те учине и метаније велико ка дверима и игумановом столу, потом ка владики на левој страни, те целивају руку, затим метаније, онда у олтар. Нити читају што, нити целивају иконе, нити каде, а ђакони после попова такође. И у олтар како улазе, тако се и облаче, не иду пред престо. И колико год их је, сви ће изићи на двери наоколо. Когод носи владикине одежде колико их има, и ђакони облаче их по чину. И када облаче, један ђакон кади окол и држи трићеле. И ту сви стоје док не кажу: „У царству овај“. И ту попови по пуне ковине књига изнесу и сваком попу дају по једну. И све носе у рукама, не може стати по трпези од других красота.

И када хоће Јеванђеље читати ђакон, носи пред њим штаку клирик. И на великом входу носе полуђакони рипиде до двери, а у олтар не улазе. И двери стоје отворене на свој литургији. И на причасној стоји отворено. И када читају „Верујем“, узму два ђакона двоје рипида од полуђакона те унесу у олтар, те један маше над Агнацем, а други над чашом док не рекну: „Теби појемо, теби благословимо“. И тада [их] опет изнесу на двери те дају полуђаконима. И када буде мали пренос, онда оставе рипиде. И по „Достојно“ иде ђакон на двери те стане пред Христову икону, а други пред Богородичину икону. И каже први ђакон: „Господе, спаси благочастиве и услиши њих!“ И поје владика пред престолом тако. Затим други ђакон каже: „Господе, спаси“. Онда десни хор поје: „Господе, спаси благочастиве“, затим десни

ђакон: „Господе, спаси благочастиве“. И поје леви хор: „Господе, спаси“. Потом помене ђакон патријарха јерусалимског самог, и затим помене три патријарха заједно. И потом иду ђакони у олтар. И по четрдесет попова сваки ће редом рећи: „Први помени, Господе, патријарха јерусалимског“, а више другог никога. И тако свагда чине. И попови, како се причесте, скидају одежде, не читају отпуст.

И ђаконима даје владика и тело пресвето и крвљу часном напоји из чаше својом руком. А попови сами узимају и тело и крв. И сви чекају до последњег. И Богородице део стављају једни од проскомидије, а други стављају одакле и чиновни. И на литургији отпуст каже: „Васкрснувши из мртвих“, па помене Јакова, првог епископа, који је писао *Службу*, па Константина и Јелену, па Златоустог, па Иоакима и Ану и све свете.

И литургију поју када што хитају и пре сванућа, а када не хитају, онда почну служити када се пође зора познавати. А када почне на вход са четири стране, каде престо и обиђу око њега сви. И у Великој цркви не видех никада да други пут престо каде, него само каде оне који стоје по олтару и оставе кадионицу. И на отпусту поп увек говори: „Пресвета Богородице, спаси нас“ и „Слава теби, уздање наше, слава теби“.

И по Ускрсу до Вазнесења катизма се навече не чита, осим недеље и полуноћнице. И од Ускрса до Вазнесења пре отпуста „Христос Васкрсе“ не говоре, него када каже отпуст, онда рекне поп: „Христос Васкрсе“ трипут и сви одговоре: „Ваистину васкрсе“. Тако све до Вазнесења говоре и на почелу: „Христос Васкрсе“, а „Приђите“ на „Благослови душе“ не говоре, него „Христос Васкрсе“. „Васкрсење Христово“ осим недеље не говоре, и то једампут. А на „Хвалите“, када има, поју. Нити „Хвалите“ читају, нити на стихове говоре, него остављају, веле да је то уместо онога. И када је год био полијелеј, катизме не читају, него после почну појати: „Хвалите име Господње“.

И на Лазареву суботу иђасмо на гроб Лазарев у Витанији, затим на Јелеонску Гору, одакле се Христос вазнео. Око оне стопе има кубе, а око кубета била црква врло голема, дуга на исток са олтаром 83 стопе, а упрeko 114 стопа, и кубе широко и дуго 18 стопа. И где је свети престо био, стоји нешто зида. И над њим распеше шатор, и светише водицу, и појаше литургију и проскомидисаше једно до другог.

И на Велики понедељник пођосмо на Јордан по поноћи. И сажм паша пође и сва пашина војска, да нас прате и на речи чувају. Од Јерусалима [пођосмо] на исток Гетсиманији на Кедарски поток, затим на Витанију све преко сувих стена низбрдо на Содомско море.

И на конак падосмо код реке што иде испод Јерихона. И виде се куће Закеове. И с те је воде Јелисеј се исцелио. И зајутра пођосмо на Јордан, тек се сунце помаљало. И писмо и купасмо се. Јордан је вода слатка веома и дубока врло, газити се не може. Једни пливаше. И ту беше гора што [је] зову Аермон. Ту се је и Христос крстио. И повише нас видеше се манастир Претечав. И ту се Марија Египћанка причестила, што пише у речи Великог канона. И ниже нас види се манастир Герасимов, коме лав служаше. И близу нас види се море Содомско. И ту су красна поља.

И затим вратисмо се од Јордана. И на путу беше један извор воде велики. Свети Герасим молитвом [га] извео. И у подне сјახаше на заравни. Наваљиваше сести и узеше од сваког хаџије по пет гроша, јер нас чуваше и пратише. И затим на тај конак дођосмо под Јерихон град, и на ту реку. И више тога конака види се град Јерихон, пуст. И испод планине красна поља, и сада села стоје. И ту близу конака у камену високом јесте пећина где је Христос постио четрдесет дана. И врло отежано је к њој доћи. И затим нападе страх велики на нас, не смесмо ноћити, него пођосмо на заласку сунца. Целу ноћ путовасмо преко планина, како коме коњ може.

И дођосмо у Јерусалим у Велику среду у подне. И свег града људи беху изишли пред хаџије. Све до Витаније с обе стране пута човек до човека стао, небројено велико мноштво: и жене, и буле, и деца, и Турци, и Чивути, и што је год вера на свету – све изишло.

И месеца јануара двадесетог иђасмо у манастир Светог Јефтимија на вечерњу. И чинише литију. И попова пет обуче се на вход и један ђакон брадат, просед. И тако сви изиђоше на литију са чалмама на главама. И сваки носи по свећу. Док се литија отпоја, тада сваки своју угаси и носи са собом. И иза свећа изнесе воду од цвећа и свему народу усусе по мало у руке, те се помазаху по образу и по бради. Потом пронеше

тепсију те сабираше аспре. И ставише пет просфора, врло великих. У сваку забодена по једна свећа и гори. И тако свагда имају обичај. И када завршише вечерњу, дадоше по једну чашу вина ту у цркви, јер напољу веома падаше снег. И за недељу дана и дању и ноћу не преста. И када пођосмо излазити, стаде и дете пред врата, те даје по залогај хлеба сваком у руку од петохлебнице. А друго стоји подаље, те држи кољиво, те свако узима по шаку па иду дома.

Тако и на Сретење иђасмо у други манастир, Сретење [га] зову. И тако и ту бејасмо Себичне недеље. И то је у граду. И први пут изиђосмо из града на врата код Давидових кућа. И мало ниже од Давидових кућа озидана једна долина са свих страна, а одоздо хоросан. И тако кажу да је градио Соломон, те био језеро начинио те се возио по води и играо са девојкама. И докле је брдо Сион, где је раније град био, а сада сеју жито. И много гробља има хришћанског.

И том долином одосмо на Јоавов бунар. И тај бунар, кажу, има 40 аршина дубине, па и тада из њега тече река. Две би воденице напоредо млеле. И мало пониже још кључа вода одоздо из земље. И сав град тих дана, и жене и деца, ту иђаше. Носе рубље те перу. И мало повише тог Јоавовог бунара јесте Грнчарева њива. И ту гледасмо чудне пећине, исклесане куће беле. И гледасмо пећину где стављају, што пише, за погреб странце. И од тог Јоавовог бунара пођосмо уз други поток, суви Кедарски, под град Сион. И видесмо место где су пророка Исаију престругали. Ту сада стоји велика гомила камена. И ту је повише под земљом изведена вода од Силоама. И одатле пођосмо напред уз поток далеко. Не знам би ли могла пушка добацити до Силоама. И тај бунар Силоам је усечен у здрав камен у земљу. И није, управо, усецано, већ зидано. Има ширине пет аршина и с врха 26 степеника.

И одатле пођосмо уз брдо и дођосмо под град Јерусалим. И дођосмо по крају бедема града Јерусалима на место где је био град Свети Сион. А сада нема града, него посејано жито, осим на средини велика црква и куће, колико за два велика манастира. И ту Турци хришћанину ући не дају. И ту је Тајна вечера била, и ту се Петар одбио, и ту се петао огласио, и сада је ту петао насликан, и камен где су Христа посадили. И ту је силазак Светог Духа био.

И затим у суботу на Задушнице изиђосмо на градска врата на Свети Сион. И ту читаше молитву на гробљу. Затим сиђосмо низ брдо Свети Сион, те дођосмо у Грнчареву њиву. И ту има црква под земљом. И отпојаше литургију и изиђоше над гробницу. И док се гробнице врата отворише, и литургија се отпоја. И затим затворише и читаше кољиво озго над гробницом. И на кољиву катизме не читаше, него канон и на свакој песни ђаконство рекоше. И редом на сваког попа по једна молитва и вазглас би, а владика најпре. И дадоше пшенице и по zaloгај хлеба и по чашу вина, па дома.

И затим дођосмо у Белу суботу изјутра на Јелеонску Гору. И то је према граду. И пођосмо од гроба Христовог. И видесмо где су била раније градска врата Христовог распећа. И сада стоје. И одатле, могао би дужину двапут из праћке добацити каменом. И од тих врата све дућани засвођени. Има сто дућана. Све пусто, само смеће и нечистоћа. И кажу, када су Христа препели на распеће, те су му се ту дућанције насмејале, те их је Христос проклео – зато су пусти.

И идући кроз град, видех место на камену где је Христос сео и [у] реку посрнуо када је крст носио. И то је наспрам куће оног богатог о коме Христос у Јеванђељу пише, што му неће имена да помене, а име му је Навал. И зато је Христос према том призору посрнуо. И одатле су дали да понесе крст Симон Кирински. И то је усред града.

И пођосмо колико би двапут каменом из руке добацио. Одатле је Христос крст понео. Ту су били Пилатови дворови. И сада има свод преко улице од оних кућа. И одатле пођосмо кући оца Јована Богослова, коју је продао па купио на Светом Сиону. И одатле велика црква била коју је Соломон правио четрдесет година, а сада једна црква коју зову Соломонија, а друга Света Светих на том месту. А удаљена стоји, празан простор и зидови, и хришћанину ући не дају. И чини ми се колико је дуга, пушком два пута би ли могао добацити, а према томе и ширина. И пред тим местом има ров велики, једва би каменом из руке добацио преко њега. Тако је и ширина и дужина. Ту су пророка Јеремију убили. И сада рупетина види се велика. И пред тим преко улице видесмо кућу Јоакима и Ане. И ту је црква велика, и малих много цркава, и ту под црквом пећине многе. Ту, кажу, да се

Богородица родила. И између цркве и кућаж башта има, 15 аршина дуга и широка. И имају сада четири наранце, мада беху [и] ружице, као и четири-пет јеревија. Ту, кажу, када се Ана молила Богу те видела птичије гнездо. А сада то затвара Турчин, тек стоји пусто. И близу ту видесмо бунар, Овчију бању, што [и] пише.

И одатле изиђосмо из града на врата која иду на Јелеон. И на тим вратима унутра неко чудо, кажу: анђеол притискао руком камен, и сада се види. И ту целивасмо. И испред града пођосмо низбрдо. И ту видесмо место где су Светог мученика Стефана камењем убили. И ту поклонисмо се и целивасмо. И дођосмо на поток Кедарски. И ту је била сва Гетсиманија. И сада има црква велика и наред цркве гроб Богородичин, и кубе око гроба, и вратанца на кубету двоја. И ту је црква у земљу сићи 65 степеника, а горе равна са земљом. И ту [су] три олтара, и ту је вода света у цркви; и вадише, и писмо и умивасмо се. И ту су гробови Јоакима и Ане. И ту сваке суботе у Велики пост долажасмо на литургију [да] појемо. И целивасмо Богородичин гроб и поклонисмо се.

И мало пониже пред том црквом видесмо рупу под земљом, те веле одатле ће огњена река потећи. И неки загледаше, али ја не хтедох. И ту посред те цркве јесте пећина велика под земљом, широка, што пише врт, где су Христа ухватили и где су се апостоли крили. И видех ту место где су апостоли спавали. И Христос отишао као бацање камена, и рекао: „Оче, ако је узможно“ и друго, и помолио се. И ту целивасмо. И повише има место где је смокву Христос проклео. И ту подаље видех где је појас са Богородице пао.

И изиђосмо на Јелеонску Гору. Ту видех одакле се Христос узнео. И има једна стопа десна, у камену утопила се, а другу, кажу, да су Римљани однели. И ту Арапи чувају. И Турци изидали тулбе над стопом. И пониже има надгробни споменик, и они затварају. И одатле видесмо Јордан и Содомско море. И пониже има један брег, те се на њему види гомила камења. И ту веле да је Соломон био кип поставио. И више Јелеонске Горе има друго брдо велико, те веле, то се је звала Галилеја Јудејска. И туда се поклањасмо.

И затим се вратисмо у Јерусалим 22. фебруара. И у Чисти четвртак изиђосмо из града долином која се зове Долина

плача. И дођосмо у манастир Светог Саве Освећеног у Долини плача. У литици прилепљено као ластавичије гнездо. Има град наоколо и једна кула унутра, а друга ван. И испред цркве до куле 90 степеника, и уз кулу 51. И у кули увек седи један калуђер, чува стражу. А из куле уже привезано пред црквом. И на ужету четири звонцета, и када кога види глас даје. А црква висока на свод, и купола на цркви, прозора 20, црква дуга 120 педи са олтаром. И у олтару до престола 13 педи, а иза трпезе 16 педи. А певнице нема. А широка је црква 35 педи. До Христове иконе арханђел Гаврило, затим врата и на вратима насликан Христос на престолу, и Петар Александријски: „Ко ти, Спасе, ризу раздера?“ И над вратима на своду Тајна вечера, а иза врата Свети Сава, а над дверима Скидање Христово са крста, и под проскомидијским вратима Авраамово гошћење, а над другим вратима два канона Творца, и Свети Никола, још један светитељ. И врата два ката, и на вратима брава, и над дверима изнутра кључаоница. И до иконе Богородице арханђел Михаило. И иза врата проскомидијских Претеча Јован, и над иконом Рођење и Усековање.

И видех пећину Јована и Аркадија. И ту је у Долини плача са обе стране безбројно мноштво пећина, удубиле се [ка] Содомском мору. И ту се поклонисмо и затим вратисмо у Јерусалим.

И у подне друге недеље поста пођосмо у Витлејем Свети. И прво видесмо на путу камен и над њим смокву. И веле, ту је Богородица села када је ишла трудна у Витлејем. И мало одатле пођосмо и видех бунар на путу. И одатле су се вратили мудраци другим путем у земљу своју. Још мало пођосмо на обрежак. И ту је место у камену под смрекама где је Свети Илија заспао, па га анђео пробудио и рекао: „Устани, једи, јако далек ти је пут, четрдесет дана и четрдесет ноћи!“ И одатле је отишао на Синајску Гору. И удубило се место у камену где је лежао, и наспрам њега је манастир Светог пророка Илије, веома велик. И ту има једна икона чудотворна. И ту некакве вериге стоје, те се кроз њих провлачимо – свето то држе.

И одатле пођосмо и видесмо камен где се Богородица са Христом сакрила. И одатле подаље видесмо око пута каменице, као нохут велики. Створио се камен од нохута. Рекао Христос: „Шта сејеш, човече?“, а он рекао: „Камен.“ Тада рекао Христос: „Камен ти и било!“ Још пођосмо и видесмо гроб Рахиле, мајке

Јосифа Прекрасног. И ту према гробу видех дом Јефрамов. И сада села [тако] зову. Види се седам кула старих и град наоколо.

И дођосмо до Витлејема. И ту где се Христос родио јесте велика црква. Певнице широке 156 педи, а од олтара ка владицином столу 70 педи, а од владициног стола у даљину до предње припрате 132 педи, и у тој средњој припрати 112 педи, и у њој стубова мермерних 48 и 12 прозора, а сва била осликана мозаиком. И сада има неколико ликова, али је много оштећено. Припрата је дуга 30 педи, и наоколо сводови свуда, а по средини рогови дрвени и оловом покривено, и једна купола пред олтаром. И затим из обеју певница степенице ка пећини под олтаром великим; из једне 16 степеника, а из друге 13. Ту је место где се Христос родио. Под каменом пећина и ту места окована сребром. Ту где се родио има кандила много, и има четири или пет аршина окренувши се на запад, јасле ниже три степеника. И ту гори кандила много. И посред тога је место где су мудраци стајали када су Христа видели. И ту горе кандила. И по тој пећини одозго комашом по камену прострто, а патос мермером и јасле мермером. И ту, мало подаље, рецимо десет аршина, место где су воду просули када су Христа окупали. И ту кандило гори. И мало прођи на врата, те има место замрежено гвожђем где су младунче за Христа заклали у паћини. И ту кандило гори.

И има пред том великом црквом место као предворје, 60 аршина дуго, а широко 40. И сада је патос, и место наоколо где су седели када изиђу из цркве. И има бунар ветрени, и крстионица много велика, од камена. И ту је био манастир, и сада бораве калуђери. И ту види се близу планиница Сигор, где је Лот од Содома побегао и дошао до Сигора. И видесмо место и планину коју зову Авраам, где [је] Авраам Свету Тројицу угостио. И сада је стабло зелено и близу је Витлејема, не знам има ли сат хода; од Витлејема до Јерусалима два сата хода. И иђасмо на поље где је Давид Голијата победио. И то поље је велико. И на том пољу пећина где су били пастири када су анђели појали: „Слава међу вишњима Богу!“

И од Витлејема пођосмо на Крст манастир. И ту видех место под светом трпезом где је дрво усечено часни крст. И има миомирис велики, и замрежено гвожђем. И олтар је дуг 33

педи, а широк 30 педи, и проскомидија, издвојена од олтара и удаљена од олтара 60 педи, а припрата 20 педи. Једна купола на цркви сва је на свод. И две иконе Христове, и до њих анђео и две Богородице до њих. И у темену 12 апостола, и на средини мољење, и горе крст, и око двери зид, испод иконе свеци по зиду исликани. И ту је патос ситан, колико мали нокат, и многоразличит: бело као снег, жуто, зелено, црно, плаветно, црвено загасито, плаво. Све лозе сплетене свакојако, иза њих звери, птице, рибе, змије – чудити се јесте које је велико украшавање у тој цркви. И ту су три цркве: Арханђео, Успење, Никола и град наоколо. И ту поклонисмо се и часно дрво целивасмо. И то је близу Јерусалима пола сата хода.

И пођох од Крста манастира ка Јерусалиму и видех на путу [место] где хтедоше Јудеји побити камењем жену блудницу, и рекоше Христу: „Шта ти за њу кажеш?“ Ту Христос писаше прстом на камену: „Ко нема греха, тај први да баца камен на њу.“ И не нађе се човек без греха. И ту целивасмо писање Христово и дођосмо у Јерусалим.

И друге недеље поста, у четвртак, пођосмо из Јерусалима и дођосмо где зову Богородичина вода. И затим мало подаље дођосмо где зову Филипова вода, где је Филип кажњеника крстио. И одатле пођосмо преко страна и камења и дођосмо где је Јелисавета, када је лежала, рекла: „Горо, прими матер са чедом!“ И расео се камен и примио. И ту зна се где [је] Претеча руком узео камен, и сада пет прстију у камену. И ту истиче вода лепа, и пих и умих се. И ту су зидине беле цркве. Много. И ту је вода разобличења, где напоји Захарија Богородицу и Јосифа да разоткрије водом одакле заче Богородица девица. И не узможе разоткрити, јер побеже вода у земљу. И ту пих и умих се. Бунарић и сада.

И затим дођосмо на место где се Претеча Јован родио. Идеше, пак, међу вишње са журбом, [дође] у град Јудин и уђе у дом Захаријин. И ту је велика црква, а сада Латини обновили и држе. И у тој великој цркви, поред олтара на северној страни јесте у земљи седам степеника под каменом у пећини. Ту се је Јован родио, и ту кандила горе многа, и мермером све украшено. И остало место колико рука може ући, и то сребром оковано. И ту целивасмо. И туда ходећи, на два места хтедоше нас Арапи на камену побити, док се парама не зајазише.

И одатле пођосмо на Крст манастир и затим у Јерусалим. И затим пођосмо из града на врата која су се раније звала Дамаскова врата, а сада зову Шамска врата. И дођосмо у пећину где је Варух спавао 62 године. И то је близу града, за мало не може се каменом добацити до града.

И затим пођосмо из града кроз врата која су ка Јордану. И ту ниже пута је гроб Авесалома, сина Давидовог. И над гробом тулбе лепо. И ту су многи стари пророчки гробови. И мало повише тог Авесаломовог гроба јесте место на камену где је Христос блато створио и помазао очи слепорођеном. И дођосмо у Витанију и ту улажасмо у гроб Лазарев; има 30 степеника. И ту је била црква велика, па Турци учинили надгробни споменик па сада пусто и разваљено. И иђасмо на камен где је Христос седео када је изишла сестра Лазарева када је ишао подигнути Лазара. И камен тај помањи, и није као то око њега камење, него камен тврд, преко њега плаветне стреке. И има далеко од Лазаревог гроба, у два би маха пушком добацио. И затим дођосмо у град пре часова.

И затим други дан поведоше нас у град по манастирима. И прво из манастира Арханђела у манастир Светог Димитрија, па у манастир Светог Николе Мирликијског, па у манастир Богородичин. Одатле је, вели, гледала Богородица када су Христа распињали. Затим у манастир Сретење, па у манастир Свете Екатерине и Светог Георгија два манастира. Рекоше, које у граду, које око града 20 цркава има.

И на 26 места нас воде, и на сваком месту милостињу ишту. И има манастир [који] зову Авраам, црква мала. И наред цркве је место где је Авраам хтео сина заклати. И ту пониже је дрво где је био ован привезан. И то је до онога места где су Христа распели. Не знам има ли осам аршина, зид раставио. И пред вратима велике цркве је место пространо, широко 94 стопе, а у дужину 77 стопа, било раније на свод, а сада се оборило. То је била припрага, али није затварано, него онако стајало, и сада стоји од стубова темељ где су раније били сводови. И у тој припрати од врата великих на исток кубе красно. Ту је Марија Египћанка Богоричин видела лик, који је њој беседио. А сада је то зазидано те саграђена црква. И до те цркве је стуб, и на тај стуб Свети Дух стао када је на патријарха сишао. И то је

са десне стране врата великих, а са леве стране врата је стуб по средини напукао, где је Свети Дух из Гроба изашао. И ту су врата врло велика, пет стубова на средини, а по пет на два краја. Тек, пола је сада зазидано, а пола и сада служи, два крила, свако крило по 12 педи широко, а висину измерити не могах. И над вратима чудна красота – лозе извајане у камену. И ту сваки дан целивасмо. И ту има један камен када је рекла Богородица: „Да ми је да видим Синајску Гору!“, те је донео анђео два камена и рекао: „Ако желиш Синајску Гору видети, то је камен Синајске Горе, те се нагледај!“ Један стоји ту, а други у другој цркви. И гори над њим кандило свагда. И до те цркве је црква Јакова, брата Божијег.

И иђасмо у две куће, гледасмо. Где је [Давид] Псалтир писао јесте прозор. И ту гори кандило свагда, Турци пале. И јесте на прозору место у камену удубљено, и то, веле, да се Давид наслонио када је Псалтир написао, те се лакат утопио у камен као у снег. И ту целивамо. И то је замрежено донекле железом, те се преко гвожђа пребисазимо док целивамо. И иђасмо у манастир Светог Георгија. И дођосмо у село Бежали, и ту се родило 12 пророка. И ту [је] црква Светог Николе, и поклонисмо се ту.

И ако хоћеш разумети о вратима града Јерусалима, прва су Витлејемска, друга Сионска, трећа Идумејска, четврта Раитска; она су зазидана. Она су на великој цркви Соломоновој. Ту је Христос ушао на Цвети. И када су Турци узели град, па који год ту ушао на та врата, сваки пао мртав; њих и зазидали. Пета врата Гетсиманска, шеста Шамска.

У јерусалимским уставима црквеним литургију са јутарњом поју, не растављају, и без поста и у посте, осим пређеосвећене, када виде да се пође зора познавати, јутрењу не свршавају него проскомидишу, а овамо читају јутрењу, и када не буде доспео, читају када први час и она два. И поп пред часном трпезом „Царе небески“ не чита, него како проскомидише, кади олтар и око двери иконе. И који је читао часове каже „Достојно“, и поп каже отпуст мали, никога не помиње, ни дане ни свеца. А на проскомидији отпуст не говоре. Тако чине свагда. И док кажу: „Миром Господу помолимо се“, не затварају двери никада. И када говоре: „Помилуј нас, Боже“, двери не затварају. Или на вечерњи,

или на јутрењу, када поп у олтару говори, двери отворене стоје. И на том ђаконство поменуће 50 или 100 имена јеромонаха и монаха и јереја. Именују ко је кога чина, а простим тек имена броје, а више ништа не говоре. И почивша имена после живих помињу, затим вазглашење: „Као милостив“, и ставе кољиво пред Христову икону на земљу, и поп кадионицом кади и говори ђаконство и имена помиње. Потом и молитву велегласно као и ђаконство. И на молитви имена помиње, и вазглас. Потом каже отпуст вечерњи.

И изнесу [кољиво] пред врата, и како који излази, тако и узима шаком, како који може, проспу и по земљи. Тако и на литургији у суботу. И људи носе по једну просфору. И колико год свечара или почивших, од сваке ће ставити део на дискос. Из „слова“ не вади, него одреже од сваке по ускрајак, те стави у нафорницу. Из једнога ускрајка извади Богородичан из простог места, а не из „слова“. И чинове ставља из ускрајка по један део, или по два или по три, како има просфора тако ће из сваке извадити. А оне две врсте не ставља, него узму ускрајак те од њега мрви на једну гомилицу много, и помиње много и мртве и живе, и чинове из простог хлеба, а није из печата са лица просфоре и не изнутра.

И пред велики вход, када хоће поп помињати, дигне покровац са Агнаца па донесе онај ускрајак те од њега мрви. А звезде не диже, и помиње који год хоће, као и раније, па покрије те носи на вход. Тако и владике спомињање творе када служе. Када ваде Агнац за пређеосвећену, на сваки Агнац засебно крсти вино и воду, и сипа у путир на сваки Агнац редом. И једни остављају у суботу два Агнаца – за среду и петак, а у недељу не остављају. А други у суботу не остављају, него стављају у недељу по шест Агнаца, те сваки дан поју пређеосвећену. На пређеосвећеној на преносу поп левом руком држи Агнац и прође близу свећњака, а не иде наоколо, а двери стоје отворене, и поп стане пред престо, кадионицом кади и поје: „Да управи се молитва моја“, и свећеносац стане позати престола према попу, држи свећу и како отпоје „Да управи се“, и стих прочита, а не поје. Затим поје десни хор, а поп прође са јужне стране, а свећа наспрам њега гледајући ка западу. И ту, када прочита свете, потом поје леви хор, а поп прође иза престола, гледајући ка западу, а

свећеносац наспрам њега. И ту кадећи чита стих, па поп пређе на северну страну, а свећеносац наспрам њега, и хор поје. И ту поп кадећи чита „Слава и сада“. И потом поп стане пред часну трпезу гледајући ка истоку и свештено за трпезом. И ту потом поп поје: „Да управи се“ до пола, и оба хора заједно: „Уздражање руку мојих“, а поп ућути, а метаније ниједно.

И придике по црквама видех где говоре. Једну говораху на Светог Јефтимија, другу на Сретење, трећу на Гетсиманији архиепископ синајски, четврту у Великој цркви на Живоносном Гробу, у Недељу крстопоклоњену – све по литургији и на Цвети.

И у манастиру Светог Саве, српском манастиру, престо широк пет педи, а дуг четири педи, и високо кубе. Висок престо од земље четири педи и три прста, наспрам њега проскомидија.

И на Живоносном Гробу, од Велике цркве до великих врата до средње цркве 58 стопа. И има преграде један аршин. То је на десној страни до игумановог стола. А од леве стране до захода 51 стопа. И захода је 12. Од преграде до Гроба 38 стопа; то све у папучама. Кубе над Гробом дуго, то јест на исток и на запад 36 стопа, и иза гроба до свода 22 стопе. И ту иза гроба Христовог гроб Јосифов и Никодимов. И за велики олтар 14 стопа, и мали олтари по 14 стопа.

И од двери 18 стопа далеко ђакон стоји када ђаконство говори. Одатле и каде иконе око двери, никада ближе не иду, и све над свештнике иду. И на отпусту ђакон када каже „Премудрост“, над колом каже, или најближе проскомидији, па иде на проскомидијска врата. И када хоће поп да чита Јеванђеље у олтару на јутрењу, ђакон изиђе на коло те каже: „Господу помолимо се“, „И удостојити се“ и „Премудрост прости“, па иде у олтар наоколо.

И видех ров у који браћа бацише Јосифа Прекрасног. И ту борависмо 98 дана, и хођасмо сваког дана по светим црквама, и поклањасмо се. И на Живоносни Гроб улажасмо на сваки празник. По дану и ноћи унутра у цркви провођасмо, молећи и благодарећи Богу. И сваког дана празника угошћаваху нас и част чињаху нам јеромонаси. И благослова се удостојисмо отаца светих, и опроштај и дар добисмо.

И пођосмо из светог Јерусалима 17. априла са радошћу и страхом многим, славећи и хвалећи Бога, који нас удостоји

толике части и славе недостојне, најпре и богопомазања од непреподобних Арапа. И до Јафе за два дана доста би и крвавих глава. Пођосмо у уторак рано изјутра по Светом Томи. И прођосмо село Добри Јаков, тако се зове, и затим прођосмо Емаус. И још многа села и градове прођосмо, и дођосмо на конак у Рење. И одатле изјутра пођосмо и дођосмо у Јафу у подне. И прођосмо Кесарију Филипову, и Кармијску Гору, и Акру, и манастир Светог Илије, и Тир, и Сидон, а близу је Јафе, види се покрај мора. И видех један манастир пуст и градиште пусто. И многе планине прођосмо. И ту видесмо планину Хорив, где је Свети Илија постио.

Пет лађа нас пошло заједно. И петог маја изјутра у петак видесмо острво Кипарско. И другог сата ноћу пристадоше на обалу. И када месец изиђе, пођосмо обалом. И ујутру другог сата дана видесмо две шајке гусара латинских. И вратисмо се на море, побегосмо. И то беше под градом Кипром. И због тога не могосмо доћи у град Кипар, где је Свети Лазар. И прођосмо многе планине, и дођосмо у град који сада зову Павле. Ту су апостола Павла тукли, што пише у Апостолу. Палицом бијен беше 40 пута, изузевши једампут. И сада стоји стуб камени за који су га били везали те тукли.

И то је био град велик, па су га Латини разметнули. Било [је] 390 цркава, а сада разорено и помало пусто. И има ту Турака, а ка обали Грци. И кажу, на том Кипарском острву има 40 хиљада села. И ту бејасмо на Богослова. И тада пођосмо на велико море и на Пренос моштију Светог оца Николе. И ујутро нас гонише једна гусарска лађа. И даде Бог утекосмо. И у подне брод. И од њега [утекосмо] и окренусмо се на другу страну. И у петак, још се дели дан и ноћ, 11. маја, угледасмо противну лађу. И окренусмо на другу страну. И угледасмо пред нама брод малтешки, и испресекасмо се од страха, и заваписмо ка Богу сви. И не би помоћника, јер беху претегли греси наши. И осуше Турци као град. И бисмо се, исекосмо, и све узеше Малтези. И један од Малтеза паде мртав, и два се ранише. И све са нас скидоше, и кошуље, па сасвим наге и босе избацише на обалу на песак. И једнима дадоше своје раздрте кошуље и одећу која не ваља. И беху са нама четири Чивутина. И њих истукоше и поведоше у своју земљу. И нашу лађу одвезоше.

И то би под градом који зову Финикија. И дођосмо голи и боси по трњу и по оштром камењу у време јације под град Финик. И ту под градом закопасмо се у иверје, те тако преноћисмо. И ту нађосмо три лађе нашега друштва хаџија. И поделише нам штошта, коме кошуљу, коме гаће, коме капу, коме мараму. Беше нас оплењених хаџија 65. А оне друге хаџије већ не смедоше ићи морем, него одоше копном, Анатолијом сувом ка Цариграду. А нас оплењених 34 нађосмо чамац да нас однесе у Родос. И прву ноћ пођосмо под град Мир. И када се расвану, видесмо брод у заливу пред нама. И ту чекасмо три ноћи и два дана, док се брод не уклони.

И још много градова и села прођосмо за 18 дана до Родоса града. И Родос је на острву. И тај град је чудан, тврд и красан, а градили га Малтези. И наспрам њега је други град у Анатолији, малтешки био раније, а сада Турци у њему. И одатле дођосмо у Станкоје. И то је град и варош, и воденице многе ветрене. И дођосмо у Саказ град. На том острву Сакаском, или говорећи вилајету, има, кажу, 390 цркава. То се раније звало Хиос. И одатле дођосмо под Троју, град велики. И веома се чуђасмо толикој величини. И он је на анадолској страни покрај мора. Виде се и сада зидови, негде те негде пусто и раскопано. Виде се покрај њега воденице многе. Турци од њега и сада носе и зидају градове.

И дођосмо на Калипољ, то јест, добри град. Ту су Турци најпре море прешли. Није шире мало више за два Дунава. Ту су прешли на Српску земљу. И ту имају са обе стране градови и вароши. И поља красна, равна, са обе стране. И дођосмо под варош Мармару. И то је на острву. И ту преноћисмо. И више тог острва је место на мору; када су Латини носили свети престо из [Свете] Софије, те је ту пропао из лађе, а сада од њега миро на мору излази. И када је тихо море, могу људи сакупљати, и види се по мору миро.

И дођосмо у Цариград месеца јуна 12. дан. Ту видесмо велики град. Прегледати се не може. Чини ми се да на земљи тако великог нема. И ту видех велику цркву [Свету] Софију. И пођох у недељу са Григоријем изјутра ка патријарху цариградском. И бејасмо на јутрењу и на литургији. И одосмо на конак. И ту видех код патријарха, најпре помињу цариградског па јерусалимског.

И пођосмо из Цариграда месеца јула другог. И три дана иђасмо покрај мора, на солунску страну све. И ту видех један мост. Има миља хода преко њега од мора. И ту су лепа поља. И дођосмо на девети конак у Филипе, варош веома велика. И град се зна где је био. И кажу да је тај град из темеља зидао Филип Драгиловић. И ту преданисмо. И ту, пак, десети конак у Пазарцику, шест сати хода од Филипа. И ту преданисмо. Ту су планине. И овце бораве многе по планини, а зими иду к мору.

Одатле после великог пута дођосмо у Софију. И то је варош велика, а града нема, није [га] ни било, у равном пољу великом. Има хришћана много. И ту у једној цркви краљ Милутин српски, целокупан.

И ујутро прођосмо велике планине које се зову Гора Жежевица. И дођосмо на Мораву на мост. И ту се превезосмо на лађи. И ујутро прођосмо [место] које зову Нова Паланка, плот улепљен. Турци зову Деве Багрдан, то јест, камиља река; буде зла те не могу камиле прећи, него се рашчепљују.

И потом дођосмо у Баточину. Паланка, плот улепљени, и хан велик. Конак деветнаести у Хасанпашиној Паланци. Варош и плот улепљени. И прођосмо Коларе. И ту паланка улепљена. И идући, видех са планине град Смедерево покрај Дунава са београдске стране, ниже Гроцке. И конак двадесети у Гроцкој. И ту варош, и хан и паланка улепљени. И Турци зову Хисарцик. И конак двадесет и први у Београду. Од Ниша до Београда 44 сата хода, а од Ниша до Јагодине 20 сати хода.

**Поклоњење Гробу Господњем
1734. године**

О Андреју Петковићу не зна се ништа осим што је путовао у Свету земљу 1734. године. Тај податак навео је на почетку свог путописа. Очигледно је био, како је истакао, „малог иметка“, те је за тако далек и захтеван пут нашао решење да му помогне свакако имућнији човек по имену Ћира, који га је примио „као отац сина“. За узврат, Андреј му је обећао да ће му на путу служити „у свакој потреби“. Андреј није навео одакле је био, него само да су од свог места до Београда имали шест конака. Толика удаљеност односила би се на крајеве северно од Арада, на Чонград са околином, Сексард, у чијој близини је манастир Грабовац, потом Печуј, места западно од Осиека и правац ка Славонском броду. У путопису је присутан снажнији продор народног језика са локализмима који обележавају војвођанске говоре. Не ретко јављају се српскословенизми, са турцизмима и грецизмима. Дело није сачувано у целини. Недостају делови који говоре о периоду после искрцавања у Јафи и описи појединих светих места око Јерусалима, као и о повратку. Оно што Андрејев путопис чини посебним јесу илустрације које прате важнија места у Светој земљи. Сачувана је 21 минијатура у боји, а вероватно их је било више у целовитом путопису. До скоро није се знало за ово дело. Објавио га је Стеван Бугарски у Темишвару паралелно на српском и румунском језику и изнео претпоставку да би Андреј био „Војвођанин, можда и Банаћанин“. Путовање од Београда до Солуна у путопису се прати кроз најнужније бележење конака и места на којима се почивало у подне. Тек од Солуна појављују се детаљнији описи места и збивања на морском и копненом путу ка Јерусалиму. Изостао је опис буре на мору, какав се јавља код других путописаца, мада је само споменуто како је тегобно возити се лађом. Скоро да је неминовно да у описима храмова у Светој земљи сваки путописац уз лични увид укључи и делове из

писаних водича. Тако се догодило и са Андрејем, који је комбиновао проживљено са оним што је већ изнето и до танчина наведено у примерку водича који је неизоставно имао код себе. Бескрајна навођења димензија храмова и броја кандила унутар њих свакако потичу из наведеног писаног извора. Путопис смо превели према издању Стевана Бугарског.

Литература: Андреј Петковић, *Поклоњење гробу Господњем 1734. Încinarea la mormântul Domnului*, Приредио Стеван Бугарски, Ediție îngrijită de Stevan Bugarski, Савез Срба у Румунији, Uniunea Sărbilor din România, Темишвар 2008, Timișoara 2008.

Поклоњење Гробу Господњем 1734. године

У име Оца и Сина и Светог Духа. Амин.

Слава Светој једносушној и неразделној Тројици. Амин.

Ја грешни Андреј Петковић имадох велику жељу да пођем на поклоњење Светом и животворном Гробу Господњем, али не могах због малог иметка. И тако ми благи Бог убрзо испуни жељу – нађе ми човека врло благог и доброг, по имену Ти́ра, и прими ме као отац сина и да ће ми давати за мене где што буде потребно. А ја му обећах да му служим у свакој потреби. И спремисмо шта је коме потребно за пут. И кренусмо на пут 12. јула.

Од места до Београда би нам шест конака. И дођосмо у Београд 18. јула.

И пођосмо из Београда 20. јула на Светог Илију Пророка у подне. И прођосмо село звано Сланци, и дођосмо у манастир Винчу. Ту нам би први конак.

Отуд пођосмо и дођосмо у варош звану Гроцка. Ту на подне почивасмо.

Отуд дођосмо у село звано Колари. Ту нам би други конак.

Отуд дођосмо у варош звану Асанпашина Паланка. Ту почивасмо на подне.

Отуд мало пођосмо и дођосмо на кладенац, и у њему је вода кисела. И ту се мало написмо, сваки по једанпут. Беше то са леве стране пута.

Отуд дођосмо у село звано Баточина и ту би трећи конак.

Отуд пођосмо и прођосмо село звано Деве Беградан, и дођосмо у варош звану Јагодина. Ту на подне почивасмо.

Отуд дођосмо у Параћин. Ту нам би четврти конак.

Отуд дођосмо у прво турско село, звано Ражањ. Ту почивасмо на подне.

Отуд дођосмо у село звано Алексенци. Ту нам би пети конак.

Отуд дођосмо у град Ниш. Ту нам би шести конак. И ту чекасмо три дана, док узесмо од паше ферман.

Отуд пођосмо од подне и дођосмо у село звано Лесковци. Ту нам би седми конак.

Отуд дођосмо у хан звани Масурица. Ту нам би осми конак.

Отуд дођосмо у Врањски хан. Ту почивасмо на подне.

Отуд дођосмо у село звано Злокућани. Ту нам би девети конак.

Отуд дођосмо у варош звану Ћуприлија. Ту нам би десети конак, и ту пређосмо Вардар воду.

Отуд пођосмо и дођосмо у село звано Росоман. Ту почивасмо на подне.

Отуд дођосмо у село звано Тиквеш. Ту нам би једанаести конак.

Отуд пођосмо и дођосмо на Демир-Капију. И ту гледасмо како је камење пресецамо висине као за једну кућу, куда је пут.

Отуд пођосмо и дођосмо у село звано Клисура. Ту на [подне] почивасмо.

Отуд дођосмо у село звано Грчиште. Ту нам би дванаести конак.

Отуд дођосмо у село звано Ореовица. Ту почивасмо на подне.

Отуд дођосмо у село звано Араплија. Ту нам би тринаести конак.

Отуд дођосмо у велики град Солун, у подне петог августа. И ту бисмо две недеље. Боравећи ту, почесмо гледати свете цркве.

Прво гледасмо цркву Светог Димитрија. Ту нам беше забрањено, и ту платисмо по једну пару и уђосмо унутра и гледасмо изнутра какав прекрасан украс има: стубова од мермера белих и зелених 10001. И имају три олтара. С леве стране олтара је тамница у којој је био свети Димитрије. И имају изнад стубова

као три сандука од камена. Онда неки Турчин ударио топузом, те му се рука осушила, па су сада опет зазидали. И та је црква врло велика: кад је гледаш издалека, чини се као дворац.

Отуд дођосмо у Свету Софију. И ту нам беше забрањено, и ту платисмо по једну пару и уђосмо унутра и гледасмо изнутра. Има унутра престо од зеленог мермера, сав около ишаран, висине пет басемака. И горе у кубету имају иконе, као да су данас украшене.

Отуд одосмо у цркву Пресвете Богородице. Ту има камен пун воде по заповести Деве Богородице. Камен је толико голем, колико може човек носити, што је један иконописац ожеднео, па се молио Пресветој Богородици, те му навела воду из камена, а он њен лик живописао. Кажу солунски житељи да су Турци долазили, те су воду просипали, а оно опет пуно. И та је вода многа чудеса показивала. И сада стоји пуно. И ми се написмо од оне воде. Има тас сребрни.

Отуд дођосмо у цркву Светог Мине. Ту се налази свето тело свете Теодоре.

Отуд затим дођосмо у другу цркву храма Свете Богородице. И ту има вода под црквом, одоздо као да на води стоји, И ми идосмо доле под цркву дванаест басемака. И ту је вода врло велика. И ту се умисмо.

Отуд дођосмо у цркву Светог [...] И ту има икона светог Димитрија која је проговорила црквеном сину кад је покривао свеће и друге ствари црквене.

Отуд дођосмо у манастир Чауш на брду код бедема, одакле су Грци град искали. Тај манастир ни сада ником ништа не даје.

И тај град је веома голем, и у њему је мноштво народа: турских џамија има 30, а Јудејаца има 60.000, што су на перу, што дају харач Турцима. Наших хришћанских цркава има сада осамнаест у којима се служи божаствена литургија, а у прво време кажу да их је било шездесет.

Отуд се вратисмо у свој конак. И ту бисмо петнаест дана.

И пођосмо на корабљу двадесетог августа.

Са нама беше много Јудејаца, мушког и женског пола. И тај дан не могосмо путовати, него другог рано. Те ноћи не уђосмо.

Ујутру у свитање поче заповедник корабље изгонити оне који нису путници са нама, него су дошли на опрост са својим рођацима. Тако тешко се растају, с плачем.

Устадоше корабници, те извадише мачке које држе галију, па пустише ветрило спреда галије, и још једно спреда, а треће отпозади, па пођосмо у име Божије.

Тај дан мало пловисмо. Другог дана беше ветар и бура врло велика, и ту ниједан човек не остаде који се није побљубао од страха и силе Господње.

Стога, браћо, који читају и који слушају, не ужасавајте се, браћо, тамо је десница Господња кормилар, и хришћански народ.

И пловисмо два дана и дођосмо под планину при крају мора. И ту је село звано Карица, и манастир храма Светог Димитрија, врло леп, и око њега кестени и ораси. И из планине тече вода врло лепа. И ми ту узесмо воде за пиће. И ту чекасмо три дана протосинђела из Грчке земље и са њим дванаест хаџија.

Отуд пловисмо три дана.

Четврти дан прођосмо Свету Гору, која беше са леве стране корабље. И затим пловисмо два дана и дођосмо под град звани Саказ. И ту бисмо два дана, сипасмо воду за пиће. И ту гледасмо цркве наше како су лепо украшене. Ми ходисмо у три или у четири, па питасмо оне житеље. Кажу да има шездесет наших. И тај град је врло богат, и мноштво народа хришћана.

Отуд пловисмо два дана и прођосмо гору звану [...], те на њој гледасмо ноћу где гори кандило, није да га други пали, него силом Господњом.

И затим пловисмо два дана и дођосмо под град звани Станћо. Ту ниједан не изиђе ван, осим заповедника корабље, те показа свој ферман. И затим опет пођосмо и пловисмо три дана. И дођосмо под град звани Родос, који у раније време ста Малта. Ми ту бисмо шест дана и ту узимасмо шта је коме потребно и сипасмо воду за пиће.

Отуд пођосмо на велике ширине и пучине морске. Пловисмо три дана, ништа се не виђаше осим неба и воде. Четврти дан угледасмо Мирликију, где је живео свети Никола, што беше са леве стране корабље. И затим пловисмо два дана. Трећи дан угледасмо Аду Кипарску. Та је ада 700 миља ширине, и у њој град Кипар, и у том граду 12.000 кућа. И ту је гроб светог Лазара.

И наспрам те аде гледасмо мноштво риба врло големих. И једну корабници ухватише, свезаше уже за галију и за остве, па је удари, па пусти колико је, те обрну галију са собом, док

се умори. А кад се умори, а они је привукоше, па је на ченгеле извукоше. И тада беше мноштво са њом, а она дува и стење као неки во. Затим насолише једно буре, а друго бацише у море, јер не беше за јело. А они беху Латини.

Отуд пловисмо четири дана. Ништа се не виђаше осим неба и воде. Сунце из воде изиђе и затим у воду зађе.

А пети дан угледасмо Гору Таворску, где свети Илија покла 70 идолослужитељских свештеника. Тога дана прођосмо и Гору Таворску, где се благи Спаситељ преобрази пред ученицима и показа им славу своју. Тај дан прођосмо опустели град звани Кесарија Филипова, где је живео Корнилије, што га је Симон Петар уверио.

А други дан угледасмо Јафу, али тај дан не могосмо пристати, него сутрадан дођосмо рано. Док се извезосмо, дотле и хоца на подне вика, зашто је галија далеко од обале на пример.

И ту бисмо 45 дана, чекасмо хаџије са других страна, јер не смедосмо ходити сами, због Арапа, јер беше мноштво Арапа по путевима: беху се завадиле две паше међу собом за десетак.

Јерусалим је далеко од Јафе дванаест сати хода. То су брада врло голема.

И пођосмо из Јафе првог новембра и ходисмо три сата и дођосмо у Ремљу. И онде има стуб од мермера што је жена удовица вргла у море, (и тај је стуб у хришћанској цркви, и та је црква Светога Георгија), што је жена удовица хтела послати на лађи, па корабници нису хтели примити, а она била врло скрбна и плачна.

С леве стране види се Лида, где је глава светог Георгија и данас онде, као и ланац којим је мучен. Кажу да тај манастир многа чудеса показује: Турци доходе нездрави, а здрави одлазе. Ту се и данас чудеса показују. И то је далеко от Ремље један сат. И то је од Ремље са леве стране.

Отуд пођосмо и дођосмо у Емаус. Ходисмо шест сати до Емауса. Тај је Емаус био у прво време врло велик, а сада се у тој цркви не служи. То је што у светом Јеванђељу пише, где се благи Христос после Васкрсења јавио Луки и Клеопи, и преломио им хлеб и благословио им хлеб. И ту је имала вода у оно време. Та вода и сада служи. Почивасмо.

И онај муселим што нас прати од Ремље до Јерусалима даде коњима зоб, а нас пусти како који може брже, јер је близу Свети град Јерусалим, око два сата, али се види.

И дођосмо близу града. И ту беше мноштво народа сваког закона и вере, изишли нам у сусрет.

И дођосмо на Давидову капију, звану порта Давидових палата. И покрај капије, са десне стране, палате и дом цара Давида, што је са десне стране.

И ту има једна цамија турска, те су до сада међали има, на пример, како кажу, десет пута на ону цамију горе што је као месец, наместо крста, као ми што мећемо крст на торањ горе.

И ту у другој кула пуна стрела, што је цар Давид с њима војевао. И ја сам једну узео, чуда ради како од толика времена стоји кула пуна стрела.

А у трећој кули пуно панцирли кошуља и капа, и пушкака фитиљача. А на четвртој, где је сам он седео те гледао, а на пенцер се наслонио, на том пенцеру има плоча од бела мермера: како је гледао па задремао, те му се лакат заглибио у ону плочу. А у тај час, како су кандила горела на обручу гвозденом као полијелеј (и сада стоји тај обруч), осамнаест кандила на њему горело, па у тај час пало, а он се пренуо. Кад је погледао, нити се кандила разбила, нити се угасила. То је у тим палатама Давидовим. И ту Турци бораве. Па и када који хоће да иду унутра, не пуштају их док не плате по једну пару, потом иди унутра и гледај. И то је далеко од Свете и велике и Саборне цркве, где је Гроб Господа нашег Исуса Христа, далеко на исток колико може добра пушка носити. И ту нас дочекаше калуђери код дома цара Давида. И дођосмо у велику Патријаршију са радошћу веома великом. То беше другог новембра.

Ту увече призваше нас све на трпезу. И ујутру пођосмо у цркву. И још се не сврши јутрења, поведе нас водич по светим местима, све са свећама: прво на Света врата. И ту нам придику говораше. Потом целивасмо и дадосмо свеће кроз врата, јер су врата затворена, а Турци држе кључеве. Отуд пођосмо у цркву где је Авраам хтео заклати Исака, сина свога, па му се јавио анђеолом Господњим: „Аврааме!“ А он се обазре, па виде овна свезаног за маслиново дрво. Та је маслина и сад сирова и роди зејтин. Отуд пођосмо у цркву где се патријарси сахрањују, храм Светог Јакова, брата Божијег.

Тамо је онај стуб из којег је огањ изишао. Отуд пођосмо у Патријаршију на литургију, по литургији награда за трпезу. Тај дан тако прође. Други дан рано пођосмо опет у цркву, док

се сврши јутрења и литургија. Потом пођосмо на место где се ноге омивају. И ту седосмо редом. И принеше легене и сапун један ђакон, а други ибрик и пешкир. Потом почеше омивати ноге. А два протосинђела стадоше, а четири ђакона и три попа стоје према нама, те поју анђеоску песму. Потом, кад опере ноге, пешкиром обрише, па пољуби у ногу, а ми њега у раме или у главу. Потом дођу други ђакони, један носи леген а други пешкир и ибрик - то се сам умиваш. Потом идемо у своје конаке, отуд на трпезу. И ту платимо за омивање ногу пет гроша. По обеду идемо на конак свој.

Сутра рано у цркву. По свршетку црквене службе идемо на оно место где хаџије пишу милостињу. И ту писаше колико кога благи Бог научио. И тај дан узесмо тескере, то јест цедуље. И то ваља веома чувати да не изгубиш. Ако ли изгубиш, то опет да платиш седам гроша. Потом то вече пођосмо унутра у велику и Саборну цркву, где је Гроб Господа нашег Исуса Христа, и Света Голгота, где се распе Господ нас ради. И уђосмо унутра и целивасмо ова света места.

Идосмо унутар Светог и животворног Гроба Господњег. И потом призва нас онај игуман, што је непрестано унутра, за трпезу и на вечеру. По вечери подаривасмо како је кога благи Бог научио.

Потом опет пођосмо по светим местима. Не може у теби срце да се наслади од радости врло велике и од прекрасна украса.

Скидање с Крста далеко је од Светих врата ка западу 40 стопа. И ту гори осам кандила: наших горе четири, римско једно, јерменско једно, сиријско једно, коптско једно.

Одатле пођеш право ка западу 35 стопа, место је где је стајала Богородица и свети Јован Крститељ кад је био благи Господ на Крсту. То је место гвожђем ограђено, и то држе Јермени.

Отуд затим пођи право петнаест стопа, и доћи ћеш под велики торањ, који је над Божијим Гробом. И како је тај торањ зидан, и на који ли начин! Први има десет дирека стубова од мермера бела, толико големих, као што би два човека обухватила. Над тим стубовима дванаест сводова, и међу њима има дванаест стубова од мермера, и више тих стубова петнаест пенцера, али су зазидани; више тих пенцера има појас.

Одатле је дрво висине 70 педи, ширине у доњем крају 19 хватаи, а у горњем крају ширине 40 педи. И то горе није покривено, него као мрежа гвоздена: у средини кракова 1719. година. Није покривено зато што је над Божијим Гробом. А то је дрво над Божијим Гробом покривено оловом. Доле су по стубовима иконе врло украшене. По њима су насликани пророци и апостоли, а са десне стране је лик цара Константина, са леве стране је мати његова Јелена. И туда су цркве јеретичке, са десне стране Јермени, а са леве Римљани.

Од стубова до Божијег Гроба има петнаест стопа. Око Божијег Гроба има осам стубова од мермера, а горе има дванаест стубова од мермера што држе мало кубе, по два стуба заједно, један црвен а други бео, толико дебели, као човечија рука у мишици.

За Божијим гробом на западу служе Копти и Сиријци, једно место, али су два олтара - један коптски а други сиријски.

Отуд пођи мало налево десет стопа, ту има олтар хабешки, и више њега гробови Јосифа и Никодима. И ту горе два кандила.

Римска црква наспрам Светог Гроба Господњег налево има 270 кандила, а Јермени са десне стране имају 99 кандила. Света врата су на исток, а Свети Гроб у средини.

Од Светог Гроба налево је место удаљено 25 стопа, где се јави Исус Христос Марији Магдалини, и из ње изгна седам демона. И ту горе два кандила римска, јер они држе.

Отуд затим налево пет стопа је место где су ковали ексере. И опет налево три басамака, и ту је римска црква. И ту има део оне трске којом су благога Бога шибали.

Свети и животворни Гроб Господњи, кад пођеш унутра, прво има камен што је на њему седео анђео кад су дошле мирносице. И рече им анђео: „Кога иштете?“ Одговорише му жене и рекоше: „Иштемо Исуса распетога и не знамо где га положише.“ Одговори им анђео и рече им: „Овде беше, али устаде и оде.“ И видеше жене ризе где леже. И над тим каменом гори седамнаест кандила: наших гори седам, католичких гори четири, јерменска два, коптска два, хабешко једно, сиријско једно.

Мало налево пођи четири стопе, затим ћеш ући на врата у Гроб Господњи. Унутар Гроба има над Гробом плоча од белог мермера, врло лепа, дужине седам педи, ширине три и по. Унутра гори 44 кандила: наших гори 20, римских гори 13, јерменска горе три, коптска четири, сиријска два, хабешка два.

Кад изиђеш из Светог Гроба, идеш право на исток двадесет стопа. Онде је Света трапеза где стоји патријарх кад изиђе из Светог Гроба, те хаџијама свеће пали. То бива светковина Духа Светога на Велику суботу. Кад икиндија виче, тада има мноштва народа, вера свакојаких, осим што нема самих Јудеја, а других свих, и хаџија из свих земаља. Потом угасе сва кандила. Затим дође Турчин који је кључар Свете Порте, те затвори на Светом Гробу и запечати. Потом народ са патријархом и један митрополит, шест владика, дванаест ђакона, 84 свештеника, и то је све обучено у прекрасне одежде, у свили и у злату, обиђемо око Светог Гроба двапут. Потом уђе патријарх унутар Гроба, те чека долазак дара Духа Светога, а народ сам трећи пут обиђе са појањем и са радошћу веома великом. Потом сви падну на молитву и повикну: „Нур, нур!“ И упале се кандила, и свеће у патријарховим рукама, силом Господа нашег Исуса Христа. И тада је одвише прекрасно појање. Потом изиђе патријарх са свећама - у једној руци три свеће, и у другој три. Потом иде на ону трапезу, а носи руке унакрс и крсти народ. Потом стане на ону трапезу па хаџије свеће ужижу из његових руку, а тада ти се од прекрасног појања не може срце насладити, нити нагледати прекрасних украса црквених.

Како започнемо прву недељу Великога поста, одмах почну украшавати велику цркву. Та црква је дужине 118 стопа, а ширине 45 стопа. И ту у нашој великој цркви је средиште Земље. И то је место повисоко, а озго је пупак Земље, од камена начињен сасвим као у човека пупак, али је голем толико као кад саставиш обе песнице уједно. И ту гори један полијелеј, и на њему гори осам кандила. И једно сребрно кандило тако големо, по изгледу као аков, и на њему навешано других осамнаест кандила. А друго кандило на средини, толико големо, и на њему је обешених шеснаест кандила. И један полијелеј, врло голем, о њему виси дванаест кандила.

С обе стране су престоли врло лепо, од ораховог дрвета, има их 40 с обе стране. А више њих су четири престола патријаршијска – на десној страни је патријарха јерусалимског и антиохијског, а на левој страни су престоли цариградског и антиохијског. Испод престола је по четири басмака висине, а доле мало има преко целе цркве ланац, и на њему гори 40

кандила. Такође и на доњем крају има ланац, и на њему гори 40 кандила. И затим, више престола што хаџије стоје у њима имају три иконе московске, а оних шест свећа, врло украшених, нити крај можеш наћи ко ли их ослика, ко ли их онако украси. А с друге стране такође. И међу тим иконама имају друге иконе, што су на свили живописане и драгим камењем искићене, и бисером. Горе више двери има икона сва окована, и пред том иконом горе три кандила од злата.

У олтару има престо патријархов, кад патријарх служи божаствену литургију. С десне стране је икона пресвете Владичице наше Богородице, а с леве икона Скидање с Крста и Васкрсење. И ниже те иконе има долап, и у њему су свете мошти. Да би се 300 свештеника обукло, имало би шта носити. А горе на десно има други долап, и тај је пун сребрних јеванђеља. Олтар је дужине 45 стопа а ширине 27. И има около дванаест стубова од мермера, на којима је олтар изидан.

У средини Велике цркве има кубе високо. Има горе 40 стубова која држе кубе.

У Великој цркви има унутра укупно 360 кандила, од којих 70 гори непрестано.

И на Великој цркви има четворо врата: једна куда се пење ђакон кад чита Јеванђеље, а друга од Свете Голготе, а трећа од Скидања с Крста, а четврта од Светог Гроба. Потом дођеш на она врата куда се пење ђакон и сиђеш четири басемака, и идеш 35 стопа, и дођеш на оно место где је био благи Спаситељ свезан за руке, а ноге кроз камен заковане. Та је плоча дужине четири педи, а ширине две и по, и у тој плочи су две рупе, где су биле ноге благога Бога. И више те плоче је света трапеза на четири стуба. И ту горе два кандила. И ту је црква Свете Богородице. И ту стајаше света Богородица, те је гледала Крст, а благи Спаситељ јој рече: „О жено, ово је син твој кад Јована сином Сина нарече.“ И од тог часа узе је Јован к себи. И ту горе три кандила.

Мало налево, ту има тамница где је био благи Спаситељ затворен. И ту је црква хабешка мала. На исток 15 стопа има олтар јерменски, где су разделили ризе и одежде и бацали коцку, да се испуни пророчанство.

Мало напред пођеш 16 стопа, и дођеш на врата, и идеш налево доле 30 басемака, ту је црква Царице Јелене. На средини

има кубе на четири стуба од мермера. Толико су ти стубови големи као што би два човека обухватила. Та је црква дужине 57 стопа, ширине 40 стопа; кандила 32.

И затим идеш надесно, наћи ћеш мердевине доле у пећину са 13 басамака. И тамо је пећина где су Јудејци били сакрили Часно дрво на онакво место, што кад муче разбојнике, то их онде бацају. Онде су метнули два крста разбојничка и Часни Крст заједно са ексерима и са натнисом и са трновим венцем, да не могу наћи православни хришћани. Озго су доста нечистих ствари бацили. И ту су били начинили храм Афродитин, и ту метнуше стуб идолопоклонички. Ту је била сакривена велика тајна 326 година, до саме царице Јелене, која је почела копати и нашла. И ту је био патријарх Киријак, који је био најпре Јеврејин а веровао у Христа, и он је исказао царици Јелени за Часно дрво. И ту је хришћанско, а на левој страни римско. И ту гори 13 кандила.

Потом изиђеш опет напоље и идеш од врата надесно 16 стопа, и ту има наша црква. Ту има једно парче од оног мермера на коме је седео благи Спаситељ кад су му обукли ризу црвену и трнов венац положили му на главу. Онде горе три кандила.

Отуд пођеш право на исток 40 стопа, и ту има 20 басамака, куда се иде на Свету Голготу. Када се попнеш на Свету Голготу на исток пет стопа висине, ту је Света јазва, сва сребром окована, широка с педи, и то веома прекрасно мирише. Шест педи на десно од Свете јазве је камење што се распаде, и завеса црквена што се раздра од горњег до доњег краја. А наспрам Свете јазве је Часно дрво, и на њему икона Распећа Христовог – на глави му круна од чистог злата. А Часни Крст је веома украшен. Баш за Крстом је икона лика Христовог кад је био свезан и у црвену ризу обучен, и са трновим венцем на глави. Са десне стране је икона Вакрсења, а са леве Богородичина. Света Голгота звала се јеврејски Гавата, где је била Адамова глава, како су рекли садужеји и фарисеји ту да распну Господа нашег Исуса Христа, и ту га распеше. И дође један од војника и копљем му прободе ребра. И одмах изиђе крв и вода и паде на камење. И камење се распаде до Адамове главе, и прадеда наш Адам прими тада крштење. То камење стоји и сада тако распадно.

Пред Распећем гори 13 кандила. И затим једно овамо напред толико големо као аков, из Москве донесено. На њему је 55 драгих каменова, и о њему виси других 12 кандила, и још других 24 кандила. И та црква је дужине 45 стопа, ширине 37 стопа, и има троје врата. И ту наши служе литургију. Има света трапеза веома украшена. Кад служе, онда поставе свету трапезу, а кад не служе, онда дигну. Дижу због тога што свакакви закони доходе на поклоњење Светој јазви. Од ових врата једна су зазидана, једна служе најбоље. А црква је зидана унакрст. Горе у ћемеру живописани су пророци, све златом, и Авраам како је хтео заклати Исака, сина свога. А оздо подножје осликано: змије и шкорпије – свакојаким камењем ишарано. И има три полијелеја. А на десној страни има пенцер, те се гледа престо царице Јелене.

Оздо под Голготом је олтар светог Јована Крститеља. И то наши држе. И за олтаром има пенцер куда се гледа на Адамову главу. И ту горе три кандила.

Кад поћеш напоље, идеш на леву страну дванаест стопа до Скидања с Крста, што сам најпре писао.

Црква наша је дужине укупно 285 стопа, а ширине 160. Наших хришћанских кандила је 537, а што гори непрестано и сваки дан има 70. Унутар Светог и Божијег храма јерусалимског, где је Гроб Господа нашег Исуса Христа, наши служе литургију на шест места.

Браћо моја, тако да знате, који чита, који слуша, да знате и да разумете да је наша хришћанска и православна вера изабрана. Као што је зрно пшенице изабрано од кукоља и од ражи, тако ти је наш православни закон изабран од других закона јеретичких.

Гледајући на овом Светом месту, хвала Богу, описасмо унутар Света места, која су унутар Светог Гроба, криво или право, зло или добро. Браћо, који чита и који слуша, не куните, него поправљајте.

Када изиђеш напоље из оних Светих врата куда си ушао унутра, налево има стуб из којег је огањ у старо време изишао, и сада стоји распукнут. То је чудо показао благи Бог у оно време кад су Римљани и Јермени били подасули Турке, те су били истерали нашег патријарха, а он онда изишао напоље, те стао где је престо царице Јелене, а народ доле око њега, а сви плачни и

невесели пали на молитву, те се Богу молили: „Господе, покажи милост своју на нас грешне“. У тај час је изишао Дух Свети из оног стуба, и прешао патријарх са радошћу врло великом и примио Духа Светога и поделио тада хаџијама.

И ту имају три цркве наше, и врт где се јави Исус Христос после Васкрсења Марији Магдалини и рече јој: „Жено, не дотичи ме се.“

И ту имају две цркве: са десне стране Светог апостола Јакова, брата Божијег, а са леве Четрдесет мученика.

И ту су басамаци, горе ка Патријаршији. И у Патријаршији имају две цркве, једна у коју иде патријарх, и на тој цркви имају три пенцера, те се гледа доле у Божији Гроб. И ту гори 18 кандила непрестано сваки дан. И ту је престо патријархов, веома украшен, у коме стоји патријарх. И та је црква храма Јелене и Константина, а друга Света Текла.

И отуда узесмо своје хаљине и идосмо у манастир Светога Арханђела. И ту проведосмо док се не вратисмо натраг. И бисмо унутар манастира дванаест дана. И тада дође к нама водич за Света места и поведе нас све скупа показивати Света места.

Прво идосмо на Јелеонску гору, откуд се вазнесе благи Спаситељ на небеса. И ту целивасмо стопе Господа нашег Исуса Христа.

И ту чекасмо доле, мало ниже, док се скупише све хаџије. И отуд пођосмо право од Јелеонске горе на исток, на оно место где је седео Исус Христос кад је ишао од Јордана, и ту је тада рекао: „О Јерусалиме, Јерусалиме, ти ћеш се разорити, камен на камену неће остати.“ И одатле се види Мртво море, где се провалио Содом и Гомор.

Отуд се вратисмо у Малу Галилеју, откуд изиђоше мироносице.

Отуд пођосмо доле у Гетсиманију, где је гроб пресвете Владичице наше Богородице.

Дођосмо на Поток Кедарски. С ове стране Јелеонске горе према западу је Поток Кедарски, а Јордан је према истоку.

Дођосмо на оно место где Исус Христос дође са дванаест ученика, и отишав мало од њих, преклони колена и погледа на небо и виде анђела како држи чашу и крст са ексерима и копљем, и рече: „Оче, не може ли ме ова чаша мимоићи? Не воља моја да буде, но воља твоја да буде.“ Отуд пође Исус Христос ка

ученицима и нађе их заспале и рече им: „Устаните и молите се да не дођете у напаст.“ И затим им рече: „Спавајте и почивајте, јер се приближи царство небеско.“ И то место целивасмо.

Отуд дођосмо на оно место где свети Тома прими појас од пресвете Богородице.

Одатле доле у Гетсиманију на литургију. Доле у Гетсиманију је дубоко 50 басамака, и има око врата осам стубова од мермера. Над Гробом гори 24 кандила: наших гори девет, римска четири, јерменска три, сиријска два, коптска два, хабешка три, маронитско једно. А на десној страни басамака су гробови Јоакима и Ане, а с леве стране Јосифов. По свршетку изиђосмо напоље.

Пред Гетсиманијом с леве стране има ћуприја камена. Са леве стране је одакле ће потећи огњена река.

А са десне стране је место где Јуда Искариотски продаде Господа нашег Исуса Христа. И рече му Исус Христос: „Јудо, целовом ли продајеш Сина човечијег?“ А војницима рече: „Са оружјем ли изиђосте на мене као на разбојника? До овога дана не бежах ли са вама?“

Отуд затим пођосмо на оно место где убише камењем светог Стефана архиђакона.

Отуд пођосмо у град и дођосмо на капију. И ту гледасмо стопу анђеоску у камену.

Отуд идосмо у дом Јоакимов и Анин, где родише пресвету Владичицу нашу Богородицу.

Отуд изиђосмо и идосмо на Овчију бању, где сваке године дохођаше анђео и замућиваше воду. И писмо помало.

Отуд дођосмо под преториј где судише Господа нашег Исуса Христа. И ту, под преторијумом, гледасмо где је тада стајала Богородица, како се наслонила на дувар, те се дувар улегао.

Отуд дадоше благом Спаситељу крст носити.

Отуд дођосмо на оно место где седе благи Христос да се одмори, и нађоше човека по имену Киринајеа и дадоше му Крст носити, а овај човек беше из тог села.

Отуд дођосмо где је живео Убоги Лазар пред домом богатог.

Отуд дођосмо гледати казане царице Јелене и кухиње што је готовила јело мајсторима кад је градила свети Јерусалим. Има седам врло големих казана.

Са десне стране на исток је Светиња над Светињама, где се раздра завеса црквена од горњег до доњег краја. Ту Богородица би дванаест година код Захарије, учећи се књизи. И ту заклаше пророка Захарију после разорења, кад је начинио мудри Соломон.

И ту је камен ни на небу ни на земљи – све до Другога доласка.

Отуд мало налево, толико далеко колико би добра пушка однела, стоји црква Соломонова, врло украшена издалека гледајући, а камоли изблиза. И то Турци држе, ниједнога крштеног човека не пуштају унутра. Ако ли би кога затекли, не би више био хришћанин: или би био Турчин, или би погинуо.

Наспрам те цркве су златна [врата], куда је ушао. И та су врата зазидана од тога часа.

Отуд се вратисмо у свој манастир.

Сутрадан опет пођосмо на Поток Кедарски.

Са десне стране капије је место где је било оно дрво о које се обеси Јуда Искариотски.

Доле у потоку пођосмо где су гробови: Авесаломов и пророка Исаије.

Мало ниже гроба Авесаломовог је место где пљуну Христос и начини блато и помаза очи слепоме од рођења и рече: „Иди на Силоам и умиј се.“ И отиде слепи од рођења низ Поток Кедарски толико далеко, колико би добра пушка однела, од ових гробова до Силоама.

Мало доле испод Силоама је место [...]

Славносрпске хронике

На овом свом необично обимном делу писац је као аустријски заточеник радио почев од 1690. године па до своје смрти. У пет великих рукописних томова исписао је *Хронике* користећи бројне српске и стране изворе. Од српских извора служио се родословима, делима архиепископа Данила другог, његовог ученика, Григорија Цамблака и других. Притом је преузимао дела у целини парафразирајући их и често видно проширујући и као таква уграђивао у своје *Хронике*. Из руског Хронографа користио је оне делове у којима се говорило о Србима. Међу страним изворима најприсутнији су византијски. Преузимао је и читаве делове из историја западних писаца као што су Кромер, Орбини, Бонфини и Иштванфи. У настојању да доведе у везу своје порекло са Вуком Бранковићем, и тиме што убедљивије оправда своју титулу грофа, Ђорђе Бранковић је у неколико наврата уносио у своје *Хронике* родослов Бранковића додајући и измишљајући податке онако како му је одговарало. Према досадашњим проучавањима Бранковићевог дела сматра се да он није користио српску народну традицију као извор. Мада је било више покушаја да се његове *Хронике* штампају, оне се ни до данас нису појавиле у целини, али има наговештаја да се то и догоди у скорије време. Овде доносимо два одломка преведена према издању Илариона Руварца, *Летопис МС, 111, 24-25, 28-30.*

Литература: И. Руварац, *Нешто о Кроници деспота Ђорђа Бранковића*, *Летопис Матице србске*, XL, 111, Нови Сад 1867, 1-30; Н. Радојчић, *О Хроникама грофа Ђорђа Бранковића*, Прилози за КЈИФ, VI, 1, Београд 1926, 1-45; Ј. Радонић, *Гроф Ђорђе Бранковић и његово време*, Српска краљевска академија, Београд 1911; Ј. Радонић, *Ђурађ Бранковић „деспот Илирика“*, Научно друштво НР Црне Горе, Историски институт, Цетиње 1955; *Antologija stare srpske književnosti (XI-XVIII veka)*. Izbor, prevod i objašnjenja Đorđa Sp. Radojičića.

Београд, „Nolit“, 1960, 286-287, 365; И. Грицкат, *Белешке о језику Ђорђа Бранковића*, Зборник за филологију и лингвистику Матице српске, XIII, 1, Нови Сад 1970, 85-101; Ђ. Трифуновић, *Кратак преглед југословенских књижевности средњег века*, Филолошки факултет, Београд 1976, 146-149; Ј. Ређеп, *Гроф Ђорђе Бранковић и усмено предање*, Нови Сад 1991; Иста, *Прилог проучавању Бранковићевих Хроника*, Књижевна историја, XXIV, 86, Београд 1992, 127-138; Ђорђе Бранковић, *Хроника Словена Илирика, Горње Мезије и Доње Мезије*, С румунског језика превео и издање приредио Стеван Бугарски, Уводну студију написала Јелка Ређеп, „Прометеј“, Нови Сад 1995; Ђорђе Бранковић, *Хронике. Антологија*, приредила Јелка Ређеп, Матица српска, Нови Сад 2004; Ј. Ређеп, *Генеа Хроника грофа Ђорђа Бранковића*, „Прометеј“, Нови Сад 2004; Ђорђе Бранковић, *Хронике славеносрпске*. Приредила Ана Кречмер, Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности. Критичка издања српских писаца, VII, Београд 2008; VIII, Београд 2011.

Славеносрпске хронике (одломци)

Многе божаствене храмове [цар Стефан] велехвално подигавши, а такође са великом славом створивши благонарочити манастир храма Светих бестелесних сила, који се зове архистратиг Михаило, у месту које беше близу града Призрена, крај реке зване Бистрице. Ту се имаше привикнути својим обичајима, не само божаственим службама свештедрог Бога, када се жртва светих тајни делом испуњава, творити заступничко послушање, него још и заједно окупљеним благонарочитим кнезовима и другим великоименитим, велможним достојанственог скупа бољарима, војним војводама и са свим чиначелницима словеносрпског народа, после окончаног многоценог празновања и светковања, једнодушно говораше како духовном тако и световном скупу овако:

„Сви будите весели на Арханђелов празник и славите Божијег архистратига!“

И по окончању пресветих жртвених тајни, када су се завршила богонадахнута певања и побожне молитве, у руку

своју узимајући уздизаше царства својега заштитничку заставу, овим речима говорећи првоначелним кнезовима свесловенског народа, рече:

„Нама, благовазљубљени кнезови, одговарајте против које земље одавде војевати имамо, против Грчке или против Немачке земље.“

А великоименити, благонароцити кнезови, веома веселећи се, са великом радошћу одговараху, рекавши:

„Против које земље, ти најславнији царе, заповедиш, свагда ми то спремни чекамо!“

А беше на једној страни заштитничке заставе великом вештином вежења створен знаменити белег царски, двоглави орао са осталим подобним обличјима: са једне стране лик архистратига Михаила, кога са свим сродством својим после вишњег Бога увек обећаваши празновањем славити. И због тога на једној страни знамените заставе своје изволе да [арханђео Михаило] буде изображен као када је пред Исусом Навином држао обнажен мач, и када га је Исус Навин запитао: „Да ли си наш или од непријатеља наших“, одговоривши арханђео Михаило рече: „Ја сам архистратиг војске Господње“, и остало...

*

Како Стефан звани Душан, цар српски, беше разрушио грчко царство запуштеношћу од плењења, продре свукуда све до града Константинопоља, као у грчку државу звану Етолију у град звани Јањина и у државу звану Епир у град звани Касиопи, које са Македонијом и са многим другим грчким државама припоји својој области. Потом први део Македоније даде благородном мужу, прехваљеном и првоначелном саветнику свом званом Жарку, да управља овом облашћу. Други део, који је у тројадској држави, са градом Асосом, даде правоверном и у војничким потребама веома искусном мужу Богдану. Трећи део, државу која је од подунавских земаља, даде Вуку, или Вукашину, или, опет, Вукашину деспоту и његовом брату Угљеши, првоначелном дворнику, да заједно владају. Четврти део, државу кнежества, која дунавском обалом беше омеђена, звану Браничево, са околним кучајнским и другим освојеним подручјем које уз то иде, даде Вуку, сину Бранковићевом. Пети

део, државу у којој су градови звани Трикала и Костур, даде великом жупану Николи да је има у својој области. Шести део, Етолију, Охрид, Прилежбу, даде благоугодном Прилепу.

Ови беху првоначелни управници Стефана, цара српског, у државама кнежевства у европској области. У његово царско време са већим положајем од њих није било како међу војницима тако и међу војничким вођама, јер цар Стефан још од младости своје беше држан жељом за славом својом. Његовом мудрошћу, највишим провиђењем и благоусрдном различитошћу срца, многа будућа изванредна и прехвална дела са поспешењем већ су се видела. Уз све то, ђаволска завист свагда вребаше корисно дело и благоугодног човека. Док цар Стефан борављаше у Романији, беше захваћен болешћу грознице, од које се не могаше избавити никаквим лечењем, те због тога из овог света у бољи, вечни живот, беше пресељен. Тело његово са великим слављеничким почастима у манастир који сам подиже, у храм Архистратига Михаила, и тамо свечасно сахрањено би. У животу свом владаше као краљ и цар, непобеђен од својих непријатеља. Са својом супругом, царицом Јеленом, кћерком грчког цара Јована Кантакузина, имаше једног сина, званог Уроша петог, краља српског. Овај беше наследник свога оца и на царство српско постављен беше лета Господњег 1356. Њему се сви кнезови и друге велможе Царства радоваху, јер изгледом лица свога беше прекрасан и савршен сваком изванредношћу, а у благој нади надаху се ишчекујући, јер најпре виђен беше по знаменитој мудрости, потеклој од природног разума младенца. Ову благоугодну похвалу оскрнавила је безбрижна леност, због које у наредном времену и царства својег лишен би, јер у то време неки од првоначелних саветника српске власти по смрти цара Стефана Душана [беху ојачали]...

Беседа на Дан Благовести

Гаврилу Стефановићу Венцловићу несумњиво припада место најплоднијег српског преписивача, који је, бар колико је познато, преписао око 20000 страница разних састава, углавном у облику зборника. Своју писарску вештину савладао је код изврсног писара и редактора Кипријана Рачанина у Сент Андреји првих година иза Велике сеобе 1690. године. У новим крајевима које су Срби населили у просторима Угарске Гаврило је представљао сасвим посебну појаву. Уз свој плодни преписивачки рад он се исказао и као сликар-минијатуриста, илуструјући своје рукописе препознатљивим иницијалима, заставицама и вињетама. У његовом преписивачком раду запажају се два правца. На једној страни преписивао је књиге српскословенским језиком, а на другој, извесне је прилагођавао народном језику. Ова друга група његових преписа не представља само редакторски посао, него и прилично адаптирање већ постојећих дела. До данас не постоје исцрпније студије које би у пунијој мери показале домете Венцловићевих језичких захвата у настојању да дела са српског књижевног језика пренесе на народни језик. Такав његов поступак навео је поједине проучаваоце, а најпре Милорада Павића, да Венцловића прогласе изворним писцем. Мистификујући Венцловићев рад, М. Павић је приредио и књигу *Црни биво у срцу* са саставима који су се нашли у његовом богатом писарско-редакторском послу. Беседе које је Венцловић прилагођавао да их казује о великим празницима записане су на народном језику. Једна од њих је и *Беседа на Дан Благовести* Јована Златоустог, коју је Гаврило беседио у Коморану на дан Благовести пресвете Богородице 1740. године. Ово дело није драма, како је то представио М. Павић, него беседа у дијалошком облику. Највећи део Венцловићевих рукописа данас се налази у збирци Архива Српске академије наука и уметности. *Беседу* смо превели према издању Гаврила Витковића.

Литература: Г. Витковић, *Прошлост и споменици угарских краљевских Шајкаша*, Гласник СУД, 67, Београд 1887, 438-445; Гаврил Стефановић Венцловић, *Црни биво у срицу*. Легенде, беседе, песме. Избор, предговор и редакција Милорад Павић, „Просвета“, Београд 1966; 1996²; *Стара српска књижевност*. Студија и избор Ђ. Трифуновић, Издавачки завод „Југославија“, Библиотека „Књижевност у школи“, 1, Београд 1967, 120-125; Ј. Деретић, *Мистификација око Венцловићеве старе поезије*, Књижевна историја, IV, 16, Београд 1972, 705-722; Ђ. Трифуновић, *Кратак преглед југословенских књижевности средњег века*, Београд, Филолошки факултет, 1976 [четврто издање 1994], 150-155.

Беседа на Дан Благовести

От Господа Бога послати арханђел Гаврил дође у Назарет до пречисте Девеце Марије блавестити јој сина Божија зачетије. Рече к њојзи:

„Радуј се, обрадована, Господ с тобоју! Ти се хоћеш нарећи богоносна столица, царско седење небеснога цара. Јерно и тако овде си владичица царица и кћи с подретгла земљанога цара Давида, те на себи црквени образ со тога имаш. А ако не верујеш ми што ти казујем, то каде ти се збуде, тадар ћеш прознати моји речи доконање и вишњег Бога неизговорно к теби слазење.“

На то одговори му Марија, те рече:

„Како могу ја бити вишњем Богу престол? Поизвестније ми то скажи, анђеле Божији. Како ли то они вишњи от сунца не дотакнут свет да буде от земљаног тела осезиват више кадрости сносне? Ти, младићу јуначе, доказивање такво мени у уши недознано уносиш. Све ми се чини да не узбудеш ти дошао к мени на коју превару?“

Пак јој рече анђел:

„О, девојко, девојко, чудна ли си ти! Те крошто, зашто ли мому добром исказивању не верујеш, Божија невесто? Докле то хоћеш се са мнош инатити и наговарати, а не примаш уговора с неба послатога к теби анђела? Нисам ја од они што је преварио Еву.“

Рече Дева:

„Видим твоје лукавство где ти се разлико промењује лице и чујем твоје много сплетане чудне беседе, што нисам никад и чула. Зато и не примам твога обрицања, ни га слушам ако што ми говорио.“

Рече анђел:

„Та ако и лепота мога променивата зрака лична и глас ми што плаши те, ал то ти кажем – да ове моје избеседене к теби речи за велику хвајду хотје теби изаћи, те от сеј доби по моме говору хоће те хвалити и лепо дичити, на велико уздизати.“

Рече Марија:

„А по чему могу ја то сазнати да би се на мени те твоје речи извршиле, кад сам ја девојка и за мужа не знам, нит сам с ким венчата, нити ми се ко томе воље, а ни које жеље имам. Ја сам раба мога ми створитеља.“

Рече јој анђел:

„За веровање, ево, и то ти извешћујем о Јелисавети, твојој пријатељици. Вако то она ове добине, ето, под своју јој старост хоће да роди сина, те многи људи ће се порадовати за то чудо о рођењу томе, а име оном детету Јован хоће се нарећи. Узми што ти се от мене препоручује, а не клони се говорећи ти са мном.“

Рече Дева:

„Човек ли си или анђел, не могу ти речма поверовати, ни се сетити о чему то шијеш. По образу мотрим те кано анђела, ал по стасу човека те видим.“

Рече анђел:

„Та бар у цркви у Света светих посвећена, девојко, ниси л ме видеала? Та знаш то добро и очивестно да сам ја исти много времена теби храну доносио јести, те си од моје ватрене руке узимала јести и доста сам беседио с тобом. Ја сам арханђел они Гаврил што сам ти од Господа Бога послати служио.“

Рече Дева:

„Праведна и поштена разумна старца дунђерина свога ми обручника имам што ме је за се узео, те бојим и стидим се од њега што ће ми рећи ако ме затече с тобом туђином беседећи, а не саму у затвору с младим момком, будавши већ за мужа прстенована девојка, и што му знам и одговорати. И што си се и обезао ту толико око мене те не шибаш и идеш својим путем?“

Рече анђел:

„Та, ево, текар сад и започео сам с тобом беседити, а пун сам небесни беседа. И од јако ми је с тобом о свему разговор, што ти имам доказивати ја што ме брже тераш от себе, кад сам ја удиљ код тебе. Ако ме и не видиш свакад очима, от сад, ево, право ти то кажем, јер ис тебе хоће се родити цар царем што ће царовати над Јаковљевим домом увек и његовим царовању не има конца.“

Отговори му пак Марија плахо, те му рече:

„Смела сам се у себи врло и ништа не знам што ти више одговарати, што ли от себе чинити, стрепим и бојим се со тога посла.“

Рече анђел:

„Чудим ти се, дивна девојко, што се још толико смућујеш о мени и бојиш се преваре, кад ја нисам земљани, него с толике големе висине горње сишао сам, те преда те дошао Божију тајну указати теби. А што кријеш своје очи од мене, те ме се стидиш, кад се ја већма от тебе стидим. И мени паче ваља теби говити и лебдити пред тобом, како достојној почасте се теби давати, како од верни људи, тако и од небесни анђела, јерно ти мати Божија хоћеш да будеш.“

Тадар Марија прошали се с анђелом, те му рече:

„О млад јуначе, дивно је то твоје чудно к мени указивање и стојање ти врлу ћуд лепу указује. Ама како си ти то смео дрзнути тако овде улезти к мени, чудим се, без гласа у моју кућицу, ни куцнуо у врата, ни запитао слобода ми је ући? Зар си ме тек тако за неку просту девојку а не за Марицу мислио да сам?“

Рече јој опет анђел:

„Сва си од свуда чиста и без мане, ал то ти се дивим како от толико доби се не уверујеш ко сам, ни ме право прознати и моје ми беседе не примаш. Та, ево, славни цар што ти за њега казујем кроз ову моју беседу већ ушао је у тебе и седи у твоме чреву.“

Рече Дева:

„Каде девојку не сазнату брака целујеш и непробаливаној девојки ништа с мужком страном, такво дело јој напред износиш родити диете, а ти ми бар право искажи те ме истинитом увести ако за то знаш, како и от куда хоће ми се то случити кад ја за мужа не знам?“

Рече анђел:

„Свети ће Дух напасти на те и сила вишњег Бога Отца хоће те обсени. У томе и диете ће се у теби зачети и рођено из тебе назваће се Син Божији, Син вишњи. Не бој се, ни се што от чега препадај, Мариамље. Велим ти да си врло честиту добру срећу придостала от Бога.“

Рече Дева:

„Ту много искану тајну дошао си је с неба мени предавати, и како да не би се от тога жасила и више паче не веровала таквоме чудному указивању. А кад ми за то доказујеш, јоште побољма уразуми ме о томе.“

Рече анђел:

„Одбаци већ ту бедујасту неверну ћуд от себе, велим ти, о девојко. Што се толико инатиш са мнош, престани већ, от тога доста је било речи. Ето, већ моје су се речи како ми се свиди за то све доконале с тобом. Твоја је већ утроба, ето, несмештенога нигде у себи, гле, сместила. Ако ти и не би у вољу то било, где је ту је већ. Јерно у Божијим речма не има ниједне недоскутице што не би могло бити и то стати се што Бог хоће.“

Рече Дева:

„Ја сам стабло од Давидова корена. Зато се и бојим да некако узрок срамотни изненада и њега и мене не снађе за укор љути, те посвећене и попове снаћи ће грешна брига, који су ме от детињства до ово доба чисту у цркви спажа[ли] и целу старцу поштену от сеј доби на спажање ми саборно предали.“

Рече анђел:

„Господа Спаса ћеш ти родити једнога от живоначелне Тројице, те свему ћеш свету неизговорну радост добавити којуно никад ни анђелски, а камо ли човечаски пород, није могао то сконаторити са својим истраживањем којим. И твоје ће се име увек за то благосивљати.“

Рече Марија:

„Те гога ми то спаситеља кажеш, момче? Очеито ми га укажи, јер доиста, и чуда ми о томе нестаје, тако да и анђелску сву красоту пламените многоокате небесне поглаваре то твоје сказивање чудно у чудо и стаља.“

Рече анђел:

„Сладка дивота лепа твоје су те беседе, чиста. Тога ради и вељу ти да не от жеље женске ни од мушке ко тому воље хоћеш

зачети, него ли от вишњега Бога и нахођења Светога на те Духа твоје ће се диете от тебе родити.“

Рече Дева:

„Да тко ће о тому у моме знању уверити Јосифа како ја нисам затруднила с мушким састатком, него от Светога Духа ми се то згодило? Јерно с постанка света никад се то није здесило нит се кад чуло да је икад девојка без притрусе здетна где остала. С погледом ни з договором без присева се то не свршује.“

Рече анђел:

„За то се ништа не старај, нит се што брини. Божија је о томе управа и провиђање, а не твоја. Него то знај да от сеј доби под твоје милокрвство хоће прибегнути сваки човечији род и сваки з блата местан језик на големо хоће те дичити и блажену те нарицати. Од рода до рода свако подретло људско споминат ће свето име твоје молећи се теби, јерно из тебе виши от сунца ће свима свет просинути.“

Рече Дева:

„Ја сам сама земља и от земљана рода се родила, пак какво назорно прибегање људско к мени да будем, како ли Христа свет вилаетски да понесем на својими маловрсни и слаби руку, те како то незаходно сунце с месецом носити се може?“

Рече анђел:

„Преузми си себи ту врло светлу зраку, преславна, преузми. И Богом ћеш бити и сенка богосместна, Божија одушевљена црква, от седам небесни кругова шири и виша.“

Рече Дева:

„Стрепим ја преславнога и страного и чудна о рођењу твога изречења. А и Јосифа стидим се и бојим. Не знам што ће ме ис тога снаћи. Волим одовуд изаћи, те тамо отити у Захарину кућу боравити ми код моје суроднице Јелисавете, докле видим што ће се од мене збити и на што се извршити твоја беседа.“

Рече јој анђел:

„Обшта избава от сви злиња и очиштеније свим верним народом ти остајеш и бити ћеш. Тога рад и опет говорим ти за хвалу ове сличне речи гласовито: Радуј се обрадована, Господ с тобоју! Благословена си ти над свим женама, и благословен је плод твог чрева!“

Рече Марија:

„Ја сам рода царскога и у царски полата мога ми града Витлејема с матерњим млеком сам одојена, пак у Божијој цркви у Света светих без покора одрасла међу свештеници борављећи, много доби у своме поштењу чисто се држећи. И сад сам девојком, пак како да ја мати детиња прочувена останем и та будем?“

Рече анђел:

„Сав је ови свет прогледао вишњи Бог одзгор, ал нигде није такву девојку приличну нашао за своју мајку кроме тебе, те добра му воља ето би да из тебе прође посвећење и зарад смиловања му се над људима погубљени собом и сам човек зактеде бити. И ти от сеј доби блажена буди међу људима и хваљена свакад.“

На то девојка се већ преволи, те похвали Господа Бога, то рече:

„Попевати ћу и хвалити име Бога мога с песмама кад је и на ме снижу и најмању своју служкињу му погледнуо одзгор и то већ и сама знам, јер отселе хоће ме дичити и хвалити сваки род под Богом што је и што ис тога има више.“

Рече Марија то најпосле к анђелу:

„Нека да ми се тако збуде по твојем казивању ми.“

И пак рече к њојзи анђел:

„Радостна о томе буди, девојко. Небесне красоте веселе и дивно насељање и све цело вилајетско поклањаније о тебе постаје. Врло ће твоја молитва приватана пред Богом за људе бити, небесне радости ходатајице.“

Мучно већ би Богородици што анђел не отступа од ње, но много је з беседом задржава от посла. Ипак, бојећи се да је ко не вреба или затече с младим момком насамо дуго се бавећи, та и преко рече му опет:

„Га доста већ, доста си ми наговорио. Отпочини већ з беседе. Чуо си јер сам се ко томе предала, те сам ти рекла. Се раба Господња, буди мене по глаголу твојему. Ја, већ што више од мене иштеш, што ли чекаш ту. Ал мени ће горко пасти с цангризањем његовим и с чпочтањем.“

То девојка изговори арханђелу Гаврилу. И он таки је остави. Неста јој га испред очију, би несвиђен.

Молитвами пресветије Деве Марији и светаго архистратига невестоводца матере твоје, Христe Боже, помилуј нас. Амин.

ДЕЛА НА
СРПСКОСЛОВЕНСКОМ
ЈЕЗИКУ

Дијак Григорије

Запис на Мирослављевом јеванђељу

(Из осамдесетих година XII века)

Г(оспод)и б(ож)е мои щедръ и многомл(о)стивъ. по-
мноуи ме своєю мл(н)л(о)стню григорнѣ. грѣшнаго. неклан
быхъ оу господина оу млостн былъ. на те оупваю:~

кончатъ съ б(о)жнею помощню аминь.~

азъ писахъ. алѣл[оу]гаре]: гангорь

азъ грѣшны гангорне днакъ недостонны нареши се дна-
къ. заставихъ. снѣ. ев(а)нг(е)лне. златомъ. кнезю. вел(н)-
кославномоу. мирославоу. с(ы)ноу. завидиноу. а мне г(о-
спод)и: не забуди грѣшнаго. нь схрани ме себѣ. дѣ ми естъ
г(оспод)и: жалъ. тебѣ работавши кнезю своемоу г(оспо-
дин)оу. дѣ мне. не храниши грѣшнаго:~

Друга Хиландарска повеља
(Између 1200. и 1202.)

† Њѣлма же нскони створи б(ог)ъ н(е)бо н землю н чл(о)в(ѣ)ка на нѣн· н бл(а)госл(о)ви є н дасть нмъ власть на всѣи тварн своєн· н постави овы ц(ѣ)с(а)ри дроу(гн)є кнезе· н нны бл(а)д(ы)кы· н комоуждо дасть пасти стадо своє н съблоудати є· оу[ъ] всакога зла находещаго на не· Тѣмъже братнє б(о)гъ прѣм(н)лостивын· стврѣди грѣке ц(ѣ)с(а)рьми· а оугре краљь мы· н когождо љзыка раздѣлань· н законъ давъ· н нравы оуставы· н бл(а)д(ы)-ки надъ нимн по нравоу н по законоу раставль своєю прѣмоудростью· Тѣмъже по мнозѣн єго н нензмѣрѣн м(н)лости чл(о)в(ѣ)колюбыа· дарова н(а)шнмъ прадѣдомъ н н(а)шнмъ дѣдомъ· оуладати сиовъ земловъ срьпскоковъ· н вса ѣко б(ог)ъ строє на оуньша чл(о)в(ѣ)комъ· не хоте чл(о)в(ѣ)чн гнѣѣли· н постави г(осподи)на ми о(т)ъца велнега жоупана· нареченаго въ с(в)етѣмъ крѣщенн стѣфана неманоу· н оуновн свою дѣдннн оу н больше оутврѣди· б(о)жнн оу помокью н скосовъ моудростню дановъ ємоу оу[ъ] б(ог)а· н възьдвнже погнѣшоюю свою дѣдннн оу· Н прн оуврѣте оу[ъ] морьске зем(ь)ле зетѣ н сь градовы· а оу[ъ] арбанась пылотъ· а оу[ъ] грѣтѣке зем(ь)ле лабъ сь льпланемъ· гльбоичноу· рѣке· загрѣлатоу· лѣвѣте· лепенноу· бѣланцоу· н б(о)жнн оу помокью троудомъ та вса прн оуврѣтъ· н поспѣшеннємъ б(о)жннємъ· мирь тишннн оу въспрнємъшоу влад(ы)чѣствоу єго оу[ъ] всоудоу· зачѣтъ ноудннн мьсль свою· н пооучавати

оумь скон· и въжделѣвати съ тѣщаниемь· и пещи се ѿ д(оу)-
ши своен· г(оспо)д(н)нь ми с(вє)ти б(о)говѣрны чѣстьны
старьць смѣшонь· подвижае се въ нѣкоторое число приттень
быти съ згождьшимъ б(ог)оу въ д(ь)нь страшнаго соуда· и
како би полуѣтила ранскою ѿно и незретьною жнлице·
которымъ нѣракомь· и нанпаче желаше како бы мощьно
емоу въсприети анг(є)лски и ап(о)с(то)льски ѿбразь· и
подвижаше се съ поспѣшениемъ послѣдовати влад(ы)чимь
г(лаго)ломь· еже р(є)че възмѣте нго мое на се и наоучите се
от[ь] мене· ѣко бл(а)гъ и кроткъ есмь и смѣренъ ср(ь)д(ь)-
цель· нго бо мое бл(а)го и брѣме мое льгько есть· ꙗма же
вѣщавають писанне· любви б(о)жнѣ въ вѣрныхъ привезана
есть· семоу оубо извѣстьнѣе привеза се· мноувшоу бо
врѣмени многу· и намъ дѣтемъ его въскрышеномъ соущемъ
до сытости· мольбы възъснаше къ прѣмилостивоуму бл(а)-
д(ы)цѣ· не лишити его желаниѣ его· нь приклонь оухо свое
и оуслыша и· си же мыслню бѣ възводимъ и желею· яко
семоу жь стою на горьнѣ мѣстѣ· въ пролѣтъне врѣме въ
веселю дьниноу рекше въ слънчноу· внде издалеча равноу
пажить· красноу вндѣниемъ лѣпоу тварню· срѣд[ь] же е
стоѣше дрѣво дивно· кроуговато вѣтвиемъ често листвиемъ·
прѣоукрашено цвѣты и пльно плода· бл(а)гоу воноу поущаю·
срѣд[ь] же дрѣва оудворила се бѣше птица сладькогласная·
кротька въ сѣдѣнии тиха въ пѣснехъ· весела въ цюцанин·
ѣсна въ щьпытанин· едина соущи от[ь] моудрыхъ птицъ
любькынн· и сладькынн его дѣтиць· бывъ нногда мнѣ
рождьствьнымъ соузомъ брат[ь] г(лаго)лемъ сава монахъ·
нже сѣдѣше въ дрѣвѣ· рекоу въ с(вє)тон горѣ· немлыномъ
гл(а)сомъ высокомъ жьдрѣломъ гасномъ звукомъ измѣноущи

гл(а)си прѣлѣпы и прѣчюуднии. и страньны пѣс(нѣ) пою-
 щн въспѣваше. ꙗже гл(а)сь въннде въ оуши прѣчюуднаго
 и дивнаго г(осподи)на мн с(ве)таго смесона чьстьнаго
 старьца. сен же прочеє птице. на долнихъ вѣтвехъ сѣдеще.
 къ сладькомоу еє гласоу свонми гл(а)си весело помагахоу.
 сего же смотре дивнии сын моужь. любнмаго си и сладькаго
 чеда. сошьдыша и хот[ь] лютившя се прѣди въ с(ве)тоую тоу
 пажнтъ и лѣпаго дрѣва. и прѣчюудныи птице. помышль
 сын глас(ь) въ себѣ да сндоу на красноую тоу пажнтъ.
 дош[ь]дъ лѣпотоу дрѣва. и близъ его ставъ прѣчюуднии соне
 пт(н)це краснаго гл(а)са ѣкѣ насыщоу се. си же помышлаю-
 щоу юмоу. вл(а)д(ы)ка его прѣм(н)лостивы. не прѣзрѣ
 м(о)леннѣ его ꙗже нз глоубины ср(ь)д(ь)ца въздаваюмо-
 нь ѣко щедры троудоприемльць и мьздовьздатель. понеже
 р(е)че нескврньныи оустн свонми. не придохъ призвати
 праведнии. нь грѣшники въ покаѣныи. прикл(ю)чьшоу бо
 се врѣмени тасноу. всоу мира сего славоу и чьсть нн въ
 что же вымѣни. а красота жизни сеє ѣко и дыль моу
 видима быс(ть). х(рн)с(то)ва же любви растѣаше в немь.
 и разгараше се ср(ь)д(ь)це его в немь. ѣко бо храмнна емоу
 оуготована. и съсоудъ прѣчнстн д(оу)ховн его с(ве)томоу.

Остави вл(а)д(ы)чество свое хот[ь] б(о)га юмоу поданою. и
 вса множанша его нзреднаѣ и разлчннѣ. х(рн)с(т)оу б(о)гоу
 нзвольшоу тако и прѣс(ве)тѣи вл(а)д(ы)ч(н)ци г(о)спожди
 б(о)городн)ци. насити его желаннн несповѣдмаго с(ве)-
 таго. и обьщнника и створи. не нзреченнаго и чьстьнаго
 анг(е)льскаго и ап(о)с(то)льскаго образа. малаго и велнкаго
 семоу же свръшаемоу. нѣкоторыи приложеннелъ въ оумь его
 въложьшоу х(рн)с(т)оу и наставльшоу и тако. чьстьнаго мн

и бл(а)ж(е)наго старца с(вє)таго симеона· остави мене еже
 ѿ х(рн)с(т)ѣ даровано юмоу чєдо на прѣстолѣ его· и въ х(рн)-
 с(т)одар(ов)аньнѣмь его бл(а)д(ы)чѣствѣ· мене любьвьна
 его с(ы)на· стефана велнега жоупана и севастократора· зети
 ѿд[ь] б(ог)а вѣнчанаго кнрь алеѡнѣа ц(ѣ)с(а)ра грѣтъкаго·
 си же ѣко подвижникъ и чєдолюбни и сладьки старьць
 г(осподн)нѣ мн с(вє)ти симеонѣ· ѣко недостонна ме нареши се
 с(ы)на его· бл(а)гословн ме нзреднѣе ѿт[ь] прочєе мое братне·
 ѣкоже бл(а)госл(о)вн нсакъ нѣкова с(ы)на своєго· всѣкнмь
 бл(а)гословленнемь· и начеть оучити ме поспѣшьствовати
 мн о всѣкомь дѣлѣ блазѣ оу бл(а)д(ы)чѣствѣ моемь· и
 бл(а)госр(ь)доу быти мн на мнрь крьствѣньски нже мн
 прѣдасть· и заповѣдаше мн и ѿ цр(ь)квахъ пещи се· и о
 слоужещихъ в нихъ чрьньцихъ· и ни въ которомь же нравѣ
 быти мн зазорноу ѿд[ь] всѣхъ бл(а)д(ы)кы и г(оспод)а·
 по семь же нзволеннемь бл(а)д(ы)кы н(а)шего і(соу)с(а)
 х(рнст)а· ѣкоже вѣщавають с(вє)тоє писаннє· оуклонити се
 ѿт[ь] мѣсть своихъ и рожденнѣ· никоторы же пр(о)р(о)къ
 въ ѿт[ь]чѣствѣ своемь прнеть єсть· нь сп(а)сеннє полючити
 съ живоущимъ х(рн)с(т)а радн· нзидє ѿт[ь] владнчѣства си
 и дѣтен своихъ· и подроужѣ сн· постигноути пажить ѿноу
 прѣдн писаною· и красное дрѣво и сладькоюу птнцоу· и
 тоу сп(а)сеннє полоучити· и не остави его бл(а)д(ы)ка г(ос-
 под)ь н(а)шь н(соу)с(ь) х(рнстос)ь· радуєть бо се о грѣшницѣ
 пачє каюши се· нь быстро нды съ горы оное снидє на равньн·
 рекъше въ с(вє)тоую гороу· ндѣже слыша мнрноую и немете-
 жноую жнзнь· живоущоу се въ пажити тон· и право(у) вѣроу
 добрѣ оукорѣньшоу се и свѣтло снѣяущоу· нѣко дрѣво дивно
 стоєущоу· єн же вѣтвнє соутъ осв(ѣ)щени и б(о)гобогызнннн·

и х(рн)с(т)олюбивы чръноризыцы. и въсь ѡсв(є)щєны цр(ь)-
 ковны причтъ. срѣд[ь] же ихъ всѣхъ тако сладькогласноу
 птицоу. савоу рекъ мниха. мнлюю оутѣхоу х(рн)с(т)олю-
 биволю старцоу. честое же листвнне и прѣкраснн цвѣтн
 пр(о)рочьскне проповѣдн. рекоу же чьстьныхъ ѡв(а)нг(є)-
 лнн ѡченнн. и ап(о)с(то)льска прѣданнѣ. и ѡт[ь]чьскыне
 заповѣдн. а ѡже плъно плодовъ. рекъше оуп(о)ваннѣ вѣры
 корень а бл(а)га оупваннѣ плодъ съ прѣждереченымн смлн
 тоу и благаа вона. въждела бо и по истннѣ почн на
 дрѣвѣ. в немъ же поѣше птица нзмѣноующи га(а)си. то
 же нзмѣнованне гласовъ. ѡ б(о)голюбывы г(осподн)не мон-
 петъ чюувствнн напшоу твонхъ прѣмоудрыхъ видѣннне.
 слышаннне ѡного дрѣва. ѡбонаннне. г(аго)ланне ѡс(є)занне
 птнць. и ншѣстне и прочаа. нзнде бо нзъ ѡтыѣства ѡго въ
 с(вє)тоую ѡноу пажнтъ. рекъше въ с(вє)тоую гороу. и ѡбрѣте
 монастырь нѣколи бывъшн. зовомы мнлене. въведенне с(вє)-
 тыне и прѣславныне вл(а)д(ы)ч(н)це б(огородн)це. ндѣже не
 бѣ камень на камени ѡсталь нъ разваленъ ѡт[ь]ноудъ. и
 потроудн старость свою. и мене аще и недостонна нареци се
 с(ы)на ѡго. подвнзакъ мє обновити мѣсто с(вє)тоє. и мнѣ
 послѣдствоуюцоу заповѣделъ вл(а)д(ы)ч(ь)немъ ѡже р(є)чє
 ꙗ҃. вєщи въ с(вє)тыхъ ѡв(а)нг(є)лнхъ. възлюбнши г(оспод)а
 б(ог)а своего всею д(оу)шею своею. и ближнаго своего ѣко и
 самъ се. третнѣ ѡже чтн ѡца и матеръ. свѣд[ѣ]тельствоую-
 цоу г(оспо)д(н)ноу мн с(вє)томоу смлєвоноу. волю ѡго
 наплнннхъ. ѡ цр(ь)квн и ѡ нныхъ вєщєхъ ѡ ннхъ же
 мє прнноудн. И си поменуюцоу мнѣ жнзнь чьстьноу
 слав(ь)ныю мн роднтелю. како красота како дрѣжанне мнра.
 како сл(а)ва и б(о)гатѣство. ѡ ннцєлюбье. въскорѣ б(о)-

ЖНЕ ЛЮБЛЕННЕ КЪ СЕБѢ ПРИВЛѢЧЕ. ПОДМЫШЛЬ ВЪ СЕБѢ НЕКЛИ
СПОД[О]БНТЬ МЕ ВЛА(А)Д(Ы)КА МОН І(СОУ)С(Ь) Х(Р)СТОСЬ. ТОУН-
ЖДЕ ЖЕ ПОКЛОНЬНИКОУ БЫТИ. ОУ ПРѢС(ВЕ)ТЫЕ ВЛА(А)Д(Ы)Ч(И)ЦЕ
Н(А)ШЕ Б(ОГОРОДИ)ЦЕ. И СВѢТЛОУ НЕОУГАШЕНОУ БЫТИ ВЪ ХРАМѢ
ЕЕ. И ОУ ГРОБА ЧЪСТЬНАГО И Б(О)ГОВѢРНАГО СТАРЦА. Г(ОСПОДН)-
НА МН С(ВЕ)ТАГО СМЕСОНА МННХА. СПОД[О]БЛЕНЬ БНХЪ БЫТИ
ЕМОУ С ННМЪ КТНТОРЬ И СЛОУЖИТЕЛЬ. И ОБНОВНХЪ ЕГО М(О)-
ЛНТВАМН ЕГО. И ДАХЪ СЕЛА МОНАСТИРОУ. ГОУРГЕВНІКЪ. ПЕТРОВНІКЪ.
КРОУШЕВО. КНННА. РОУБЪЧЪ ПОТОКЪ. ДРЬСТЪННІКЪ. ГРЕБЪННІКЪ.
ГОВЪНЬ. ЗАЛЮГЪ. И ПЛАННОУ ДОБРЕ ДОЛЕ. А ВИНОГРАДА :Ѡ: И
ТРЪГЪ КНННЦЪ. А ОУ ЗЕТѢ ПОЛОВИНОУ КАМЕНИЦЪ И СЪ ЛЮ-
ДЬМН. И ПО СЕМЬ ПРИДАХЪ ВНДѢНЬ. И БѢЛАНЧІША СЪ ГОРЬННМН
ВРАНИКИ ДО ГРАДЦА. ПО СЕМЬ ЖЕ М(О)ЛОУ ВЫ Г(ОСПО)ДНІЕ
МОН И БРАТНІА. КОМОУ Б(ОГ)Ъ ДАРОУЕ СІИ СТОЛЬ ПО МНѢ И СІЕ
ВЛА(А)Д(Ы)ЧЪСТВО. ДА НЕ НІМЕ ОБИДѢТИ С(ВЕ)ТЫЕ Б(ОГОРОДИ)ЦЕ.
ОУ СІИХЪ ВСѢХЪ ПРАВДАХЪ ПИСАНЫХЪ ЗДѢ. НН ДА БИ ПОТВОРЕНА
РѢЧЪ МОѢ НН ДАННЕ. АКО ЛН КТО ПОТВОРИ И НІМЕ ОБИДѢТИ
С(ВЕ)ТОУЮ Б(ОГОРОДИ)ЦОУ. ДА ГА Б(ОГ)Ъ ПРОКЛЪНЕ И С(ВЕ)ТА
Б(ОГОРОДИ)ЦА. И ДА МОУ Е СОУПЪРНИЦА ПРѢДЪ С(Ы)НОМЪ СІИ ВЪ
Д(Ь)НЬ СТРАШНАГО ОНОГО СОУДИЦА Х(Р)СТО(В)А. ПОНЕЖЕ АЩЕ
ПОТВОРНТЬ РѢЧЪ МОЮ. ТО И САМЪ АКЕ И СТВОРИ ЧЪТО. С(ВЕ)-
ТННН КОЕ И ЗА Д(ОУ)ШОУ СВОЮ. НЕ ХОКЕ МОУ БЫТИ ТВРДО
ОДЪ НННХЪ. ИЖЕ Б(ОУ)ДОУ ПО НЕМЪ ВЛА(А)Д(Ы)КЪ. ДѢѢ НЕ
ПОТВОРНХЪ ПРѢЖДЕ МЕНЕ БЫВШНХЪ ВЛА(А)Д(Ы)КЪ. ДѢЛАННІА
ДАѢННННѢ. НЪ ПАЧЕ ПРИЛОЖИХЪ К ТОМЪ. И ДОВОЛЬНЫЕ СТВОРНХЪ.
ИСПЛЪНЕНЫ О ВСАКОМЪ ПОТРѢБОВАНИ. ВЪ ВѢКЪ ВѢКОМЪ АМЫНЬ.

† ІСОУСЪ ХРІСТОСЬ. ОДОЛѢ. КРЪС(ТЬ) ВЕЛІНІЕГЯ ЖОУПАНА
СТЕФАНА МѢСТЬНОГЯ Г(ОСПО)Д(Н)НА ВСѢИ СРПСЦѢ ЗЕМЛІИ
М(Ъ)С(Е)ЦЯ:~ СЕПТЕМБРІЯ :Ѡ:Ѡ: Д(Ь)НЬ:~ СТВОРИ СЕ СІЕ.

Житије светог Симеона (Одломак)

Бъ ꙗко д(ь)ны приш[ь]дъшоу, того м(ѣ)с(е)ца р(е)че. чедо мое принеси ми прѣс(в)етоу ю б(о)городицоу. таково бо имамъ обѣтованіе. тако да прѣд' нею испоушоу д(о)ухъ мон. и сътвореноу бывшоу повелѣнію. къ в(е)черю бывшоу, г(ла)гола. чедо мое съврѣши любовь. възложи на ме расоу еже ес(ть) погребеніа моего. и оустри ме съврѣшено образомъ с(в)е(т)лымъ. како и въ гробѣ ми възлеши. и простри рогозину на земли и положи ме на нею. и положи камикъ под[ь] главоу мою. да тоу лежу. до[нь]деже посѣтитъ ме г(о)сподь възети от[ь] соудоу.

Аз' же въса испльнивъ. сътвориш[ь] повелѣна ми имъ. въсѣмъ же намъ зрѣшимъ и плачущимъ се горько. зрѣщемъ на семь бл(а)женемъ стар'ци, таковаа нензр(е)чен'наа б(о)ж'їа смотреніа. тако бо и zde проси оу б(о)га. и дасть емоу въ дрѣжавѣ его. тако и до сего часа. не въсхоте ни едине вещи лишити се д(о)уховныя, нъ въса б(о)гъ испльни емоу.

Въ истиноу бо братіе моя любимаа и о(т)ци. чюдо бѣ зрети. егоже вогахоу се и трепетахъ въсе страну. тѣ видѣмъ бѣ, тако единъ от[ь] стран'ных[ь] нищъ. расою обент'. лежещъ на земли на рогозинѣ. и камы емоу под[ь] главою. въсѣмъ кланіаемоу. и оумняющъ се и просещъ оу въсѣх[ь] прошеніа и б(ла)госл(о)веніа.

Ноши же бывши. простив'шимъ се и б(ла)госл(о)вн'шимъ се оу него въсѣмъ. отидоше въ келіе слоужбы творити.

и нѣколико мало покоа въкоүснѣти. азъ же и єдинъ нерен оставихъ съ собою. и прѣбыхѡвѣ оу него въсоу тоу ношѣ. полоуноши же бившоу вѣтнша бл(а)жены старць. и к томоу неє г(лаго)лати къ мнѣ. бывшъ ж[є] врѣмени оутрѣниє. и зачѣншоу пѣтїю цр(ь)ков'номоу. абїе просвѣти с(є) лице бл(а)женомъ стар(ь)цѣ. и въздвигъ на н(є)бо и р(є)чє. хвалите б(ог)а въ с(вє)тых(ь) єго. хвалите єго и на оутврѣжденн снлы єго. азъ же рѣхъ ємоу, ѡ(тѣ)чє кого видѣ говорши. он же възрѣвъ на мє г(лаго)ла мн. хвалите єго и на снлах[ь] єго. хвалите єго и по прѣмнѡгомоу вл[а]д[ы]чѣствїю єго. и се рекшоу ємоу. абїе прѣб(о)ж(ь)ств(ь)нын д(оу)хъ скон испвстнѣ оүспе о г(о)с(по)дѣ:~

Азъ же падъ на лицн єго плакахъ се горко на дългъ часъ. и вѣставъ бл(а)годарнх(ь) б(ог)а, о скон кончннѣ видѣвъ сєго пр[ѣ]п[о]д[о]б[ь]наго моужа.

Оүчювшнмъ же късѣмь. прнходещє двлѣахѡу сє просвѣтѣнїю лицѣ єго. г(лаго)лющє. ѡ бл(а)жены сїмєѡнє. сподобнѣ сє таково видѣнїє видѣти въ кон[ь]цѣ. вл[а]д[ы]коу с(вє)т(а)го бл[а]г[о]д[ѣ]ть тн въздающа. за подвигы троуд'твонх[ь]. тѣмъже и в(є)сєлє сє сладкы глас(ь) нзрєклъ єсн. въ нсхожденн д(оу)ши твоєн. хвалите б(ог)а въ с(вє)тых(ь) єго. хвалите єго и въ оутврѣжденн снлы єго. хвалите єго и по прѣмнѡгомоу вл(ады)ч(ь)ствїѣ снлы єго. бл(а)жень бо бѡдєши въсоудѡу. тѣмъже и бл(а)жены глас(ь) нзрєклъ єсн.

И по сємь пр[ѣ]п[о]д[о]б[ь]ное тѣло єго възъмьшє съ чѣстїю. и поставнхѡмь є срѣдѣ цр(ь)к(ь)кє. такоже ѡбычан єс(тѣ). кончавши же сє оутрѣнн. и събранѡмь бес чнсла чрѣнцємь. таж[є] и начєшє ѡбычныє пѣс(нн) пѣтн. окр(ь)сть пр[ѣ]п[о]д[о]б[ь]наго тѣла ч(ь)ст(ь)но. и испльнншє

Г(лаго)люемое. бжещен се г(оспод)а славетъ. тѣмъ и мнѡзи
езыци тогда придоше поклонити се емоу. и съ великою
почъстїю ѡт[ъ]дати пѣнїе. пѣвше пръво гръци. потомъ нверїе.
таже роуци. по роусѣх[ъ] блъгаре. потомъ паки мы егово
стадо съвъкоупленое. мннѡвшоу же врѣмени по антоургїи.
и кончавши се слоужбѣ вѣсѣн обыч(ь)нѣн. цѣловавше
вѣси пр[ѣ]п[о]д[о]б[ъ]ное тѣло. и объемъ ꙗ азъ грѣшнын
бл(а)женое тѣло. и положихъ ꙗ въ новѣмъ гробѣ. ꙗкоже мн
бѣ повелѣлъ. и испльних[ъ] заповѣдь его. съвъкоупльшии
же се мнѡжъствоу чръныць. не ѡт[ъ]поустих[ъ] ихъ даже
до ѿго д(ь)не. на вѣсакъ д(ь)нь твореще емоу с(ве)тоу ю
слоужбоу.

Семоу же бл(а)женномуу ѡ(т)ъцоу нашемоу. къ
вѣчномоу покою прѣшьд'шоу. завѣтомы оставивъ монастырь
мнѣ грѣшномуу. въ малѣ нѣкоемъ образѣ. въ немъ же
мн ѡтнде нѣкоего пр[ѣ]п[о]д[о]б[ъ]на моужа. именовъ
мелодїа мннха. самого ꙗ. великоу тоугъ и богазнь прїехъ.
едно ѡт[ъ] поустошъства. а дрѡго ѡт[ъ] богазни безбожныхъ
разбонникъ. нъ ꙗко любви нзволн се. б(о)гом(а)терн и
наставници нашен. и г[оспо]д[н]на сїмеопа с(ве)тыми
м(о)л(н)твами. тъ храмъ. ѡт[ъ] неѡвленѡго и малаго. въ
вельѣпно вѣзн(е)се се ꙗвленїе. и съвъкоупних[ъ] по малѣ
врѣмени братъства ꙗ, и вѣсоу зправоу съвръшихъ. еже на
потрѣбъ монастырю.

Служба светом Симеону

Према српском препису XIII века, Београд, Архив САНУ, број 361, 69а-72б.

М(Ѣ)С(Е)ЦА· Т(О)ГО· ВЪ ·ГІ· Д(Ь)НЬ· ПРѢП(О)ДОБНАГО·
ѠТ(Ь)ЦА· Н(А)ШЕГО· СУМЕѠНА· НОВАГО· СРЪБЬСКАГО·

Вст(ерънн)а На г(оспод)н взвах[ь] Ѡ(ктонхъ) ѿ· Н поем·
ст(н)х(н)ре· Гл(а)с(ь) ѿ· По ·ѿ·щ(н) Под[обьнъ] Радоуи се·:

Прѣп[о]добне Ѡт[ь]че· доброу ѡбрѣте лѣствнцоу·
юже възиде на внсотоу· юже ѡбрѣте наниа колесницоу
огньоую· нь ѡнь възходнща· ннѣмь не ѡстави ты же
по оумр(ь)твню твоюмь· въ Ѡт[ь]чствѣ сн поуѣь показа
ц(а)р(ь)ствоующнмь· небеснн чл(овѣ)че· а земны анг(е)ле
свѣтыльннче Ѡт[ь]чствоу сн· смлсоне бл(а)жене· м(о)ли ѡ
сп(а)сени д(оу)шь н[а]шнхъ·:

Прѣп[о]добне Ѡт[ь]че· аще бы Ѡт[ь]чствоу ты вѣщати
то не бы млыаль г(лаго)латы· болезьнн н тро(у)ды н слъзн
твою· нсправлаю въ вѣроу нст(нн)оую стадо сн· яко дрѣво
напакаемо оученннмь твоимь двннше се анг(е)лн· чюднше се
чл(овѣ)цн· оужасоше се демонныю· тръпенннн твоего сумсоне
бл(а)жене· м(о)ли ѡ сп(а)се(нн).

Снлоу с(ве)т(а)го д(оу)ха· вл[а]д[ы]це своюмоу п[о]добе
се· вл[а]д[ы]чство сн ѡставы· прнннмь кр(ь)сть послѣдова
х(рн)с(т)оу· н въселн се въ гороу с(ве)тоую· Ѡт[ь]нудоу же
помощь прнннмь· нстачаю тн рака миро бл[а]год[ѣ]ты·

весе́лши твоѣ с(ы)ны· тебѣ прѣд(ь)стоѣщихъ смесе́не
бл(а)жене· м(о)ли ѡ сп(а)сенн д(о)ушь н(а)ш(нх)ь.

Сл(а)ва· І н(ы)нѣ· Бо(городнчънъ)· На стнх[овнѣ] В
ох[тонсѣ] Н с(ве)томоу· Гл(а)с(ь) ·Н· Под[обьнъ] Ѡ прѣсл(а)вно.

Ѡт(ь)че прѣп[о]добне· мнмо́тете ѡ(а)р(ь)ство земьлноу·
нзбравъ б(о)гат(ь)ство· слова с(ве)та· н та нзволн храныти·
ѡставывъ съврѣсты н че́да· н все земьльныя красоты·
нзъш[ь]дъ въ гороу с(ве)тоую· съ анг(е)лы б(о)гоу слоу-
жиши· м(о)ли се х(рн)с(т)оу непрѣстанно· ѡ творещнхъ твою
па́меть·:

Слав(а) Г(ла)с(ь) ·Ѕ·

Прѣп[о]добне ѡт[ь]че· глас(ь) юв(ань)г(е)лнѣ г(о)споднѣ
саншавъ· б(о)гат(ь)ство н славъ ѡ(а)р(ь)ствнѣнн въ что
же въмѣннвъ· н къ всѣмъ възопни· възлюбыте б(о)га н
ѡбрѣщете бл[а]год[ѣ]ть въчьноую· н поуте любо его· да
юг(ь)да прнде́тъ въ славѣ· ѡбрѣщете покои съ всѣмн с(ве)-
тнмн· тѣмъже н ми вси вѣрно· на тръжьство его свѣтло
сътъцѣмъ се· добраго пастнра свѣтло въспоюмъ пѣс(ьнъ)мы-
радоу[н] се мннхомъ похвала н оутврѣждение м(о)ли б(о)га
ѡ нас(ь)· смесе́не бл(а)жене· съхраныты се стадоу твоюмъ
неврѣднмоу·:

Н(ы)нѣ· Бо(городнчънъ)· Заоут(ренин)· Кан(онъ)· Гл(а)-
с(ь) ·Н· Пѣс(ьнъ) ·А· Ѳрмос(ь)· Бодоу прошьдъ яко по с[о]ухоу
н нзъ югупьска н зла нзбѣже·

Б(о)жьствьною любовню· раждьгъ си д(о)ушоу· оутаси
пл(ь)тскнѣ похоты ѡт[ь]че· невещьствьноу жнтые· на
земли створи въ смесе́не бл(а)жене·:

Б(о)жьствьны блистани въсына въ ср[ь]д[ь]ца н(а)ша·
творещнмъ ти свѣтлоую па́мет(ь)· стадо си ѡт[ь] напасты
прѣбл(а)жене· м(о)л(н)твами си смесе́не нзбавы·:

ОУТВР(Ь)ДНВЬ ТЪЛО СИ НА ЗЕМЛИ ПРИЕМЬ КР(Ь)СТЬ
ПОСЛѢДОВА Х(РН)С(Т)ОУ· ЖИВОТОУ СП[О]ДОБЫ СЕ НЕСТАРАЮЩЮ СЕ·
НА НЕБЕСИ ОУТ[Ь]ЧЕ· ПРѢБЛА(А)ЖЕНЕ СМЕСОНЕ·:~

ПЛЪТНЮ ИС КРѢВЕ ТВОИХЪ С(ВЕ)ТИХЪ· Б(ОГ)Ь ОУТ[Ь]ЧЕ СЛОВО
ВЫПЛЪТЫ СЕ ПАЧЕ ТВАРЫ Д(Ѣ)ВО МАРИНЕ ИГОЖЕ М(О)ЛИ· ПЛЪТН
МОЕ СТРА)СТИ ОУГАСНИ·:

ПѢС(ЬНЬ)· ·҃· ѿМОС(Ь)·

НЕБЕС(Ь)НОМОУ КРОУГОУ ВРЪХОУТВОРЧЕ ГОСПОД)И ЦР(Ь)КВИ
ЖИЖДИТЕЛЮ· <Т)И МЕНЕ ОУТВРЪДИ ВЪ ЛЮБВИ СИ· И ЖЕЛАННІЕ
СИ КРАИ ВѢРНИМЪ ОУТВРЪЖДЕННІЕ· ЕДИНЕ ЧЛ(ОВѢ)КОЛЮБЧЕ·:

ЦР(Ь)КВИ Б(О)ЖИЕ ДѢЛАТЕЛЬ ІАВИ СЕ Х(РН)С(Т)ОУ· И ВЪ С(ВЕ)-
ТОЮ ГОРОУ ВЪСЕЛИ СЕ ОУТ[Ь]ЧЕ· ПРѢП[О]ДОБНЕ· ТЪМЪ ПРОСИВА
ДОБРОДѢЯНЫ БЛІСТАНЫЕМЪ С(ВЕ)Т(А)ГО ВЪЗИРАЕ Б(О)ГОНОСЕ
СМЕСОНЕ·:

ВЪСЬ ОБЛЮБИВЪ Д(ОУ)ХОВНО ТЕЧЕННІЕ· МИРОУ И ПЛЪТЫ
ВЪНѢ БИВЪ Б(О)ГОНОСЕ· ТЪМЪ ПРИЕМЬ ПРѢМОУДРЬНОЮ СЛАВОУ·
И ВѢЧНОЕ ОУТ[Ь]ЧЕ ПРИЧ(Ь)СТИЕ·:

ТЪЛО ТВОИХЪ БОЛЕЗНЕИ ПРѢП[О]ДОБНЕ· ДОБРОДѢЯНЫ ЗРѢЛ
ПРОЦ(Ь)ВЪТЕ КЛАСЬ· ОУТ[Ь]ЧЕ НЕГОЖЕ НАПАЕЧЬ СЕ ЛЮБОВНЮ
Б(О)ЖЬСТВЕНАЯ ЧЕДА ТЫ Б(О)ЖЬСТВЕННОЮ ПАМЕТЬ ТЫ СТВАРАЮЩЕ·:~

НА ТЕБѢ ПР(Е)Ч(И)СТАЯ ВСЕМОУ ВИННЫ ЗА М(И)Л(О)-
СР(Ь)ДНІЕ ХОТЕ ВЪСЕЛНТЫ СЕ ВЪ ЧЛ(ОВѢ)ЧЬСКОЕ СОУЩЕСТВО·
ПРѢСЛОУШАНИЕМЪ ИЗГНАНОМЪ ПРѢЖДЕ· ТОБОЮ Б(О)ГОРОДИЦЕ
ПАКЫ ОБНОВЫХОМ'·

СѢДА[АЛЬНЬ]· ГЛА)С(Ь) И ПОДА[ОБЬНЬ] ПРѢМОУДРОС(ТЬ)·

Ц(А)РСТВО ЗЕМЛЬНОЕ ОУТАВЪ КР(Ь)СТЬ СВОИ НА РАМО ВЪСПРИЕМЬ·
И ВЪСЬ ЖЕ СЕБЕ ВЪЗЛОЖИ КЪ Б(ОГ)ОУ· И ВЪ С[ВЕ]ТОУ ГОРОУ ШЫСТВОВА·
С(ВЕ)ТОМОУ Д(ОУ)ХОУ БИВЪ ПРИТТНИКЪ· ТЪМЪ И ЧЮДОТВОРЦЬ ІАВИ СЕ·
МИРО ИСТАКАЕЧЬ· РАКА МОЩЕН ТЫ· Б(О)ГОНОСЕ СМЕСОНЕ· М(О)ЛИ
Х(РН)СТА Б(ОГ)А ГРѢХОМЪ ОСТАВЛЕННЕ ПОДАТЫ ЧТѢЩИМЪ ТЕ·:

Пѣс(ьнь) ѿ·

⟨Нрмось⟩

Оуслишах[ь] г(оспод)и смотренна твоюго· танноу
разумехомь дѣла твоя и прославих[ь] твое б(о)ж(ь)с(т)во·

Строуѣмн от[ь]че симеоне слъзь твоихъ· д(оу)шевные
стр(а)сти омнль кси· б(о)жъствьно быс(ть) д(оу)ховы
поконше прѣбл(а)жене·:

Бѣдѣнне крѣпко кланѣнне прнсноспоконно· и лю-
бовь непрѣзримоу· испльни вѣроу от[ь]че прѣбл(а)жене
симеоне·:~

Бл[а]год[ѣ]ть приємь прѣбл(а)жене· яко б(о)жи оуго-
дникъ истиньны· нстачает' мощен твоихъ рака муро
бл[а]год[ѣ]ты·:~

Бо(городичьнь)

Б(ы)сть ч(н)ста храмь слави б(о)жнѣ· нс тебе бо нзь
от[ь]ца прѣжде роди се б(о)гъ весѣмене· ненстленноу те
сбляюде ч(н)стага·:

Пѣс(ьнь) ѿ· ѿрмос(ь)·

Вьскоую ме от[ь]риноу от[ь] лица твоюго свѣте
незаходен· покрила ме ксть тоужда тьма ока(а)ннаго· нъ
обраты ме къ свѣтоу заповѣден ты· поути мо(е) напра(вн)·

Ико многоплоднага лоза· гроздь процвѣте от[ь]че
симеоне· добродѣѣннѣмь б(о)жъствьннѣмь· покаѣнню вино
нзливает· н стр(а)стьноую мьглоу от[ь] д(оу)шь н(а)шихъ
от[ь]ганѣе и ср[ь]д[ь]ца вѣрнихъ възв(е)селѣе·:

На(па)сти разнчннѣ· зьмын неприазньны въздвигъ
се на стадо твое· нъ того от[ь]че ороужнѣмь кр(ь)стннѣмь
и м(о)л(н)твою си змр(ь)тви и мирь о(ть) б(о)га ти·
от[ь]чьствоу си испроси· б(о)гомъдре симео(не)·

Трѣпниемъ и въздрѣжаннемъ славне· къзни вражне
низложн· яви се непоколеблемъ· въ напастех[ь] и въ
скръбехъ· и въ бѣдахъ различнихъ· съхранѣе недвижимо
вл[а]д[ы]тельство си· своего си бл(а)гоу(ь)стна· мѹдростнию
от[ь]че симеоне·:

М(а)ти д(ѣ)во б(огороди)це· б(о)жнемъ просвѣщае се
д(оу)хомъ пр(ѣ)ч(н)стаа· с(вє)ты пр(о)роци· с(вє)тими гласи
проповѣдахоу нс тебе бо б(ог)ъ слово паче винни слова въселн
се м(н)л(о)ср(ь)днѣ ради многа·:

Пѣс(ьнь) ·ѿ· ермос(ь)·

М(о)литвоу си пролѣю къ г(оспод)оу· и томѹ възвѣщоу
печаль мою· яко з(ь)ль д(оу)ша моя наплени се· и животъ
моя адѣ приближи се· ны м(о)лю се· яко нсонноу от[ь] тле
б(о)ж)е моя въздв[и]гни·

Свѣтло те нмоуще· несъблазнно наставающе
ообрѣтохомъ· поутемъ живоноснимъ· б(о)гоносне и къ истинѣ
тобою наставаемы· быхомъ· прѣбл(а)жене симеоне·

Бдрно изволи· б(о)жъствено послаты свѣтъ сп(а)-
сенню иже въ нощи злобѣ· нев[ѣ]дѣниемъ одрѣжнмы
бѣхомъ· показа всѣмъ с(ы)ни свѣтоу и д(ь)невн· быхомъ
б(о)гомѹдре симеоне·:

Б(о)жнѣ тала(н)тъ· иже приеть не скри въ земли·
ны оумноживъ ие прие от[ь] б(ог)а бл(аго)с(ло)вленне тебе
ради словесноу красн· разоумомъ просвѣти· и от[ь] нихъже
лоуче свѣтаніе сияють· от[ь]че прѣбл(а)жене·:

Отегыаннемъ дрѣманнемъ льстннимъ· въздвигнн
ме сконмъ ходатанствомъ· м(а)ти б(о)жнѣ· не даждь
ме оусноуты въ грѣховни смр(ь)ты· прѣдстателя те и
наставника· своего животоу вси имамо·:

Ко[н]д[акъ] Гл(а)с(ь) ·ѿ· Под[овьнь] Теченне·:

Иго х(р)с(т)о во приємь смлсоне· и того кр(ь)сть въземь
послѣдова юмоу· насаждь се въ домоу г(осподн)н· процвьте
яко и финикъ· яко кедрь н(же въ) ливань оумножилъ юси
чеда твоа· мѣжь желанен д(оу)ховнихъ· чюдотворць бо яви
се· х(р)с(т)а б(ог)а м(о)ли непрѣстанно ѿ всѣхъ нас(ь)::~

Икос(ь)·

Ѡт[ь] б(о)ж(ь)ствьне вишнеє прѣмоудросты· испльни
ми оумь· мнѣ нищомоу· ѿ како възмоу твоє житыє
Ѡт[ь]че· или како възмоу слово принести ты· нь ти пода-
ждь ми крѣпость и разоумь· слово и смыслъ· яко Ѡт[ь]
твонх[ь] твоа приношу ти· Ѡт[ь] б(о)гат(ь)ства бла(го)-
бл(а)гость твою· та бо ѡбрѣте и вѣнчавь пр(ѣ)ч(ь)стны
вр[ь]хъ свон· полоути желаемая· свѣтылникъ б(о)жьствьны я-
ви се· просвѣщаяє вселеноую· Ѡт[ь]чства си· тѣмь и мракъ
грѣховны Ѡт[ь]гнавь· с(к)е)те свише испроси ми бл[а]год[ѣ]тъ·
д[оу]ховноюю· и мши бо дръзновляеникь къ х(р)с(т)оу х(р)с(т)-
с(т)а б(ог)а м(о)ли непрѣстано ѿ всѣхъ нас(ь)::

Пѣс(ьнь) ·ѿ· Ѡмос(ь)·

Б(о)жия съхождениа огньнѣ оустидѣ се вавилонѣ
древле· сего ради ѡтроци въ печи радованною ногою яко въ
свѣте ликовахоу поюще Ѡт[ь]ць н[а]шнх[ь] б(о)ж)е·

Ико да вишнеє ц(а)рс(т)во примешн· и слава <не)нз-
р(е)ченноу· закономь покривь се бл[а]д[ы]цѣ· заблѣждыше
възиска и ѡбрѣте· и на рамѣ свонь въземь прѣбл(а)же-
не· яко пастырь прив[е]де въ ѡградоу· покаянне Ѡт[ь]че
смлсон(е)·

Съ вишьними сламы· Ѡт[ь]че прѣдстоє живомъ б(ог)оу
егоже и славою оукрашвь се· распалив се бл(а)жене огнемь

д(оу)ховниль· сластьнии калъ от[ь]мывь· и быс(ть)
кандло въ коню бла(го)оуханоу· г(осподе)ви бл(а)го-
пріетно· б(о)гоносе смѣоше·:

Главоу некрадомоу· б(о)гатс(т)во незливаемо моудре-
добродѣянне приемь· словеси оукрашвь· разумомь
просвѣтвь оумь· нз негоже чюдеса свѣтлаа послаютъ се-
от[ь]че бл(а)жене· вѣрнымь слоухъ въ истиноу озараютъ
свѣтло·:

Идина єдиногѡ от[ь] тронце· породила єси въ двѣ
соущствѣ· въ составъ в[н]диль єдинь д(ѣ)во· ємоуже
поемь бл(а)гос(лове)нь б(о)гъ·:

Пѣс(ьнь) ·ѿ· ѿмос(ь)·

Єдмн седмцею пещь хальдѣнскн м(оу)ч(н)тель· б(о)го-
ч(ь)тивиль люте· іако раждеже снаю лоучьшею· сп(а)с(е)-
ние же видевъ творцѡ нзбавителю въпнише дѣты бл(а)-
гос(ловнѣ)·

Б(о)жствнаго свѣта испльненъ бывъ от[ь]че· б(о)жъ-
ствнѣи славѣ іавн се поконще· нз негоже свѣта б(о)жъ-
ствнаго мльниє лоуче· подаєшь· вѣрних[ь] лице просвѣщаю-
ще· православною вѣрою· тьмоу єретич(ь)скзю прогоне въпни-
шше· дѣти бл(а)гос(ловнѣ)·:

И въ ж(нн) бл(а)жене прѣбнвь· іако вѣторн авраиль· и
дѣломь по коньиннѣ бл[а]год[ѣ]тню б(о)ж(н)єю· рака мощен
твонх[ь] нзливаєтъ чюдеса дивнаа· вѣрою проснавь· и съ
анг(є)ли сл(а)вне съвькоупи се· пошше дѣты бл(а)гос(ловн)·:

Просвѣти б(о)гоносе· от[ь] тронце свѣтомь разоумниль·
блнстає ср[ь]дцях[ь] вѣрныхъ· тьмоу невѣрннѡ прогнавь·
цр(ь)квн правосл(а)вноу· вѣрою сьдрьже· вѣроу іако брнние·
кр(ь)сть іако ороужіє· любовь іако и щнтъ· іако мьтъ слово
б(о)жнє· смѣоше пошше· дѣти бл(а)гос(ловн)·~

Бо[городичьнь].

Строуѣ на мѣ жнва. ѣвн се прѣс(вє)таѣ ѡтроковнице. ѡт[ь] негоже оумрщвлени напнвѣше се. жнвотъ прнѡбрѣтаемъ въпнюще. дѣты бл(аго)с(ло)внтє:~

Пѣс(ьнь) .ѿ.

Оуднвн се оубо небо н зємла. н оужасоше се концн ѣко в(ог)ъ чл(овѣ)комъ ѣвн се плътью. н чрѣво же твоє простран'нѣнши небес(ь). тѣмъ те в(огородн)це. анг(є)лн н чл(овѣ)къ чнноначелна вел(нчяють).

Вндѣты сп[о]добы се ѡт[ь]че в(о)гоносе. нже надежду ты н любовнаѣ. негоже ѡко не вндѣ нн оухо слнша. нн на ср[ь]дце чл(овѣ)коу възндоше. краснь ѣвн се в(о)жъствьнннн красота мн. добродѣянннємъ. смѣсоне бл(а)жене. красномоу вл[а]д[ы]цѣ радостно прѣдстоншн. ѡ стадѣ сконмъ не прѣстан м(о)лн се:~

Д(ь)н(ь)сь радост(ь)но цр(ь)кви твоѣ почнтяють жнтые твоє. н прнносятъ ты в(є)село пѣнннє. съвькоуплающе д(оу)ховнаѣ твоѣ чєда радост(ь)но слаещнмъ те. бл(а)гооуханно бл[ла]г[од]атно. твоѣ рака веселещн. твоє с(ы)нн тебѣ прѣдстоюще. помннающе прѣп[о]добне. анг(є)льскн твои жнвотъ. поданноую ти свѣтлость н слава. прѣбл(а)женє смѣсоне.

Въпнєтъ тн хвал'но. твоѣ всєт(ь)стнаѣ велнкаѣ лавра. селнтєла те н жнжднтєлѣ. н ѡт[ь]чѣствоуѡюща прѣдлагающн моу)дрє. н хвалещн се поєтъ непрѣстан(ь)но м(о)лнм(ь) те. в(о)гомюдрє смѣсоне. ѡ стадѣ сконмъ прнлѣжно пом(о)лн се твоихъ троудовъ полвчнтты прнсно. н съхраннты се стадоу твоємоу неврѣднмоу:~

⟨Богородичьнь⟩

Бракоу ненскоу снага родн· тако всѣхъ большнхъ земл(ь)-
ннхъ· б(о)га во всен тварн· н творца въ своємъ чрѣвѣ
вмѣщъшн· томъ пом(о)ли се м(н)лостивно· єдиньствомъ
мира бл(а)гоустроєнне· н тишинъ црквам' послаты· н
схранныты се намъ ѿт[ь] всакоє бѣдн н скръбн·

Свѣт(ильнь)

Небо съ звѣздами оу·: Кроуг(ь)·

Съ небесе съ славовѣнчаннємн· нз роуки вседрьжителѣ·
памятью празника си· ѿт[ь]чѣствнє си просвѣща· с(вє)тє
свєтєнє· поущнхъ тє спаси·:

По ·Ѡ·щ(н)·

На хвал(нтє) г(оспод)а· стых(нрє)· Гл(а)с(ь) ·Ѡ· 0
прѣсл(ав)но·

Прѣп[о]добнє ѿт[ь]чє· храмь с(вє)тнн гавы се· постомъ
н м(о)лтвами юже прнє ты бл[а]д[ы]ка м(н)л(о)стинєю
жє къ нищнмъ· правовѣрнєю наставнника· тѣмъ ты
бл[а]год[ѣ]ть дасть· н с(вє)тата рака мощен твоихъ· миро
бл(а)гоуханнєа· ѿт[ь]чє свєтєнє· м(о)ли се х(рн)с(т)оу
непрѣстанно· ѿ творещнхъ ти память·

Прѣп[о]добнє ѿт[ь]чє· любьвє б(о)жнє прнємь· въ гороу
с(вє)тоую вьннде· тако монси б(о)говнд(ь)ць· н б(о)жн
бл(а)год(ѣ)тн насншь се б(о)гомодре· радуює се тєчашє
къ подвигоу х(рн)с(т)оу б(ог)оу н(а)шємоу· н на небснага
възноснмъ· н свѣтнльннкъ (намъ на) землн гавн се· ѿт[ь]чє
свєтєнє не прѣстан молн се ѿ стадѣ своємъ·

Сл(а)ва· Бо(гоу)· На стихов(нѣ)· В[ь] ѿх[тонскѣ]· Н с(вє)-
томъ· Гл(а)с(ь) ·Ѡ·

Прѣп[о]добнє ѿт[ь]чє· мнмотєчє земльноє ц(а)рство·
нзбралъ єси б(о)гат(ь)ство слова с(вє)тата· н та нзволн

ХРАНЫТЫ· ОСТАВЛЪ СВЪРЪСТН Н ЧЕДА Н ВСЕ ЗЕМЛЬНИ КРАСОТЫ·
Н ВЪ ГОРОУ С(ВЕ)ТОУЮ· <НЗЪШЪДЪ> Н СЪ <А>НГ(Е)ЛН Б(ОГ)ОУ
СЛОУЖИШН· ОТ[Ъ]ЧЕ СВМЕОНЕ НЕ ПРЪСТАН М(О)ЛЕ СЕ Х(РН)С(Т)ОУ
Б(ОГ)ОУ· О ТВОРЕЩИХ[Ъ] <ТН> ПАМЕТЬ.

Житије светога Саве (Одломак)

Ћа же оба съврѣстника б(о)ж(ь)ств(ь)ныє бл[а]г[о]-
д[ѣ]ти. ѿт(ь)ць съ с(ы)номь. с(вє)тымь д(оу)хомь оплычена.
и б(о)жїю бл[а]г[о]д[ѣ]тїю вѣнчаема. прѣд[ь]образюща
б(о)голюбїе. и с(вє)тыню чедом(ь) свомь:

Ѡба истова ап(о)с(то)ла. истинным(ь) б(о)гомь въздви-
жена на прос(вє)щенїе. и на наоученїе б(о)ж(ь)ств(ь)ное
запад'ные страны.

Ѡба источника б(о)ж(ь)ств(ь)ныє бл[а]г[о]д[ѣ]ты. на-
понвша с(ы)ны свое б(о)го razorумнаго своего оученїа:

Ѡба острѣн стрѣлѣ х(ристо)ви. б(о)голюбїемь нзощренѣ.
и с(вє)тымь д(оу)хомь опыченѣ. всѣх[ь] вѣрных[ь] ср[ь]-
д[ь]ца бл(а)гоч(ь)стїемь прон'зъшїн:

Ѡба зарн вьсточнѣн б(о)гомьслысно просвѣщающїн запа-
днее свое ѿт(ь)чство:~

Ѡба дън'ници прѣсвѣтлаго сл(ь)н(ь)ца. топлотоу с(вє)-
т(а)го д(оу)ха назнаменающе чедом[ь] своего ѿт(ь)чства:

Ѡба м(о)л(н)твѣника топла мироу всемоу. и незаходилѣн
свѣтлѣ. мыслѣнаго вьстока. западное свое ѿт(ь)чство
б(о)гомьслысно просвѣщающе.

Ѡба славыа б(о)гогл(а)с(ь)на. неоусыпающїн нмоущїн
очи д(оу)шев'нѣ и ср[ь]д[ь]ч[ь]нѣ. немлѣтными пѣсньми
б(о)ж(ь)ств(ь)ными. възбоудивша оусьпшеє въ грѣсѣхъ.
неразоумїемь б(о)ж(ь)ств(ь)ныє бл[а]г[о]д[ѣ]ти:~

Ѡба рѣцѣ бань б(о)ж(ь)ств(ь)ных(ь). омыкша обѣ-
т'шавша ср[ь]д[ь]ца. неѡ[ѣ]дѣнїемь нстоваго жнвота.
х(рнст)а истиннаго б(ог)а нашего:

Ѡба скровищи мѣрѡбогатнѣн. ѡбогатнѡвша мирь с(вє)-
тымь кр(ь)щенїемь. н б(о)ж(ь)ств(ь)нымь оу҃ченїемь:

Ѡба граждани на вышнаго іерѡс(а)ліма. н свѣтилѣ б(о)-
гозрачнѣн. б(о)гомьслынымь очнма прозрѣвша б[оу]доу҃ща
бл(а)гаа. н некончаемое житїе:

Ѡба пате злата нскоушена чнстѣншїн. бл[а]д[ы]цѣ
своемоу іавнстѣ се. ч(ь)ст(ь)наго ради житїа нх[ь]. х(рнст)оу
вьсел'шѡ се въ прѣкраснѣн д(оу)ши нх[ь]. по нстокомѡ
обѣщанїю его. р(є)че бо тако вьсею се въ нн. н б[оу]доу҃
нмь въ б(ог)ь. н ты б[оу]доу҃ть мнѣ въ людн:

Ѡба наснѣе снѣга оубѣланста се. прѣвеликым(ь) смѣренїемь.
н чнстнм[ь] нстовым(ь) покаанїемь. прѣд[ь]образоу҃юща
чедом[ь] своим(ь). нстовы образь внноу нскати нстоваго
житїа н(є)б(є)снаго:

Ѡба земляна аг(ь)г(є)ла н(є)б(є)с(ь)наа чл(овѣ)ка. н(є)-
вопар'на орла. своим(ь) пр[ѣ]п[о]добїем[ь]. н прѣвеликымь
въздрьжанїемь. възлѣтѣвша на высотоу н(є)б(є)с(ь)ноу҃ю:

Ѡба свѣтлод(оу)ш(ь)на. н равнообразна свѣтил'ннка.
рѣкамн сльзнамн въскрнлнвша с(вє)тые м(о)л(н)твы.
н възлетѣста къ любнтелю своему х(рнст)оу. егоже
възвелнчнста на земли н на н(є)б(є)сехь. прѣбол'шоу
бл[а]г[о]д[ѣ]ть ѡт[ь] ннго прннеста. бл(а)гость съкрывеноу
божїїнм се его.

Ѡба всед(оу)ш(ь)но нз[ь]ш[ь]д[ь]ша на възысканїе.
бл(а)годѣтеля своего х(рнст)а развѣ того всакого бл(а)га
оу҃стран'ша се. по истннѣ обнѡвнвша въ себѣ. зракь нстоваго
б(ог)а своего:

Оба бл(а)женна раба недрѣманѣн оти нмоуца. по все
часы б(ог)а своего ждоуца съ чнстою вѣрою. въжег'ша
свѣтл'ника своа. не воцана тьк'мо едина. нь и сами
просвѣщше се раз'оумом[ь] словесѣ б(о)жїа. и д(оу)ши
свои отнстивша добрыми дѣлеси жнзны сїе. прѣзрѣв'ша
житїе се в[н]днмоє. възырающе оумнима отима. на оны
свѣтъ вѣч'нын и некон'чаемы. оукрашк'ша н'рава своа.
повелѣнїем[ь] б(о)жїа еv(а)г(ьге)лїа. исправивша своа
обычага оученїемъ ап(о)с(то)льскымъ. вънѣмша весь страхъ
грьдаго соуда б(о)жїа. съмр(ь)ть же свою прѣд[ь] отима
своима нмоуца въсегда. съ прозренїемъ всего землянаго. съ
дололомъ причещаюца се въ жнзны сен. печал' же свою всю
възложивша на б(ог)а. съ нз'вѣстим[ь] оупованїемъ:

Похвала светом кнезу Лазару

† Въ краснихъ мира сего въспитаа се еси ѿт[ь] юности
твоѣѡ ѡ новї м(оу)ч(е)ниче кнеже лазаре и крѣпка роука
г[оспо]дна въ всехъ господах[ь] земльннх[ь] крѣпка и славна
показа те г(о)спо(дъ)ствовала еси и земляю ѡ(тъ)чѣствїа си
и въ всех[ь] бл(а)гых[ь] възвес(е)лнл еси въ роученїе ти
христ(н)ани и мѡжѣствовннмь ср[ь]д[ь]ц[ь]ем[ь] и желанїем[ь]
бл(а)гочѣстїа нзышьль еси на змїа и съпостат[ь] б(о)ж(ь)-
ствннх[ь] цр[ь]квѣ расѡднл въ сѣтрьпнмо бити ср[ь]д[ь]цѣ
твоѣмѡ зрети христ(н)ани ѿ(ъ)чѣствїа ти ѡбл[а]даемнмь
бити нзманатени аще ли сего не полѡчнши ѡставнн
тѣмѡ въсотѡ землянаго г(о)спо(дъ)ствїа и ѡбагрннн се
крѣвїю своєю и съвкѡпннн се съ кон н(е)б(е)снаго ц(а)ра
тѣмѡже и двѣ желеме полѡчнл еси и змїа ѡбл[ь] еси и
м(оу)чєнїа вѣнць въспрнел еси ѿт[ь] б(о)га и н(ы)нѣ не
въ забвенїе поставї възлюбленнаа ти чєда нхже сїрнх[ь]
ѡставїл еси прѣшьствнєм[ь] твоим[ь] тебе бо ѡпразннвшѡ
се въ н(е)б(е)снаа веселїа вѣчна многн скрѣбн и болѣзнн
ѡбѣше възлюбленнаа ти чєда и въ многѣх[ь] скрѣбех[ь]
жнтнє проваждают[ь] ѡбл[а]даемн бо сѡт[ь] нзманатени ї
трѣбоуєм[ь] всї помощн твоє тѣмѡже м(о)лнм[ь] се м(о)лн
се къ ѡбщємѡ бл(а)д(ы)цѣ ѡ възлюбленнх[ь] ти чєдѣх[ь] и
о всех[ь] нже съ любовїю и вѣроу слоужещнх[ь] нмѡ печалємь
бо многѣмь съпрежена соут[ь] възлюбленнаа ти чєда гадѡцн
бо хлѣбѡ нх[ь] въздвнгоше на ннх[ь] кѡвъ велнкѡ и твоїа

Бл[а]га въ забить поставише ѿ м[оу]ч[е]н[н]чє нъ аще и прѣшьл[ь] еси ѡт[ь] житїа сего скръби и болѣзни чєд[ь] твоих[ь] вѣси ї тако м[оу]ч[е]н[н]кѣ дръзновенне и мши къ г[оспод]ѣ прѣклони колѣне къ вѣнчавшомѣ те бл[а]д[ы]цѣ просї многолѣтное въ бл[а]гнхъ житїе възлюбленнм[ь] ти чєдом[ь] проводити б[о]гоѣгодно просї православиѣннѣ вѣрѣ хрїстїансцен не ѡскѣдно стоїати въ ѡт[ь]ч[ь]ствїю ти просї побѣднтелю б[о]г[оу] побѣдѣ подати възлюбленнм[ь] ти чєдом[ь] кнезѣ стєфанѣ и влѣкѣ на нев[н]дїмне и в[н]дїмне враги помощь бо аще приимєшь съ б[о]гом[ь] тебѣ похвалоу и бл[а]годарєнїє въздади събєри ликѣ своих[ь] събєсѣдникѣ с[вє]тнхъ м[оу]ч[е]н[н]кѣ и съ всеми пом[о]ли се прославьшомѣ те б[о]г[оу] възвѣсти гєоргїю подвижни димитри оубѣдн ѱ[е]ѡдоре пондї меркоурїа и прокопїа и ·м̄· м[оу]ч[е]н[н]кѣ сєвастїнских[ь] не остави въ нихъже мѣчении воюют[ь] чєда твоа възлюбленна кнезѣ стєфанѣ и влѣкѣ проси подати ми се ѡт[ь] б[о]га помощи приди ѣбо на помощь нашѣ надеже аще еси на мѡга же малаа приношенїа призри и въ много влѣннїа сїа не по д[о]стоїанїю бо тебѣ похвалѣ принесох[ь]

нъ по сїлѣ малаго ми разѣма тѣмъже и мала възмьздїа чаю нъ не тако ти ѿ мнш мнш г[оспод]нє и с[вє]тн м[оу]ч[е]н[н]чє малоподатливъ бнлѣ еси въ тлѣнннх[ь] и маловѣчннхъ колдн патє въ непрѣходимнх[ь] и великнх[ь] ѡже въсприєлѣ еси ѡт[ь] б[о]га телєсно бо страннѣю мене въ странных[ь] ѡкрьмїл[ь] еси нзобилно н[ы]нїа же ѡбоюдоу прошѣ да ѡкрьмїши мє и да ѣтншиши бѣроу лютѣю д[оу]ше и тѣла мѡего ефимїа ѣсрѣдно приноситѣ сїа тебѣ с[вє]ты.

Слово љубави

краегранесе сељѡ· слово љубве· прьво:~

Стефанъ деспотъ, сладчаншомоу, и љубьзнѣншомѡ· и ср[ь]д[ь]ца моєго нешт[ь]лоуѣномѡ· и много свгъбо въ-
жделѣншомоу, и въ прѣмоудрости обнаноѡ, ц(а)р(ь)-
ствїа моєго нскрънїемоу, нме р(е)къ· ѡ г(оспод)и љубьзноє
цѣлованїе· въкоупѣ же и м(н)л(о)сти нашеє нескоудное
дарованїе·

Ѣ· Лѣто и веснѡ г(оспод)ь сзда· такоже и пѣвць рече· въ
ннхже и красоты многыє· птицамъ скорое· и веселїа испльнѣ
прѣлѣтанїе· и горама врьхы· и лгвокомъ пространства· и
полскыє широты· и въздоуха тьнкаго· дивными нѣкыими
гл(а)сы ѡглашенїе· землянаа же дароносїа· еже цвѣтѡвъ· еже
бл(а)гоуханїа, и законсноє· нь и самого чл(овѣ)чьскаго
естьства ѡбновленїе, и възыгранїе· досточно кто исповѣсть·

Г·~ Ѡбаче вьса сїа ннаа чюдодѣлїа б(о)жїа· таже и
ѡстрозрительныи ѡмъ сьзрьцовати не довлѣють· љубѡвъ
прѣввсходитъ· и не чюдо· б(ог)ь бо љубѡвъ именяет се
также р(е)че иѡаннь громоѡвъ·

Д· Вьсакаа љжа вымѣщенїа въ љубвы не нмать· канн
бо тоуждын љубве рече, авелѡ нзыдеѡ на поле:~

Ѥ· Ѡстро нѣкако и быстротечно дѣло љубве· сьсакоу
добродѣтель прѣнти мѡгоуще:·

Ѧ· Лѣпотнѣ сїю д(авн)дѣ оукрашаетъ· тако муро рече на
главѣ· сьходещеє на брадѡ аароню· и тако роса аермонскаа
сьходещїа на горы сїѡнскыє:·

Ѹ. Юноше и дѣвы, къ любвалю прикладни, любовь възлюбите. нъ правѣ и незазорнѣ. да не нѣкако юнотство, и дѣв(ь)ство поврѣднше, иже ес(ть)ство наше къ б(о)-ж(ь)ст(ь)вномъ присваает се б(о)ж(ь)ствное негодуетъ. не оскръбляете р(е)че ап(о)ст(о)ль д(о)уха с(в)ет(а)го б(о)ж(ь)а. иже знаменасте се такѣ яко въ крышенїи.~

Ѩ. Бѣхомъ въкоупѣ, и дръгъ дръга блнзъ, или тѣлесн, или д(о)ухомъ. нъ аще горы. аще рѣкы, расцѣпнше нас. д(авн)дъ да речеть. горы гелвоуныскы. да не съидеть на вас, ни же дъждъ ни же роса. яко саула и ивана-фана не съхранисте. о беззловїе д(авн)д(о)во. слышнте ц(а)рїе, слышнте. саула ли плачешн обрѣтенїи. обрѣтох бо р(е)че б(о)гъ д(авн)да. мужа по ср[ь]д[ь]ц[ь] моимъ:~

Ѧ. Вѣтры же да прирадет се рѣкамъ и да нзысекнеть, такоже при мовсен море. такоже прїисоусѣ соудїи кѣвота ради иордань.~

Ѣ. Ѵще да съвъкоупни се. еще да оузрнн се. еще любовнѣ да съднннн се. о томъ самомъ х(рист)ѣ б(о)ж(ь)емъ. емже слава съ о(т)цемъ и съ с(в)етымъ д(о)ухомъ въ бесконныя вѣкы, аминь:~

Въсѣх[ь] въ законѣ же и бл[а]г[о]д[а]ти·
Въсѣх[ь] прѣндох[ь] съ оумноженіемъ·
Въсачьскымъ беззакон'нїи оувїи мнѣ·
Въсакым[ь] оухыщренїемъ бѣсов'ским[ь]·

Паче блвднаго с(ы)на съблвднх[ь] азъ·
Паче блвднице беззакон'нъ явїих' се·
Паче мытара же и разбонника·
Паче ананеа и сам'фїре оувїи мнѣ[.]

По каннѣ д(о)ушѣ оубык(ь) так(о) брата онъ·
По исавѣ нечнсть и некъздръжннкъ·
По содомлтанох[ь] ог'нь, паче погрѣшнїих[ь]·
По въсѣх[ь] дрѣвнїих[ь] рѣвнѣе злїихъ·

Кое злїихъ не сътворнх[ь] съмокол'нѣ·
Кое грѣхы не прѣндох[ь] самовластнѣ·
Кое мрскїих[ь] не съдѣлах[ь] сладострастн·
Коего ствда не съдѣлах[ь] любострастнѣ·

Уто рещи или прог(лаго)лаати не съвѣмъ·
Уто сътворити блвднѣишїи не вѣмъ·
Уто ж[е] от[ь]вѣщати соудїи не имамъ·
Уто прѣжде въсплачю мнх[ь] слъзь не довѣмъ·

Въсплачю ли блвдное мое житїе·
Въсплачю ли зла клѣткамъ прѣствленїа·
Въсплачю ли хыщенїа и неправды·
Въсплачю ли оуннїа и очаанїа·

Възрыдаю невъздържнїа множ[ь]ства·
Възрыдаю високооуміе елнко·
Възрыдаю свѣтнаа помышленїа·
Възрыдаю и време не тѣщета·

Плачи д(оу)ше моя окаан'наа плачи·
Плачте очи мои непрѣстанно плачте·
Плачте въси оуды мои плачте·
Плачи ср[ь]д[ь]це мое съ оутробою плачи·

Єдинь азъ от[ь]падох[ь] от[ь] б(о)га моего·
Єдинь от[ь] хр(н)стїань погвбых[ь] бл(а)гаа·
Єдинь прѣдань дїаволъ хотѣнїемь·
Єдинь ада наслѣдѣю дно гор'цѣ·

Оубїи мои погыбѣли вол'нѣи·
Оубїи съмр(ь)ть каковы чаю ноужднѣю·
Оубїи лютаго д(оу)ше разлѣченїа·
Оубїи без[ь] кон'ца моукам(ь) ндѣже вѣдѣ·

Помысли д(оу)ше каковы чаеши кон'ць·
Помысли горесть и разлѣченїа ноуждна·
Помысли страх[ь] и болѣз'нь тогдашнюю·
Помысли и вѣслещи и оужасни се·

Ягг(е)ла нем(н)л(о)ст(н)ва чаю прїнти·
Ягг(е)ла по моємъ злобному житїю·
Ягг(е)ла не щедна, нѣ моуѣща·
Ягг(е)ла онаа неоущедрающаа·

Нѣ вѣмь аще и посланъ ес(ть) ети мѣ н(ы)нѣа·
Не вѣмь аще време приближи се оужѣ·
Не вѣмь аще и стащит' се съ орд'мн·
Не вѣмь аще съмрът'наа ми ес(ть) нощь·

Нѣс(ть) тогда помози ми от[ь] дръговъ и знаемїих[ь]·
Нѣс(ть) ни от[ь] братїе чедъ же и съродникъ·
Нѣс(ть) ни от[ь] именїа тогда кага пол'са·
Нѣс(ть) помагае ни же нзидает·

Тогда оти оумнаен'но обратиши·
Тогда езыкъ вѣнезаапв вѣщаеть·
Тогда пламень вѣнзръ сѣл'нѣ одръжит(ь)·
Тогда силы нзнемогътъ телѣснїе·

Съмрътъ прочее наста лютаа и конц'·
Съмрътъ вѣкоупѣ и разлчченїе·
Съмрътъ от[ь] здѣшнїих[ь] прѣводѣщїи ннамо·
Съмрътъ въ тамнѣи також[е] татъ ноши·

Тамна соущїи въ тмоу мѣ от[ь]слѣт[ь] ада·
Тамнїих[ь] честїи азъ ем(ь)ла бо дїавола·
Тамнѣ же тогда и агг(е)лы вѣзлюбых[ь]·
Тмоу тымнѣ нзбрах[ь] тымнѣ в'са забых[ь]·

Кто о мнѣ не вѣсплачет се ѿ любвици·
Кто о мнѣ не вѣзрыдает(ь) ѿ дроузы·
Кто о мнѣ не вѣдахнет(ь) слышещїи сїа зла·
Кто о мнѣ не просльзнить се ождающа·

Прѣжде съмръты мрътвъ вѣнстиннѣ азъ.
Прѣжде соуда съвѣстїю осуждаемъ.
Прѣжде мочкы мыслию въ скръжете звеном[ь].
Прѣжде конца без[ь] конца мичити се вѣмъ.

Тѣмъ огня страшъ се раждеженїи радї.
Тѣмъ скръжет(ь) звеном(ь) жестококр[ь]дси чаю.
Тѣмъ чрѣва бою се скак'танїи радї.
Тѣмъ кромѣшная тма въ жилище мнѣ.

Мене тар'таръ въсплачет' се и бѣздна.
Мене ада да жаантъ тѣмное дно.
Мене нже въ них[ь] житїи хотецаго.
Мене тмоу възлюбльшаго не ж[е] свѣтъ.

Прѣходно ес(ть) се житїе и соуетно.
Прѣходно скоро и рвгающее се.
Прѣходное того не вѣдвщїим(ь) мочжем[ь].
Прѣходит' бо и образъ мира вѣсего.

Речник имена, географских појмова и старих и мање познатих речи

- Авел – Адамов и Евин син, убио га брат Каин
Авесалом – син Давида, другог јеврејског цара
Авирон – бунтовник који је са братом Датаном пресретао путнике по пустињи и нападао их; земља се расела и прогутала њихове чете
авлија, тур. – двориште
Авраам – родоначелник јеврејског народа
Австида – грчки назив за Јовову отаџбину
Агарени – Турци, по Библији потомци Агаре, Сарине робиње, Авраамове наложнице која је родила сина Измаила, који је постао родоначелник Арапа и Турака
аер, грч. – ваздух, заједнички покривач од скупоценог платна за дискос и путир, у којима се држе свети дарови, као што ваздух покрива сву земљу; на њему се представља Христово скидање са крста и полагање у гроб
Акра – место на источној обали Средоземног мора, у Израелу, северно од Хаифе
Александрија – град на западној делти Нила, на обали Средоземног мора, основао га Александар Велики
алфа – прво слово грчког алфавита
амвон, гр. – узвишени подијум са два или три степеника, стоји испред олтара и симболизује камен који је анђео одвалио са Христовог гроба
амин, јевр. – нека тако буде, заиста
амир, тур. – господар, заповедник, старешина
Ана – мајка Богородичина, жена Јоакимова
Анадолија – област у Малој Азији
Ананије – са женом Сапфиром није дао апостолима сав новац за помоћ, због чега их је апостол Петар казнио смрћу
анђео, гр. – бестелесни духови које је Бог створио пре видљивог света
Антихрист – једно од имена за ђавола

Апостол Хија – грчко острво Хиос у Егејском мору
 Апса – данас село Хавса у Турској, источно од Једрена
 Аркадија – предео на грчком полуострву Пелопонезу назван по
 митском цару Аркаду, сину Зевса и Калисте
 арханђео, гр. – начелник анђела
 архистратиг, гр. – војсковођа
 аспида – гуја, змија
 аршин – стара мера за дужину, која је првобитно означавала
 лакат
 Атон – најисточнији крак Халкидичког полуострва у Грчкој,
 Света Гора, на јужном делу истиче се планина Монт Атос
 – Агион Орос
 Ахав – израиљски цар, био многобожац, његова жена Језавеља
 покушала је да уведе служење богу Валу, због чега га је
 пророк Илија укорео

 багреница – црвена пурпурна хаљина од скупоценог материјала,
 скерлетна хаљина
 бакарно гумно – место на коме се вршило жито; такође и свако
 место где се топила руда
 баша, тур. – поглавар, старшина
 Бела субота – прва субота после Духова
 Бело море – Средоземно море
 бесквасни хлеб – пресни хлеб, какав се према учењу Католичке
 цркве користио на Тајној вечери, за разлику од Православне
 цркве, која учи да су ти хлебови били квасни
 бистротечан – који се брзо креће
 благовести – Богородичин празник којим се слави догађај којим
 је Бог послао арханђела Гаврила да јави добру (у старом
 језику „благу“) вест Деву Марији да ће од Духа Светог
 родити Исуса.
 благовестити – објавити радосну вест
 благодат – дар Светог Духа
 богозрителњан – који прозира тајне Божије, који гледа Бога
 Бокча – острво у североисточном делу Егејског мора према
 Дарданелима
 болезан – жалост, бол, јад

бољар – великаш, властелин

бљудо – врста богослужбеног сасуда у облику зделе или тањира

Бргаз – данас место Лиле Бургас у Турској

Бугарска Морава – Јужна Морава

Ваал – многобожачки бог раста и плодности код Хетита, Феничана, Египћана и Хананита

вазглас – литургијска формула којом се завршава молитва или јектенија

ваздухоплататељан – који плови ваздухом, ваздухом пливајући

ваистину – заиста, уистину

Варух – пророк из VI века пре Христа, ученик и верни пријатељ пророка Јеремије, горко оплакивао разорење Јерусалима због чега се повукао у пећину

васељена – појам за сав земаљски свет

василиск – змија са петловом главом која убија погледом

Велбужд – град у Бугарској

велика јектенија – врста молитви састављена од дванаест прозби

Велика среда – среда која припада седмици пред Ускрс; ова седмица се назива Страсна (значење долази од страдања Христовог) или Велика, јер је у њој Христос непрестано проповедао и учио народ да са побожношћу треба бдети посебно у дане ове седмице; ове дане он је прославио својим спасоносним страдањем

Велика црква – црква базилика у Јерусалиму над Голготом, подигао ју је Константин Велики; лево од улаза у цркву чувао се крст на коме је Христос разапет

Велики канон – дело црквене поезије од двеста педесет строфа, саставио га црквени отац Андрија Критски (650-726), рођен у Дамаску, био критски архиепископ; Велики канон се у православној цркви пева два пута годишње: на великом повечерју прва четири дана ускршњег поста (сваког дана по један део) и на јутрењу у четвртак пете недеље поста

Велики петак – петак пред Ускрс; овај дан се нарочито обележава као успомена на Христово страдање; тог дана прописује се строжи пост од било ког дана Великог поста

Велики понедељник – први дан Страсне недеље пред Ускрс; на богослужењима тада црква позива у црквеним песмама да се пође у сусрет почетку страдања Христових

Велики пост – ускршњи пост или четрдесетница, састоји се од шест седмица строга поста

Велики четвртак – четвртак пред Ускрс; тога дана у цркви се врши чин освећења мира

вериге – ланац

Веселеил – старозаветна личност из Јудиног племена, Уријев син (2 Мојс. 31, 2 и адље)

весна – пролеће

ветрило – једно на једрењаку

вечерња – главно вечерње богослужење

вечит, тур. – мечет, мечит, месит, мања муслиманска богомоља у којој нема минбера, а најчешће ни минарета, у којој се не клања подневна молитва у петак, нити се клања бајрам-намаз

визон – скупочени одевни материјал црвене боје

вилајет, тур. – покрајина, провинција, крај

вилајетски – земаљски

Висока Гора – један од врхова Синајског полуострва, данас се зове Врх Свете Екатерине

вита – друго слово грчког алфавита

Витанија – место источно од Јерусалима

Витлејем – родно место Исуса Христа, седам километара јужно од Јерусалима, назива се Витлејем јудејски за разлику од Витлејема у области Завулоновој, северно од Назарета

Витоша – планина у Бугарској изнад Софије

Вишњи Јерусалим – царство и црква Христова

вретиште – покајничка хаљина од грубог платна, кострет

вртоград – врт

вход – у оквиру литургије када свештеник излази из олтара и прође солејом (узвишеним простором испред олтара и иконостаса на коме су певница и амвон) носећи Јеванђеље (мали вход) или свете дарове (велики вход)

Гаврило – арханђео, један од врховних анђела, јавио Богородици да ће родити Христа

Газа – град на обали Средоземног мора у саставу Египта

Галилеја – северни део Палестине
 галија – врста лађе
 Гедеон – са руном које је Гедеон ставио Бог је учинио чудо: руно
 је остало суво, а по свој земљи је била роса
 гејенски – паклени
 Георгије – свети ратник великомученик, кога је мучио и погубио
 римски цар Диоклецијан 303. године у Никомидији. За њега
 се везује легенда о убијању аждаје.
 Герасим – угледни синајски подвижник, ученик Григорија
 Синаита
 Гетсиманија – место, врт на Јелеонској Гори
 гиждале – гигеље, шуле
 глагол – реч
 говети – поштовати
 Голгота – брдо у западном Јерусалиму, на њему је погребена
 Адамова глава, такође распет Христос
 Голијат – филистејски див из града Гата кога је у двобоју убио
 младић Давид
 Горобинци – варошица западно од Светог Николе на Овчем пољу
 гостољубље Авраамово – у старозаветној симболици ова
 синтагма постала је појам за изузетну љубав према госту;
 међу апокрифима налази се засебно дело са истоветним
 називом у коме се говори како је Авраам угостио Свету
 Тројицу као три путника
 градиште – утврђени град
 Грамждане – село јужно од Ћустендила у Бугарској
 Григорије – александријски епископ, пострадао за време
 иконоборства у другој деценији IX века
 Грчиште – варошица на Вардару северно од Ђевђелије
 густијерна – цистерна за воду

Давид – пастир из Витлејема, најмлађи син Јесејев, други
 јеврејски цар, објединио северна и јужна јеврејска племена,
 главни писац Псалама
 дажд – киша
 даждити – падати киша
 далматска држава – реч је о српској држави у *Похвали кнезу*
 Лазару Андонија Рафаила Епактита

Дамаск – град у Сирији
Дамаскова врата – северозападна врата Јерусалима
Данило – јеврејски пророк
даскал, гр. – учитељ
Датан – бунтовник који је харао по пустињи са братом Авироном;
земља се расела и прогутала њихове чете
двери – врата
дева – девојка
Дејанија – Дела апостолска
Демир-Капија – место на Вардару, јужно од Велеса
десно страјање – праведничка страна, на њој ће бити душе
праведника које ће по одласку са овог света стајати са десне
стране Господа
дзелo – веома
диванхана, тур. – пространо предсобље на спрату у старим
грађанским кућама, место за разговоре
дивит, тур. – посуда са мастилом и пером или односно трском
диздар, тур. – заповедник града, градски стражар
Димитрије – свети великомученик, био солунски војвода, старао
се код ширења хришћанства што је утицало да га осуди на
смрт цар Максимијан, погубљен 306. године, заштитник
града Солуна
Диоклитијан – римски цар Гај Аурелије Валерије Диоклецијан
дискос, гр. – свети сасуд на коме се у време литургије узноси
хлеб и освећује у тело Христово, сличан тањирu
добродетељ – врлина
добродетељно – у врлинама
Долина плача – долина која се простире од Јерусалима до
Мртвог мора; назива се још и Кедарска долина кроз коју
протиче речица, чешће називана Кедарски поток
Драговић – манастир посвећен Успењу Богородичином у
околини Книна, потиче из 1395. године
Дренопоље – данас град Једрене у европском делу Турске
други Египћани – синоним за Турке
дужд, ит. – поглавар старих република
Дупница – место источно од Ћустендила, данас град Станке
Димитров у Бугарској

ђакон, гр. – најнижи чин јерархије хиротоније; помоћници епископима и презвитерима

ђаконија – одабрано јело, посланица; сто постављен јелима

ђаконство – јектеније, кратка молитва коју ђакон или свештеник изговара на литургији

ђумругија, тур. – цариник

Ебибче – некада село Хебибчево, данас град Љубимец у Бугарској, североисточно од града Свиленграда

Ева – по Библији прва жена, постала од Адамовог ребра, навела Адама да окуси плод од рајског дрвета

евтријан, гр. – реч непознатог значења

евхаристија – свете тајне причешћа

едем – рај

Екатерина – света мученица, посечена 310. године у својој осамнаестој години после дугог мучења на које ју је осудио идолопоклонички цар Максентије

Ексибаба – село источно од Једрена у Турској

Емануил, јевр. – с нама Бог

Емаус – данас постоји као мало село западно од Јерусалима са рушевинама византијске цркве

енкомион, гр. – похвала

епактит, гр. – странац, овим атрибутом себе назива писац Андоније Рафаил

епитимија, гр. – казна за грехе

епитрахил, гр. – део одеће православних свештеника који се носи о врату и спушта све до ногу, носи се испод главне одеће

епитроп, гр. – надзорник

Ефрат – назив за Витлејем

жезло – штап, палица

Живоносни Гроб – Христов гроб

жижак – жишка, ватра

заамвона молитва – отпусна молитва на крају литургије, свештеник је чита иза амвона окренут лицем према олтару

Заведј – рибар, муж Саломијин, отац апостола Јована и Јакова зазоран – срамотан

Закхеј – житељ Јерихона који је постао Христов ученик, био је главни цариник који је незаконито стекао имовину, пошто је био мали растом, попео се на смокву да би видео Христа, свој живот је изменио када му је Христос ушао у његов дом заставити – украсити, илустровати, илуминирати; израз везан за минијатурно слаикарство, изведен од именице заставица, која је, уз иницијале и вињете, једна од врста украшавања рукописних књига

Захарија – могуће да је метатезом деформисан назив Хазарија
Захарија – отац Јована Крститеља

звезда – свети сасуд од злата или другог драгоценог метала у облику звезде, ставља се обично на дискос да заштити свети Агнац

Златаре – село на Косову између Гњилана и Урошевца

знаменовати – чинити знак крстом

знамење – знак

Зоровавел – старозаветна личност, потомак Исусов, настојао да се обнови Храм у Јерусалиму по повратку из Вавилона

Зосим – монах Јорданске обитељи, причестио и сахранио Марију Египћанку

зрак – лице

Ибро – острво Имврос у североисточном делу Егејског мора

иверски – грузијски, ђурђијански

иго – јарам

Идумеја – област покрај Мртвог мора

ижица – последње слово словенске азбуке

Измаиљћани – Турци

измирна – мирисна смола неких тропских биљака

Измирски залив – велики залив на источној обали Егејског мора, протеже се у дубину малоазијског копна до града Смирне, или Измирне

Израиљ – име за Јевреје

Израиљћани – Јевреји

Илија Тесвићанин – старозаветна личност, пророк у израиљском царству, огртачем пресекао воду на Јордану, пред учеником Јелисејем престабио се узлетевши на небо огњеним колима, познатији у народу као Свети Илија Громовник

имарет, тур. - задужбина
 индикт, гр. – циклус од петнаест година
 инок – калуђер, монах
 иноплемен – другог рода
 ипарх, гр. – управник једне области
 Ирод – цар јудејски за време чије владавине Јевреји били
 последњи пут уједињени
 Исаак – син Авраамов
 Исав – Исаков син близанац, супротан природи свог брата Јакова
 Исаија – први од четворице великих пророка, назива се
 старозаветним Јеванђелистом због јасности пророчанства
 о животу и страдању Исуса Христа, страдао мученички
 расечањем тестером 700. године пре Христа
 исварак – изварак, пена која настаје приликом топлења гвожђа
 Исак – јеврејски патријарх, отац Исавов и Јаковљев
 источник – извор
 Исус Навин – војсковођа, Мојсејев пратилац, победио
 Амалићане и Гаваоните

јаје нојево – на држачу верига за кандило налази се део јајастог
 облика, при чему може бити и само празна љуска нојевог
 јајета; практична сврха је да заштити уље у кандилу од
 мишева ако би дошли да га испију
 Јаков – библијски патријарх, Исаков син близанац, супротан
 природи свог брата Исавовог
 Јафа – лука у Израелу
 јација – време вечерње молитве код муслимана
 јед – отров
 Језавеља – опака жена израиљског идолопоклоничког цара
 Ахава са којим је Илија Тесвићанин имао велики сукоб
 јектенија – врста кратке молитве
 Јелеонска Гора – недалеко од Јерусалима на исток, у Галилеји, у
 њој Исус поучавао своје ученике
 Јелисавета – мајка Јована Крститеља
 Јелисеј – ученик пророка Илије, од њега примио плашт као
 посебан дар Духа Божијег
 јеревија – недовољно познато, чак ни да ли је биљка или
 животиња; можда јаребица, или голубица

- Јеремија – пророк у јудејском царству
- Јерихон – град у Јудеји на седам километара западно од Јордана;
Израиљци га заузели од Палестинаца под вођством Исуса Навина
- Јерусалим – библијско-јудејски град, основан још пре Авраама, обухватао је брда Сион, Акру, Морију и Везету; Соломон, Давидов син, проширио град и подигао величанствен храм, царски двораци и велелепне грађевине; римски цар Тит Флавије разорио Јерусалим и Соломонов храм 70. године после Христа
- Јехида – змија, гуја
- Јоаким – Богородичин отац, Анин муж, из Назарета
- Јов – звани Праведни, старозаветна личност, оличење трпљења
- Јован – апостол и један од четири јеванђелисте
- Јован Богослов – свети апостол и јеванђелист, Заведејев и Саломин син, био стално уз Исуса Христа, у прогонству на острву Патмосу написао Јеванђеље и Откривење
- Јован Дамаскин – монах манастира Светог Саве Освећеног, познати богослов, црквени песник и свети († 750), саставио многе каноне за празнике током године, од којих је најлепши Канон са стихирама за Пасху, допринео већем реду у црквеном појању залажући се за обликовање Октоиха
- Јован Златоусти – архиепископ константинопољски, црквени песник чија су дела ушла у важне богослужбене књиге, умро 407. године
- Јован - Јованиц – можда је реч о седмогодишњем Јовану IV Палеологу, никејском владару, кога је „унизио“ Михаило VIII Палеолог, прогласивши се савладарем. „То јест индијски“ има иронично значење и односило би се на цара и попа, цара над царевима, лик из Сказања о индијском царству.
- Јован Крститељ (Претеча) – син Јелисаветин и Захаријин, глава му одсечена по жељи Иродијаде, жене Ирода Антипа, коју је због њене лепоте преотео свом брату Филипу
- Јован Лествичник – синајски подвижник, назван Лествичник по свом делу Лествица
- Јона – пети од мањих пророка, тродневним боравком у утроби кита навешћивао тродневни Христов боравак у гробу пре васкрсења

Јордан – најдужа река у Палестини, улива се у Мртво море, у њој крштен Исус Христос

Јосиф – дрводеља, заручник Деве Марије

Јосиф Прекрасни – Јаковљев и Рахилин син, библијски патријарх, браћа га продала, предвидео глад и седам родних година у Египту прикупљао пшеницу у великим житницама, затим је народу продавао у следећих седам гладних година и тако га прехранио

Јуда – Христов ученик који га је издао за тридесет сребрњака

Јудеји – племе које се назива по Јуди, четвртом Јаковљевом сину
јуност – младост

јуноша – младић

јуродив – сишао са ума, сумашадши

јутрење – јутарње богослужење

каган – прабугарска владарска титула

кадија, тур. – судија

Каин – Адамов и Евин син, убио брата Авеља

Кајалија – село у Бугарској северозападно од града Хаскова, данас село Филево

Калаврија – можда латинска ознака за Голготу (Калварија), или италијанска област Калабрија

Калипољ – град на истоименом малоазијском полуострву између Егејског и Мраморног мора

Кана Галилејска – мало место у Галилеји, северно од Назарета, у том месту Христос је на једној свадби претворио воду у вино

канон, гр. – главни део службе као врсте црквене поезије

Капернаум – некадашњи град на северној обали Галилејског језера и центар римске власти у Галилеји у коме је Христос проповедао

капсоних, гр. – реч непознатог значења

Кармилска Гора – планински венац у Самарији, важи као света планина, на њој је пророк Илија изазвао Ахава када су пророци Валови били погубљени

касаба, тур. – варош

Касандра – најзападнији крак Халкидичког полуострва

кастрофилак, гр. – стражар тврђаве

Катерина – света мученица, посечена 310. године у својој осамнаестој години после дугог мучења на које ју је осудио идолопоклонички цар Максентије

катизма, гр. – укупан број од сто педесет псалама издељен је на двадесет катизми за време чијег читања се у православној цркви смело седети, за разлику од осталих богослужбених делова за време чијег извођења се увек стајало

кашичица – златна или сребрна кашичица која на крају дршке има крстић; њом се дају свети дарови нижем свештенству и световњацима

квасни хлеб – хлеб мешен уз коришћење квасца, какав се према учењу Православне цркве користио на Тајној вечери, за разлику од Католичке цркве, која учи да су ти хлебови били бесквасни

Кедарски поток – речица која тече Долином плача или Кедарском долином, тече од Јерусалима до Мртвог мора

Кесарија Филипова – прастари пагански град близу извора реке Јордана, у том граду је апостол Петар схватио да је Исус Христос Месија

Кир – мученик из Александрије, подвизавао се у Арабији, погубљен са Јованом 311. године

Кирил – александријски архиепископ († 445)

кириџија, тур. – онај који с колима и коњима превози робу уз накнаду

Кис – отац старозаветног Саула

клада – дебљи одсечени комад дрвета

Клеопа – муж Марије, која је посматрала како разапињу Христа

клепало – дрвена ударалка којом се у манастиру позива на богослужење или на обед

клепати – ударати у клепало

клирик, грч. – припадник свештенослужитеља

кнез таме – ђаво

књижник – тумач закона, законик

ковин, гр. – корпа, кошара исплетена од прућа за чување сушеног воћа преко зиме

колеснице – кола, кочије

коло – в. амвон

кољиво – кувана пшеница помешана са шећером и орасима, коју по освећењу узимају верници

комаш, тур. – врста свиле

комис – војни начелник

конак, тур. – преноћиште уз некадашње путеве, обично у насељеним местима, али и ван њих

Константин и Јелена – свети равноапостолни цар Константин Велики и његова мајка Јелена; Миланским Едиктом 313. године забранио прогоњење хришћана, саградио византијску престоницу на Босфору која се назива његовим именом Константинопољ

копље – свештени ножић у облику копља, јер је са обе стране оштар, дршка се завршава крстом; користи се за спремање светог Агнаца, њим се из просфора ваде честице за свете, живе и мртве

Копти – потомци старих Египћана, хришћани

корабља – лађа

Коштуни – место јужно од Врања

крв – вино које симболизује крв Христову

Крива Река – у источној Македонији

кросе – осим

кропити – натопити, поквасити

Крстопоклона недеља – трећа недеља великог поста, тог дана на јутрењу износи се Часни крст на поклоњење и целивање круг месеца (луне) – циклус кретања месеца од деветнаест година

круг сунца – циклус кретања сунца од двадесет осам година

Ксенофонт – богати Цариграђанин из V века; бура на мору раздвојила његове синове Јована и Аркадија, који су се касније подвизавали у пустињи

кумир – идол

купина неизгорива – кроз жбун запаљених купина Господ се јавио Мојсеју и овај потом забележио на каменим плочама речи Господње

Курвин град – зидине старог града у нишком округу

лавра – већи манастир

Лазар – новозаветна личност, Мартин и Маријин брат, Исус Христос васкрсао га из мртвих пошто му је тело довело три дана у пећинском гробу

Лазарева субота – субота шесте седмице великог поста, васкрсење Лазарево

Лазаревићи – Стефан и Вук – синови кнеза Лазара, који су се у време настанка Јефимијине *Похвале кнезу Лазару* борили у војсци султана Бајазита у Ангорској бици (28. јул 1402.) против Тамерлана.

лазити – пузити

лакат – стара мера за дужину

левит – потомак Јаковљевог сина Левија; имали су посебну улогу око чувања скиније, то јест заветног шатора

легион – ознака за велико мноштво, одред од 600 војника раздељених на десет кохорти

лествица – лествица врлина коју је саставио синајски монах Јован Лествичник (живео крајем VI и у првој половини VII века)

лето – година

лећа – сочиво

Лешница – место у Бугарској

Ливно – У питању је највероватније неко место на обали грчког острва Лимноса у североисточном Егеју.

Лида – град недалеко од Јафе на исток

Лије – незнабожац који се због своје велике снаге гордио и изазивао грађане Солуна на двобој, убијао их бацањем на оштра копља; солунски младић Нестор супротставио му се и победио га уз благослов Светог Димитрија

Лимнос – место на обали грчког острва Лимноса у североисточном Егеју

Линдра – данас острво Лимнос у североисточном Егеју

литија – поворка верника са крстовима и црквеним заставама

литургија, гр. – део јутарњег богослужења

литургисати – вршити литургију

лихоимство – грамзивост

Лог – старозаветни праведник, са својим стрицем Авраамом одселио се из родног Ура Халдејског, настанио се у граду Содому, два анђела Господња избављају га са женом и две кћери пре него што су на Содом и Гомор послали огњену и сумпорну кишу, тада се настанио у градићу Сигору; о томе више у 19. глави Прве књиге Мојсејево

Лотова Гора – планина са јужне стране Мртвог мора
лукави – поред осталог, синоним за ђавола
луча – зрак

љубодејаније – чињење прељубе
љубосласно – наклоњено забави, лакомо
љубословље – склоност ка говорљивости

маздоимство – имање блага
маловрстан – млад, нејак

Малтези – становници острва Малте у Средоземном мору, у
прошлости се бавили углавном морепловством

маља – врста имеле, лат. Лорантхус еуропаеус

маџна – тајанствена храна којом су се Израилђани хранили
у пустињи; она симболизује Христово тело и крв, чијом
помоћи хришћани добијају вечни живот

манастир Света Ана – на Светој Гори, дуго времена био српско
духовно средиште

манастир Свети Павле – светогорски манастир, важно српско
духовно средиште

мангура – некадашњи турски ситан бакарни новац

марва – стока

Марија – Дева, мајка Исуса Христа

Марија – сестра Мојсејева

Марија Египћанка – блудница која се потом четрдесет осам
година подвизала у пустињи, умрла око 530. године

Марија Магдалина – из Магдале у Галилеји, мучило је седам
злик духова, од којих ју је ослободио Исус Христос;
оплакивала је на Голготи заједно са Богородицом распетог
Христа

Марина – великомученица, кћи идолопоклоничког жреца,
спознала за Христа посредством своје хранитељке, после
великог мучења одсечена јој глава у шеснаестој години

Мармара – место на истоименом острву у Мраморном мору

Маслинова Гора – Јелеонска Гора, недалеко од Јерусалима на
исток, у Галилеји, у њој Исус поучавао своје ученике

медница – ситан металан новац

Мелхиседек – свештеник и цар Салема, тј. Јерусалима

мерица – посуда за захватање пшенице, истовремено и као мера Меркурије – свети ратник великомученик, погубљен у Кападокији 251-259. године.

Месија, јевр. – помазаник који ће на земљу донети краљевство Божије, спаситељ, краљ

Место кушања – пустиња близу Јерусалима камо је Свети Дух одвео тек кршеног Исуса Христа, који је после четрдесет дана гладовања одолео ђаволовом кушању

метаније, гр. – поклон у знак побожности, поштовања, покорности и захвалности; мало метаније састоји се од обичног сагиба главе до појаса, а велико од сагиба главе и тела до земље (земни поклон), при чему се поклоник придржава трима прстима руку, али не и коленима

метанисати – клањати се

метимон, гр. – „С нама (је Бог!)“, псалмска песма која се пева на повечерју

милокрвство – благод, умилност

милот – овчије руно, кожа

Милутин – свети српски краљ, умро 1320. године

Минодора – једна од три рођене сестре (од којих су још Нимфодора и Митродора) из Витиније које су се заједно подвизавале, заједно пострадале за веру Христову између 305. и 311. године

Мир – град у Ликији

мирјанин – световни човек

миро, гр. – свето или освећено уље; миомирисно уље које чудесно истиче из светих моштију

мироносица – једна од жена које су носиле миро за помазање Исуса Христа у гробу

Мисир – старозаветни јеврејски назив за Египат

митар – цариник

митарство – царина; небеска царина где душе умрлих полагају рачун за живот на овом свету

Митилина – грчко острво у Егејском мору

митоимство – склоност ка подмићивању

Митродора – једна од три рођене сестре (Нимфодора и Минодора) из Витиније које су се заједно подвизавале, заједно пострадале за веру Христову између 305. и 311. године

Михаило – арханђео, један од врховних анђела
младенац – дете млађег узраста
Младо Нагоричино – село североисточно од Куманова
млчалник – калуђер који се моли у ћутању, грч. исихаста
Мојсеј – вођа јеврејског народа, извео јеврејски народ из Египта преко
Црвеног мора; Господ му се јавио на Синају кроз неизгориву
купину; на каменим плочама забележио речи Господње
мошти – тела светих, која после њихове смрти имају чудотворну
моћ
Мртво море – слано језеро у које се улива река Јордан, по
предању место на коме су се налазили Содом и Гомор
муж – мушкарац, храбар човек

Навал – богаташ са Кармила, оличење себичности и незахвалности
Назарет – место у Галилеји у коме је Исус Христос провео детињство
налоњ – покретни пулт са кога се чита
нафора, гр. – освећени хлеб који на причешћу симболизује тело
Христово
нафорница, гр. – свети сасуд у облику тањира из кога се
верницима на причешћу даје нафора, тј. просфора
невежда – неук, незналац, некњижеван
недоскутица – оскудица
неизгорива, неопалима купина – кроз жбун запаљених купина
Господ се јавио Мојсеју и овај потом забележио на каменим
плочама речи Господње
ненавист – мржња
несвиђен – невидљив
Нестор – свети мученик, ученик Светога Димитрија Солунског,
супротставио се вандалину Лијеу и победио га на очиглед
цара Максимијана, због чега је био погубљен 306. године
Никодим – фарисеј, јеврејски кнез који је ноћу долазио Христу
и постављао му питања којима је улазио у његово учење
Никола Мирликијски – чудотворац, архиепископ мирликијски,
за време прогона хришћана у време цара Диоклецијана
и Максимијана бачен у тамницу у којој је поучавао људе
закону Божијем, изабран за архиепископа Божијом
промишљу, присуствовао Првом васељенском сабору у
Никеји, још за живота људи га сматрали светим

Никон – патријарх српски (1420-1435)
Нимфодора – једна од три рођене сестре (Минодора и Митродора)
из Витиније које су се заједно подвизавале, заједно пострадале
за веру Христову између 305. и 311. године
Нинивљани – становници Ниниве, некадашњег главног града
Асирије; као незнабошци покајали се после проповеди
пророка Јоне
нисија, гр. – острво, оток
ништ – сиромашан
Нова Паланка – ранији назив за данашњи Багрдан, у околини
Јагодине
Нови Јерусалим – Цариград
Ноје – старозаветна личност, нашао милост пред Богом и са
својом породицом спасао се после великог потопа; том
приликом одабрао од сваке врсте живог света и у свом
ковчегу спасао их потопа
норац – птица ронац, гњурац
нохут, тур. – врло ситно семе биљке сланутак, која има још и
називе бели грах, грах-сланутак, леблебија, наут, рогачица,
лат. Цицер ариетинум

обагрити се – црвенети се
обитељ – назив за манастирско братство
облагоухати – испунити благим мирисом
облакоподобан – сличан облаку
Овчија бања – бања на излазу из Јерусалима
одежда – одећа
Озан, Оза, Уза – непослушник кога је Бог убио зато што
је додрнуо Ковчег завета како не би пао преко гумна
Махановог (2 Сам. 6, 3-7)
ока – стара мера за течност
окајанство – беда
окупити – натопити, поквасити
октоих, гр. – осмогласник, збирка молитвословља и песама
за вечерњу, повечерје, јутрење и полуноћницу у осам
различитих гласова; приписује се Јовану Дамаскину (†
750), мада је изгледа појање на осам гласова постојало и
два века раније

омофор, гр. – искључиво архијерејска одежа која се ставља на оба рамена, нараменик, прави се само од вуне јер симболизује вуну заблуделе овце коју је Господ нашао и ставио на рамена

онду – онде

Онуфрије – Онуфрије Велики, пустињак, подвизавао се 60 година у једној од египатских пустиња не видевши људског створа, сав обрастао у браду и длаку, који су му служили као одећа, умро 12. јула 400. године

општежиће – монашка заједница, грч. киновија, уређена по правилима заједничког живота, за разлику од саможића, грч. идиоритмије

ортак, тур. – друг, сарадник у пословима

осана, јевр. – спаси, помози, сачувај; тим поздравом деца са маслиновим гранчицама у рукама поздравила су Исуса Христа када је на магарету дошао у Јерусалим

оскврнити – опоганити, оскрнавити

оскрбити – ражалостити, растужити

от – од

отпуст – завршна молитвена формула на крају богослужења, којом свештеник у виду благослова допушта вернима да се разиђу кућама

отрок – слуга; дечак (од 7 до 15 година)

отселе – одсада

отшалништво – усамљенички живот, устрањивање од световног живота

Павле – апостол Христов, путовао по многим крајевима да би проповедао Јеванђеље, био у сужањству у Риму; у Делима апостолским и његовим посланицама има доста аутобиографских појединости; назван је још и Савле, како је грчки прочитано апостолово име

пагуба – погибао, несрећа

пазар, перс. – пијаца, вашариште, покривена чаршија на Истоку

Палинија – вероватно Палестина

Панагија – свесвета; иконица Спаситеља или Богородице коју архијереј носи на прсима; просфора која се узноси у част Пресвете Богородице

Пантелејмон – великомученик, био пун врлина, прочуо се као успешан лекар, посечен 27. јула 305. године у време Максимијановог царавања, лекари га славе као свог заштитника, код Срба познат и као Свети Пантелија

параклис – молитва над неким; црквица или капела уз већу цркву

паримија, гр. – изабрана места из старозаветних и новозаветних књига везана за празник који се одређеног дана слави, читају се на вечерњи

парусија – наручена, плаћена молитва; новац који се даје свештенику за читање молитве

Пасха – јеврејски празник којим се обележава излазак из египатског ропства после преласка Црвеног мора; хришћански празник Васкрсење Христово, Ускрс; Господ Исус Христос

Патмос – грчко острво у источном Егеју

Пахомије Велики – родом из Египта, најпре војник у војсци цара Константина када се борио против Максенција, примио хришћанство и отишао у Тиваидску пустињу, анђео му се јавио и на дашчици му дао општежитељни устав за манастир који је Пахомије подигао

паче – више, већма

пед – стара мера за дужину

пексимет, гр. – двопек, мали хлеб добро испечен, који може дуго да траје

Пелагија – блудница из Антиохије, примила хришћанство и на Јелеонској Гори живела у најстрожем уздржавању и молитви

пенџер, тур. – прозор

перетисати – стругати, пилити

Петар – један од дванаесторице апостола, син Јонин и брат Андрије Првозваног, када је Христос излазио на суд, Петар се њега трипут одрекао, био је велики мисионар и проповедник Јеванђеља

Петар Александријски – борио се против Аријеје јереси

петохлебница – сасуд на коме се на литији држе хлебови, пшеница, вино и уље

Пилат – Понтије Пилат, шести римски управник Јудеје за време цара Тиберија

пирг, гр. – кула, обично подигнута уз сам манастир
пити тутун, тур. – пушити дуван
Платамон – место на западној обали Солунског залива
плот – тело
погрести – покопати, сахранити
подвигоположник – атрибут који се везује за Христа
подвизати се – духовно се покретати, борити
подретло – порекло
покровац – покривач којим се покривају свети дарови; због тога се три врсте покривача (за дискос, за путир и посебан за обоје) називају дарци; овај трећи покривач, као највећи, назива се још и аер, то јест ваздух
полијелеј, гр. – велики свећњак са много места предвиђених за свеће; певање 134. и 135. псалма на празничној јутрењи
положење – постоље у Великој цркви у Јерусалиму на које су Христа положили пре полагања у гроб
полуђакон – подђакон, ипођакон (гр.), свештено лице које помаже у богослужењу носиоцима вишег јерархијског чина (епископима, презвитерима и ђаконима), прелазни степен ка вишем, ђаконском, чину
поњавица – врста покривача
поприште – старинска мера доста нејасне дужине, у извесним случајевима око хиљаду корачаја
порта, гр. – врата
последовати – следити, ићи за неким, пратити
Православна недеља – прва недеља великог поста, дан када се слави успомена на васпостављање поштовања икона 843. године; има значење Недеље праве вере
практор – судски извршитељ
ребисазити се – савити се преко половине; алузија на положај бисага (лат. врста двоструке торбе)
пређе – пре
пређеосвећена – вечерње богослужење са причешћем, само у посебним приликама у време великог поста
резорство – дрскост
преласт – превара, обмана, лукавство, омама, лаж
пренос – в. вход
Преображење – празник који се слави као успомена на Христово преображење на Таворској Гори, када је Његово лице сијало

као сунце, а хаљине белеле као светлост. Јеротеј Рачанин помиње да хришћани не једу грозђе до Преображења, што је устаљено и до данас, јер овај празник подразумева, између осталог, и освећење првих плодова, а то је код нас грозђе, које се благосиља на крају литургије.

преснац – пресни хлеб, мешен без коришћења квасца

престо – средишњи део олтара, свети сто или света трапеза

Претеча – Јован Крститељ, син Јелисаветин и Захаријин, глава му одсечена по жељи Иродијаде, жене Ирода Антипа, коју је због њене лепоте преотео свом брату Филипу

Пречиста – атрибут за Богородицу

придика – проповед

присев – присијање

притрус – узрок

причасна – песма која се поје за време спремања светих дарова и причешћа

Прокопије – свети ратник великомученик, погубљен 303. године у Кесарији Палестинској

проскомидија, гр. – проскомидијарион, жртвеник, лево од престола; први део литургије на коме се припрема просфора и вино за причешће

проскомидијска врата – врата која воде у проскомидијарион

проскомидисати – припремати за литургију; припремати часне дарове (хлеб и вино) за причешће

проскур – просфора

просфора, гр. – хлеччић од пшеничног брашна намењен за причест и дели се вернима после литургије, нафора

прот, гр. – старешина Свете Горе

прст – стара мера за дужину

псалмпевац – синоним за старозаветног Давида коме се приписују псалми

пустиња – пусто место, дивљина

путир, гр. – златна или сребрна чаша у коју се сипа вино намењено за причешћивање

раб – роб, слуга

Раваница – задужбина кнеза Лазара, код Ћуприје, црква посвећена Вазнесењу, сазидана 1381. године; Антоније

Рафаил улази у етимологију назива Раванице рекавши да је „равно место савршенства, по јеванђељској речи“, што има везе са симболичном представом раја у уметности и књижевности

рави, јевр. – учитељ

Рагуил – отац Саре, Тобијине жене

Радибужда – село западно од Криве Паланке

Раита – место у Египту на ушћу Нила, источно од Александрије, в. Решит

Рахила – жена Јаковљева и мајка Јосифова

редни поп – који је одређеног дана са посебним задужењима

резоимство – зеленаштво

Решит – Рашид, место у Египту на ушћу Нила, источно од Александрије, в. Раита

Решитски залив – залив на ушћу Нила у Средоземно море према месту Рашиду

рига, гр. – краљ, владар

риза – хаљина

рипиде, гр. – махалица од пергамена, паунових пера или платна којом ђакони машу изнад светих дарова; метална или дрвена плоча на подужем дрвеном копљу, са ликовима шестокрилих серафима, који симболички дочарава присуство небеских духовних сила код обављања свете тајне причешћа (евхаристије); симболизују невидљиво облетање невидљивих небеских сила херувима и серафима око светих дарова

Родос – веће грчко острво на југоистоку Егејског мора

Романија – назив за земље византијског царства; Византија

Росита – некадашњи назив за реку Росицу која се налази у Бугарској

Сава Освећени – угледни монах, основао манастир близу Јордана, умро 536. године, по њему своје монашко име добио Свети Сава српски

Саваот, јевр. – Бог војски, Господ сила, једно од имена за Господа

Савле – грцизирани облик јеврејског имена апостола Павле

сазрцати – промишљати, истраживати, сагледати

Саказ – турски назив за грчко острво Хиос у Егејском мору и истоимени град на њему

Сакаски залив – залив између острва Хиос у Егејском мору и рта Мاستико у Малој Азији

Саломија – жена Заведеја рибара, мајка апостола Јована и Јакова, била присутна код Исусовог распећа заједно са Маријом Магдалином

Самоков – град у западној Бугарској

Самотрак – острво Самотраки на североистоку Егејског мора

Самсон – израиљски јунак који се храбро носио са непријатељима Филистејцима, Бог му подарио велику моћ, љубавница Далила на превару му одсекла косу у којој се налазила његова моћ

Сарацени – Арабљани

сасуд – посуда, углавном у богослужбеној употреби

Сатанаил – једно од имена за ђавола

Саул – први цар Израела. Позвао Давида на свој двор и из зависти хтео да га убије. После пораза у бици са Филистејцима на Гелвујској гори, када је погинуо његов син Јонатан, убио се бацивши се на оштрицу мача. Давид је оплакао и Саула и Јонатана.

свет – светлост

Света Гора – најисточнији крак Халкидичког полуострва у Грчкој, значајно монашко средиште, од краја XII века у њој било током протеклих векова српског монаштва окупљаног највише око манастира Хиландара

Света Светих – светиња над светињама; црква у којој је Богородичино тело

света трапеза – средишњи део олтара, престо

Свети Врх – један од два највиша врха на Синајском полуострву на коме је Мојсеј добио десет Божијих заповести

светољубље – љубав према световном

севаст – цар

севастократор – високо дворско звање

седми век – ознака за седамхиљадиту годину од постанка света, која се по византијском рачунању времена навршила 1492. године; том синтагмом обележавало се и Соломоново пророчанство о окончању света, које је требало да наступи управо по испуњењу тих година

Седмоврхи – Константинопољ

сежањ – стара мера за дужину
серафим, гр. – припадник анђеоских хорова који се уобичајено
слика као људско лице са шест крила
Сестримо – село у Бугарској, западно од града Пазарцика
Сигор – град који је Лот изабрао да живи пошто су га два анђела
Господња извела из града Содома пре него што су тај град
уништили са Гомором
Сидон – град и лука на источној обали Средоземног мора
Силоам – бања или купалиште у Јерусалиму код Овчијих врата,
са јужне стране града; у тој бањи Христос је исцелио
слепорођеног човека
Силоамске струје – извор у подножју Сиона
Симон Кирински – Симон из Кирине, наишао из поља у тренутку
када су повели Христа на распеће; Симону су дали крст да
понесе иза Христа до Голготе
Синај – Синајска Гора, планина на Синајском полуострву, ту
дошли Израилђани после изласка из Египта, на њој се Бог
јавио Мојсеју дајући му десет заповести
синаксарско житије – кратко, прошлошко, житије које је
предвиђено да се чита у оквиру богослужења иза шесте
песме канона
Сион – једно од брда Јерусалима, са југозападне стране,
Давидова престоница Јудеје; Сионом се касније означавао
читав Јерусалим
сирин – митолошко биће са људском главом и телом птице,
рајска птица умилног гласа
Сит – Адамов и Евин син
сказање – казивање, излагање о нечему
скалун – степеник
скинија, гр. – шатор, сенка
скиптар, гр. – жезло, знак достојанства и владавине
скиптроносац, гр. – владар, онај који носи скиптар
скомрах – музикант, забављач на трговима
сконаторити – разумети, схватити
скупост – тврдичлук
сланутак – леблебија
слово – реч; печатни крст са натписом IC, XC, NI, KA утиснут
у просфору

случити се – догодити се

Содома – град који је лежао југозападно од Мртвог мора, уништен огњем због великог противприродног греха, данас Седом

Содомљани – становници града Содоме, који је Бог због грехова уништио

Содомско море – Мртво море

Соломон – син Давидов, цар Израилев, живео и царевао у Х веку пре Христа, познат по својој мудрости

сомун, тур. – округли пекарски хлеб са квасцем, лепиња

спажати – чувати

спахија, тур. – земљопоседник, феудални поседник земље, властелин, велепоседник, богат човек

Средац – некадашњи назив за град Софију

стаг – држак са крстом на врху

Станђој – можда острво Кос у југоисточном делу Егејског мора

стадија, гр. – подудара се са старинском мером поприште

Стефан – архиђакон и првомученик хришћанске цркве, један од седам ђакона Јерусалимске цркве изабраних да проповедају Јеванђеље, оклеветан да је хулио на Мојсеја и на Бога, скончао каменовањем

стиховна – врста стихира које се припевају стиховима из разних књига Светог писма

стихологисати – певати Псалме или друге црквене песме по стиховима

стол – недовољно позната стара мера за дужину

страстотрпац – који трпи страдања

стратилат, гр. – вођа, војвода

страшни суд – последњи и коначни суд Божији над свим људима и народима

Сувеиз – други назив за град Суец

Таворска Гора – планина у северном Израелу недалеко од Назарета, на њој се Христос преобразио

таланат, гр. – врста новца, дар Божији

тартар, гр. – доњи свет где живе грешници, пакао, ад

Тартари – назив за Татаре, који потиче од речи *тартар* у значењу ад, пакао

тартарски кнез – ђаво
 Татар-Пазарцик – место у Бугарској, данас град Пазарцик
 таха – тобож, ништаван
 тахта, тур. – плоча
 твар – све што је створено
 телец – кип телета коме су се Израиљци поклањали у време
 Мосијевог боравка на Синају
 тело – освећени хлеб који се дели верницима на причешћу,
 нафора, симболизује тело Христово
 Теодори – Теодор Стратилат, свети ратник великомученик,
 погубљен за време цара Ликинија 319. године; Теодор
 Тирон, свети ратник великомученик, погубљен 306. године.
 Теодосије Велики – први устројитељ монашког општежића (†
 529)
 тетрапод, гр. – четвороножни сточић на коме је слика Спаситеља
 или светитеља коме је храм посвећен, и свети крст пред
 којим се хришћани моле и клањају
 Тир – град на источној обали Средоземног мора
 Теодор Тирон – свети великомученик, када је исповедио
 Христа, предат огњу, али је и у пламену славио Господа;
 тирон значи регрут
 Тит – грчки преобраћеник, апостол Павле му поверио
 хришћанску заједницу на Криту да би тамо проповедао
 Томина недеља – прва недеља после Ускрса
 трап – јама, јарак; граница
 трапеза, гр. – свети престо у олтару
 трећа песма – трећа песма канона
 три патријарха – спомињање три патријарха на литургији:
 цариградског, јерусалимског и александријског
 триипостасан, гр. – у три лица
 триокајани – троструко јадан
 трићеле – трикирије, врста трокраког свећњака
 трпеза, гр. – сто
 труло – купола, кубе
 трупло – тело
 трус – земљотрес
 туч, тур. – бронза

ћелија, гр. – одаја у манастирском конаку за боравак монаха;
засебна мања грађевина намењена монашком животу

ћемер, тур. – свод, купола

ћесар, гр. – дворска титула на српском двору у XIV веку

ћивот, гр. – ковчег са моштима неког светог, кутија у којој се
чува евхаристија

ћивот заветни – ковчег завета, или ковчег сведочанства,
свештени предмет који се чувао у светињи над светињама
коме нико, осим првосвештеника једампут годишње није
смео да се приближи нити да га види

Ћуприлија и Мустаф паша – данас град Свиленград у
југоисточној Бугарској

Угаданија – место непознатог порекла

удиљ – увек, одмах

Узунцево – село североисточно од града Хаскова у Бугарској

улепити – на свом повратку Јеротеј Рачанин помиње извештан
број места по Србији у којима су најчешће паланка и плот
улепљени. Очигледно је реч о врсти облагања површина
зидова крављом балегом као вид заштите од атмосферских
утицаја.

умиљење – смерност, занос

унга – веома мала мера за тежину

уподобити се – постати сличан некоме

усамљеник – монах

Усековање – празник посвећен успомени посечења главе
Јована Претече (Крститеља); глава му одсечена по жељи
Иродијаде, жене Ирода Антипа, коју је због њене лепоте
преотео свом брату Филипу

Ускрс – главни хришћански празник којим се прославља
Христово васкрсење, које се догодило трећег дана после
распећа

успење – уснуће

фарисеј – код старих Јевреја члан секте која је изигравала
побожне људе; синоним за лицемерног човека

фелон, гр. – широка горња свештеничка одежа без рукава која
се на доле све више шири, огртач, носи се преко стихара

- (дугачке и широке хаљине, сличне дугачкој хаљини) и епитрахилџа
- ферман, тур. – налог, владарска заповест, наредба
- filioque, лат. – „одакле син“, питање око кога се мимоилазе учења Западне и Источне цркве од кога потиче Син; према католичком учењу Син долази од Оца и Светог Духа, а по православном учењу само од Оца
- Филип – један од седморице ђакона, проповедао Јеванђеље у Самарији, крстио Симеона врачара и евнуха арапске царице Кандакије
- Филипи – антички град у североисточној Грчкој, данас само остаци са богатим археолошким налазима; некадашњи истоимени назив за садашњи град Пловдив у Бугарској
- фјина, гр. – врста орлова који страдају хранећи своје младунце
- финик, гр. – врста палме, симбол животности и вечне младости
- Финикија – данашњи Либан
- форо – в. хоро
- хамбар, перс. – зграда, обично дрвена, за држање житарица, житница
- хан, перс. – зграда која служи за преноћиште путника, грађена по насељеним местима или покрај путева, гостионица
- Ханаан – старозаветна ознака за обећану земљу коју је Бог дао Аврааму и његовим потомцима; географски, то је област западно од реке Јордана, део те земље касније је назван Палестином
- ханџија, тур. – власник хана, гостионичар
- харач, тур. – врста пореза који се у време турске владавине узимао од немуслиманског становништва
- Харитон – преподобни исповедник и велики подвижник, основао три лавре: Фаранска пустиња, Јерихонска пустиња и Суџијска лавра
- Харманлија – данас град Храманли у Бугарској, источно од града Хаскова
- харч, тур. – храна, трошак
- хација, ар. – код хришћана онај ко је ишао на поклоњење Христовом гробу у Јерусалиму; код муслимана онај ко је посетио свету грађевину у Кабу у Меки

херувим, гр. – припадник анђеоских хорова који се уобичајено слика као четири лица са четири крила испод којих су људске руке

Хиос – грчко острво у источном Егеју

ходатајица – заступница, посредница

Хорив – у области планине Синај, брдо на коме је Мојсеј видео Бога хоро, гр. – средишњи свећњак усред храма са више од дванаест свећа, симболизује звезде на небу

хоросан, перс. – биљка чији је назив настао по покрајини у Ирану; код нас има називе трава против глиста, глисник, глистајивица, росанлија, русанија и друге; лат. *Arthemisia Cina L.*

хранилница – посуда за чување драгоцености

хрбат – леђа

Хреља – српски ћесар, био у служби цара Душана, подигао задужбину Светих Арханђела у Штипу, обновио манастир Рилу у коме је подигао кулу као и храм посвећен Рођењу Богородичином, као монах Харитон умро је 1343. године и сахрањен у Рилском манастиру

худ – рђав, прљав

хум – брдо, узвишење

царске двери – улаз који води у олтар

Цвети – празник успомене на свечани царски улазак Исуса Христа у свети град Јерусалим, када га је народ дочекао са много цвећа; шест дана пре Ускрса

целивати – поздрављати

целов – поздрав

целомудрије – духовна чистота, непорочност, чедност

цета, гр. – грчки ситан бакрени новац

Црвено море – дели Арабију од Египта и Азију од Египта, преко њега Мојсеј превео јеврејски народ

црква Васкрсења – црква у Јерусалиму у чијој средини је пећина Христовог гроба

црков – црква

црнило – мастило

чајаније – чекање

чајати – чекати

чалма, тур. – платно омотано око феса или неке сличне капе
чардак, перс. – летњиковац окружен баштом; дрвена зграда са
стубовима; велика соба на спрату са лепим видиком; трем
часови – саставни део јутарњег богослужења; часови се састоје
од првог, трећег и шестог часа; у њима се налазе псалми,
тропар дана са богородичним, опште молитве, молитва
Господња, кондак дана, свакочасовна молитва и засебне
завршне молитве

чаша – путир, свети сасуд од злата или сребра у облику чаше
са стопом у којој се на литургији узноси и освећује вино
помешано са водом у свету крв Христову

чест – део

честица – израз којим се означавају делови светих моштију
четрдесет мученика – римски војници, које су у Севастии
јерменској мученички убили 320. године због исповедања
хришћанске вере

Чисти четвртак – четвртак прве седмице Ускршњег поста

чрево – утроба

чрноризац – монах

чтеније – читање

шатор – поставља се у неким црквама у олтару изнад светог
престола у облику куле, симболизује небо; на њему се
сликају или везу сунце, месец и звезде

Шашковац – село на Косову у околини Јањева

шедрван, перс. – водоскок

шестокрили – назив за серафиме, врсту анђела који имају
људско лице и шест крила

Шестопсалмије – шест устаљених псалама предвиђених за
читање на почетку јутрења

шибати – упутити се, смерати

широта – ширина

шити – бити вешт у говору, вести

штака – палица, жезао који носе високи црквенодостојници,
симболизује пастирски штап

Библиотека
СРПСКА КЊИЖЕВНОСТ

Уређивачки одбор
проф. др Јован Делић, главни уредник
проф. др Снежана Самарџија
проф. др Душан Иванић
проф. др Томислав Јовановић
проф. др Александар Јерков
проф. др Михајло Пантић

Коло
Стара српска књижевност

Уређивачки одбор
проф. др Томислав Јовановић
проф. др Љиљана Јухас
проф. др Ирена Шпадијер
проф. др Зорица Витић

Књига I
ХРЕСТОМАТИЈА СРЕДЊОВЕКОВНЕ КЊИЖЕВНОСТИ

Том I
Старословенска и преводна књижевност
Том II
Српска књижевност

Издавач:
Филолошки факултет Универзитета у Београду

За издавача:
проф. др Александра Вранеш

Техничка припрема:
Жељка Башић Станков

Штампа:
Белпак, Београд

Тираж: 500 примерака

ИСБН

